

**T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ALPARSLAN SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI GÜVENLİK VE TERÖRİZM PROGRAMI**

**ULUSLARARASI TERÖRİZME KARŞI KUVVET
KULLANMA: ABD, RUSYA VE TÜRKİYE’NİN
SURIYE’YE MÜDAHALESİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ALİ ATALAY
178414**

TEZ DANIŞMANI: PROF.DR. SERTAÇ HAMİ BAŞEREN

**ANKARA
HAZİRAN 2019**

MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ALPARSLAN SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI GÜVENLİK VE TERÖRİZM PROGRAMI

ULUSLARARASI TERÖRİZME KARŞI KUVVET
KULLANMA: ABD, RUSYA VE TÜRKİYE’NİN
SURIYE’YE MÜDAHALESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALİ ATALAY
178414

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 14.06.2019

Tezin Savunulduğu Tarih: 02.07.2019

Tez Oy birliği / ~~Oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyad
Tez Danışmanı Prof. Dr. Sertan H. Bayarcan
Jüri Üyeleri Prof. Dr. Cengiz Akay Çelikkaleli
Doç. Dr. Cenk Korkmaz DEMİR

İmza
Sertan H. Bayarcan
Cengiz Akay Çelikkaleli
Cenk Korkmaz DEMİR

ANKARA
HAZİRAN 2019

ÖZGÜNLÜK RAPORU

Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve ç) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 171 sayfalık kısmına ilişkin, 10/06/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezimin benzerlik oranı % 7'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimeden daha öz örtüşme içeren metin kısımları hariç

Millî Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Usul ve Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Ali ATALAY

....../....../2019

ETİK BEYAN

Millî Savunma Üniversitesi Enstitüleri Lisansüstü Tez Hazırlama Kılavuzu'nda yer alan kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge ve değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmamın özgün olduğunu bildirir; aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Bu tezdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler bana aittir; Millî Savunma Bakanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Millî Savunma Üniversitesi ve Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

Ali ATALAY

....../....../2019

Sevgili eşime ve kızıma

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Uluslararası hukukun tartışmalı konularından birisi olan kuvvet kullanma hususu, Suriye’de faaliyet gösteren terör örgütlerine karşı askeri güç kullanan devletler açısından tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalar, BM Antlaşması’nın kuvvet kullanma ve tehdidi yasağını öngören madde 2/4’ü, bu yasağa istisna niteliğinde olan ve aynı antlaşmanın 51. maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkı, örf ve adet hukukundan kaynaklanan önleyici meşru müdafaa hakkı ile davetle müdahale konsepti çerçevesinde şekillenmiştir.

Devletlerin terörizme çeşitli düzeylerde karışmak suretiyle terörizmin uluslararası hale dönüşmesine katkı sunması; uluslararası terörizmin, kuvvet kullanma sistemine ilişkin bir sorun olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sorunun bir yansıması olarak, kuvvet kullanma yasağının devlet dışı aktörler için bağlayıcı nitelikte olmaması, terör eylemine ancak bir devlet karışmasının olduğu zamanlarda yasağın karşılık bulmasını mümkün kılmaktadır. Bu durum, devletin, terör eylemine karışma düzeyinin tespitini, buna bağlı olarak da uluslararası terörizme karşı yükümlülüklerini ihlal ederek sorumluluğunun doğup doğmadığının araştırılmasını gerekli kılmaktadır.

Söz konusu araştırma neticesinde devletin kuvvet kullanma yasağını ihlal ettiğinin tespit edilmesi durumunda, o devletin ülkesinden kaynaklı terör saldırılarına yönelik meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanmak ilk bakışta sorunsuz gibi gözükmektedir. Ancak bu durum, terör örgütlerinin silahlı saldırı boyutuna ulaşan eylemlerine karşı meşru müdafaa hakkının kullanılıp kullanılamayacağı, bu eylemlerin ilgili devlete izafe edilip edilmemesi gerektiği, eğer gerekliyse izafe ölçütlerinin ne olması gerektiği sorunlarını beraberinde getirmektedir. Bu sorunların çözüme kavuşturulması tek başına yeterli olmamakta, belirlenen ölçütler çerçevesinde eylemleri bir devlete izafe edilemeyen terör örgütlerine karşı kuvvet kullanımlarının dayandığı gerekçelerin (ki bu tezde isteksizlik veya acizlik doktrini şeklinde yer almaktadır) de hukuki açıdan değerlendirmesinin yapılması gerekmektedir.

Yukarıda ifade edilmeye çalışılan sorun ve tartışmalara yer vererek konuyu nispeten açıklığa kavuşturmayı amaçlayan bu tezde, durum çalışması olarak ABD, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Rusya Federasyonu’nun Suriye’de faaliyet gösteren terör örgütlerine karşı askeri güç kullanımları uluslararası hukuka uygunlukları açısından incelenmiştir.

Bu tezin hazırlanmasında önemli katkı ve yönlendirmelerinden ötürü tez danışmanım Sn. Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN’e, teşvik ve desteğini hiç esirgemeyen sevgili eşime ve daimi motivasyon kaynağım olan küçük kızıma sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZGÜNLÜK RAPORU

ETİK BEYANI

İTHAF

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

İÇİNDEKİLER viii

KISALTMALAR xii

TÜRKÇE ÖZ xiii

İNGİLİZCE ÖZ (ABSTRACT) xiv

1. GİRİŞ 1

2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM) KUVVET KULLANMA SİSTEMİ VE
ULUSLARARASI TERÖRİZM 6

2.1. BM Antlaşması Çerçevesinde Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma
Yasağı 6

2.1.1. Kuvvet Kullanma Yasağının Kapsamı 6

2.1.2. Kuvvet Kullanma Yasağının Niteliği 9

2.2. BM Antlaşması Kuvvet Kullanma Sistemine İlişkin Sorunlardan
Birisi Olarak Uluslararası Terörizm 11

2.2.1. Terörizmin Uluslararasılaşan Boyutu 11

2.2.2. Devletlerin Uluslararası Terörizme Karşıma Düzeyi ve
Kuvvet Kullanma Yasağı 16

2.2.2.1. Devletlerin Uluslararası Terörizme Karşıma
Şekilleri 16

2.2.2.1.1. Devletin Uluslararası Terörizme Sponsor
Olması 20

2.2.2.1.2. Devletin Uluslararası Terörizme Destekte
Bulunması 22

2.2.2.1.3. Devletin Terörist Faaliyetlere Hoşgörü
Göstermesi 24

2.2.2.1.4. Devletin Terör Örgütlerinin Faaliyetleriyle
Mücadele Etme Konusunda Yetersiz
Kalması (Devlet Hareketsizliği) 25

2.2.2.2. Devlet Dışı Aktörlerin Eylemlerinin Devletlerin
Karşıma Düzeyi Bağlamında Kuvvet Kullanma
Yasağı Açısından Değerlendirilmesi 26

3. ULUSLARARASI TERÖRİZME KARŞI KUVVET KULLANMA
GEREKÇESİ OLARAK MEŞRU MÜDAFAA HAKKI 33

3.1. BM Antlaşması'nda Öngörülen Meşru Müdafaa Hakkı 33

3.1.1. BM Antlaşması'nın 51. Maddesi Kapsamında
Meşru Müdafaa 33

3.1.2. Kolektif Meşru Müdafaa 37

3.1.3. Önleyici Meşru Müdafaa 40

3.2. Uluslararası Terörizme Karşı Meşru Müdafaa Hakkı Kapsamında
Kuvvet Kullanma 44

3.2.1. Devlet Dışı Aktörlerin Silahlı Saldırı Seviyesine
Ulaşan Eylemlerine Karşı Meşru Müdafaa Hakkının
Kullanılıp Kullanılamayacağı Sorunu 44

3.2.2. Devlet Dışı Aktörlerin Silahlı Saldırı Seviyesine Ulaşan Eylemlerinin Bir Devlete İzafe Edilip Edilmemesi Gerektiği Sorunu	46
3.2.3. Devlet Dışı Aktörlerin Silahlı Saldırı Seviyesine Ulaşan Eylemlerinin Bir Devlete İsnadı İçin Gerekli Olan Kıstaslar.....	47
3.2.3.1. Devletlerin Uluslararası Terörizme Karışmak Suretiyle Uluslararası Terörizme Yönelik Yükümlülüklerini İhlali Sonucu Doğan Sorumlulukları	48
3.2.3.1.1. Doğrudan Sorumluluk.....	49
3.2.3.1.2. Dolaylı Sorumluluk.....	51
3.2.3.2. Devlet Dışı Aktörlerin Eylemlerinden Devletlerin Sorumlu Olmasına Dair Yargı Kararları İle Ortaya Konan Ölçütler	54
3.2.3.2.1. Nikaragua Davası - Etkin Denetim (<i>Effective Control</i>) Ölçütü	54
3.2.3.2.2. Prosecutor v. Tadic Davası – Bütünsel Denetim (<i>Overall Control</i>) Ölçütü	55
3.2.3.2.3. Tahran Rehineler Davası – Onaylama (<i>Endorsement</i>) Ölçütü	57
3.2.4. Eylemleri Bir Devlete İzafe Edilen Devlet Dışı Aktörlere Karşı Meşru Müdafaa Hakkı	58
3.2.5. Eylemleri Bir Devlete İzafe Edilemeyen Devlet Dışı Aktörlere Karşı ‘İsteksizlik veya Acizlik Doktrini’ Bağlamında Meşru Müdafaa Hakkı	60
3.2.5.1. İsteksizlik veya Acizlik (<i>Unwilling or Unable</i>) Doktrini.....	60
3.2.5.2. İsteksizlik veya Acizlik Doktrini ile Meşru Müdafaa Hakkının Genişletilmesi	69
3.2.6. Devlet Dışı Aktörlerin Silahlı Saldırı Seviyesine Ulaşan Eylemlerine Karşı Kuvvet Kullanımının ‘Doğal’ Meşru Müdafaa Hakkının Şartları Açısından Değerlendirilmesi...	74
3.2.6.1. Uluslararası Terörizm ve Gereklilik (<i>Necessity</i>) Şartı	75
3.2.6.2. Uluslararası Terörizm ve Aciliyet (<i>Imminence</i>) Şartı	76
3.2.6.3. Uluslararası Terörizm ve Orantılılık (<i>Proportionality</i>) Şartı	78
3.2.6.3.1. Misli ile Mukabele (Kısasa Kısas) Yaklaşımı.....	79
3.2.6.3.2. Kümülatif Orantılılık Yaklaşımı	79
3.2.6.3.3. Caydırıcı Orantılılık Yaklaşımı	80
3.2.7. Devlet Dışı Aktörlere Karşı Kolektif Meşru Müdafaa Hakkının Kullanımı	81
4. ULUSLARARASI TERÖRİZME KARŞI KUVVET KULLANMA GEREKÇESİ OLARAK DAVETLE MÜDAHALE	83
4.1. Davetle Müdahale Kavramı	83
4.1.1. Tanım	83
4.1.2. Davet Kavramı	83

4.1.3. Müdahale Kavramı	85
4.2. Davetle Müdahalenin Geçerlilik Şartları	88
4.2.1. Devletin Temsili	88
4.2.1.1. Etkin Kontrol Ölçütü	89
4.2.1.2. Demokratik Meşruiyet Ölçütü	90
4.2.1.3. Negatif Eşitlik Ölçütü	91
4.2.1.4. Ölçütlere İlişkin Değerlendirme	92
4.2.2. Daveti Yapacak Makam	92
4.2.3. Davetin Zamanı	93
4.2.4. Davet Makamının İrade Serbestliği	94
4.2.5. Davetin Yapılış Şekli	95
4.2.6. Davetin Geri Çekilmesi	96
4.3. Davetle Müdahalenin Sınırları	97
5. ABD, RUSYA FEDERASYONU VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ'NİN SURİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN TERÖR UNSURLARINA YÖNELİK ASKERİ GÜÇ KULLANIMLARI	99
5.1. ABD'nin 23 Eylül 2014 Tarihinde Suriye'deki Terör Unsurlarına Düzenlediği Hava Operasyonu	99
5.1.1. Operasyonun Hukuki Gerekçesi	99
5.1.2. Operasyonun Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi...	100
5.1.2.1. Uluslararası Hukuka Aykırı Olduğuna Dair Görüşler.....	100
5.1.2.2. Uluslararası Hukuka Uygun Olduğuna Dair Görüşler.....	102
5.1.2.3. Değerlendirme	103
5.1.2.3.1. Kolektif Meşru Müdafaa Bakımından Değerlendirme	103
5.1.2.3.1.1. Kolektif Meşru Müdafaa Hakkının Şartlarının Yerine Getirilmesi Bakımından Değerlendirme ...	104
5.1.2.3.1.2. Kolektif Meşru Müdafaa Hakkının Suriye Topraklarına Genişletilmesi Gerekçesi Bakımından Değerlendirme	109
5.1.2.3.2. Önleyici Meşru Müdafaa Bakımından Değerlendirme	111
5.2. Rusya Federasyonu'nun Davetle Askeri Müdahalesi	113
5.2.1. Müdahalenin Hukuki Gerekçesi	113
5.2.2. Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi..	114
5.2.2.1. Uluslararası Hukuka Aykırı Olduğuna Dair Görüşler.....	115
5.2.2.2. Uluslararası Hukuka Uygun Olduğuna Dair Görüşler.....	116
5.2.2.3. Değerlendirme.....	117
5.3. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Suriye'de Faaliyet Gösteren Terör Örgütlerine Karşı Kuvvet Kullanımları	122
5.3.1. Genel Hususlar	122
5.3.2. Kuvvet Kullanımlarının Hukuki Gerekçeleri	126

5.3.2.1.	24 Temmuz 2015 Tarihinde Suriye'deki DAESH Hedeflerine Düzenlenen İlk Hava Operasyonunun Hukuki Gerekçesi	126
5.3.2.2.	Fırat Kalkanı Harekâtı'nın Hukuki Gerekçesi	127
5.3.2.3.	Zeytin Dalı Harekâtı'nın Hukuki Gerekçesi	128
5.3.3.	BM Güvenlik Konseyi'ne Sunulan Resmi Mektuplarda Atıfta Bulunulan BM Güvenlik Konseyi Kararları	129
5.3.3.1.	28 Eylül 2001 Tarih ve 1373 (2001) Sayılı Karar	130
5.3.3.2.	14 Eylül 2005 Tarih ve 1624 (2005) Sayılı Karar	130
5.3.3.3.	15 Ağustos 2014 Tarih ve 2170 (2014) Sayılı Karar	131
5.3.3.4.	24 Eylül 2014 Tarih ve 2178 (2014) Sayılı Karar	131
5.3.3.5.	18 Aralık 2015 Tarih ve 2254 (2015) Sayılı Karar	132
5.3.4.	Kuvvet Kullanımlarının Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi	133
5.3.4.1.	Uluslararası Hukuka Aykırı Olduğuna Dair Görüşler	133
5.3.4.2.	Uluslararası Hukuka Uygun Olduğuna Dair Görüşler	135
5.3.4.3.	Değerlendirme	138
5.3.4.3.1.	Meşru Müdafaa Hakkının Şartlarının Yerine Getirilmesi Bakımından Değerlendirme	138
5.3.4.3.2.	Terör Eylemlerinin Suriye Devleti'ne İzafe Edilmesi Bakımından Değerlendirme	152
5.3.4.3.3.	Atıfta Bulunulan BM Güvenlik Konseyi Kararları Açısından Değerlendirme	153
6. SONUÇ		157
KAYNAKÇA		165
ÖZGEÇMİŞ		185

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
bs.	: Basım/baskı
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DAEŞ	: Al Devlet-Al-Islamiya Fil Irak Wel Şam
ed.	: Editör
FMLN	: Farabundo Marti de Liberacion Nacional
KCK	: Kürdistan Topluluklar Birliği (Koma Civaken Kurdistan)
md.	: Madde
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkerên Kurdistanê)
prg.	: Paragraf
PYD	: Demokratik Birlik Partisi (Partiya Yekîtiya Demokrat)
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ss.	: Sayfa Sayıları
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UN	: United Nations
YPG	: Halk Savunma Güçleri (Yekîneyên Parastina Gel)

ÖZ

Uluslararası Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma: ABD, Rusya ve Türkiye'nin Suriye'ye Müdahalesi Örneği

Ali ATALAY

Millî Savunma Üniversitesi, Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü

Ankara, Haziran 2019

Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. fıkrası ile kuvvet kullanımı ve tehdidini yasaklayan bir sistem yürürlüğe girmiştir. Terörizmin uluslararası bir boyut kazanması, bu sisteme ilişkin bir sorun olarak karşımıza çıkmasına neden olmuştur. Özellikle devletlerin terörizme çeşitli düzeylerde karışmak suretiyle uluslararası terörizme yönelik yükümlülüklerini ihlal etmeleri bu sorunu daha da büyötmüştür. Bu boyutuyla terörizm, mücadele alanında ulusal sınırların dışında askeri güç kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda, kuvvet kullanma yasağının istisnasını teşkil eden ve BM Antlaşması'nın 51. maddesinde öngörölen meşru müdafaa hakkı, davetle müdahale konseptiyle birlikte, Suriye'de faaliyet gösteren terör örgütlerine karşı kuvvet kullanma gerekçesi olarak başvurulan yöntemler olmuştur. Bu durumun örneği olarak, ABD, kolektif ve önleyici meşru müdafaa hakkına; Türkiye, bireysel meşru müdafaa hakkına; Rusya ise Suriye'nin davetine dayanarak Suriye topraklarında askeri güç kullanmışlardır. Bu kuvvet kullanımları, jus ad bellum kapsamında değerlendirildiğinde, ABD'nin operasyonu uluslararası hukuka uygunluğu açısından tartışmalı iken, Türkiye'nin ve Rusya'nın eylemleri ise uluslararası hukuka uygundur.

Anahtar Sözcükler: Kuvvet Kullanımı, Terörizm, Meşru Müdafaa, Davetle Müdahale, Uluslararası Hukuk

Bilim Kodu :
Sayfa Sayısı : 199
Tez Danışmanı : Prof.Dr. Sertaç Hami BAŞEREN

ABSTRACT

Use of Force Against International Terrorism: The Cases of USA, Russia and Turkey's Syria Interventions

Ali ATALAY

Turkish National Defense University, Alparslan Defense Sciences Institute

Ankara, June 2019

A system which prohibits the threat or use of force has gone into effect through the UN Charter Article 2/4. Terrorism, which emerged as an international phenomenon, challenges this system. Particularly, states' activities toward international terrorism through external intervention raised questions. Terrorism with that extent has made the use of force beyond the nation states' borders indispensable on countering domain. Within that scope, both the right of self-defense, which constitutes an exception to the prohibition of use of force under UN Charter Article 51, and the concept of intervention by invitation have been applied as justifications of use of force against terrorist organizations acting in Syria. With reference to these principles, US (based on the right of collective and anticipatory self-defense), Turkey (based on the right of individual self-defense) and Russia (based on the invitation of Syria) have used military force on Syrian territory. Providing that these are assessed from the perspective of *jus ad bellum*, while US's operation is controversial in its compatibility with international law, Turkey's and Russia's acts are compatible with international law.

Key Words: Use of Force, Terrorism, Self-Defense, Intervention by Invitation, International Law

Science Code :
Pages : 199
Supervisor : Prof.Dr. Sertaç Hami BAŞEREN

1. GİRİŞ

I. Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkımı tekrar yaşamak istemeyen devletlerin, kuvvet kullanılmasının yasaklanmasına ilişkin yaptığı düzenlemeler yetersiz kalmış; bunun üzerine devletler, II. Dünya Savaşı'na şahit olup bu savaşın neden olduğu zararlara da maruz kalınca daha ciddi kolektif bir tedbir alma girişiminde bulunmuşlar ve Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. fıkrası ile kuvvet kullanımı ve tehdidini tamamen yasaklamışlardır. Ancak, yasak hükümlerini içeren madde metninin uluslararası toplumca farklı yorumlanması yasağın kapsamı ve niteliği konusunda tartışmaları beraberinde getirmiştir. BM Antlaşması'nda yer alan kuvvet kullanımına ilişkin ilk sorunlar olarak ortaya çıkan bu tartışmalara daha sonra bir başka sorun olarak uluslararası terörizm de dâhil olmuştur. Terörizmin uluslararası bir boyut kazanması sonucu terör eylemlerinin sınır aşan büyük çapta şiddet eylemlerini içermesi, devletler için tasarlanmış olan BM kuvvet kullanma sisteminin, devletlerin uluslararası terörizme karşı kuvvet kullanması karşısında çeşitli zorluklarla karşılaşmasına sebep olmuştur. Özellikle devletlerin uluslararası terörizme çeşitli düzeylerde karışmak suretiyle uluslararası terörizme karşı yükümlülüklerini ihlal etmesi, dolayısıyla terörizmin dolaylı olarak uluslararasılaşması durumunda bu sorun daha da dikkat çekmiştir. Diğer taraftan bu boyutuyla terörizm, mücadele alanında da ulusal sınırların dışına çıkılmasını zorunlu kılmıştır. Devletlerin terörizme karşı kendi ülkesinde askeri güç kullanmaları durumu söz konusu iken, uluslararası terörizmin ortaya çıkışıyla artık ulusal sınırlar dışında faaliyet gösteren terör örgütlerine karşı askeri güç kullanımı zorunlu olmuştur. Bu durum, uluslararası hukukta yer alan çeşitli gerekçeler çerçevesinde, başka bir devletin ülkesinde uluslararası terörizmle mücadele uygulamalarına tanıklık edilmesine neden olmuştur.

Uluslararası terörizme karşı kuvvet kullanmaya yönelik söz konusu gerekçelerden birisi olan meşru müdafaa hakkı, BM Antlaşması'nın 51. maddesinde öngörülen bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkı ya da örf ve adet hukukundan kaynaklanan önleyici meşru müdafaa hakkı şekillerinde tezahür etmiştir. Ancak, bu tezahür, meşru müdafaa hakkının doğmasına neden olan silahlı saldırının kaynağının devletler olabileceği anlayışından dolayı, devlet dışı aktörlerin silahlı saldırı seviyesine ulaşan eylemlerine karşı meşru müdafaa hakkının kullanılıp

kullanılamayacağı sorununu beraberinde getirmiştir. Söz konusu sorunun aşılması, daha sonra ev sahibi devletin topraklarında meşru müdafaa eyleminde bulunabilmek için silahlı saldırının ev sahibi devlete izafe edilip edilmemesi sorununu doğurmuştur. Bu sorunun da çözümü neticesinde, ihtiyaç duyulan izafenin sağlanması için gerekli olan kıstaslar, gerek devletlerin uluslararası terörizme karışmak suretiyle uluslararası terörizme yönelik yükümlülüklerini ihlali sonucu doğan doğrudan/dolaylı sorumlulukları, gerekse bu konuya dair yargı kararları ile ortaya konan ölçütler bağlamında ortaya konulmuştur. Söz konusu kıstaslar doğrultusunda eylemleri bir devlete izafe edilen devlet dışı aktörlere karşı meşru müdafaa hakkının sınırları çizilebilmişken; gerekli izafenin yapılamadığı durumlarda, devletlerin, isteksizlik veya acizlik doktrini gibi çeşitli doktrinler ileri sürerek meşru müdafaa hakkını esnekletmek ve genişletmek suretiyle ihtiyaç duydukları isnadı sağladıkları görülmüştür. Tüm bunları yaparken, gerek antlaşma hukukunun öngördüğü bireysel ve kolektif meşru müdafaanın kullanım şartları, gerekse örf ve adet hukuku kaynaklı gereklilik, orantılık ve aciliyet şartları, devlet dışı aktörlere karşı meşru müdafaa hakkına başvurulduğu durumlarda uyulması zorunlu olan şartlar olarak varlığını devam ettirmiştir.

Uluslararası terörizme karşı kuvvet kullanmaya yönelik sunulan gerekçelerden bir diğeri olan davetle müdahale kavramı da, hem kavramın bileşenlerinin terminolojik incelenmesini hem de davetle müdahalenin gereklilik şartları ile sınırlarının tekrar gündeme gelmesini sağlamıştır. Bu durum özellikle, davetin geçerlilik şartlarından olan devletin temsili hususunun tekrar uluslararası toplum tarafından çeşitli şekillerde yorumlanmasına neden olmuştur.

İşte, uluslararası hukukun tartışmalı konularından birisi olan kuvvet kullanma hususu, Suriye topraklarında bulunan terör örgütlerine karşı askeri müdahalede bulunan devletler açısından tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalar; BM Antlaşması'nın kuvvet kullanma yasağını öngören madde 2/4'ü, bu yasağa getirilen istisnalardan birisi olan ve 51. maddede düzenlenen meşru müdafaa (kolektif/bireysel) hakkı, örfi hukuktan kaynaklanan önleyici meşru müdafaa hakkı ve davetle müdahale konsepti çerçevesinde, yukarıda yapılan açıklamalar bağlamında şekillenmiştir.

Bahse konu tartışmaya nispeten açıklık getirmek adına hazırlanan bu tezde; ABD, Rusya Federasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, Suriye'de faaliyet gösteren terör unsurlarına yönelik askeri güç kullanımları uluslararası hukuk açısından incelenecektir. Bunu gerçekleştirebilmek adına dört ana bölümden teşekköl eden bu tezin ilk bölümünde; BM kuvvet kullanma sistemi normatif olarak açıklanacak, daha sonra ise uluslararasılaşan terörist eylemler, devletlerin karışma düzeyi bağlamında kuvvet kullanma yasağı açısından incelenecektir. Müteakibinde, ikinci ve üçüncü bölümlerde, söz konusu devletlerin uluslararası terörizme karşı kuvvet kullanma gerekçesi olarak BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğı resmi mektuplarında yer alan meşru müdafaa ve davetle müdahale konseptleri teorik olarak açıklanacaktır.

Bunun için; ilk olarak ikinci bölümde, BM Antlaşması'nda öngörölen bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkı ile örfi hukuktan kaynaklanan önleyici meşru müdafaa hakkı normatif olarak açıklanacak, daha sonra uluslararası terörizme karşı meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanımı hukuki açıdan değerlendirilecektir. Bu değerlendirme kapsamında; devlet dışı aktörlerin silahlı saldırı seviyesine ulaşan eylemlerine karşı meşru müdafaa hakkının kullanılıp kullanılamayacağı, devlet dışı aktörlerin silahlı saldırı seviyesine ulaşan eylemlerinin bir devlete izafe edilip edilmemesi gerektiğı sorunlarına çözüm bulmaya çalışılacak, bulunan çözüm ışığında söz konusu izafe için gerekli olan kıstaslar, devletlerin uluslararası terörizme karşı yükümlölüklerini ihlali sonucu doğan sorumlulukları ve çeşitli yargı kararları bağlamında ortaya konulacaktır. Bu kıstaslar çerçevesinde, eylemleri bir devlete izafe edilen devlet dışı aktörlere karşı meşru müdafaa hakkının sınırlarını çizmeyi müteakip, bu sınır dışında kalındığında devletlerin başvurduğu isnat gerekçelerinden birisi olan ve Suriye müdahalesi örneğinde de karşılaşılan isteksizlik veya acizlik doktrinine yer verilecektir. Daha sonra örfi hukuktan kaynaklanan meşru müdafaa hakkının şartları ile kolektif meşru müdafaa hakkı uluslararası terörizm bağlamında ele alınacaktır.

Teorik kısmın son bölümü olan üçüncü bölümde ise, davetle müdahale konsepti uluslararası hukukun kaynakları ışığında ortaya konulacaktır. Bunun için, öncelikle davetle müdahale kavramı ve bu kavramın bileşenlerine ilişkin teorik açıklamayı müteakip, davetle müdahalenin geçerlilik şartları ve sınırları ayrı ayrı

incelenecek, bu kapsamda özellikle Suriye örneğinde tartışmaların ana gerekçesini teşkil eden ve davetle müdahalenin geçerlilik şartlarından birisi olan davet makamının devleti temsil yetkisine haiz olması gerektiği hususu, çeşitli ölçütler bağlamında incelenerek genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Dördüncü bölüm olan durum çalışması bölümünde ise, ABD, Rusya Federasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Suriye'de faaliyet gösteren terör unsurlarına yönelik askeri güç kullanımları uluslararası hukuka uygunlukları açısından incelenecektir. Bu kapsamda sırasıyla önce ABD'nin, Irak'ın kolektif meşru müdafaa hakkı çerçevesinde yardım çağrısı üzerine 23 Eylül 2014 tarihinde Suriye'deki terör unsurlarına düzenlediği hava operasyonuna, daha sonra ise Suriye'nin daveti üzerine Rusya Federasyonu'nun 30 Eylül 2015 tarihinde başlayan davetle askeri müdahalesine yer verilecektir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Suriye'de faaliyet gösteren terör örgütlerine karşı kuvvet kullanımları bağlamında ise, kronolojik olarak, 24 Temmuz 2015 tarihinde Suriye'deki DAESH hedeflerine düzenlenen ilk hava operasyonu, Fırat Kalkanı Harekâtı ve Zeytin Dalı Harekâtı durum çalışmasına dâhil edilecektir. Süleyman Şah Türbesi'nin yer değiştirmesine yönelik gerçekleşen operasyon ise, bu operasyonun nitelik ve kapsam itibarıyla diğer operasyonlardan farklı özellikte olması, ilgili antlaşma ve protokoller çerçevesinde üzerinde Türkiye'nin egemenlik hakkının olduğu topraklar olarak tespit edilen alana ilişkin bir tasarruf olması münasebetiyle kapsam dışında tutulacaktır.

Askeri güç kullanımlarının uluslararası hukuka uygunlukları açısından söz konusu incelemeyi yaparken, öncelikle ilgili devletlerin BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu resmi mektuplar incelenerek müdahalelerin hukuki gerekçeleri ifade edilmeye çalışılacaktır. Daha sonra ise, bu gerekçeler ışığı altında, müdahalelerin uluslararası hukuka uygunluğu, savunan ve karşıt görüşlerin argümanlarının ortaya konulmasını müteakip daha önce yapılmış olan teorik açıklamalar temelinde değerlendirilecektir.

Bu çalışmanın incelenmesi esnasında dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. İlk olarak 2011 yılından itibaren Suriye'ye müdahalede bulunan devletlerden ABD, Rusya ve Türkiye'nin müdahalesi uluslararası hukuka uygunluk açısından değerlendirilecektir. Bu kapsamda, *jus ad bellum* (askeri güç kullanımının hukukiliği) çerçevesinde; Rusya Federasyonu'nun 30 Eylül 2015'te başlattığı davetle

askeri müdahalesi ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Suriye'de faaliyet gösteren terör örgütlerine karşı kuvvet kullanımlarının uluslararası hukuka uygun; ABD'nin, Irak'ın yardım çağrısı üzerine 23 Eylül 2014 tarihinde Suriye'deki terör unsurlarına düzenlediği hava operasyonunun ise uluslararası hukuk açısından meşruiyeti tartışmalı olan bir kuvvet kullanma niteliğinde olduğu sonucuna ulaşılmaya çalışılacaktır. Diğer devletlerin müdahale gerekçeleri, durum çalışmasına dâhil edilen üç devletin müdahale gerekçeleri ile aynı olduğundan bu devletlere ayrıca yer verilmeyecektir. Uluslararası terörizme karşı kuvvet kullanma şekli olarak da sadece meşru müdafaa hakkı ve davetle müdahale konsepti gerekçe olarak sunulduğu için bunlar ele alınacak olup, BM Güvenlik Konseyi kararları ile kuvvet kullanma gibi diğer kuvvet kullanma şekilleri ele alınmayacaktır.

Kapsam ve sınırlılıklar çerçevesine dâhil edilen bir diğer husus olarak; Suriye'de faaliyet gösteren terör örgütlerinin eylemlerinin, neden olduğu hasar ve zayıat oranı sebebiyle silahlı saldırı seviyesinde olduğu konusunda uluslararası toplumda yerleşmiş olan ortak düşünceden ötürü, devlet dışı aktörlerin eylemlerinin silahlı saldırı düzeyine ulaşip ulaşmadığı tartışmasına değinilmeyecektir. Dolayısıyla buna paralel olarak, silahlı saldırı seviyesine ulaşmayan terörist eylemler ve buna yönelik kuvvet kullanılmasını içeren karşı tedbirlere de yer verilmeyecektir.

Ayrıca, eylemleri bir devlete izafe edilemeyen devlet dışı aktörlere karşı meşru müdafaa hakkının kullanımına yönelik ileri sürülen doktrinlerden, Suriye örneğinde isteksizlik veya acizlik doktrinine rastlanıldığı için sadece bu doktrin kapsam dâhilinde yer alacaktır.

Son olarak, müdahalelerin uluslararası hukuka uygunluğuna ilişkin değerlendirme; devletlerin müdahale gerekçesi olarak BM Güvenlik Konseyi'ne sundukları mektuplarında yer verdikleri argümanlar üzerinden yapılacak olup, bu argümanlarının, devletlerin fiili müdahalelerinde karşılık bulup bulmadığı; müdahaleler esnasında terör örgütleri dışında başka birimlerin de hedef alınıp alınmadığı, muhaliflere zarar verilip verilmediği, sivil zayıatlara sebep olunup olunmadığı tartışmaları değerlendirme kapsamı dışında tutulacaktır. Dolayısıyla değerlendirme, *jus in bello* (askeri güç kullanımı esnasında uyulması gereken kurallar) açısından değil, *jus ad bellum* (askeri güç kullanmanın hukukiliği) açısından yapılacaktır.

2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM) KUVVET KULLANMA SİSTEMİ VE ULUSLARARASI TERÖRİZM

2.1. BM Antlaşması Çerçevesinde Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı

I. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde devletler diplomasi yoluyla elde edemediklerini kuvvete başvurmak yoluyla elde etme konusunda herhangi bir tereddüt yaşamamışlardır. Ancak, I. Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkım, devletleri kuvvet kullanımı konusunda kolektif bir tedbir almaya itmiştir. Bu anlayışın ürünü olarak, kuvvet kullanmak, 1920 Milletler Cemiyeti Misakı ile bir usule bağlanmış, ayrıca 1928 Briand-Kellogg Paktı ile de ulusal politikanın bir aracı olarak savaş yasaklanmıştır. Ancak daha sonra yaşanan II. Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdikleri, bu konuda devletleri daha kapsamlı ve etkin bir tedbir alınması gerektiği konusunda ikna etmiştir. Bu düşünceyle bir araya gelen devletler, BM Antlaşması ile kuvvet kullanmayı tamamen yasaklayan bir düzenleme getirmişlerdir. Antlaşmanın 2. maddesinin 4. fıkrasında yer alan bu düzenlemeye göre;

“Teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı gerekse Birleşmiş Milletler'in amaçları ile telif edilmeyecek herhangi bir suretle, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.”¹

Bu metnin uluslararası toplumda farklı yorumlanması, yasağın kapsamı ve niteliği konusunda doktrinde farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

2.1.1. Kuvvet Kullanma Yasağının Kapsamı

Yasaklanan kuvvetin kapsamına ilişkin uluslararası toplumda görüş ayrılıkları bulunmaktadır.

Görüş farklılıklarından ilki yasağın hangi devletleri kapsadığı konusundadır. Birinci görüşe göre BM Antlaşması madde 2/4'te öngörülen şekle sadık kalınmalı, yani BM'ye üye devletleri bağlamalı, üye olmayan devletlere doğrudan bir yükümlülük getirmemelidir.² 23 Mayıs 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku

¹ BM Antlaşması, 1945, Md. 2/4.

² Fatma Taşdemir, *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi* (Ankara: USAK, 2006), 103-104.

Sözleşmesi'nin 34. maddesinde yer alan “Bir uluslararası antlaşma üçüncü devletler bakımından rızaları olmaksızın ne yükümlülükler ne de haklar doğurur.” hükmü³, bu görüşü destekler niteliktedir.

Diğer taraftan, yasağın uluslararası örf ve adet hukuk kuralı vasfı taşıdığı, dolayısıyla üye olsun veya olmasın tüm devletler açısından bağlayıcı olduğu görüşünü savunanlar da vardır.⁴ Bu görüşe göre kuvvet kullanma yasağı, bir hukuk kuralının örf ve adet hukuk kuralı olması için gerekli olan; aynı durumlarda tekrarlanan bir örnek uygulamalar ile bu uygulamaların hukukun bir gereği olarak zorunlu olduğu inancıyla yapılıyor olması şartlarını⁵ taşımaktadır. Nitekim Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'nın da 1986 Nikaragua Davası'ndaki şu kararı bu görüşü destekler niteliktedir:

*“Her devletin uluslararası ilişkilerinde herhangi bir devletin ülkesel bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı ya da BM Antlaşması'yla bağdaşmayacak şekilde kuvvet kullanmaktan ya da tehdidinden kaçınma görevi vardır. Böyle kuvvet kullanma ya da tehdidi uluslararası hukukun ve BM Antlaşması'nın bir ihlalini teşkil eder.”*⁶

Yasağın tüm devletler için bağlayıcı olduğunu savunan görüşlerden biri de, yasağın, örf ve adet hukuk kuralı olması özelliğinin daha da ötesine giderek, bir *jus cogens* (buyruk kural)* niteliğinde olduğunu savunmaktadır. Bu konuda UAD'nin 1986 Nikaragua Davası'nda, Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun da 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi tasarısının 1966 tarihli şerhinde, kuvvet kullanma yasağını *jus cogens* olarak nitelendirmesi bu hususu desteklemektedir.⁷ Bu kapsamda, Erdem Denk'in de ifade ettiği gibi; “üzerinde çok yaygın bir görüş birliği

³ “Vienna Convention on the Law of Treaties- 23 May 1969, Article 34”, <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201155/volume-1155-i-18232-english.pdf> [Erişim Tarihi: 13.08.2018].

⁴ Taşdemir, a.g.e., 104.

⁵ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2017), 97-99.

⁶ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.08.2018].

* 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 53. maddesinde buyruk kural şöyle tanımlanmaktadır: “Yapılışı sırasında, genel uluslararası hukukun bir buyruk kuralı ile çatışan her antlaşma batıldır. Bu sözleşmenin amaçları bakımından, genel uluslararası hukukun buyruk kuralı, devletlerin uluslararası topluluğunun bütününe, aksine hiçbir kuralın konulması olanağı bulunmadığı ve ancak genel uluslararası hukukun aynı nitelikteki yeni bir kuralıyla değiştirilebileceği kabul edilen ve tanınan bir kuraldır.” “Vienna Convention on the Law of Treaties- 23 May 1969, Article 53”, <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201155/volume-1155-i-18232-english.pdf> [Erişim Tarihi: 13.08.2018].

⁷ Sertaç Hami Başeren, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003), 75.

olan ve uluslararası sistemin temel sigortasını teşkil eden kuvvet kullanma yasağının”⁸ *jus cogens* olarak değerlendirilmesi yanlış olmaz.

İkinci görüş ayrılığı, yasağın kapsayıcı ya da sınırlı bir yasak olup olmadığı konusundadır. Buradaki farklılık, kuvvet kullanımının; bir devletin toprak bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına karşı veya BM’nin amaçları ile bağdaşmayacak şekilde yasaklanmış olmasının yasağın kapsamını daraltıp daraltmadığı noktasında oluşmaktadır.⁹

Yasağın kapsayıcı olduğunu ileri süren görüş, bu ifadelerin, hazırlık çalışmaları esnasında küçük devletler tarafından ülke bütünlüğü ve siyasi bağımsızlık kavramlarının önemine binaen teklif edildiğini, dolayısıyla yasağın genel nitelikli olduğunu savunmaktadır. Bu ifadeler, yasağın genelliğine halel getirmez, aksine daha da güçlendirir.¹⁰ UAD, 1949 Korfı Boğazı Davası’nda, İngiltere’nin, yaptığı mayın tarama harekâtının Arnavutluk’un toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına zarar vermediği iddiasına karşılık, toprak bütünlüğü ilkesini bir devletin ülkesinin dokunulmazlığı olarak değerlendirerek, harekâtı Arnavutluk’un egemenliğinin ihlali olarak görmüş ve bu iddiayı reddetmiştir.¹¹

Yasağın sınırlı olduğunu savunan görüş ise, bir devletin toprak bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına veya BM Antlaşması’nın amaçlarına aykırı olmayan kuvvet kullanımlarının yasak kapsamında olmadığını ileri sürer ki, bu anlayış insani müdahale gibi eylemleri meşru kılar. Bu görüşü kabul etmek, devletlerin gerçek amaçlarını gizleyip kuvvet kullanmalarını haklı gösterebilecek amaçlar öne sürerek durumu kötüye kullanmalarının yolunu açmak anlamına gelir ki; bu durum BM’nin kuruluş gerekçesi olan uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması gayesine baştan ters düşer.¹²

⁸ Erdem Denk, “Uluslararası Antlaşmalar Hukukunda Jus Cogens Kuralları”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 56, S. 2 (2001): 52.

⁹ Funda Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma* (Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1998), 39.

¹⁰ *a.g.e.*, 39-40.

¹¹ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.08.2018].

¹² Keskin, *a.g.e.*, 40.

Yasağın kapsamına ilişkin mevcut olan tüm bu görüş ayrılıklarının yanında görüş birliği sağlanan bir husus da bulunmaktadır. Madde metninden de anlaşılacağı üzere kuvvet kullanma ve tehdidi yasağı, devletlerin uluslararası ilişkilerinde öngörülmüş olup, devletin ülkesi içinde kuvvet kullanımı ve tehdidi yasağın kapsamı dışında bırakılmıştır. Bunun tek istisnası olarak, sömürge rejimi altındaki toplumların self-determinasyon ilkesi gereğince bağımsızlık mücadelelerinin uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasının yasaklanması ilkesi kapsamında değerlendirilmesi sayılabilir.¹³

Sonuç itibarıyla, devletlerin uluslararası ilişkilerinde esas olan kuvvet kullanma yasağının; genel nitelikte, kapsayıcı, madde metninde belirtilen ‘siyasi bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve BM Antlaşması’nın amaçları’ ölçütlerinin bir sınırlandırma amaçlı değil, kuralı güçlü kılmak amaçlı konulmuş olduğu, tüm devletler için geçerli *jus cogens* niteliğinde bir kural olduğu söylenebilir.

2.1.2. Kuvvet Kullanma Yasağının Niteliği

BM Antlaşması madde 2/4’te kuvvet kullanmayla beraber kuvvet kullanma tehdidi de yasaklanmıştır.

Kuvvet kullanma bakımından, yasaklanan kuvvetin ne olduğu konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır.

Birinci görüşe göre, yasaklanan kuvvet kullanma sadece silahlı kuvvet kullanımıdır.¹⁴ Bu görüşü benimseyenlerin dayandığı temel dayanak, BM Antlaşması’nın hazırlık çalışmaları esnasında bazı devletlerin yaptığı önerilerdir. Bu kapsamda Brezilya’nın, ekonomik tedbirlerin; İran’ın, doğrudan veya dolaylı müdahalelerin; Ekvador’un ise fiziksel güçle birlikte moral güç kullanımının da yasak kapsamına alınması önerileri söz konusu olmuş ancak reddedilmiştir.¹⁵ Bu görüşü destekleyen bir başka durum ise BM Antlaşması’nın giriş kısmında, 41 ve 46. maddelerinde ve madde 2/4’ü açıklamak ve yorumlamak amacıyla BM Genel Kurulu tarafından 1970’te kabul edilen BM Antlaşması Uyarınca Devletler Arasında Dostça

¹³ Pazarcı, *a.g.e.*, 483-484.

¹⁴ Keskin, *a.g.e.*, 35.

¹⁵ Belatchew Asrat, *Prohibition of Force Under the UN Charter, A Study of Article 2(4)* (Uppsala: Iustus Förlag, 1991), 39-40.

İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Genel Kurul Kararı'nda silahlı kuvvet kullanımından bahsedilmesidir.¹⁶

İkinci görüşe göre ise, yasaklanan kuvvetin niteliği BM Antlaşması madde 2/4'ün amacı dikkate alınarak değerlendirilmelidir. BM Antlaşması'nın temel amacı olan uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını sağlamaya yönelik konulmuş olan madde 2/4, devletlerin ülke bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını koruma gayesindedir. Dolayısıyla ekonomik ve siyasal baskılar da tıpkı silahlı kuvvet kullanımı gibi bu amaca zarar verebilecek niteliktedir. Bu sebeple, bu tür zorlayıcı tedbirler de yasaklanan kuvvet kullanım şekilleri olarak değerlendirilmelidir.¹⁷ Bu görüş, özellikle ekonomik anlamda zayıf olan devletler tarafından savunulmuş, ancak genel olarak kabul görmemiştir.¹⁸

Kuvvet kullanma tehdidi bakımından ise; hangi eylemlerin kuvvet kullanma tehdidi sayılacağına ilişkin bir açıklık söz konusu değildir. Nitekim saldırı teriminin tanımının yapıldığı 1974 tarih ve 3314 sayılı Saldırının Tanımına İlişkin Genel Kurul Kararı'nda saldırı eylemini teşkil eden ve dolayısıyla her biri birer kuvvet kullanma şekli olan eylemler sıralanmış* ancak kuvvet kullanma tehdidinden hiç bahsedilmemiştir. Kuvvet kullanma tehdidinin tespitini yapmak BM Güvenlik Konseyi'nin yetkisindedir.¹⁹

Sözlü olarak veya eylem yoluyla gerçekleştirilen tehdidin kuvvet kullanma tehdidi teşkil edebilmesi için her an gerçekleşme olasılığının bulunması gerekir. Aksi takdirde gelecekte belli olmayan bir zamanda gerçekleştirilebileceği söylenen eylemler kuvvet kullanma tehdidi kapsamında değerlendirilemez.²⁰

İlişkilerin problemlili olduğu bir devletle olan sınıra yakın yerlerde yapılan bir askeri manevra veya tıpkı Irak'ın 1990'da Kuveyt'le görüşmelerin halen devam ettiği süreçte yaptığı gibi sınıra asker yığma, kuvvet kullanma tehdidi kapsamında

¹⁶ Başeren, *a.g.e.*, 61-62; Keskin, *a.g.e.*, 36.

¹⁷ Ahmet Cural, "Bush Doktrini ve Askeri Gücün Önalcı ve Önleyici Savaş Kapsamında Kullanılması" (Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 82.

¹⁸ Sümeyra Altınır, "Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı" (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 10.

* Kuvvet kullanma şekilleri sadece bu eylemlerle sınırlı değildir.

¹⁹ Keskin, *a.g.e.*, 36-37.

²⁰ Asrat, *a.g.e.*, 140.

değerlendirilebilir. Uyarı ile tehdidi birbirinden ayıran fark, tehdidin her an gerçekleşme olasılığı taşıyor olmasıdır.²¹

Yasaklanan kuvvetin niteliği konusunda ifade edilmesi gereken hususlardan birisi de dolaylı saldırı hususudur. Saldırının Tanımına İlişkin Genel Kurul Kararı'nın 3. maddesinde yer alan dolaylı saldırı eylemlerinin* saldırı kapsamına dâhil edilmesi hususu, bu eylemlerin her birinin birer kuvvet kullanma şekli olarak değerlendirilebilmesi gerçeğiyle birlikte ele alındığında; dolaylı kuvvet kullanımının da, tıpkı doğrudan silahlı kuvvet kullanımı gibi BM Antlaşması madde 2/4 tarafından yasaklandığı sonucuna ulaşabiliriz.²² Nitekim UAD da 1986 Nikaragua Davası'na ilişkin kararının (d) paragrafında, Nikaragua ülkesinde bazı liman, askeri üs ve devriye gemilerine yönelik bizzat ABD askerleri tarafından gerçekleştirilen eylemleri başka bir devlete karşı kuvvet kullanımı olarak nitelemiş, dolaylı saldırıyı meşru savunma hakkını doğuran bir durum olarak değerlendirmiştir.²³

Bu kapsamda yasaklanan kuvvetin niteliğine ilişkin olarak, BM Antlaşması madde 2/4'ün kuvvet kullanımını ve tehdidini birlikte yasakladığı, kuvvet kullanımının dolaylı veya doğrudan silahlı kuvvet kullanımı olduğu, her an gerçekleşme olasılığı taşıması gereken kuvvet kullanma tehdidin ise ne olduğunun BM Güvenlik Konseyi tarafından tespit edildiği söylenebilir.

2.2. BM Antlaşması Kuvvet Kullanma Sistemine İlişkin Sorunlardan Birisi Olarak Uluslararası Terörizm

2.2.1. Terörizmin Uluslararasılaşan Boyutu

Tarihin ilk dönemlerinden beri çeşitli şekillerde var olan terörizm**, gerek terör eylemlerinin ulusal sınırların dışına taşmasıyla, gerekse terörizmin devletler

²¹ Keskin, *a.g.e.*, 37.

* Bu eylemler, devletin kendi ülkesini başka bir devlete saldırı için kullandırması ve başka bir devlete, o ülkede silahlı saldırı oluşturabilecek yoğunlukta silahlı güç kullanma olayları gerçekleştiren silahlı kollar, gruplar, düzensiz birlikler veya lejyonerler göndermek şeklinde sıralanmıştır.

²² Cural, *a.g.t.*, 81-82.

²³ "International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986", <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.08.2018].

** Filistin'deki (M.Ö. 73-66) kutsal savaşçı Zealot/Siccariler'in Romalı'lara karşı gerçekleştirdiği eylemler, tarihin bilinen ilk terör eylemleridir. bkz. Jay M. Vogelsson, "Multinational Approaches to Eradicating International Terrorism", *The International Lawyer*, C. 36, S. 67 (2002): 67.

tarafından bir dış politika aracı olarak kullanılmasıyla zaman içerisinde nitelik değiştirerek uluslararası bir boyut kazanmıştır.

Uluslararası terörizm, “[...] bir yabancı ülke vatandaşlarına, kurumlarına ya da hükümetlerine karşı yöneltilen terörizm”²⁴ bileşeni açısından değerlendirildiğinde; terörizmin, terörist eylemlerin doğrudan yabancılara yöneltilmeye başlaması sonucu, 20.yy’ın ikinci yarısından itibaren uluslararası özellik göstermeye başladığı söylenebilir. Terörizmin bu şekliyle ilk örneğini Filistin Kurtuluş Halk Cephesi mensubu üç Filistinli teröristin Roma-Tel Aviv seferindeki bir İsrail ticari uçağını kaçırması oluşturmuştur. Bunu daha sonra, 1972 Münih Olimpiyatları Oyunları esnasında sekiz Filistinli teröristin İsrailli sporculara saldırı ve rehin alma olayı izlemiştir.²⁵

Tarihsel akış içerisinde benzer şekilde ulusal sınırların ötesinde ya da ulusal sınırlarda yabancılara karşı gerçekleştirilen eylemlerle uluslararası güvenliği tehdit eden terörizmin, Brian Michael Jenkins’e göre uluslararası olabilmesini sağlayan iki yönü vardır.

İlki, teröristlerin yabancılara ait havayolları, çok uluslu şirketlerin çalışanları veya yerel ofisleri, büyükelçilikler gibi yabancı hedeflere saldırı düzenleyebilmeleridir. Diğeri ise, teröristlerin, uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmek, düşmanlarını kendi alanlarından tecrit etmek ya da sadece uzaktaki hedeflerin içindeki hedefler kadar iyi korunmadığı gerekçesinden dolayı ulusal sınırları aşan eylemler düzenleyebilmeleridir.²⁶

Teröristlere bu imkân ve kabiliyetleri katarak terörizmin uluslararası niteliğe bürünmesinin nedenleri, özetle, uluslararası haberleşme ve ulaşım alanlarındaki hızlı gelişmeler, artan teknolojik imkânlarla ortaya çıkan yeni silah ve teçhizatlar, uluslararası terör örgütleri arasındaki iletişimin organik bağ ve işbirliğini (istihbarat,

²⁴ Sadi Çaycı, “Düşük Yoğunlukta Çatışma” (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989), 8.

²⁵ Bruce Hoffman, *Inside Terrorism* (New York: Columbia University Press, 1998), 72-73.

²⁶ Brian Michael Jenkins, “The New Age of Terrorism”, <https://www.rand.org/pubs/reprints/RP1215.html> [Erişim Tarihi: 07.01.2019].

eğitim, finans, lojistik vb. alanlarda) artırması²⁷, insanların dünya etrafında nispeten daha serbest dolaşabilmesi olarak sıralanabilir.

Söz konusu nedenlerin ortaya çıkış gerekçesine baktığımızda karşımıza küreselleşme çıkmaktadır. Terör örgütleri, küreselleşmenin beraberinde getirdiği kolaylıklardan faydalanarak uluslararası boyutta daha fazla eylem gerçekleştirebilmiş, terörizm tehdidi daha geniş alanlara yayılmıştır.

Küreselleşmenin terörizmi kolaylaştırıcı bu etkisinin yanında diğer taraftan, uluslararası terörizm de küreselleşme ve yeni dünya düzenine karşı bir tepki olma vasfını elde etmiştir. Küresel terörizm olarak da adlandırılan bu dalga, küreselleşmeye karşı olan ancak küreselleşmenin olanaklarından da faydalanan, devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen, önceden öngörülemeyen ve emsalsiz tehdit ile saldırıları bünyesinde barındırmaktadır.²⁸ Bu özelliği ile terörizm, küreselleşme karşıtı ideoloji ekseninde hareket eden terör örgütleri tarafından Batı'ya karşı kullanılarak uluslararasılaşma boyutunu geliştirmiştir. Terörizmde din faktörünü küreselleşmeyle birlikte ele alan Louise Richardson, bu durumun din motifli militan gruplarca dış etkileri ortadan kaldırmak amacıyla yerine getirildiğini ifade etmektedir.²⁹

David C. Rapoport da, dinin terörizm dalgalarında önemli olduğunu, dünyanın yeniden şekillenmesinde önemli bir rolü olduğunu vurgulamaktadır.³⁰

Bu çerçevede, küreselleşme ve demokratik değerlere karşı, radikal dini ideoloji temelli kurulmuş olan El Kaide'nin gerçekleştirdiği uluslararası terör eylemlerinin payı büyüktür. Nitekim bunlardan en önemlisi olan 11 Eylül 2001 saldırılarının, terörizmin aslında bir uluslararası boyut kazandığının tüm dünya tarafından gerçek anlamıyla farkına varılmasında oldukça önemli bir rolü vardır. Terörizmin uluslararası güvenliği ne derece tehdit edebileceği, ne kadar yıkıcı

²⁷ Suat İlhan, *Terör Neden Türkiye?* (Ankara: Nu-Do Yayın Dağıtım, 1998), 183.

²⁸ Audrey Kurth Cronin, "Behind the Curve: Globalization and International Terrorism", *International Security*, C. 27, S. 3, (Kış 2002-2003): 30.

²⁹ Louise Richardson, *What Terrorists Want: Understanding the Terrorist Threat*, (London: John Murray, 2006), 83.

³⁰ David C. Rapoport, "The Four Waves of Rebel Terror and September 11", *The New Global Terrorism: Characteristics, Causes, Controls*, ed. Charles W. Kegley Jr., (New Jersey: Prentice Hall, 2003), 43.

olabileceği gerçeğini gözler önüne sermiş, terörizm tarihinde bir dönüm noktası olmuştur.

Tarihsel süreç zarfında uluslararası terörizm, bazı kısımları artıp bazı kısımları azalmak suretiyle sürekli bir değişim içerisinde bulunmuştur. Günümüze baktığımızda, sol ideoloji temelli terörizm, etnik ayrılıkçı terörizm uluslararası terörizmin azalan yönlerini teşkil ederken, dini motifli terörizm ise artan yönünü oluşturmaktadır. Bugün din faktörü terörizmin uluslararası olarak adlandırılmasında en önemli unsur olarak göze çarpmaktadır.³¹

Uluslararası terörizm, “Bir yabancı ülke veya kuruluşun desteği ile yürütülen [...] terörizm”³² bileşeni açısından da değerlendirildiğinde terörizmin dolaylı olarak da uluslararası boyuta ulaştığı sonucuna ulaşılabilir.

Devlet destekli uluslararası terörizm olarak adlandırılan bu durum, şu anlayışın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

‘Savaş diplomasinin devamıdır. Terörizm, savaş ve diplomasi ile elde edilemeyen sonuçları elde etmek için yapılan eylem veya eylemlerdir.’³³

II. Dünya Savaşı’ndan sonra kurulan nükleer dengenin devletleri sıcak çatışmadan kaçınmak zorunda bırakması sonucu, gerek zayıf devletlerin güçlü devletler karşısında dış etkilere korunması için, gerekse güçlü devletlerin ekonomik ve politik çıkarlarını gerçekleştirebilmeleri için terörün bir araç olarak kullanılması terörizme uluslararası bir kimlik kazandırmıştır.³⁴

Bu kapsamda devletler, terör örgütlerine sponsor olarak veya ideolojik, mali, askeri veya operasyonel anlamda dolaylı veya direkt destek sağlayarak, terörizmi uluslararası boyuta taşımışlardır.

³¹ Paul R. Pillar, *Terrorism and U.S. Foreign Policy* (Washington: Brookings Institution Press, 2001), 42.

³² Çaycı, a.g.t, 8.

³³ Brian Michael Jenkins, *International Terrorism: A New Mode of Conflict* (Los Angeles: Crescent Publications, 1975), 20’den aktaran Taşdemir, a.g.e, 46.

³⁴ Ekrem Yaşar Akçay, “Terörün Uluslararasılaşması ve Güvenlik: 11 Eylül Örneği”, New Global Dialogue, International Davraz Congress, 24-27th September 2009, Isparta, 4.

Bu boyutuyla terörizm, mücadele alanında da ulusal sınırların dışına çıkılmasını zorunlu kılmıştır. Devletlerin terörizme karşı kendi ülkesinde askeri güç kullanmaları durumu söz konusu iken, uluslararası terörizmin ortaya çıkışıyla artık ulusal sınırlar dışında faaliyet gösteren terör örgütlerine karşı askeri güç kullanımı zorunlu olmuştur. Bu durum, davetle müdahale ve bireysel/kolektif meşru müdafaa hakkı kapsamında başka bir devletin ülkesinde uluslararası terörizmle mücadele uygulamalarına tanıklık edilmesine neden olmuştur.

Örneğin, gerek ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonucu El Kaide terör örgütüyle mücadele kapsamında Afganistan'a müdahalesi, gerekse ABD, Rusya ve Türkiye de dâhil birçok devletin münferiden veya kurulan uluslararası koalisyonun bir parçası olarak Suriye ve Irak'ta faaliyet gösteren DAESH ve diğer terör örgütlerine ilişkin müdahaleleri bu minvalde gerçekleşmiştir.

Ancak, terörizmin tüm devletler tarafından kabul edilen ortak bir tanımının yapılamamış olması, dolayısıyla kimlerin terör örgütü olarak kabul edilip edilemeyeceği problemi ve uluslararası terörizmle mücadele argümanının, devletler tarafından başka devletlerin ülkesindeki çıkarlarını elde etmeleri için bir vesile olarak kullanılması durumu konuyu hassas hale getirmiştir.

Bu kapsamda, söz konusu istismarı önlemek adına, uluslararası terörizme karşı bir başka devletin ülkesinde askeri güç kullanılabilmesi için, hedef aktörün uluslararası kuruluşlarca terör örgütü olarak kabul edilmesi gerektiğini söylemek hiç de yanlış olmayacaktır. Nitekim BM Güvenlik Konseyi, 11 Eylül saldırılarına ilişkin aldığı 1368 (2001)³⁵ ve 1373 (2001)³⁶ sayılı kararlarında, terör unsurlarının (burada kastettiği El Kaide terör örgütü) uluslararası barış ve güvenliğe tehdit arz ettiğini ifade ederek, bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkının varlığından bahsederek; benzer şekilde, DAESH ve El-Nusra Cephesi ile El Kaide bağlantılı terör unsurlarına ilişkin aldığı 2249 (2015)³⁷ sayılı kararında, söz konusu terör örgütlerinin uluslararası

³⁵ "UN Security Council Resolution 1368 (2001)".

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368%20%282001%29 [Erişim Tarihi:05.03.2019].

³⁶ "UN Security Council Resolution 1373 (2001)".

[https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)&Lang=E](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001)&Lang=E) [Erişim Tarihi:05.03.2019].

³⁷ "UN Security Council S/RES/2249 – 20 November 2015."

https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2249.pdf [Erişim Tarihi: 18.03.2019].

barış ve güvenliğe tehdit arz ettiğini vurgulayarak, Irak ve Suriye’de DAESH kontrolünde bulunan bölgelerde, gerekli kapasiteye haiz tüm üye devletleri, söz konusu unsurların faaliyetlerini önlemek ve bastırmak için gerekli tüm tedbirleri almaya, bahse konu terör unsurlarının Suriye ve Irak’ın önemli bölgelerinde kurdukları güvenli bölgeleri yok etmeye davet ederek, söz konusu unsurları terör örgütü olarak kabul ettiğini açıkça ifade etmiştir.

Sonuç itibariyle, doğrudan veya dolaylı olarak uluslararası boyuta ulaşan terörizm, uluslararası güvenliği tehdit etmeye, devletler için küresel tehdit olmaya devam edecektir. Sınırları olmayan uluslararası terör örgütleri devletlerin münferiden ve/veya uluslararası kuruluşların kolektif tedbirlerine rağmen eylemlerine uluslararası arenada devam edecek; devletler diğer devletleri yıpratmak, o devletten çıkar elde edebilmek için en kolay ve ekonomik yöntem olarak terörizmi kullanmaya ve uluslararası terörizme çeşitli düzeylerde müdahil olmaya devam edeceklerdir. Bu durumun mağduru olan devletler ise söz konusu mağduriyetten kurtulup ulusal güvenliğini sağlamak adına gerekli tedbirleri almaya ve uluslararası hukuk açısından bu tedbirleri almasını meşru kılacak gerekli hukuki zemini aramaya devam edeceklerdir.

2.2.2. Devletlerin Uluslararası Terörizme Karşıma Düzeyi ve Kuvvet Kullanma Yasağı

2.2.2.1. Devletlerin Uluslararası Terörizme Karşıma Şekilleri

Uluslararası terörizm, yukarıda ifade edilen bileşenleri çerçevesinde devlet destekli veya devlet destekli olmayan uluslararası terörizm şeklinde sınıflandırılabilir.

Terör eyleminin birden fazla devletin ülkesinde veya başka bir devletin uyruğundaki terörist tarafından ifa edilmiş olması, eylemi gerçekleştiren ile eylem mağdurunun farklı devletin vatandaşı olmaları, eylemin uluslararası alanda korunma niteliğine sahip kişi ve kurumlara karşı yöneltilmesi gibi durumlar, eyleme yabancılık unsuru katarak uluslararası nitelik kazanmasını sağlamakla beraber devlet destekli terörizm olarak adlandırılmasını sağlayacak özellikleri bünyesinde

barındırmadığı için devlet destekli olmayan uluslararası terörizm kategorisinde değerlendirilir.³⁸

Diğer taraftan; devletlerin terör örgütlerine maddi destek sağlaması, silah/malzeme/teçhizat temin etmesi, ülke topraklarında güvenli bölge tahsis etmesi, eğitim vermesi, istihbarî bilgi aktarması, terörizmle mücadele konusundaki kapasitesinin eksik olması veya bu konuda isteksiz olması, kendi resmi kurumları vasıtasıyla bilfiil terör eylemi gerçekleştirmesi ya da terör örgütlerinin faaliyetlerini yönetmesi gibi durumlar da söz konusudur ki, bu durumlar devlet destekli uluslararası terörizm kategorisinde değerlendirilir.³⁹

Devletleri uluslararası terörizmi desteklemeye iten ana etken olarak; devletlerin (daha ziyade bölgesel veya küresel güç odaklarının), desteklediği terör örgütlerini, bu örgütlerin eylemlerini gerçekleştirdiği ülke veya bölge üzerindeki stratejik çıkarlarını gerçekleştirmenin bir aracı olarak kullanmaları tercihi göze çarpmaktadır.

Devletlerin söz konusu tercihlerinin altında yatan gerekçeler olarak ise;

- Verilen desteğin, hedef devlet üzerinde planlanan çıkarların düşük maliyetle yerine getirilmesini sağlaması,
- Terör örgütüyle destek veren devlet arasında organik bağın olmaması nedeniyle terör eyleminden kaynaklı hukuki sorumluluğun destek veren devlet tarafından kolaylıkla inkâr edilebilmesi,
- Konvansiyonel savaşın yarattığı yıkıcı etkiye mecbur kalmadan, destekleyen devletin politik çıkarlarını gerçekleştirebilmesine imkân vermesi olarak sıralanabilir.⁴⁰

Uluslararası hukuk açısından; terör saldırılarına maruz kalan devletin, gerek eylemin failine gerekse destek verdiği iddia edilen devlete karşı kuvvet

³⁸ A. Hamdi Topal, *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı* (İstanbul: Beta, 2005), 53-54.

³⁹ Taşdemir, *a.g.e.*, 45.

⁴⁰ Topal, *a.g.e.*, 55.

kullanmasının meşruiyeti, söz konusu desteğin kapsamıyla yani destek veren devletin uluslararası terörizme karışma şekli/düzeyi ile ilişkili olmaktadır.

Söz konusu karışma şekillerine yönelik olarak, literatürde farklı yazarlar tarafından ileri sürülmüş çeşitli görüşler yer almaktadır.

Antonio Cassese'ye göre, devletlerin uluslararası terörizme karışma şekilleri;

- Terör eyleminin bizzat resmi devlet görevlilerince ülke dışında gerçekleştirilmesi,
- Devletin, kendi resmi görevlilerinden ziyade gayri resmi unsurları terör eylemlerinde kullanması,
- Terör örgütlerine mali destek ve/veya silah sağlama, lojistik destekte bulunması,
- Kendi toprakları üzerinde terör örgütlerinin üs bölgelerinin varlığına izin vermesi,
- Son olarak, aktif ya da pasif hiçbir şekilde destek vermeyerek uluslararası terörizme karışmaması olmak üzere altı farklı şekilde olabilir.⁴¹

John Murphy ise, devletin uluslararası terörizme sponsor olması veya destek vermesi ana kategorileri altında sıraladığı on iki farklı karışma düzeylerinden bahsetmektedir. Bunlar;

- Devletin bilfiil terör saldırısı icra etmesi,
- Teröre doğrudan destekte bulunması,
- İstihbarat desteği vermesi,
- Teröristlere gerçekleştirecekleri eylemlere yönelik özel eğitim vermesi,

⁴¹ Antonio Cassese, "The International Community's 'Legal' Response to Terrorism", *International and Comparative Law Quarterly*, C. 38, S. 3 (1989): 598.

- Diplomatik ayrıcalıklardan istifade ettirmesi,
- Terör örgütlerine ileri teknoloji imkânı sunması,
- Silah ve patlayıcı temin etmesi,
- Ulaşım alanında imkân sağlaması,
- Kendi topraklarının teröristler tarafından kullanılmasına rıza göstermesi,
- Mali yardımda bulunması,
- Zımnî ve şifahi destek vermesidir.⁴²

Oscar Schachter de;

- Terör örgütünün faaliyetlerini devletin kontrolü altında sürdürmesi,
- Devletin lojistik destek, silah desteği, teknik destek ve eğitim desteği sunması,
- Terör örgütünün faaliyetlerini devletle zayıf ilişkiler içerisinde veya tamamen devletten bağımsız bir suretle ama söz konusu devletin ülkesinde sürdürmesi şeklinde üç başlık altında sınıflandırmıştır.⁴³

Son olarak Richard J. Erickson tarafından daha geniş çerçevede bir sınıflandırma yapılarak devletlerin uluslararası terörizme katışma şekilleri;

- Sponsor olması,
- Destekte bulunması,
- Hoşgörü göstermesi,

⁴² John F. Murphy, *State Support of International Terrorism: Legal, Political and Economic Dimensions* (Boulder: Westview Press, 1989), 32-33' den aktaran Anthony C. Arend, Robert J. Beck, *International Law and the Use of Force* (New York: Routledge, 1993), 142.

⁴³ Oscar Schachter, "The Lawful Use of Force by a State Against Terrorist in Another Country", *Terrorism&Political Violence: Limits&Possibilities of Legal Control*, ed. Henry H. Han (New York: Oceana Publications, 1993), 246.

- Mücadele etmeye yönelik harekete geçme noktasında yetersiz kalması şeklinde sıralanmıştır.⁴⁴

Çeşitli akademisyenler tarafından yapılan söz konusu sınıflandırmalar kapsamında, terör örgütlerinin eylemlerinin devletlerin karışma düzeyi bağlamında kuvvet kullanma yasağı açısından incelenmesini mümkün ve daha anlaşılabilir kılmak adına, Richard J. Erickson tarafından yapılan sınıflandırma esas alınacaktır.

2.2.2.1.1. Devletin Uluslararası Terörizme Sponsor Olması

Devlet sponsorlu terörizm, devletin stratejik hedeflerine ulaşmak için, kendi düzenli askeri kuvvetlerini çeşitli gerekçelerle (kullanmanın riskli ve maliyetli olması, sonuca ulaşmada etkin olamaması ihtimali gibi) kullanmayıp, uluslararası terörizmi bir araç olarak kullanması durumunda ortaya çıkmaktadır.⁴⁵ Bu kapsamda; devlet, bizzat kendi organlarıyla terör eylemi gerçekleştirmekte veya bu eylemlerin devlet dışı aktörler olan gayri meşru devlet ajanları, silahlı yapılar veya paralı askerler vasıtasıyla gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Bu durumda, söz konusu unsurların devlet tarafından örgütlendiği, kontrol altında bulundurulduğu veya onlara teçhizat/malzeme temin edildiği görülmektedir.⁴⁶

Kısacası, devletin; terör faaliyetlerinin planlanması, yönlendirilmesi veya kontrolünde aktif olarak rol aldığı durumlarda devlet sponsorlu terörizmden söz edilebilmektedir.⁴⁷

Devlet sponsorlu terörizm, sponsor olan devlet için çıkarlarını verimli ve güvenilir bir şekilde elde etmenin alternatif bir yoludur. Devlet sponsorlu terörizmin bu niteliğe haiz olmasının altında, devletlerin; gerçekleştirmek istedikleri şiddet eylemlerini daha düşük maliyetle icra etmeleri, saldırı veya silahlı saldırı fiillerini uygulayan taraf olarak görülme riskini ortadan kaldırmaları, dolayısıyla uluslararası

⁴⁴ Richard J. Erickson, *Legitimate Use of Military Force Against State-Sponsored International Terrorism* (Alabama: Air University Press, 1989), 35, <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/au/erickson.pdf> [Erişim Tarihi: 13.01.2019].

⁴⁵ Ganor Boaz, "Countering State-Sponsored Terrorism", www.ict.org.il/Article/1140/Countering#gsc.tab=0 [Erişim Tarihi: 16.02.2019].

⁴⁶ Cassese, a.g.m, 598.

⁴⁷ Arend ve Robert, a.g.e, 142.

hukuk çerçevesinde müeyyideyle veya mağdur devletin karşı kuvvet kullanma durumuyla karşılaşma ihtimalini bertaraf etmeleri avantajları yatmaktadır.⁴⁸

Devletin bizzat kendi organları tarafından gerçekleştirilen terör eylemlerinin devlet sponsorlu terörizm kapsamında değerlendirilip değerlendirilmediği konusunda görüş ayrılıkları mevcuttur.

Anthony Clark Arend ve Robert J. Beck'e göre bu nitelikteki eylemler, kendiliğinden birer terör eylemi olarak değerlendirilmemelidir. Aksi takdirde, devletlerin kuvvet kullanımı esasında yaptığı müdahalelerin de terörizm kapsamında değerlendirilebilmesinin yolu açılabilir. Örneğin, devletin istihbarat personelinin başka bir ülkedeki hastaneyi tahrip etmek amacıyla icra edeceği eylem, bir terör eyleminden ziyade çok gizli saldırı olarak adlandırılmalıdır.⁴⁹

Söz konusu görüşün kabul edilmiş olması, devletlerin; bizzat resmi organları vasıtasıyla gerçekleştirdiği ve terör eylemi niteliğinde olan fiillerini, düzenli askeri kuvvetlerinin konvansiyonel şekilde kullanılmasının yansıması olan (terör eylemi olmayan) fiiller olarak nitelendirmeleri, yani terörizme başvurmalarını, kuvvet kullanımı kapsamında müdahale olarak adlandırmaları ihtimalini de kabul etmek anlamına gelecektir. Tersine yorum mantığı, bu sonucun ortaya çıkmasına zemin hazırlayacaktır.

Dolayısıyla, söz konusu görüş ayrılıklarına ilişkin dikkat edilmesi gereken husus, - devletlerin terörizmin ortak tanımı konusundaki görüş farklılıkları altında - eylemin; failinin kim olduğu değil, terör eylemi niteliğinde olup olmadığıdır. Dolayısıyla, devletin resmi organları tarafından gerçekleştirilmiş olsa dâhi, eylem, terör eylemi niteliğinde ise devlet sponsorluğundan bahsedilebilir.⁵⁰

Diğer taraftan esas sorun devlet sponsorlu terörizmin kapsamından ziyade uluslararası toplumun bu tür terörizmle mücadeleye yönelik etkin tedbirler almasındaki başarısızlığıdır. Bu başarısızlığın temelinde hangi devletlerin masum, hangilerinin sponsor ya da hangilerinin terörist devlet olup olmadığını tespit edecek

⁴⁸ Bruce Hoffman, *a.g.e.*, 186; Boaz, *a.g.m.*

⁴⁹ Anthony Clark Arend, Robert J. Beck, "Don't Tread on Us: International Law and Forcible State Responses to Terrorism", *Wisconsin International Law Journal*, C. 12 (1994): 165.

⁵⁰ Topal, *a.g.e.*, 59.

uluslararası ölçütlerin bulunmamasıdır. Bu durumda, söz konusu sınıflandırmayı yapmak devletlerin bireysel görüşleri doğrultusunda olmaktadır ki, bu noktada belirleyici olan parametre şüphesiz devlet çıkarları olmaktadır. Bu durum da, konunun siyasallaşmasını ve bireysel politikalar dâhilindeki uygulamaları beraberinde getirmektedir.⁵¹

Devletlerin kendi bakış açılarına dayalı bahse konu bireysel tasniflendirmelerinin ve buna dayalı uygulamalarının önüne geçmek gerekmektedir. Bunu sağlayabilmek adına, BM'nin, devletlerin uluslararası terörizme karışma seviyelerini tespit ederek, onları bir sınıflandırmaya tabi tutması gerekmektedir. Ayrıca yapacağı bu sınıflandırma çerçevesinde hangi tür devletlere karşı ne şekilde kolektif ya da bireysel önlemlerin alınabileceğini de tespit etmesi, müdahalenin sınırlarını belirlemesi gerekmektedir.⁵² Bu suretle, devlet sponsorlu terörizm vasıtasıyla gerçekleştirilen 'anonim' nitelikteki eylemlerin sorumlusu tespit edilebilir ve bu suretle devletlerin bunu bir araç olarak kullanmalarının önüne bir engel konulabilir.

2.2.2.1.2. Devletin Uluslararası Terörizme Destekte Bulunması

Terör eylemlerinin devlet tarafından yönlendirilmediği ya da teröristlerin devlet tarafından kontrol ve sevk edilmediği ancak devletin terör örgütlerine silah/malzeme/teçhizat/ patlayıcı desteğinde bulunduğu, eğitim verdiği, mali yardım sağladığı, güvenli bölge tahsis ettiği, iletişim ve ulaşım imkânları sunduğu veya diğer benzer lojistik alanlarda destek sağladığı durumlarda devlet destekli uluslararası terörizm söz konusudur.⁵³

Devlet destekli uluslararası terörizmin kendine münhasır özelliği, devletlerin terör eylemlerinin kontrol yükümlülüğünü üzerlerine almadan, doğrudan terörist operasyonlarına yönelik yardımda bulunmadan; ideolojik destek, lojistik destek, eğitim imkânı, üs bölgesi verme vb. suretlerde terör örgütlerine yönelik destek sağlamalarıdır.

⁵¹ David E . Long, *The Anatomy of Terrorism* (New York: The Free Press, 1990), 109.

⁵² Boaz, a.g.m.

⁵³ Erickson, *a.g.e.*, 26.

Verilen destek, düzeyine göre en düşükten en yükseğe doğru ideolojik destek, mali destek, askeri destek ve operasyonel destek şeklinde sıralanabilir.

Devletler, basın yayın organları aracılığıyla teröristlere propaganda imkânı sunmak, ülkesinde terör örgütlerinin büro açmasına rıza göstermek, terör örgütü liderlerinin ziyaretlerini devlet başkanı statüsünde kabul etmek gibi uygulamalarla terör örgütlerine ideolojik destek sağlamakta,⁵⁴ ortak ideolojik görüşleri paylaştığı terör örgütleri vasıtasıyla başta devrimci ideolojiler olmak üzere, kendi ideolojilerinin yayılmasını kolaylaştırmaktadırlar.

Terör örgütleri kendi finansman araçlarıyla elde ettiği gelirlerin yeterli olmadığı zamanlarda devletlerin mali desteğine ihtiyaç duymaktadırlar ki, faaliyetlerine devam edebilmek ve daha da gelişebilmek için bu desteğe muhtaçtırlar.⁵⁵ Devletler, söz konusu zafiyeti en iyi şekilde istismar ederek, terör örgütlerine mali destek sağlayarak onları kendi amaç ve ideolojileri doğrultusunda kullanabilmektedirler.

Askeri destek kapsamında; devletler, terör örgütlerine askeri eğitim vererek, silah ve patlayıcı desteği sağlayarak, başka ülkelerden gelen silahların transferini sağlayarak veya bu silahların kendi ülke topraklarında terör örgütlerine aktarımına göz yumarak uluslararası terörizme karışmaktadırlar.⁵⁶

En yüksek düzeyde devlet desteğini teşkil eden operasyonel destek kapsamında ise devlet; sahte pasaport gibi gerçek dışı dokümanlar tanzim etmek, diplomatik çantaların terörist malzemelerinin taşınması maksatlı kullanılmasına izin vermek, ideolojik nitelikli özel terör operasyonlarına yönelik nitelikli silah ve patlayıcı madde vermek, güvenli bölge tahsis etmek, iletişim imkânı sunmak gibi uygulamalarla belirli bir terör saldırısının gerçekleştirilmesine fiili olarak doğrudan yardım sağlamaktadır.⁵⁷

⁵⁴Edward F. Mickolus, "How Do We Know We're Winning the War Against Terrorist? Issues in Measurement", *Studies in Conflict & Terrorism*, C. 25, S. 3 (2002): 157.

⁵⁵ Boaz, a.g.m.

⁵⁶ a.g.m.

⁵⁷ Mickolus, a.g.m, 157.

2.2.2.1.3. Devletin Terörist Faaliyetlere Hoşgörü Göstermesi

Devlet, ülkesi içinde faaliyet gösteren terör örgütlerini aktif olarak desteklememekle birlikte, eğer, terör örgütlerinin faaliyetlerine devam etmesine engel olmuyorsa, bu faaliyetleri sonlandırmasına yönelik talepleri reddediyorsa veya teröristleri ülke dışına çıkarmak adına bir çaba göstermiyorsa terörist faaliyetlere müsamaha gösteriyor demektir.⁵⁸

Bu tür karışma düzeyinde, önceki düzeylerden farklı olarak devletin teröristleri aktif olarak desteklemesi, yönlendirmesi, kontrol etmesi söz konusu olmamakla birlikte, onları tutuklamak, ülke dışına ihraç etmek gibi gayreti de bulunmamaktadır.⁵⁹

Bir devlet tarafından faaliyetlerine tolerans gösterilen terör örgütü, ihtiyaçlarını kendisi karşılayabileceği gibi, ikinci bir devlet üzerindeki hedefini söz konusu terör örgütü vasıtasıyla gerçekleştirmek amacıyla olan üçüncü bir devlet tarafından sponsor edilebilmekte ya da desteklenebilmektedir de. Gerek ilk durumda söz konusu terör örgütünün kendi inisiyatifi doğrultusunda münferiden, gerekse ikinci durumda sponsor olan/destek veren devletin kuklası olarak başka bir devlete yönelik gerçekleştirdiği eylemler, müsamaha gösteren devletin zımnı rızasıyla vukuu bulmuş olmaktadır.⁶⁰ Terör örgütlerinin ülkesinde konuşlu bulunduğu ilgili devlet, her ne kadar aktif destek sağlamasa da, bu durum onu söz konusu eylemlerin sorumluluğundan muaf tutmamaktadır. Nitekim UAD, Korfu Boğazı'na İlişkin kararında,

*“...devletlerin öteki devletlerin haklarına aykırı nitelikteki fiiller için ülkesinin kullanılmasına izin vermeme mükellefiyeti altında olduğunu...”*⁶¹

vurgulamıştır.

⁵⁸ Arend ve Robert, 1993, 142.

⁵⁹ Gregory Travalio, Terrorism, International Law, and the Use of Military Force”, *Wisconsin International Law Journal*, C. 18 (2000): 150.

⁶⁰ Erickson, *a.g.e.*, 26.

⁶¹ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders-The Corfu Channel Case-15 Aralık 1949” <http://www.icj-cij.org/files/case-related/1/001-19491215-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 16.09.2018].

Bu yükümlülük, ilgili devletin gerekli tedbirleri alarak terör örgütünün faaliyetlerini engellemesini gerektirir.⁶²

2.2.2.1.4. Devletin Terör Örgütlerinin Faaliyetleriyle Mücadele Etme Konusunda Yetersiz Kalması (Devlet Hareketsizliği)

Devletin, terör örgütlerinin ülkesi içerisindeki varlığından rahatsız olması, onların bulunmalarını istememesine rağmen askeri gücünün yetersiz olması veya gerekli teknolojik imkânlara sahip olmaması gibi gerekçelerle terör örgütlerinin faaliyetlerini önleyememesi durumunda ilgili devletin kapasite eksikliğinden, hareketsizliğinden söz edilmektedir.⁶³

Devletin bu imkân noksanlığı da terörizmle mücadele yükümlülüğünü ortadan kaldıran bir mazeret olarak ileri sürülememektedir. Bu durumda, ilgili devletin diğer devletleri veya bölgesel/uluslararası bir örgütü terörizmle mücadele için ülkesine davet etmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde söz konusu yükümlülükten kurtulabilmektedir.⁶⁴

Diğer taraftan ilgili devletin yapması gereken daveti yapmadığı, gerekli yardımı talep etmediği halde de başka bir devletin ya da örgütün müdahalede bulunabileceği ileri sürülmektedir. 1976 Entebbe Olayı* ile somutlaşan bu anlayış, ülke devletin isteksizlik veya kapasite eksikliği sebebiyle ülkesi üzerinde ölüm tehlikesi ile karşı karşıya olan kişileri kurtar(a)maması sonucu kurtarma operasyonlarının icra edilebileceği anlamına gelmektedir. Bu durum, her ne kadar kuvvet kullanma yasağına uymayarak uluslararası hukuka aykırı olsa da, ülke

⁶² Sertaç Hami Başeren, “Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm”, *Dünyada ve Türkiye’de Terör*, ed. Ali Tarhan (Ankara: TC Merkez Bankası Yayınları, 2002), 200-201.

⁶³ Erickson, *a.g.e.*, 26.

⁶⁴ *a.g.e.*, 27.

* Olayın Özeti: 27 Haziran 1976’da Tel Aviv-Paris seferini yapan bir Air France uçağı, dört Filistinli militanca kaçırılmıştır. Uçak, Uganda’nın Entebbe Havaalanına indirilmiş ve burada İsrail vatandaşı olan yolcular diğerlerinden ayrılarak rehin alınmış, kalanlar ise serbest bırakılmıştır. Hava korsanları, rehinelere serbest bırakılması için dünyanın çeşitli yerlerinde tutuklu/göz altında olan Filistinli militanların serbest bırakılmasını istemişlerdir. Uganda’nın yolcuları kurtarmak adına bir müdahalede bulunmayacağı anlaşıncaya, 3 Temmuz’da İsrail, Uganda Hükümeti’nden izin almadan havaalanına asker göndermiş ve güç kullanmak suretiyle rehinelere kurtarmıştır. Operasyon esnasında rehinelere, hava korsanlarından, bazı Ugandalı ve İsrailli askerlerden ölenler olmuş, Uganda havaalanı ve on kadar Uganda uçağı da ağır hasar görmüştür.

devletinin rızası olmadan gerçekleşen ‘bu mahiyetteki’ operasyonların saldırı niteliğinde olmadığı ve *jus cogens* yasak kapsamına girmediği kabul edilmektedir.⁶⁵

2.2.2.2. Devlet Dışı Aktörlerin Eylemlerinin Devletlerin Karışma Düzeyi Bağlamında Kuvvet Kullanma Yasağı Açısından Değerlendirilmesi

Üye devletlerin diğer devletlerin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanma ve tehdidinden kaçınmasını⁶⁶ öngören kuvvet kullanma yasağının başlangıçta BM’ye üye devletler için bağlayıcı olması niteliği, yasağın zamanla uluslararası örf ve âdet kuralı haline dönüşmesi sonucu üye devletlerle birlikte diğer devletler için de bağlayıcı olması haline dönüşmüş; ancak bu durum da yasağın, terör örgütleri gibi devlet dışı aktörler için geçerli olmaması hususunda bir değişiklik yaratmamıştır.⁶⁷

Bu anlayıştan hareketle; bir devlet, başka bir devletin siyasi bağımsızlığına veya toprak bütünlüğüne yönelik gerçekleşen bir terör eylemine karışması durumunda kuvvet kullanma yasağına aykırı hareket etmiş olacaktır. Dolayısıyla BM Antlaşması Md. 2/4’ün getirdiği yasak, söz konusu terör eylemine devlet karışmasının olduğu durumlarda karşılığını bulmaktadır.⁶⁸ Bu durum, devletin terör eylemine karışma düzeyinin ve bu karışma sonucu söz konusu devletin uluslararası terörizm konusundaki yükümlülüklerini ihlal edip etmediğinin tespitini gerektirir.

Devletlerin uluslararası terörizme aktif karışma şekilleri olarak sınıflandırabileceğimiz sponsor olmak ve destek vermek, devletlerin uluslararası terörizme karşı doğrudan destek vermeme yükümlülüğü ile bir arada değerlendirilebilir.

Bu çerçevede, devletlerin uluslararası terörizme sponsor olması veya destekte bulunması kapsamında yer alan; terör unsurlarını örgütlemek, kontrol altında bulundurmak, askeri-mali-ideolojik-operasyonel destek sağlamak, terör eylemlerini aktif bir şekilde planlamak, yönlendirmek gibi açıkça karışma şekilleri devletlerin

⁶⁵ Başeren, 2003, 172-174.

⁶⁶ *BM Antlaşması*, 1945, Md. 2/4.

⁶⁷ Arend ve Robert, 1993, 146.

⁶⁸ *a.g.e.*, 146.

uluslararası terörizme doğrudan destek vermeme yükümlülüğü kapsamında kaçınması gereken hususlardır.

Nitekim yapılan çeşitli uluslararası düzenlemelerde de, söz konusu hususlardan kaçınılmamasının, devletlerin uluslararası terörizme karşı yükümlülüklerinin ihlali anlamına geleceği açıkça ifade edilmiştir.

Örneğin, BM Antlaşması Uyarınca Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Genel Kurul Kararı'nın,

*“Her devletin, başka bir devletin toprağına saldırı amacını taşıyan, ücretli askerler de dâhil olmak üzere, düzensiz güçler ya da silahlı grupları örgütlemek veya örgütlenmelerini teşvik etmekten kaçınma yükümlülüğü vardır. Her devlet, bir başka devletin içindeki sivil mücadele hareketleri ya da terörist hareketleri örgütlemek, kışkırtmak, bunlara yardımda bulunmak ya da bunların içinde yer almaktan... kaçınmakla yükümlüdür.”*⁶⁹

hükmüne göre, devletlerin, teröristlerin örgütlenmesini engellememesi, terörist eylemleri tahrik etmesi, onlara dâhil olması veya yardım etmesi uluslararası terörizme doğrudan destek vermeme yükümlülüğünün ihlali anlamına gelmektedir.

Benzer şekilde, BM Genel Kurulu'nun Devletlerin İçişlerine Karışılmasının Reddi ve Bağımsızlıklarının ve Egemenliklerinin Korunması Konusundaki Bildirisi'nin,

*“Hiçbir devletin bir başka devletin rejimini şiddet kullanarak devirmeye yönelik ayaklanmacı, terörist ya da silahlı faaliyetleri örgütlemeyeceği, yardım etmeyeceği, finansman sağlamayacağı, teşvik-tahrik etmeyeceği, tolerans göstermeyeceği ya da bir başka devletteki iç karışıklılara karışmayacağı”*⁷⁰

hükmü de devletlere uluslararası terörizme doğrudan destek vermeme yükümlülüğü getirmektedir.

Bir diğer düzenleme örneği olarak da, BM Genel Kurulunun uluslararası terörizmi önlemeye yönelik 9 Aralık 1985 tarih ve 40/61 sayılı kararı,

⁶⁹ “Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States In Accordance With the Charter of the United Nations”, <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> [Erişim Tarihi: 01.03.2019].

⁷⁰ “Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty”, <http://www.un-documents.net/a20r2131.htm> [Erişim Tarihi: 01.03.2019].

“Devletleri, uluslararası hukuk altında, diğer devletlerdeki terörist eylemleri organize etmekten, teşvik etmekten, bu eylemlere yardım etmekten veya katılmaktan kaçınma... yükümlülüklerini yerine getirmeye davet etmektedir.”⁷¹

Bahse konu uluslararası düzenlemelerin vurguladığı husus, çeşitli yazarlar tarafından da ileri sürülmüştür.

Örneğin, Ross E. Schreiber’e göre, devletlerin uluslararası terörizme sponsor olmasının/destek vermesinin uluslararası hukukun ihlali olduğuna dair pek çok BM kararlarının oybirliği ile kabul edilmiş olması ve karar metinlerinde kullanılan dilin kararlara uyulmasının zorunlu olduğu algısı uyandırması, uluslararası terörizmin önlenmesine yönelik bir örf ve âdet kuralının oluşması için gerekli *opinio juris*’in var olduğu anlamına gelmektedir.⁷² Oscar Schachter’e göre de, uluslararası örf ve âdet hukuku kapsamında her devletin kendi ülkesinde terörizme engel olma sorumluluğu bulunmaktadır.⁷³

Sonuç olarak, bir devletin uluslararası terörizme sponsor veya destek olarak karışması durumunda, devletlerin uluslararası terörizme doğrudan destek vermeme yükümlülüğü altında, söz konusu devletin, devlet dışı aktör olan terör örgütünün bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına yönelik eylemlerinden sorumlu olması durumu ortaya çıkmaktadır ki, bu sorumluluk sponsor olan/destek veren devletin kuvvet kullanma yasağını ihlal etmiş olacağı anlamına gelecektir.

Devletlerin uluslararası terörizme pasif karışma şekilleri olarak sınıflandırabileceğimiz müsamaha göstermesi ve mücadelede yetersiz kalması, devletin uluslararası terörizme dolaylı destek vermeme yükümlülüğü ile bir arada değerlendirilebilir.

Bu çerçevede, devletin ülkesi içinde faaliyette bulunan terör örgütüne engel olmaması, buna yönelik gelen dış talepleri reddetmesi, teröristleri ülkesi dışına çıkarmak için bir çaba sarf etmemesi ya da tüm bunları yapmak istemesine rağmen kapasite yetersizliğinden dolayı yapamadığında kendisine yardım etmesi için başka

⁷¹“UN General Assembly A/RES/40/61, 9 December 1985”,

<http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r061.htm> [Erişim Tarihi: 01.03.2019].

⁷² Ross E. Schreiber, “Ascertaining Opinio Juris of States Concerning Norms Involving the Prevention of International Terrorism: A Focus on the UN Process”, *Boston University International Law Journal*, C. 16, (1998): 326-330.

⁷³ Oscar Schachter, *International Law in Theory and Practice* (Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1991), 163.

bir devlet veya bölgesel/küresel örgütü davet etmemesi durumunda, uluslararası terörizme dolaylı destek vermeme yükümlülüğünden kaçınması hali söz konusu olmaktadır.

Kısacası, bir devletin, kendi ülkesinin, bir başka devlete karşı gerçekleştirilen terör eylemleri için kullanılmasına rıza göstermemesi olarak ifade edilebilecek olan söz konusu yükümlülük, devletlere egemen olmaları münasebetiyle örf ve âdet hukuku kuralları tarafından getirilen “devletin kendi ülkesinde başka devletlere zarar vermeme yükümlülüğü”⁷⁴ altında değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, egemen olan, dolayısıyla ülkesi üzerinde kontrol sahibi olan her devlet, ülkesinde gerçekleşen ve diğer devletlere zarar veren her türlü faaliyeti önlemek mükellefiyeti altındadır. Nitekim BM Antlaşması da, md. 2/4’te hükmettiği başka devletlerin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına zarar vermeme görevi ile bu mükellefiyete kuvvet kullanma açısından yer vermiştir.⁷⁵

Devletlerarası uyuşmazlıkların görüldüğü çeşitli davalarda da söz konusu mükellefiyete zaman zaman yer verilmiştir.

Örneğin Palmas Adası Uyuşmazlığı* üzerine hakem tarafından verilen kararda yer alan,

“Ülkesel egemenlik, bir devletin faaliyetlerini kullanması için inhisarî bir hak verir. Bu hakkın ardından doğal olarak bir görev gelir: Ülke içinde diğer devletlerin haklarını, her devletin vatandaşları için yabancı bir ülkede talep edebileceği haklar ile beraber özellikle savaş ve barış zamanında ülkesel bütünlüğünü ve saldırmazlık hakkını koruma yükümlülüğü. Ülkesel egemenliğini şartların gerektirdiği şekilde ortaya koymadan devletin bu görevini yerine getiremeyeceği”

ifadesi ile egemenliğin haklarla beraber borçları da beraberinde getirdiği açıkça ifade edilmiştir.⁷⁶

⁷⁴ Başeren, 2003, 56.

⁷⁵ Başeren, 2002, 200.

* Uyuşmazlık, ABD ile Hollanda arasında görülmüştür. Uyuşmazlığın konusunu Palmas Adası üzerindeki egemenlik iddiaları oluşturmaktadır. Uyuşmazlığın sebebi, 1898 Amerikan-İspanya Savaşı sonucu imzalanan Paris Antlaşması gereğince İspanya’nın Filipinleri ABD’ye teslimi sırasında Palmas Adası (Filipinlere dâhil olduğu için) üzerinde Hollanda’nın egemenlik iddia etmesidir.

⁷⁶ Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar* (İstanbul: Beta Yayınları, 1998), 256-261.

Trail Smelter davası* kararındaki,

“ABD hukuku kadar, uluslararası hukukun ilkeleri uyarınca da, hiçbir devlet, ülkesini bir başka devlet ülkesine veya buradaki kişilere ve mallara dumanlarla zarar verecek şekilde – eğer ciddi sonuçlara yol açıyorsa ve zarar açık ve inandırıcı kanıtlarla tespit edilmişse- kullanamaz ve kullanılmasına izin veremez.”⁷⁷

hükmü ve Korfu Boğazı Davası kararında yer alan “Her devletin, ülkesini bilerek bir başka devletin haklarına aykırı olacak şekilde kullanılmasına izin vermeme yükümlülüğü” hükmü⁷⁸ ile “Devletler, ülkeleri üzerindeki egemenliklerini başka devletlerin ülkelerine zarar verecek şekilde kullanamazlar.”⁷⁹ kuralı vurgulanmıştır.

Bununla birlikte devletlerin uluslararası terörizme doğrudan destek vermeme yükümlülüğünün açıkça ifade edildiği bazı uluslararası düzenlemelerde, aynı şekilde dolaylı destek vermeme yükümlülüğüne de yer verilmiştir. Örneğin;

- BM Antlaşması Uyarınca Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Genel Kurul Kararı’nda yer alan,

“... kendi ülkesinde böyle hareketlerin [burada ifade edilen, diğer devletteki bir iç savaşı veya terörist hareketleri örgütlemek, tahrik etmek, onlara yardım etmek veya bu hareketlere katılmak] yapılmasına yönelik organize faaliyetlere göz yummaktan kaçınma görevi vardır.”⁸⁰

hükmüyle,

- BM Güvenlik Konseyi, 748 (1992) sayılı kararından 1373 (2001) sayılı kararına kadar, devletlerin terör eylemlerine karşı yükümlülüklerini her defasında hatırlatmak istediğinde, BM Antlaşması Uyarınca Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine

* Kanada’da aktif olan Trail Smelter adındaki bir özel şirkete ait tesislerden yayılan dumanların ABD’de çeşitli zararlara neden olması neticesinde ortaya çıkan bir uyuşmazlıktır.

⁷⁷“United Nations Reports of International Arbitral Awards (Trail Smelter Case- US&Canada)”, http://legal.un.org/docs/?path=../riaa/cases/vol_III/1905-1982.pdf&lang=O [Erişim Tarihi: 03.03.2019]

⁷⁸ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders-The Corfu Channel Case-15 Aralık 1949” <http://www.icj-cij.org/files/case-related/1/001-19491215-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 16.09.2018].

⁷⁹ Topal, *a.g.e.*, 131.

⁸⁰ “Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States In Accordance With the Charter of the United Nations”, <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> [Erişim Tarihi: 01.03.2019].

İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Genel Kurul Kararı'ndaki bu hükmü vurgulayarak,

- BM Genel Kurulu'nun Devletlerin İçişlerine Karışılmasının Reddi ve Bağımsızlıklarının ve Egemenliklerinin Korunması Konusundaki Bildirisi'nde yer alan,

*“Hiçbir devletin bir başka devletin rejimini şiddet kullanarak devirmeye yönelik ayaklanmacı, terörist ya da silahlı faaliyetleri...tolerans göstermeyeceğini”*⁸¹

ifadesiyle,

- BM Genel Kurulu'nun uluslararası terörizmi önlemeye yönelik 9 Aralık 1985 tarih ve 40/61 sayılı kararında yer alan “devletlerin ülkesinin bir başka devlete karşı terör eylemleri için kullanılmasına rıza göstermemesi mükellefiyeti”⁸² ile devletlerin uluslararası terörizme dolaylı şekilde de destek vermeme yükümlülüğü açıkça ifade edilmiştir.

Yukarıda yer alan düzenlemelere bakıldığında, devletin terör faaliyetlerine rıza göstermesi, göz yumması, tolerans göstermesi devletlerin uluslararası terörizme dolaylı destek vermeme yükümlülüğü kapsamında değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, devletlerin uluslararası terörizme doğrudan veya dolaylı destek vermeme yükümlülüğü bağlamında, devletlerin uluslararası terörizme sponsor olması, destek vermesi, tolerans göstermesi şekillerinde karışması durumunda kuvvet kullanma yasağının ihlali söz konusu olmaktadır.

Nitekim Max Sorensen,

“Devlet, vatandaşı olmayan kişilerin de yer aldığı düzensiz birlikleri veya silahlı grupları eylemlerde bulunmak üzere diğer bir devlet ülkesine göndermesi veya bu tür bir duruma izin

⁸¹ “Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty”, <http://www.un-documents.net/a20r2131.htm> [Erişim Tarihi: 01.03.2019].

⁸² “UN General Assembly A/RES/40/61, 9 December 1985”, <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r061.htm> [Erişim Tarihi: 01.03.2019].

vermesi halinde kuvvet kullanmış olur... Devletin ülkesi dışında devam eden silahlı mücadeleye dolaylı bir şekilde karışması da kuvvet kullanmayı içerir.”⁸³

diyerek; BM Güvenlik Konseyi de Lockerbie Olayı ile ilgili 748 (1992) sayılı kararında,

“BM Antlaşması md. 2/4’e uygun olarak başka bir devletteki terörist eylemleri organize etmekten, yardımcı olmaktan, bu eylemlere katılmaktan kaçınmak ve kendi ülkesinin kuvvet kullanma veya kullanma tehdidi içeren bu tür eylemler amacıyla kullanılmasını kabul etmemek zorunluluğu altındadır.”⁸⁴

diyerek söz konusu karışma şekillerinin kuvvet kullanma yasağına aykırı olduğunu ortaya koymuştur.

⁸³ Max Sorensen, *Manual for Public International Law* (New York: St. Martin’s Press, 1968), 748’den aktaran Erickson, *a.g.e*, 112.

⁸⁴ “UN Security Council Resolution 748 (1992) Libyan Arab Jamahiriya”, <http://unscr.com/en/resolutions/748> [Erişim Tarihi: 05.03.2019].

3. ULUSLARARASI TERÖRİZME KARŞI KUVVET KULLANMA GEREKÇESİ OLARAK MEŞRU MÜDAFAA HAKKI

3.1. BM Antlaşması'nda Öngörülen Meşru Müdafaa Hakkı

3.1.1. BM Antlaşması'nın 51. Maddesi Kapsamında Meşru Müdafaa

BM Antlaşması, madde 2/4 ile getirdiği kuvvet kullanma yasağına, birtakım kuraldışılıklar öngörmüş bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi olan meşru müdafaa hakkının kullanımı, 51. maddede şu şekilde düzenlenmiştir:

“Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da kolektif meşru müdafaa hakkına hanel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.”⁸⁵

Bu maddeye göre silahlı saldırıya maruz kalan bir devlet, BM Güvenlik Konseyi harekete geçinceye kadar, doğal olan meşru müdafaa hakkı gereğince tek başına veya diğer devlet(ler)le birlikte saldırgan devlete karşı kuvvet kullanabilir.

Söz konusu madde metni incelendiğinde meşru müdafaa hakkına başvurulması bazı şartlara bağlanmıştır. Bu şartlar yalın olarak madde metninden kaynaklanmakla birlikte; metinde yer alan ‘doğal hak’ nitelendirmesinin de işaret ettiği üzere, meşru müdafaa hakkının BM Antlaşması dışında bir örf ve adet hukuku değeri taşımasından da kaynaklanmaktadır.*

Bu şartlardan ilki, meşru müdafaa hakkının doğması için ‘silahlı saldırının’ vukuu bulması gerektiridir. Ancak silahlı saldırı teriminin tanımı ve/veya kapsamına giren eylemler BM Antlaşması'nda yapılmamıştır. Bu durum da doğal olarak, tıpkı uluslararası hukukta açıklık olmayan diğer birçok konuda olduğu gibi, bu konuda da uluslararası hukukun kişileri arasında farklı yorumlara sebebiyet vermiştir.

⁸⁵ BM Antlaşması, 1945, Md. 51.

* UAD, Nikaragua Davası'na ilişkin kararında meşru müdafaa hakkının bu niteliğini vurgulayarak, bu hakkın örf ve adet hukuku değeri de taşıdığını bildirmiştir. “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986, prg. 193”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.08.2018].

Bu kapsamda, BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1974 tarih ve 3314 (XXIX) sayılı 'Saldırının Tanımına' ilişkin kararı söz konusu yorumlara önemli bir kaynak teşkil etmiştir. Kararın 1. maddesine göre:

*"Saldırı, bir devletin diğer bir devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya işbu tanımda belirtildiği üzere, Birleşmiş Milletler Andlaşması ile bağdaşmayan diğer herhangi bir tarzda silahlı kuvvet kullanılmasıdır."*⁸⁶

Saldırı olarak nitelendirilebilecek filler, 3. maddede şu şekilde sıralanmıştır:

"Savaş ilan edilmiş olsun olmasın, aşağıdaki fiillerin herhangi birisi 2. madde hükümlerine tabi ve ona uygun şekilde bir saldırı fiili niteliği taşır:

- a- Bir devletin silahlı kuvvetlerinin diğer bir devleti istila etmesi veya ona hücum etmesi veya ne kadar geçici olursa olsun, böyle bir istiladan veya hücumdan ileri gelen herhangi bir askeri işgal veya kuvvet yoluyla başka bir devletin ülkesinin veya bir bölümünün ilhaki,
- b- Bir devletin silahlı kuvvetlerinin, başka bir devletin ülkesini bombardıman etmesi veya bir devletin diğer bir devletin ülkesine karşı herhangi bir şekilde silah kullanması,
- c- Bir devletin liman veya kıyılarınun diğer bir devletin silahlı kuvvetleri tarafından abluka altına alınması,
- d- Bir devletin silahlı kuvvetleriyle başka bir devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine veya deniz veya hava filolarına saldırması,
- e- Bir devletin başka bir devlette sonuncusuyla yapılan bir anlaşmaya göre bulunan silahlı kuvvetlerinin o anlaşmada öngörülen hükümlere aykırı şekilde kullanılması veya bu silahlı kuvvetlerinin varlığının bu ülkede anlaşmanın sona ermesinden sonra da sürdürülmesi,
- f- Ülkesini başka bir devletin emrine veren bir devletin, ülkesinin o devlet tarafından üçüncü bir devlete karşı saldırı amacıyla kullanılmasına izin vermesi,
- g- Bir devlet tarafından veya bir devlet adına diğer bir devlete karşı yukarıda listesi verilen fiillere varan veya o ölçekte olan silahlı kuvvet fiillerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde katılması."
⁸⁷

Her ne kadar saldırı filleri bu şekilde sıralanmışsa da 4. maddenin,

*"Yukarıda sayılan fiiller, tüketici değildir ve Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Antlaşması hükümlerine göre başka fiillerin de saldırı teşkil ettiği tespitini yapabilir."*⁸⁸

⁸⁶ "Definition of Aggression, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX)", <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/GAres3314.html> [Erişim Tarihi: 19.08.2018].

⁸⁷ "Definition of Aggression, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX)", <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/GAres3314.html> [Erişim Tarihi: 19.08.2018].

⁸⁸ "Definition of Aggression, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX)", <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/GAres3314.html> [Erişim Tarihi: 19.08.2018].

hükmü, saldırı kavramının sadece bu eylemlerle sınırlı olmadığını ortaya koymuştur.

UAD'nin, Nikaragua Davası'na ilişkin görüşünde silahlı saldırının muhteviyatını belirlerken;

*“Silahlı saldırı yalnızca düzenli ordu birlikleriyle yürütülen sınır ötesi harekâtı değil, aynı zamanda bir devletin aleyhine düzenli kuvvetlerin gerçekleştirebileceği ağırlıkta silahlı harekât gerçekleştiren silahlı çetelerin, grupların, düzensiz askerlerin veya lejyonerlerin başka bir devlet tarafından veya onun adına gönderilmesini veya bu gibi fiillere önemli ölçüde müdahil olunmasını da ihtiva eder.”*⁸⁹

diyerek BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1974 tarih ve 3314 (XXIX) sayılı ‘Saldırının Tanımına’ ilişkin kararının saldırı fiilinin örneklerinden birisi olarak sunduğu 3/g fıkrasını örf ve adet hukuk kuralı olarak belirtmesinin ve silahlı saldırı muhteviyatına dahil etmesinin yanı sıra, söz konusu kararın önsözünde saldırının silahlı güç kullanımı şeklinde ve en ciddi hukuk dışı kuvvet kullanım şekli olarak ifade edilmesi, saldırı ve silahlı saldırı kavramlarının aynı fiillere işaret ettikleri düşüncesini yaratmıştır. BM Antlaşması'nın Fransızca metninde ‘armed attack’ yerine ‘agression armée’ terimlerine yer verilmiş olması* bu düşüncüyü daha da kuvvetlendirmiştir.⁹⁰

Ancak, her ne kadar bu iki kavram doktrin ve uygulamada zaman zaman birbirinin yerine kullanılacak kadar birbirine çok benzese de, esasında farklıdırlar. Her silahlı saldırı bir saldırı fiili olabilirken, her saldırı fiili bir silahlı saldırı fiili teşkil etmeyebilir. Silahlı saldırı kavramı daha dar bir kavramdır. Saldırı fiili karşısında BM Antlaşması, BM Güvenlik Konseyi'ni yetkilendirmişken; silahlı saldırı, doğurduğu sonuçlar itibariyle kabul edilmeyecek ölçüde olduğundan, BM Güvenlik Konseyi'nin müdahalesini bile beklemeden silahlı saldırının muhatabı olan devlete kendiliğinden kuvvet kullanma yetkisi vermiştir. Saldırı kavramı kapsamına giren diğer fiillerin böyle bir nitelik ve fonksiyonu taşıyor olması silahlı saldırının ayırt edici özelliğidir ve saldırı kavramı ile özdeşleştirilmesinin önüne geçer. Nitekim

⁸⁹ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986, prg. 193”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.08.2018].

* BM Antlaşması'nda ‘saldırının’ karşılığı olarak İngilizce ‘aggression’, Fransızca ‘agression’ terimleri kullanılmıştır. ‘Silahlı saldırının’ karşılığı olarak ise İngilizce ‘armed attack’ terimi kullanılmışken Fransızca ‘agression armée’ terimi kullanılmıştır.

⁹⁰ Taşdemir, a.g.e, 140-147.

böyle bir özdeşleştirme yapmak meşru müdafaayı geniş kılar ki, bu da uluslararası barış ve güvenliğin tesis ve temininde yine münferitleşmeyi beraberinde getirir.⁹¹

Zaten UAD da, Nikaragua Davası'na ilişkin yorumunda silahlı saldırının muhteviyatına ilişkin görüşüne;

*“Ancak Mahkeme, silahlı saldırı kavramının yalnız silahlı gruplarca yürütülen eylemleri, eğer bunlar önemli boyutlara ulaşmışsa, değil ve fakat asilere silah sağlama veya lojistik veya diğer destek verme biçimindeki yardımı da kapsadığı görüşünde değildir. Bu tür yardımlar, kuvvet kullanma ve tehdidinde bulunma olarak görülebilir veya diğer devletlerin iç ve dışişlerine karışma olarak değerlendirilebilir.”*⁹²

şeklinde devam ederek silahlı saldırı ile diğer kuvvet kullanma fiillerini, kuvvet kullanma tehdidini ve hukuk dışı iç ve dış karışmaları birbirinden ayırmıştır.⁹³ Bu kapsamda, diğer kuvvet kullanma fiillerinden birisi olan saldırının, silahlı saldırıdan ayrıklığı söz konusudur.

Ayrıca, UAD, Nikaragua Davası'nda, silahlı çetelerin başka bir devletin topraklarına gönderilmesi gibi dolaylı kuvvet kullanma eylemlerinin de silahlı saldırı olarak değerlendirilebileceğini; ancak bunun için bu eylemlerin ölçü ve etkileri bakımından silahlı saldırı niteliğinde olması gerektiğini ifade ederek, meşru savunma hakkının kullanılmasını silahlı saldırı şartına bağlamıştır.⁹⁴ UAD'nin bu hükmünden, meşru müdafa hakkının doğması noktasında dolaylı silahlı saldırının, doğrudan silahlı saldırıyla aynı etkiye sahip olduğu sonucuna da ulaşılabilir.

Meşru müdafa hakkının kullanımına ilişkin şartlardan ikincisi, bu hakkı kullandığını iddia eden taraf(lar)ın, bunu BM Güvenlik Konseyi'ne hemen bildirmesi ve Konsey'in BM Antlaşması VII. Bölüm çerçevesinde karar alması durumunda bu karara uyarak meşru müdafa eylemini sonlandırması zorunluluğudur. Burada önemli olan iki husus; silahlı saldırıya karşı meşru müdafa hakkının kullanımı için BM Güvenlik Konseyi'ne önceden başvurup izin alma zorunluluğunun olmayışı ve

⁹¹ Başeren, 2003, 92.

⁹² “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986, prg. 193”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.08.2018].

⁹³ Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, 1. bs. (İstanbul: Beta Yayınları, 2000), 385-386.

⁹⁴ Sevin Toluner, “Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası'ndaki Yargı ve Meşru Müdafa Hakkı”, *Mahmut R. Belik'e Armağan*, ed. İstanbul Üniversitesi Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasabetler Araştırma ve Uygulama Merkezi (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1993), 403.

BM Güvenlik Konseyi'nin, durumun kendisine bildirilmesini müteakip sadece konuyu gündemine taşıyıp tartışması değil, bir eylemde bulunmasıdır. Meşru müdafaa hakkı, BM Güvenlik Konseyi devreye girinceye kadar geçerli olan geçici bir haktır ve bu yönüyle geniş kapsamlı bir hak değildir.⁹⁵

Bir diğer şart ise meşru müdafaa eyleminin gereklilik ve orantılılık vasıflarını taşıyor olmasıdır. Her iki kavram da 51. maddede öngörülmemiş olup, örf ve adet hukuk kuralı olan meşru müdafaa kapsamında yer almaktadır. Gereklilik, 1837 Caroline Olayı'nda ABD tarafından, 'o an ortaya çıkmış, ani, başa çıkılmaz ve başka hiçbir korunma yoluna başvurmayla olanak tanımayacak' şeklinde tarif edilen meşru müdafaa ihtiyacını ortaya koyan hallerin İngiltere tarafından kabul edilmesi sonucu gündeme gelmiş olup; silahlı saldırıyı bertaraf etmek için kuvvet kullanmaktan başka bir seçeneğin kalmamış olması anlamına gelmektedir. Yani, silahlı saldırıyı yapanın en kısa zamanda bundan vazgeçmesini temin edecek tedbirleri almayı haklı kılan nedenleri ifade etmektedir. Orantılılık ise, UAD'nin Nikaragua Davası'na ilişkin kararında bildirdiği bir koşul olup; meşru müdafaada amaç silahlı saldırıda bulunan devleti tamamen yok etmek değil, saldırıyı durdurmak ve etkilerini ortadan kaldırmak olduğundan; sadece bu amacı sağlayacak ölçüde kuvvet kullanmak anlamına gelmektedir. Kastedilen, silahlı saldırı eylemi ile meşru müdafaa eylemi arasında şiddet düzeyi anlamındaki bir orantılılık değildir.⁹⁶

Son şart ise, silahlı saldırı ile meşru müdafaa eylemi arasındaki sürenin kısa olması şartıdır. Buna göre, her iki karşılıklı eylem arasında, meşru müdafaa fiilinin silahlı saldırıyı müteakiben hemen uygulamaya geçirildiği zamansal bir bağ olmalıdır.⁹⁷

3.1.2. Kolektif Meşru Müdafaa

Silahlı saldırıya maruz kalan devlet, meşru müdafaa hakkını tek başına kullanabileceği gibi, başka devletleri yardıma çağırmak suretiyle müşterek olarak da kullanabilir. Kolektif meşru müdafaa olarak adlandırılan bu durum, hem BM Antlaşması'nın 51. maddesinde hem de uluslararası içtihatla kabul edilmiştir.⁹⁸ BM

⁹⁵ Keskin, *a.g.e*, 49-50; Pazarcı, *a.g.e*, s. 489.

⁹⁶ Anthony ve Robert, 1993, 72; Judith Gail Gardam, "Proportionality and Force in International Law", *American Journal of International Law*, C. 87, S. 1 (1993): 391; Pazarcı, *a.g.e*, 489-490.

⁹⁷ Cural, *a.g.t.*, 95.

⁹⁸ Pazarcı, *a.g.e*, 490

Güvenlik Konseyi de Irak'ın Kuveyt'i işgaline yönelik aldığı 6 Ağustos 1990 ve 661 sayılı kararında kolektif meşru müdafaa hakkına atıfta bulunmuştur.⁹⁹

Kolektif meşru müdafaa hakkının, BM Antlaşması'nın 51. maddesinin meşru müdafaa hakkına kazandırdığı bir yön olması ve daha öncesinde örf ve adet hukuku kapsamındaki meşru müdafaa hakkına yönelik bu yönde bir uygulama olmamasından dolayı, bu hakkın kullanım koşullarının tespiti, BM Antlaşması ve müteakip dönemdeki uygulamalar esaslarında yapılmalıdır.¹⁰⁰ Dolayısıyla, bireysel meşru müdafaa hakkının kullanımı için geçerli olan koşullar, kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımı için de gereklidir.

Bu kapsamda, meşru müdafaa hakkının doğması için, ilk şart olarak doğrudan veya dolaylı silahlı saldırı fiilinin vukuu bulması gerekir. Daha sonra, kolektif meşru müdafaa hakkına başvurulduğu ve bu kapsamda hangi tedbirlerin alındığı hususu BM Güvenlik Konseyi'ne hemen bildirilmeli ve konseyin alacağı kararlar doğrultusunda hareket edilerek konseyin gerekli tedbirleri alması durumunda mukabil eylemlerin sonlandırılması gerekir. Ayrıca, kolektif meşru müdafaa eylemi, örf ve adet hukuku kuralları olan gereklilik, orantılılık ve aciliyet ilkeleri sınırları içerisinde gerçekleştirilmelidir.

Kolektif meşru müdafaa hakkını bireysel meşru müdafaa hakkından ayıran husus, bu hakkın kullanılabilmesi için silahlı saldırıya uğrayan ve dolayısıyla bireysel meşru müdafaa hakkı doğan devletin, öteki devletten yardım talebinde bulunması gerekliliğidir. UAD'nin Nikaragua Davasına ilişkin kararında da teyit edilen¹⁰¹ bu yardım, bireysel meşru müdafaa hakkının doğmasına neden olan belirli bir silahlı saldırı eylemine özgü olarak istenilebileceği gibi, ilgili devletler arasında daha önce yapılmış bir antlaşmaya ya da savunma maksatlı kurulmuş bir örgüte de dayalı da olabilir. Eğer bir yardım çağrısı söz konusuysa, bu yardımın meşru hükümet tarafından yapılması gerekir.

⁹⁹ "UN Security Council Resolution 661 – 6 August 1990", <http://unscr.com/en/resolutions/661> [Erişim Tarihi: 15.01.2019].

¹⁰⁰ Keskin, *a.g.e.*, 56.

¹⁰¹ "International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986, ss. 104-105.", <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.08.2018].

Dolayısıyla, tıpkı ABD'nin 1983 Grenada müdahalesine* ilişkin ortaya koyduğu gerekçelerden birisi gibi, silahlı saldırıya maruz kalan devletin üyesi olduğu bir örgütün diğer üyeleri tarafından yapılan yardım çağrısı, kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımına dayanak teşkil etmez.¹⁰²

Kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımı, devletlerin ayrı ayrı silahlı saldırıya maruz kalmaları gibi bir koşulun yerine getirilmesini gerektirmemektedir. Yardım çağrısında bulunan devletin silahlı saldırıya maruz kalması yeterlidir. Aksini kabul etmek demek, zayıf devletleri güçlü devletlerin insafına bırakmak demek olur.¹⁰³

Kolektif meşru müdafaa hakkı, sadece yardım talebinde bulunulan devlet tarafından kullanılabilir. Yani, üçüncü bir devlet, yardım çağrısı gelmese bile silahlı saldırıyı bahane ederek kendi inisiyatifiyle kolektif meşru müdafaaya karar veremez.¹⁰⁴

Bireysel meşru müdafaa hakkının devamı niteliğinde olan kolektif meşru müdafaa hakkı, bireysel meşru müdafaa hakkı gibi geçici nitelikte ve istisnai bir haktır. Bu hakkın ortaklaşa kullanılıyor olması mağdur devlete veya yardımda bulunan devlete bireysel meşru müdafaa hakkının tanıdığı haklardan daha fazlasını tanımaz.¹⁰⁵

Kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımının sonlandırıldığına ilgili devletler tarafından BM Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesi ya da BM Güvenlik Konseyi tarafından uluslararası barış ve güvenliği koruyacak gerekli tedbirleri alınması halleri, kolektif meşru müdafaa hakkını sona erdiren durumlardır.¹⁰⁶

*"1979'da Grenada'da bir darbe sonucu Maurice Bishop başbakan oldu. Yeni hükümet Küba ve Sovyetler Birliği ile ilişkiler kurdu. 1983'te hükümet içindeki bir anlaşmazlık sonucu daha radikal sol kanat hükümeti devirdi ve yönetimi ele geçirdi. Bishop ve bazı yandaşları öldürüldü. Hükümet kuvvetlerinin halka ateş açması sonucu 17 sivil öldü. 4 gün sonra bazı başka Karayip devletleri güçleriyle birlikte ABD güçleri adaya çıktı ve Grenada güçleriyle çatıştıktan sonra kontrolü ele geçirdi. Amerikan güçleri 1 ay sonra çekildi ve seçimle gelen bir sağ-merkez hükümet kuruldu. ABD askeri müdahalesini şu nedenlerle açıkladı: Vatandaşlarının korunması, OECS'den gelen karışma talebi ve eski bir İngiliz kolonisi olan Grenada'nın genel valisinin isteği." bkz. Keskin, a.g.e, 59.

¹⁰² Keskin, a.g.e, 59.

¹⁰³ Berdal Aral, *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 1999), 133.

¹⁰⁴ Keskin, a.g.e, 59.

¹⁰⁵ a.g.e, 57.

¹⁰⁶ Altınar, a.g.t., 61.

3.1.3. Önleyici Meşru Müdafaa

Önleyici meşru müdafaa'nın uluslararası hukuktaki meşru müdafaa kapsamında yer alıp almadığı konusunda BM Antlaşması öncesi döneme ilişkin bir görüş birliği mevcutken, Antlaşma sonrası döneme ilişkin ise bugün bile devam eden görüş ayrılıkları söz konusudur.

Görüşlerin buluştuğu ortak nokta, BM Antlaşması'nın 51. maddesinin öngördüğü meşru müdafaa anlayışından çok önce var olan uluslararası örf ve adet hukuku kuralı olarak meşru müdafaa'nın önleyici meşru müdafaa'yı kapsadığı anlayışıdır.¹⁰⁷ Caroline olayının* bu kapsamda önleyici meşru müdafaa'nın prensiplerini ortaya koyduğu değerlendirilmektedir.¹⁰⁸ Olaya ilişkin hakemlik tarafından verilen karar yorumlandığında; tehlikenin o an ortaya çıkmış, ani, başa çıkılmaz ve başka hiç bir korunma yoluna başvurmayaya imkân bırakmayacak nitelikte olması durumunda meşru müdafaa hakkının varlığından söz edilebileceğine ulaşılmaktadır. Bu durum, eylemin fiili olarak gerçekleşmesine gerek kalmadan acillik, gereklilik ve karşı konulmazlık kıstaslarını yerine getirdiği sürece meşru müdafaa kapsamında meşru olarak değerlendirilebileceği anlamına gelir ki, bu noktada önleyici meşru müdafaa'nın hukuka uygunluğu ortaya çıkmaktadır.

BM Antlaşması'nın 51. maddesinde yer alan 'doğal hak' ifadesi, örf ve adet hukuku kuralı olarak meşru müdafaa hakkının, Antlaşmanın kabulü sonrasında da varlığını devam ettirip ettirmediği konusunda doktrindeki tartışmaların çıkış noktası

¹⁰⁷ Taşdemir, a.g.e., 229.

*"Caroline olayı, 1837'de Kanada'nın İngiltere'ye karşı verdiği bağımsızlık savaşı sırasında çıkmıştır. Savaş sırasında Kanadalılar, ihtiyaç hissettikçe yakındaki ABD eyaletlerine sığınıyor ve onlardan yardım alıyordu. ABD Hükümeti tarafsızlık politikası izliyordu. Kanadalılar, Kanada'daki Navy Adası'ndan İngiliz gemilerine saldırıyor ve ihtiyaç duydukları silah yardımını Caroline adlı bir Amerikan bandıralı gemi vasıtasıyla temin ediyorlardı. Ancak İngilizler Caroline'i bir Amerikan limanı olan Schlosser'de ele geçirmiş, ders olsun diye de Niagara Şelalesi'nden aşağı atmıştır. Bu olayda bazı ABD vatandaşları yaşamını yitirmiş, bunun üzerine sorumlu görülen bir İngiliz tutuklanmıştır. Bu olayda İngiltere, gemiyi yok ederken meşru savunma hakkı çerçevesinde hareket ettiğini ileri sürmüştü. İngiltere'ye göre Caroline, korsan bir gemiydi ve ABD kendi sınır hattında kendi yasasını uygulayamadığına göre İngiltere meşru savunma için gerekli önlemleri almıştı. ABD, İngiltere'nin bu görüşünü reddetmiş ve sorun hakemliğe götürülmüştür. Hakemlik kararına göre meşru müdafaa hakkının kullanılması için tehlikenin o an ortaya çıkmış, ani, başa çıkılmaz ve başka hiç bir korunma yoluna başvurmayaya imkân bırakmayacak nitelikte olması gerektiği belirtilmiş ve bu olayda İngiltere'nin meşru müdafaa boyutlarını aştığı ortaya çıkmıştır." Ulaş Can Değdaş, "Uluslararası Hukukta Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı", *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 6 (2018): 31-32.

¹⁰⁸ Anthony Clark Arend, "International Law and the Preemptive Use of Military Force", *The Washington Quarterly*, C. 26, S. 2 (2003): 90.

olmuştur. Bu tartışmalar söz konusu maddeyi dar yorumlayanlar ile geniş yorumlayanlar arasında tezahür etmiştir.

51. maddeyi dar yorumlayanlar, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin genel yorum kuralı olarak öngördüğü,

*"Bir antlaşma, içeriği ile bağlantılı olarak, konu ve amacının ışığı altında, terimlerin olağan anlamına uygun bir biçimde iyi niyetle yorumlanmalıdır."*¹⁰⁹

hükmüne sadık kalarak, meşru müdafaa hakkının varlığını sadece silahlı saldırının gerçekleşmesi şartına bağlamaktadırlar. Bu durum, önleyici meşru müdafaanın varlığını inkâr eder. Dolayısıyla devletlerin kuvvet kullanabilmesi için silahlı saldırıya maruz kalmaları gerekir. Silahlı saldırı gerçekleşmeden önce kuvvet kullanamazlar.¹¹⁰ Bu anlayışa göre, uluslararası hukukta meşru müdafaaya ilişkin tek düzenleme 51. maddede öngörüldüğü şekliyledir. Bu düzenleme, bundan önce var olan geniş meşru müdafaa anlayışını ortadan kaldırır.¹¹¹

51. maddeyi geniş yorumlayanlar ise, madde metninde yer alan 'doğal hak' ifadesinin BM Antlaşması öncesi de var olan örf ve adet hukuku kuralı olarak meşru müdafaa hakkına işaret ettiğini savunmakta olup, bu hakkın - dolayısıyla önleyici meşru müdafaa hakkının da - Antlaşma sonrası varlığının devam ettiğini ileri sürmektedirler.¹¹²

Geniş yorumlayanlar arasında Yoram Dinstein'in Caroline doktrini ile uyumlu olan görüşleri dikkat çekicidir. Dinstein, 51. madde ile önleyici/*anticipatory* meşru müdafaaya izin verilmediği, başlangıç halinde olan/*incipient* meşru müdafaaya izin verildiğini savunmaktadır. Bu tür bir meşru müdafaa hakkının doğduğundan bahsedebilmek için tehdit veya potansiyel tehlikenin varlığı tek başına yeterli değildir, en azından saldırının fiili olarak başlatılmakta olduğuna dair karşı tarafın geri dönülmez bir yola girmiş olması gerekir. Saldırı fiili, fiziki sınırları geçmese de buna ait ikna edici kanıtların varlığı meşru müdafaa hakkının kullanımı için yeterli

¹⁰⁹ "Vienna Convention on the Law of Treaties- 23 May 1969, Article 31", <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201155/volume-1155-i-18232-english.pdf> [Erişim Tarihi: 13.08.2018].

¹¹⁰ Başeren, 2003, 115.

¹¹¹ Taşdemir, *a.g.e.*, 230.

¹¹² Derek William Bowett, *Self-Defence in International Law* (Manchester: Manchester University Press, 1958), 191.

sebeptir.¹¹³ Bu anlayışa göre Dinstein, ‘vukuu muhakkak’ olan bir saldırı durumunda gerçekleştirilen meşru müdafaanın 51. maddeye uygun olacağını ifade etmektedir ki¹¹⁴; buradaki ‘vukuu muhakkak’ ifadesi beraberinde getirdiği ‘vukuu muhtemel’ anlayışı ile birlikte literatürde *preventive* ve *preemptive* kuvvet kullanma görüşlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

‘Önleyici savaş (*preventive war*)’ ve ‘ön alıcı vuruş (*preemptive strike*)’ terminolojileri olarak doktrinde yer bulan bu iki kavram arası farklılık, tehdidin gerçekleşmesinin muhakkak veya muhtemel olması noktasında görülmektedir. *Preemptive* (ön alıcı) kuvvet kullanma, vukuu muhakkak olan yakın bir tehdidi (*imminent threat*) ortadan kaldırma adına yapılan müdahaleyi ifade etmektedir ki; bazı yazarlar tarafından bu şekilde yapılan bir kuvvet kullanma hukuka uygun olarak görülmektedir. Diğer taraftan önleyici (*preventive*) kuvvet kullanma ise, vukuu muhtemel potansiyel bir tehdidi bertaraf etmeye yönelik önleyici kuvvet kullanma anlamına gelir ki; bu, hukuka aykırı olarak kabul edilmektedir.¹¹⁵

51. maddenin önleyici meşru müdafaaya izin verip vermediği hususundaki tartışmalar, konunun, BM Antlaşması sonrası dönemde örf ve adet hukuku kuralı olarak önleyici meşru müdafaanın oluşup oluşmadığı noktasında incelenmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Antlaşma sonrası devlet uygulamaları ele alındığında, devletlerin 51. maddede yer alan silahlı saldırı kavramını genişletmek suretiyle meşru müdafa anlayışını benimsedikleri, önleyici meşru müdafaaya dayalı hareket etmekten imtina ettikleri görülmüştür.¹¹⁶ Buna istisna mahiyetinde, bizzat önleyici meşru müdafa hakkının gündeme geldiği Küba Füze Krizi (1962-1963), 1967 Arap-İsrail Savaşı (Altı Gün Savaşı) ve Osirak Reaktörünün Bombalanması (1981) olayları da yaşanmıştır. Bu olaylara ilişkin BM Güvenlik Konseyi’nde yapılan tartışmalar incelendiğinde, devletler arasında görüş farklılıklarının olduğu; kimi devletlerin, yapılan saldırıları önleyici meşru müdafa altında meşrulaştırmak isteyen devletleri destekler nitelikte tavır aldıkları gözlemlenmişken, kimilerinin ise açıkça karşı çıktığı

¹¹³ Yoram Dinstein, *War, Aggression and Self-Defence* (Cambridge: Grotius Publications Limited, 1988), 179-180’dan aktaran Taşdemir, *a.g.e.*, 232.

¹¹⁴ Stanimir A Alexandrov. *Self-Defense Against the Use of Force in International Law* (La Haye: Kluwer Law International, 1996), 165.

¹¹⁵ Chris Brown, “Self-defense in an Imperfect World”, *Ethics and International Affairs*, C. 17, S. 1 (2003): 2.

¹¹⁶ Christine Gray, *International Law and the Use of Force* (Oxford: Oxford University Press, 2000), 112, 155.

ya da karşı çıkmasa da önleyici meşru müdafaa hakkına izin veren bir doktrinin olduğunu açıkça öne sürmediği gözlemlenmiştir. Buradan çıkarılacak sonuç, BM Antlaşması sonrası dönemde örf ve adet kuralının izin verdiği bir önleyici meşru müdafaa hakkının oluşmadığıdır.¹¹⁷

BM Antlaşması sonrası dönemde önleyici meşru müdafaa hakkı konusunda uluslararası yargıya intikal eden iki ayrı davaya ilişkin verilen kararlar bağlamında; UAD, Korfu Boğazı Davası'nda, doktrinde önleyici meşru müdafaa'nın hukuka uygunluğu konusunda farklı yorumlara yol açan şu karara hükmetmiştir:

“Amaç yalnızca Arnavutluk'un tutumunu denemek değil, fakat aynı zamanda geçen gemilere tekrar ateş açmaktan kaçınmasını sağlayacak ölçüde bir kuvvet gösterisi yapmaktır. Bununla beraber, yukarıda açıklanan olayla ilgili bütün durumlar göz önünde tutulduğunda, Divan, Birleşik Krallık makamları tarafından alınan bu tedbirleri Arnavutluk egemenliğinin ihlali olarak değerlendirmeyecektir.”¹¹⁸

Nikaragua Davası'na ilişkin kararında yer alan şu ifadeden ise, bu konuda görüş beyan etmediği anlaşılmaktadır:

“... taraflar vaki olmuş bir silahlı saldırı durumundaki meşru müdafaa hakkına dayandıkları için ve çok yakında gerçekleşecek bir silahlı saldırı tehdidinde mukabelenin hukuka uygunluğu meselesi ortaya atılmadığı için...”¹¹⁹

Sonuç itibariyle, Korfu Boğazı Davası'na ilişkin UAD'nin vermiş olduğu kararla, önleyici meşru müdafaa hakkının uluslararası hukuka uygun olduğunu kabul ettiği yorumuna varanların yanıldığı bir nokta vardır ki, o da, önleyici meşru müdafaa hakkını kullandığı ileri sürülen Birleşik Krallık'ın, fiili olarak bir kuvvet kullanma eyleminde bulunmayıp geçiş hakkını elde edebilmek için sadece güç gösterisinde bulunduğudur. Bu tarz bir eylemin önleyici meşru müdafaa eylemi olarak değerlendirilmesi anlamsız olmaktadır.

51. maddede yer alan doğal hak kavramı ise, bazı yazarlar tarafından iddia edilenin aksine BM Antlaşması çok öncesine ait örf ve adet hukuk kuralı olarak

¹¹⁷ Thomas M. Frank, *Recourse to Force, State Action Against Threats and Armed Attacks*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 77, 101; Taşdemir, *a.g.e.*, 237.

¹¹⁸ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders-The Corfu Channel Case-15 Aralık 1949, s. 31” <http://www.icj-cij.org/files/case-related/1/001-19491215-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 16.09.2018].

¹¹⁹ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986, prg. 194”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.08.2018].

meşru müdafaa hakkına atfen yazılmamış olup, kuvvet kullanma yasağı ortaya çıktıktan sonraki döneme ilişkin olarak yazılmıştır. Bu nedenle, bu hakkın 1928 Briand-Kellogg Paktı sonrası döneme ait olduğu ileri sürülebilir ki, bu dönemde UAD kararları ve devlet uygulamalarına bakıldığında örfi önleyici meşru müdafaa hakkının oluşmadığı açıktır. Yine de bugün uluslararası hukuka uygun bir önleyici meşru müdafaa hakkından söz edilecekse, bu, vukuu muhakkak nitelikte bir eyleme karşı gerçekleştirilebilecek bir ön alıcı kuvvet kullanma şeklinde olmalıdır ki, buradaki muhakkaklık ölçüsü olarak tehditsel yakınlık değil zamansal yakınlık alınmalıdır.

Son olarak, meşru müdafaa hakkının kullanım koşullarından birisi olan orantılılık kavramı ile önleyici meşru müdafaa anlayışını bir arada düşünmek anlamsız bir sonuca yol açar. Orantılılık ilkesinin önleyici meşru müdafaaya uygulanması imkânsızdır.¹²⁰ Karşı tarafın kuvvet kullanma ihtimalinin olduğu gerekçesiyle ona karşı önceden kuvvet kullanma, bu ihtimali yarattığı iddia edilen hiçbir kuvvet kullanma hazırlığıyla orantılı olamaz. Bu durum da önleyici meşru müdafaanın uluslararası hukuka aykırılığını bir başka yönden ortaya koymaktadır.

3.2. Uluslararası Terörizme Karşı Meşru Müdafaa Hakkı Kapsamında Kuvvet Kullanma

3.2.1. Devlet Dışı Aktörlerin Silahlı Saldırı Seviyesine Ulaşan Eylemlerine Karşı Meşru Müdafaa Hakkının Kullanılıp Kullanılamayacağı Sorunu

BM Antlaşması'nın hazırlandığı dönemde saldırı ve şiddet eylemlerinin devletlerin düzenli orduları tarafından gerçekleştiriliyor olması, Antlaşmanın 51. maddesinde yer alan silahlı saldırının da yine devletler tarafından gerçekleştirilen eylemler olabileceği anlayışıyla madde metnine konulduğu düşüncesinin oluşmasına neden olmuştur. Bu düşüncenin doğal yansıması olarak, doktrinde uzun bir süre BM Antlaşması'nın 51. maddesi kapsamındaki meşru müdafaa hakkının bir devletin düzenli orduları tarafından gerçekleştirilen silahlı saldırıya karşı öne sürülebileceği,

¹²⁰ Ian Brownlie, "The Principle of Non-Use of Force in Contemporary International Law", *The Non-Use of Force in International Law*, ed. William E. Butler (Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1989), 24.

teröristler gibi devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen ve silahlı saldırı boyutuna ulaşan eylemlere karşı kullanılamayacağı anlayışı hâkim olmuştur.¹²¹

Ancak, II. Dünya Savaşı sonrası tezahür eden nükleer dehşet dengesi, devletler arasında düzenli orduları aracılığıyla kuvvet kullanımını engellemiştir. Devletlerin artık, devlet dışı aktörler vasıtasıyla bir başka devlet üzerinde çıkarlarını gerçekleştirme yoluna başvurdukları görülmüştür. Devletlerin söz konusu tercihleri, terörizmin uluslararası bir boyut kazanması sonucu terör örgütlerinin imkân ve kabiliyetlerinin arttığı gerçeği ile bir arada düşünüldüğünde, uluslararası barış ve güvenliğin terör örgütleri tarafından da tehdit edilebileceği anlayışını doğurmuştur. Nitekim 11 Eylül saldırılarının yarattığı etki de bu anlayışı doğrulamıştır.

11 Eylül saldırılarını müteakip gerçekleşen devlet uygulamaları ve diğer devletlerin bu uygulamalara yönelik kolektif irade açıklamaları, devlet dışı aktörlerden kaynaklanan silahlı saldırı niteliğindeki terör eylemlerine karşı meşru müdafaa hakkının uygulanamayacağı anlayışının değişmesine neden olmuştur.¹²² Bu değişim sonucunda, uluslararası toplumda terör eylemlerinin de silahlı saldırı boyutuna ulaşabileceği ve bu çerçevede terör örgütlerine ve bu örgütlere destek sağlayan devletlere karşı meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanılabileceği görüşü hâkim olmaya başlamıştır.¹²³

BM Güvenlik Konseyi de, gerek 11 Eylül saldırılarına ilişkin aldığı 1368 (2001) sayılı kararında, terör saldırılarını uluslararası barış ve güvenliğe karşı bir tehdit olarak niteleyerek ve bu çerçevede mağdur devletin bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkını teslim ederek,¹²⁴ gerekse 1373 (2001) sayılı kararında da meşru

¹²¹ Antonio Cassese, "Terrorism is Also Disrupting Some Crucial Legal Categories of International Law", *European Journal of International Law*, C. 12, S. 5 (2001): 997.; Zakaria Dabone, "International Law: Armed Group in a State-centric System", *International Review of Red Cross*, C. 93, S. 882 (2011): 403.

¹²² Franck, *a.g.e.*, 67.

¹²³ Topal, *a.g.e.*, 105.

¹²⁴ "UN Security Council Resolution 1368 (2001)", http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368%20%282001%29, [Erişim Tarihi:05.03.2019].

müdafaa hakkına tekrar göndermede bulunarak¹²⁵ söz konusu görüşü destekleyici yönde hareket etmiştir.

Normatif açıdan bakıldığında, BM Antlaşması'nın 51. maddesinin lafzının da söz konusu görüş ile uyumlu olduğu görülmektedir. Her ne kadar BM Antlaşması md. 2/4'teki yasak hem kaynağı hem de hedefi devlet olan bir kuvvet kullanımına ilişkin olarak düzenlenmiş olsa da; aynı sınırlamaya 51. maddede yer verilmeyerek silahlı saldırının kaynağının devlet olması şartı öngörülmemiştir.¹²⁶ Yani, BM Antlaşması'nın 51. maddesine göre; silahlı saldırının, BM'ye üye bir devlete karşı gerçekleştirilmiş olması gerekirken, bir devlet tarafından gerçekleştirilmiş olması zorunlu değildir. Madde metninin bu esneklikle hazırlanmış olması, onun, kaynağı fark etmeksizin silahlı saldırı düzeyine ulaşması şartıyla bütün saldırı türlerini içerdiğini ortaya koymaktadır.¹²⁷

3.2.2. Devlet Dışı Aktörlerin Silahlı Saldırı Seviyesine Ulaşan Eylemlerinin Bir Devlete İzafe Edilip Edilmemesi Gerekliği Sorunu

Devlet dışı aktörlerin de silahlı saldırı gerçekleştirebileceğinin, dolayısıyla meşru müdafaa hakkının hem bu silahlı saldırıların faillerine hem de sorumlusu devletlere karşı kullanılabileceğinin kabul edilmesi, bu hakkın kullanılabilmesi için devlet dışı aktörlerin silahlı saldırılarının bir devlete izafe edilmesinin gerekli olup olmadığı sorusunu beraberinde getirmiştir.

Çeşitli yargı kararlarında teröristlerin silahlı saldırıları sebebiyle devletlerin hukuki sorumluluğunun doğup doğmadığını ortaya koyan ölçütlerin öngörülmesi* olması, ön koşul olarak zaten kendiliğinden teröristlerin eylemlerinin devlet dışı aktörlere isnat edilmesi gerekliliğini kabul ettiği anlamına gelmektedir. Yani,

¹²⁵ “UN Security Council Resolution 1373 (2001)”, [https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)&Lang=E](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001)&Lang=E), [Erişim Tarihi:05.03.2019].

¹²⁶ Michael N. Schmitt, “Preemptive Strategies in International Law”, *Michigan Journal Of International Law*, C. 24, S. 513 (2003): 539; Sean D. Murphy, “Terrorism and the Concept of ‘Armed Attack’ in Article 51 of the UN Charter”, *Harvard International Law Journal*, C. 43, S. 1 (2002): 50.

¹²⁷ Carsten Stahn, “Nicaragua is Dead, Long Live Nicaragua-the Right to Selfdefence Under Art.51 UN Charter and International Terrorism”, *Terrorism as a Challenge for National and International Law: Security Versus Liberty?*, ed. Christian Walter, Vöneyk Silja, Volker Röben ve Frank Schorkopf (Berlin: Springer,2003), 827-879.

* Nikaragua Davası - Etkili Denetim Ölçütü, Tadic Davası - Bütünsel Denetim Ölçütü, Tahrir Rehine Davası - Onaylama Ölçütü

öncelikle devlet dışı aktörün eyleminin devlete atfedilmesi gerektiği anlayışı kabul edilecek ki, ondan sonra hangi kıstaslar çerçevesinde söz konusu atfın yapıp yapılamayacağı ortaya konulabilsin.

Dolayısıyla, devlet dışı aktörlerin eylemlerine karşı meşru müdafaa hakkının kullanılması için, bahse konu eylemlerin bir devlete izafe edilmesinin gerekli olduğu anlayışının hâkim olduğu söylenebilir. Nitekim 11 Eylül saldırıları ile Suriye İç Savaşı çerçevesinde, devletlerin uluslararası terörizme karşı meşru müdafaa minvalinde kuvvet kullanımlarını, barındırma ve destekleme, isteksizlik, kapasite yetersizliği/acizlik gibi teorilerle terör eylemlerini ilgili devlete izafe ederek meşrulaştırma çabalarında bulunmaları bu düşüncüyü destekler niteliktedir.

Ayrıca, UAD de, 2004 Duvar Kararı¹²⁸ ve 2005 Silahlı Faaliyetler Kararı'nda¹²⁹ silahlı saldırının taraflarının devletler olabileceğine kanaat getirerek, devlet dışı aktörlerin eylemlerinin bir devlete atfedilmesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir.¹³⁰

3.2.3. Devlet Dışı Aktörlerin Silahlı Saldırı Seviyesine Ulaşan Eylemlerinin Bir Devlete İsnadı İçin Gerekli Olan Kıstaslar

Devlet dışı aktörlerin silahlı saldırılarının bir devlete izafe edilmesinin meşru müdafaa hakkına başvurabilmek için gerekli olduğu anlayışı, söz konusu izafe için gerekli kıstasların ne olduğu konusunu gündeme getirmektedir.

Bu kapsamda, devletin uluslararası terörizme karşı uluslararası terörizme karşı yükümlülüklerini ihlal etmesi, tek başına silahlı saldırının devlete isnadının tespiti için yeterli olmamaktadır. Çünkü devletin kuvvet kullanma yasağını ihlal edecek şekilde uluslararası terörizme karışması bile mağdur devletin meşru müdafaa

¹²⁸ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory Advisory Opinion of 9 July 2004, prg. 139”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/131/131-20040709-ADV-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi: 10.03.2019].

¹²⁹ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo - 19 December 2005, prg. 146”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi: 10.03.2019].

¹³⁰ Monika Hakimi, “Defensive Force Against Non-State Actors: The State of Play”, *International Law Studies*, C. 91, S.1 (2015): 4; Tom Ruys, “Quo Vadit Jus ad Bellum?: A Legal Analysis of Turkey’s Military Operations Against the PKK in Northern Iraq”, *Melbourne Journal of International Law*, C. 9, S. 2 (2008): 356.

hakkının kendiliğinden doğduğu anlamına gelmemektedir. Meşru müdafaa hakkı, silahlı saldırı boyutuna ulaşan terörist eylemlerden devletin hukuken sorumlu olduğu durumlarda kullanılabilecektir. Bu durumların belirlenmesine yönelik yapılacak bir çalışma, konunun, devletin uluslararası terörizme çeşitli düzeylerde müdahil olarak uluslararası terörizme karşı yükümlülüklerini ihlal etmesi sonucunda doğacak sorumlulukları ve yargı kararlarında bu sorumluluğun doğması için tespit edilen ölçütler bağlamında ele alınmasını gerekli kılar.

3.2.3.1. Devletlerin Uluslararası Terörizme Karışmak Suretiyle Uluslararası Terörizme Yönelik Yükümlülüklerini İhlali Sonucu Doğan Sorumlulukları

Uluslararası sorumluluk; uluslararası hukuk kişinin, uluslararası hukuka aykırı eylemlerinden veya uluslararası hukuka uygun olmakla birlikte çeşitli faaliyetlerinden kaynaklanan zararların, zarar gören uluslararası hukuk kişinin üzerinde yarattığı etkileri ortadan kaldırmak amacıyla var olan bir yapıdır.¹³¹

Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından hazırlanmış olan Devletlerin Uluslararası Hukuka Aykırı Fiilleri Nedeniyle Doğan Sorumluluğuna İlişkin Maddeler Tasarısı'nın 1. maddesi, *“devletin uluslararası hukuka aykırı her eyleminin sorumluluğunu doğuracağı”* ifadesine yer vermekte, 2. maddesi de,

*“Bir devletin eylem veya ihmali sonucu oluşan durum, uluslararası hukuka göre söz konusu devlete isnat edilebilmesi ve devletin uluslararası bir yükümlülüğünü ihlal etmesi halinde devletin uluslararası hukuka aykırı bir eylemi söz konusu olur.”*¹³²

hükmünü içermektedir.

Bu kapsamda, bir devletin sorumluluğundan bahsedebilmek için gerekli olan eylem/ihlal, söz konusu eylemin/ihlalin devlete atfedilebilmesi ve devletin uluslararası yükümlülüğünü ihlal etmesi durumunda uluslararası hukuka aykırı hale gelecek ve bu durumda ilgili devletin sorumluluğu doğacaktır. Bu düşüncüyü uluslararası terörizm açısından ele aldığımızda; bir devletin, bir terörist eylem nedeniyle sorumlu olabilmesi için, söz konusu devletin bu eylemin gerçekleştirilmesine, devletin uluslararası terörizme çeşitli karışma düzeyleri

¹³¹ Pazarıcı, a.g.e., 383.

¹³² “Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts-2001 ”, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf [Erişim Tarihi:10.03.2019].

bağlamında katkıda bulunması, dolayısıyla uluslararası terörizme karşı yükümlülüğünü ihlal etmesi tek başına yeterli olmayacaktır. Çünkü yükümlülük ile sorumluluk aynı şey değildir. Sorumluluk, yükümlülüğün doğal bir sonucu olmakla beraber, yükümlülüğü ihlal eden eylemle uluslararası hukuk kişisi arasında illiyet bağının olması ölçütünü de barındırır. Bu durumda, terörist bir silahlı saldırıdan zarar gören bir devlet, bu saldırı başka bir devletin ülkesinden kaynaklı diye o devlete karşı meşru müdafaa hakkı kapsamında meşru olarak kuvvet kullanamaz. Bu sebeple, söz konusu eylemin (silahlı saldırının), ilgili devlete izafe edilebilmesi de gereklidir. Bu noktada, devletin meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanabilmesine izin veren “izafe etme” şartının ölçütlerini tespit edebilmek için, uluslararası terörizme karşı devletin karışma düzeylerinin hangi durumlarda devletin doğrudan, hangi durumlarda dolaylı sorumluluğunun doğmasına neden olduğunun ve yargı kararlarında bu hususta belirlenmiş olan ölçütlerin ele alınması gerekir.

3.2.3.1.1. Doğrudan Sorumluluk

Bir devletin doğrudan sorumluluğu, bizzat devletin resmi organlarının/görevlilerinin ya da devlet adına ve devlet kontrolünde hareket eden özel şahısların hukuka aykırı bir eylem gerçekleştirmesi durumlarında söz konusu olmaktadır.

Devletin kendi organları veya devlete ait yetkileri kullanan görevlileri tarafından gerçekleştirilen eylemlerden devletin açıkça sorumlu olduğu hususuna, Devletlerin Uluslararası Hukuka Aykırı Fiilleri Nedeniyle Doğan Sorumluluğuna İlişkin Maddeler Tasarısı’nda yer verilmiştir. Söz konusu tasarının 4. maddesi,

“Fonksiyonu, konumu veya niteliği fark etmeksizin herhangi bir devlet organının eyleminin uluslararası hukuk çerçevesinde devletin eylemi olarak kabul edileceği”

hükmüyle; 5. maddesi de,

“4. madde kapsamında ifade edilen bir devlet organı olmamakla birlikte, devlet otoritesini uygulamak üzere yetkilendirilmiş bir şahıs veya unsurun eylemlerinin de uluslararası hukuk çerçevesinde ilgili devletin eylemleri olarak kabul edileceği”

hükümü ile bu sorumluluğu açıkça kabul etmektedir.¹³³

Dolayısıyla, bir devlet görevlisinin, devletin kendisine tanıdığı yetkileri kullanarak bir terör eylemi gerçekleştirmesi durumunda, bu eylemin devletin bilgisi dâhilinde gerçekleştirildiği varsayılmakta ve devletin bu eylemden kaynaklı doğrudan sorumluluğu doğmaktadır.¹³⁴

Diğer taraftan devletin resmi bir görevlisi olmamakla birlikte, devletin denetimi altında hareket eden özel şahısların hukuka aykırı eylemlerinden de devletin sorumlu olması durumu söz konusudur. Nitekim bu sorumluluk Devletlerin Uluslararası Hukuka Aykırı Fiilleri Nedeniyle Doğan Sorumluluğuna İlişkin Maddeler Tasarısı'nın 8. Maddesindeki,

“Şahıs veya grupların eylemleri, eğer bu şahıs veya gruplar söz konusu eylemlerin icrasında devletin talimatları, yönlendirmesi ve kontrolü altında hareket ediyorsa, bu eylemlerin uluslararası hukuk çerçevesinde ilgili devletin eylemleri olarak kabul edileceği”

ifadesi ile norm kazanmıştır.¹³⁵ Ancak, burada vurgulanması gereken husus özel şahısların devletin herhangi bir yönlendirme veya talimatı olmaksızın tamamen kendi inisiyatifleri doğrultusunda başka bir devlete karşı gerçekleştirdiği eylemlerden sırf ülkesi kaynaklı olduğu için o devletin doğrudan sorumlu tutulamayacağıdır.

Devletin bu nitelikteki sorumluluğunu uluslararası terörizm açısından ele aldığımızda, bir terörist eylem, devletin planlaması, yönlendirmesi veya kontrolü altında bulunan teröristlerce icra edilirse, devlet bu eylemden tıpkı kendi *de facto* görevlisi tarafından icra edilmiş gibi sorumlu olmaktadır.¹³⁶

Nitekim 1974 tarih ve 3314 sayılı Saldırının Tanımına İlişkin Genel Kurul Kararı'nın 3/g maddesinde yer alan,

¹³³ “Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts-2001 ”, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf [Erişim Tarihi:10.03.2019].

¹³⁴ Sara N. Scheideman, “Standards of Proof in Forcible Responses to Terrorism”, *Syracuse L. Rev.*, C. 24 (2003): 261.

¹³⁵ “Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts-2001 ”, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf [Erişim Tarihi:10.03.2019].

¹³⁶ Davis Brown, “Use of Force Against Terrorism After September 11th: State Responsibility, Self-Defense and Other Responses”, *Cardozo Journal International & Comparative Law*, C. 11 (2003): 9.

“Bir devlet tarafından veya bir devlet adına diğer bir devlete karşı yukarıda listesi verilen fiillere varan veya o ölçekte olan silahlı kuvvet fiillerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde karışılması.”¹³⁷

ifadesinden, özel şahısların devlet adına da eylem gerçekleştirebileceği, dolayısıyla bu eylemin devlete atfedilebileceği ve devletin bu eylemden sorumlu tutulabileceği yorumuna ulaşılabilmektedir. UAD da, Nikaragua Davası’na ilişkin kararında söz konusu madde metninin örf ve âdet hukuku kapsamında olduğunu ifade ederek, bütün devletler için geçerli olduğunu gözler önüne sermiştir. Divan ayrıca, bahse konu kararında, özel şahısların eylemlerinden devletin sorumluluğunun doğmasına ilişkin yorumunu, ABD’nin maddi destek sunduğu, denetimi altında olan ve emirleri doğrultusunda hareket eden UCLAS (Unilaterally Controlled Latino Assets) isimli unsurlar tarafından Nikaragua’daki bazı hedeflere yönelik saldırılardan ABD’nin sorumlu olup olmadığına ilişkin sunduğu görüşüyle yapmıştır. Divan, bu görüşünü,

“ABD askeri personelinin eylemlerde doğrudan yer aldığı kanıtlanmamasına rağmen, ABD gayri resmi devlet görevlilerinin eylemlerin planlanması, yönlendirilmesi ve gerçekleştirilmesi safhalarına katıldığı ortaya çıkmıştır. ABD vatandaşları eylemlerin planlanması, yönlendirilmesi ve desteklenmesi kısmıyla ilgilenirken, eylemlerin gerçekleştirilmesi UCLAS’ın göreviydi. Bu nedenle söz konusu saldırılar, ABD’ye isnat edilebilir.”

tespiti ile ortaya koymuştur.¹³⁸

Sonuç itibarıyla, devletlerin bizzat kendi görevlilerince gerçekleştirilen terör eylemlerinden kaynaklanan doğrudan sorumluluğu gayet açıktır. Bununla beraber, devletin uluslararası terörizme sponsor olması kapsamında yer alan terör eylemlerini planlaması, yönlendirmesi, kontrolü durumunda da, eylem devlete izafe edilebilmekte ve devletin uluslararası terörizme karşı yükümlüğünü ihlal etmesi sonucu doğrudan sorumluluğu doğmaktadır.

3.2.3.1.2. Dolaylı Sorumluluk

Devletin uluslararası terörizme karışıp yükümlülüklerini ihlal etmesi neticesinde bir terör eyleminin vukuu bulması söz konusu olsa bile, eylemi

¹³⁷ “UN General Assembly Resolution A/RES/29/3314 Definition of Aggression -19 December 1974”, <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm> [Erişim Tarihi: 12.08.2018].

¹³⁸ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986, prg. 86”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.08.2018].

gerçekleştiren terör unsuru üzerinde ilgili devletin denetimi veya kontrolü yoksa devletin doğrudan sorumluluğu değil, dolaylı sorumluluğu söz konusu olmaktadır.

Bu kapsamda, devletin bir terör eyleminden kaynaklı dolaylı sorumluluğu, söz konusu devletin uluslararası terörizme destek vererek veya müsamaha göstererek karışması sonucu yükümlülüklerini ihlali neticesinde ortaya çıkmaktadır. Yani, bir devletin, bir terör eyleminin gerçekleştirilmesine yönelik silah/malzeme/teçhizat/patlayıcı vb. temin etmesi, ulaşım ve iletişim imkânı sağlaması, güvenli yer tahsis etmesi, teröristleri barındırması, ülkesinin terör unsurlarınca üs olarak kullanılmasına rıza göstermesi, saldırıları önlemek için gerekli tedbirleri almaması vb. durumlarda dolaylı sorumluluğu doğmaktadır.¹³⁹

UAD, Korfu Boğazı Davası'nda devletlerin dolaylı sorumluluğu olabileceği tespitinde bulunmuştur. Divan; İngiltere'nin, mayınların Arnavutluk tarafından döşendiği veya bu hususta Arnavutluk'un başka bir devletle işbirliği yaptığı tezini kanıtlayamadığı için Arnavutluk'un doğrudan sorumluluğu olduğu iddiasını reddetmiştir. Ancak diğer taraftan Divan, söz konusu mayınların, kararında sunduğu çeşitli gerekçelerden dolayı Arnavutluk'un bilgisi dışında döşenemeyeceğinden hareketle, Arnavutluk'un İngiliz gemilerini mayın tehdidinden haberdar etmesi gerektiğine; ancak buna yönelik bir girişimde bulunmadığından hareketle de, mayınların İngiliz gemilerine verdiği zarardan ötürü Arnavutluk'un dolaylı sorumluluğunun olduğuna hükmetmiştir.¹⁴⁰

Bu çerçevede, bir devletin uluslararası terörizme destekte bulunması veya tolerans göstermesi durumunda dolaylı sorumluluğunun doğacağı konusunda görüş birliği varken, uluslararası terörizmle mücadele konusunda aciz olması, yani ülkesindeki terör unsurlarının faaliyetlerine engel olamaması durumunda da sorumluluğun olup olmadığı, eğer varsa bile bu sorumluluğun eylemin ilgili devlete isnadı için yeterli olup olmadığı konusunda görüş ayrılıkları vardır.

Örneğin, Ahmet Hamdi Topal; ülke toprakları üzerindeki kontrolü sağlamada başarısız olan devletlerin teröristler için uygun barınma bölgeleri olduğu, devletlerin bu başarısızlığının yarattığı tehdidin pasif davranışa dayalı bir tehdit olduğu, bu

¹³⁹ Scheideman, a.g.m., 263.

¹⁴⁰ Topal, a.g.e., 138-139.

devletlerin topraklarından kaynaklı terörist saldırıların ilgili devlet tarafından önlenememesi ve söz konusu saldırıların devamlılık arz etmesi durumunda mağdur olan devletin gereklilik ve orantılılık esasında olası müteakip saldırıları önleyebilmek için kuvvet kullanımında bulunabileceği düşüncesinin ileri sürüldüğünü ifade etmektedir.¹⁴¹

Söz konusu düşünceyi paylaşanlardan birisi olan Robert F. Turner; bir devletin, teröristleri desteklememesine rağmen ülkesinin terör örgütleri tarafından güvenli bölge olarak kullanılmasını engellemek ve ülkesi kaynaklı terör eylemlerini sonlandırmak için kapasitesinin yetersiz olması durumunda, barışçı çözüm yollarının da olumlu sonuç getirmemesi şartıyla, mağdur devletin ülkesine yönelik terörist faaliyetleri önlemek üzere söz konusu devletin ülkesine girmesini nihai alternatif ve meşru bir hak olarak görmektedir.¹⁴²

Diğer taraftan Oscar Schachter ise, teröristlerin bir devletin ülkesindeki varlığının, söz konusu teröristlerin gerçekleştirdiği eylemlerin ilgili devlete atfedilebilmesi için yeterli olmadığını, dolayısıyla ülkesinden kaynaklı bu eylemleri önlemekten aciz olan devlete karşı kuvvet kullanılmasının meşru olmayacağını öne sürmektedir.¹⁴³

Jordan J. Paust da, konuyu BM Antlaşması çerçevesinde değerlendirerek, BM Güvenlik Konseyi ya da bölgesel bir örgütün, kapasite yetersizliği sebebiyle ülkesinin terör faaliyetleri için kullanılmasını engelleyemeyen devlete karşı kuvvet kullanımına ilişkin herhangi bir yetki tanımadığını, söz konusu devletin bir silahlı saldırıya doğrudan katılmadığı sürece meşru müdafaa hakkının söz konusu olmayacağını ifade etmektedir.¹⁴⁴

Bu kapsamda, hangi yöndeki görüşün uluslararası hukuk açısından kabul edilebilir olduğunun tespiti, devlet dışı aktörlerin eylemlerinin bir devlete izafe edilemediği ve devletin doğrudan sorumluluğunun doğmadığı durumlarda mağdur devletlerin meşru müdafaa hakkının kullanımı için ortaya atılan barındırma ve

¹⁴¹ Topal, *a.g.e.*, 139.

¹⁴² Robert F. Turner, "Legal Responses to International Terrorism: Constitutional Constraints on Presidential Power", *Houston Journal of International Law*, C. 22 (1999): 89.

¹⁴³ Schachter, 1991, 164-165.

¹⁴⁴ Jordan J. Paust, "Use of Armed Force Against Terrorists in Afghanistan, Iraq, and Beyond", *Cornell International Law Journal*, C. 35 (2002): 540.

destekleme, isteksizlik ve acizlik ile yönetilemeyen alan konseptlerinin normatif açıdan değerlendirilmesi ve bu konseptlere dayalı olarak devletlerin kuvvet kullanımı uygulamalarına ilişkin diğer devletler ile uluslararası kuruluşlar tarafından gösterilen irade açıklamalarının incelenmesi sonucu mümkün olabilecektir.

3.2.3.2. Devlet Dışı Aktörlerin Eylemlerinden Devletlerin Sorumlu Olmasına Dair Yargı Kararları İle Ortaya Konan Ölçütler

Devlet dışı aktörlerin hukuka aykırı eylemlerinin bir devlete izafe edilip edilemeyeceği, dolayısıyla ilgili devletin sorumluluğunun doğup doğmayacağı konusu çeşitli yargı kararlarında tespit edilen kıstaslarla da açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

3.2.3.2.1. Nikaragua Davası - Etkin Denetim (*Effective Control*) Ölçütü

UAD; Nikaragua'nın, ABD'nin Nikaragua'da iktidarda bulunan Sandinista yönetimini devirmeye yönelik muhalif Kontralara destek verdiği, bu suretle de içişlerine karıştığı iddiasıyla yaptığı başvuruyu dolaylı saldırının oluşması bağlamında iki şekilde değerlendirmeye almıştır.¹⁴⁵

İlk olarak, Nikaragua'nın başvuru gerekçesine ilişkin yaptığı değerlendirmede Divan,

“İsyancı Kontralar, ABD'nin de facto organları değildi.... Kontraların finanse edilmesine, örgütlenmesine, eğitilmesine, desteklenmesine ve teçhiz edilmesine katılım hâkim ya da kararlı bile olsa hedeflerin seçilmesi... ve onun operasyonunun tamamen planlanması, Kontralar tarafından işlenmiş eylemlerin ABD'ye izafe edilmesi amacı için hâlâ kendi içinde yetersizdir. Bu eylemin ABD'nin hukuksal sorumluluğuna neden olması için, prensip olarak, devletin ileri sürülen ihlallerin işlenmiş olma sürecinde askeri ya da paramiliter operasyonların etkin kontrolüne sahip olmuş olduğu kanıtlanmak zorundadır.”

görüşünü kabul etmiştir.¹⁴⁶ Esasında ABD, Nikaragua'da Sandinista yönetiminin selefi olan Somoza yönetiminin ulusal muhafızlarıyla teşkil ettiği Kontraları örgütlemiş, onlara silah temin etmiş, finansal destek sağlamış, askeri eğitim vermiş ve onları iktidardaki yönetimi devirmek için yönlendirmiştir.¹⁴⁷ Ancak Divan,

¹⁴⁵ Topal, a.g.e., 141.

¹⁴⁶ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986, prg. 110, 115”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.08.2018].

¹⁴⁷ Başeren, 2003, 145-146.

ABD'nin tüm bu desteklerine ve iktidara yönelik bazı eylemlerin planlanmasında rol almasına rağmen, Kontralarca gerçekleştirilen eylemlerin ABD'ye atfedilebilmesi için gerekli sınırı oldukça üst seviyede tutmuş, ABD'nin Kontralar üzerinde etkin denetimi olmadığına ve Kontraların ABD'nin *de facto* bir organı durumuna dönüşmediğine karar vermiş, bu kapsamda ABD bakımından dolaylı bir saldırının tezahür etmediğine hükmetmiştir.¹⁴⁸

Divan ikinci değerlendirmesini ise, Nikaragua'nın, El Salvador'da faaliyette bulunan isyancı FMLN (Farabundo Marti de Liberacion Nacional) örgütüne verdiği desteğin, ABD'nin Nikaragua karasularına mayın döşemesini ve Nikaragua'ya yönelik diğer askeri fiillerde bulunmasını meşru kıldığı savı üzerine yapmıştır. Divan, söz konusu iddiaya yönelik görüşünü,

“Devletin, diğer bir devlet ülkesine silahlı çeteler göndermesinin silahlı bir saldırı oluşturmaya yeteceği, ancak silah, lojistik ya da diğer destek şekillerinin sağlanmasının, silahlı saldırı sayılamayacağı”

hükmü ile ifade etmiş ve Nikaragua bakımından da dolaylı saldırının tezahür etmediğine karar vermiştir.¹⁴⁹

Sonuç olarak, etkin denetim ölçütü kapsamında, devlet dışı aktörlerin eylemlerinin bir devlete isnat edilip o devletin sorumlu olabilmesi için, söz konusu devletin bu kişiler üzerinde etkili bir kontrole sahip olması gerekmektedir. Dolayısıyla, devletin söz konusu aktörlere yönelik her türlü tasarrufu izaife için yeterli olmayacaktır.

3.2.3.2.2. Prosecutor v. Tadic Davası – Bütünsel Denetim (Overall Control) Ölçütü

UAD'nin, Nikaragua Davası'nda tespit etmiş olduğu etkin denetim ölçütünün katı olan yapısı, Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi Temyiz

¹⁴⁸ Derek Jinks, “State Responsibility for the Acts of Private Armed Groups”, *Chicago Journal of International Law*, C. 4, S. 1 (2003): 88-89.

¹⁴⁹ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986, prg. 126-127”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.08.2018].

Dairesi'nce, Prosecutor v. Tadic Davası'nda bütünsel denetim ölçütünün esas alınmasıyla birlikte yumuşatılmıştır.¹⁵⁰

Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi Yargılama Dairesi, Bosnalı Sırplarca Bosna Hersek'te gerçekleştirilen eylemlerde Sırbistan'ın sorumluluk halini ve Bosna Hersek'teki çatışmaların uluslararası niteliğine ilişkin incelemesinde, etkin denetim ölçütünü temel alarak, Sırbistan'ın Bosna Sırp Ordusu'na sağladığı desteğin ve finansal yardımın, bahse konu güçler tarafından gerçekleştirilen eylemlerin Sırbistan'a izafe edilebilmesi için yeterli sebep olmadığı kararını vermiştir.¹⁵¹

Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi Temyiz Dairesi ise Yargılama Dairesi'nin söz konusu kararını, etkin denetim ölçütünün, devletin sorumluluğuna dair hükümler ile devlet/yargısal uygulamalarla uyumsuz olduğu gerekçesiyle bozmuştur. Temyiz Dairesi, devletin özel silahlı şahıslar üzerinde bütünsel denetime sahip olmasının, söz konusu şahısların hukuka aykırı eylemlerinin ilgili devlete isnadı için yeterli olduğuna, etkin denetim ölçütünün uygulanmasının gereksiz olduğuna hükmetmiştir. Bu çerçevede davaya ilişkin değerlendirmesini yapan Temyiz Dairesi, Bosna Hersek'teki silahlı çatışmanın uluslararası nitelikte olduğuna ve Bosnalı Sırp güçleri tarafından gerçekleştirilen eylemlerin Sırbistan'a izafe edilebileceğine karar vermiştir.¹⁵²

Bütünsel denetim ölçütünün nitelikleri, Temyiz Dairesi'nin ilgili kararında açıklanmıştır. Söz konusu karara göre,

*“Uluslararası Hukuk çerçevesinde denetleyen otoriteler kendilerine bağlı birimlerin operasyonlarının tümünü planlaması, bunların hedeflerini seçmesi ya da askeri operasyonların gerçekleştirilmesi ile ilgili ve Uluslararası İnsani Hukukun herhangi ileri sürülen ihlalleri için özel emirler vermesi katıyen zorunlu değildir. Uluslararası Hukukun gerektirdiği denetim, bir devlet (ya da bir silahlı çatışma çerçevesinde çatışmaya bir taraf) askeri gruba **finansman sağlar, grubu eğitir, teçhiz eder ya da operasyonel destek sağlarsa ve bunlara ilave olarak grubun askeri eylemlerini örgütler, koordine eder ya da planlarsa var sayılır.**”¹⁵³*

¹⁵⁰ Jinks, a.g.m., 89.

¹⁵¹ “Prosecutor v. Dusko Tadic, Case No: IT-91-1-T, 7 May 1997, Opinion and Judgment”, <http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-ts70507JT2-e.pdf> [Erişim Tarihi: 07.03.2019].

¹⁵² “Prosecutor v. Dusko Tadic, Case No: IT-91-1-A, 15 July 1997, Judgment”, <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf> [Erişim Tarihi: 07.03.2019].

¹⁵³ Prosecutor v. Dusko Tadic, Case No: IT-91-1-A, 15 July 1997, Judgment, prg.137”, <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf> [Erişim Tarihi: 07.03.2019].

Dolayısıyla bütünsel denetim ölçütüne göre, bir devletin; devlet dışı aktörlere, eylemlerini gerçekleştirebilmeleri için mali kaynak sağlaması, operasyonel destek sağlaması, onları eğitmesi veya teçhizatlandırmasına ek olarak bu aktörlerin eylemlerini örgütlemesi, eşgüdümlemesi veya planlaması durumunda devlet dışı aktörlerin eylemleri o devlete isnat edilebilecek ve ilgili devletin sorumluluğu doğacaktır.

Her ne kadar bütünsel denetim ölçütünün etkin denetim ölçütünü önemli derecede yumuşattığı aşikâr olsa da, dikkat çekici husus; her iki ölçütün de ortak noktasının, devletlerin devlet dışı aktörler üzerindeki denetiminin, onları basit bir şekilde desteklemek, teşvik etmek ya da eylemlerine müsamaha göstermekten öteye giderek yönlendirme ve kontrol esaslarını öngörüyor olmasıdır.¹⁵⁴

3.2.3.2.3. Tahran Rehineler Davası – Onaylama (*Endorsement*) Ölçütü

UAD, Tahran Rehineler Davası’nda, 4 Kasım 1979’da İranlı öğrencilerin Tahran’daki Amerikan Büyükelçiliği’ni işgal ve müteakibinde elçilik personelinin rehin alma eyleminin İran’a isnat edilip edilemeyeceği konusunu ele almıştır. Divan, konuyu zamansal açıdan iki aşamada değerlendirmiştir.¹⁵⁵

Birinci aşama olarak, elçilik binasının işgal edilmesi sorununu incelemiştir. Divan, her ne kadar dönemin lideri Ayetullah Humeyni’nin İranlı öğrencilere yönelik ABD ve İsrail’e karşı eylemde bulunmaları çağrısı olsa da, eylemin faillerinin İran’ın resmi görevlileri veya unsurları olduğuna dair bir kanıt görememiş, söz konusu işgal eyleminin İran Devleti adına ifa edilmediğine kanaat getirerek İran’ın eylemden dolayı sorumlu tutulamayacağına hükmetmiştir.¹⁵⁶

İkinci aşamada ise Divan, işgal sonrası yaşanan gelişmeleri incelemesine dâhil etmiştir. Bu aşamada, İran’ın olayları engellemek adına bir girişimde bulunmaması bir yana, söz konusu olayları teşvik eden ve onaylayan açıklamalarda

¹⁵⁴ Jinks, a.g.m., 89.

¹⁵⁵ Topal, a.g.e., 146-147.

¹⁵⁶ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders – Case Concerning Unites States Diplomatic and Consular Staff in Tehran – Judgment of 24 May 1980”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/64/064-19800524-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi:10.03.2019].

bulunması* sonucunda eylemin İran'a isnat edilebileceğine ve İran'ın hukuki sorumluluğunun doğduğuna hükmetmiştir.¹⁵⁷

Dolayısıyla, UAD'nin kabul ettiği onaylama ölçütü çerçevesinde; devlet dışı aktörlerin hukuka aykırı eyleminin, eylemin failleri ile devlet arasında resmi bir illiyet bağı olmamasına rağmen, devlet tarafından zımnen de olsa **kabul edilmesi veya onaylanması** durumunda, söz konusu eylemin artık ilgili devletin kontrolü altında gerçekleşmeye devam ettiği kabul edilebilecektir. Bu durumda eylemin devlete isnat edilebilmesi mümkün olacak ve devletin hukuki sorumluluğu doğacaktır.

3.2.4. Eylemleri Bir Devlete İzafe Edilen Devlet Dışı Aktörlere Karşı Meşru Müdafaa Hakkı

Devlet dışı aktörlerin silahlı saldırı seviyesine ulaşan eylemlerinin bir devlete izafe edilebilmesini ve bu suretle mağdur devletin meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanabilmesini belirleyen unsurlar; devletin, söz konusu eylemlerden kaynaklanan sorumluluğu ile doğrudan ilişkilidir.

Söz konusu ilişki, konuyu uluslararası terörizm bağlamına indirmediğimizde daha kolay anlaşılabilir. Şöyle ki, bir devletin uluslararası terörizme çeşitli şekillerde karışmak suretiyle uluslararası terörizme yönelik yükümlülüklerini ihlal etmesi neticesinde bir terör eylemi vukuu bulursa, o devletin söz konusu eylemden kaynaklı sorumluluğu doğacaktır. Ortaya çıkan bu sorumluluğun niteliği, terör eyleminden mağdur olan devletin meşru müdafaa hakkının doğup doğmadığını tespit edecek olan izafe edilebilirlik halinin var olup olmadığını belirleyecektir. Eğer söz konusu sorumluluk doğrudan sorumluluk niteliğindeyse, terör eylemi ilgili devlete atfedilebilecek ve mağdur devletin olası müteakip terör saldırılarını önlemek adına, doğal meşru müdafaa şartlarına da uymak kaydıyla, meşru müdafaa hakkı

* Ayetullah Humeyni ve Dışişleri Bakanı saldırıyı onaylamış ve Humeyni, devrik lider Şah ve serveti İran'a iade edilene kadar elçilik personelinin tutukluluk halinin devam edeceğine dair açıklama yapmıştır.

¹⁵⁷ "International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders – Case Concerning Unites States Diplomatic and Consular Staff in Tehran – Judgment of 24 May 1980", <https://www.icj-cij.org/files/case-related/64/064-19800524-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi:10.03.2019].

doğacaktır. Bununla birlikte, söz konusu sorumluluğun niteliğinin dolaylı sorumluluk olması durumunda ise aynı senaryodan bahsedilemeyecektir.

Diğer taraftan, devlet dışı aktörlerin eylemlerinden devletlerin sorumlu olmasına dair yargı kararları ile ortaya konan etkin denetim – bütünsel denetim – onaylama ölçütlerinin sağlanması durumunda da eylemin devlete isnadı mümkün olabilecek ve meşru müdafaa hakkının varlığından bahsedilebilecektir.

Meşru müdafaa hakkına dayalı kuvvet kullanımının hangi durumlarda mümkün olabileceğini somut olarak ortaya koymak adına; devletin bizzat kendi organları/görevlileri tarafından terör eyleminde bulunulması; eylemi gerçekleştiren terör unsurlarının devletin (etkin) kontrol ve denetiminde olması; devletin terör unsurlarına mali kaynak sağlaması, operasyonel destek sağlaması, onları eğitmesi veya teçhizatlandırmasına ek olarak bu unsurların eylemlerini örgütlemesi, eşgüdümlemesi veya planlaması; devletin gerçekleşen bir terör eylemini kabul etmesi ya da onaylaması durumlarında eylemler, devlete isnat edilebilecektir.

Devletin, bir terör eyleminin gerçekleştirilmesine yönelik ulaşım ve iletişim imkânı sağlaması, silah/malzeme/teçhizat/patlayıcı vb. temin etmesi, güvenli yer tahsis etmesi, teröristleri barındırması, ülkesinin terör unsurlarınca üs olarak kullanılmasına rıza göstermesi, saldırıları önlemek için gerekli tedbirleri almaması vb. durumlarında ise isnat mümkün olmayacaktır.

Ancak, uygulamada, yukarıda yapılan değerlendirmeler ve sınırlandırmalar çerçevesinde eylemleri bir devlete izafe edilemeyen terör örgütlerine karşı da meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanımına başvurulduğu ve uluslararası toplumda da bu uygulamaların hem mağdur hem de ülke devletinin çıkarlarını dengelediği için önemli ölçüde kabul gördüğü söylenebilir.¹⁵⁸ Bu kapsamda, söz

¹⁵⁸ ABD, 11 Eylül saldırılarına binaen barındırma ve destekleme doktrini ile El Kaide terör örgütüne karşı Afganistan’a müdahalede bulunmuş, BM Güvenlik Konseyi ve OAS (Organization of American States) Daimi Konseyi bu saldırılar karşısında meşru müdafaa hakkının varlığını tanımışlardır. NATO da söz konusu saldırıların dışarıdan olması durumunda, silahlı saldırı olabileceğini kabul ederek meşru müdafaa hakkının doğmasına neden olan eylemi açıkça dile getirmiştir. Ayrıca Afrika Birliği, 2005 Savunma Paktında, saldırının tanımına barındırma ve desteklemeyi de dâhil etmiştir. İsrail’in, 2006’da Lübnan’da Hizbullah’a yönelik operasyonu da barındırma ve destekleme doktrinine ek olarak yönetilemeyen alan doktrinine dayalı olmuş ve çoğu üçüncü devletler İsrail’in Hizbullah’a karşı savunma hakkının varlığını açıkça kabul etmişlerdir. Benzer şekilde Fransa’nın bölgeye istikrar getirmek ve terör saldırısı riskini azaltmak maksadıyla El Kaide bağlantılı unsurlara karşı Mali’de düzenlediği operasyona yönelik küresel tepki olumlu yönde gerçekleşmiştir. ABD, İsrail, Rusya ve

konusu uygulamalarda bulunan devletler de kuvvet kullanımlarını meşrulaştırmak adına, zarar gördükleri terör eylemlerini ortaya attıkları yeni kavramlar vasıtasıyla ilgili devlete isnat etme çabası içerisinde bulunmuşlar, resmi açıklamalarında bu kavram ve gerekçelendirmeye dayalı meşruiyet ifadelerine yer vermişlerdir. Bu durum, meşru müdafaa hakkının yorumunun genişletilip eşik düzeyinin düşürülerek, eylemleri bir devlete izafe edilemeyen devlet dışı aktörlere karşı da meşru müdafaa hakkının var olabileceğine dair görüşleri ileri sürülmesine neden olmuştur.

3.2.5. Eylemleri Bir Devlete İzafe Edilemeyen Devlet Dışı Aktörlere Karşı ‘İsteksizlik veya Acizlik Doktrini’ Bağlamında Meşru Müdafaa Hakkı

3.2.5.1. İsteksizlik veya Acizlik (*Unwilling or Unable*) Doktrini

Devlet dışı aktörlere karşı bir başka devletin ülkesinde meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvete başvurulmasının, ev sahibi devletin, devlet dışı aktörlerin faaliyetlerine hoşgörü göstermesi veya bu faaliyetlerle mücadele etme konusunda yetersiz kalması durumlarında da mümkün olup olamayacağı hususu, Suriye’de DAES’e yönelik müdahaleler kapsamında ‘isteksiz veya aciz devlet’ doktriniyle ‘yeniden’ gündeme gelmiştir.

Bu bağlamda; ABD¹⁵⁹, Avustralya¹⁶⁰, Kanada¹⁶¹ ve Türkiye¹⁶², uluslararası koalisyonun unsurları olarak, Suriye’de bulunan terör unsurlarına yönelik müdahalelerine ilişkin BM Güvenlik Konseyi’ne gönderdikleri mektuplarda isteksiz veya aciz devlet argümanını ileri sürmüşlerdir.

Söz konusu doktrinin DAES’le mücadele kapsamında gündeme ‘yeniden’ geldiğinin ifade edilmesinin sebebi, esasında daha önce bazı devletlerce müdahale

Türkiye’nin isteksizlik veya acizlik doktriniyle müdafaa eylemlerini meşrulaştırma girişimleri birçok üçüncü devletler tarafından ne açıkça kınanmak ne de alenen onaylanmak suretiyle zımnî hoşgörüyle karşılanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Hakimi, a.g.m, 8-14.

¹⁵⁹ “UN Security Council S/2014/695 – 23 September 2014.”, <https://undocs.org/S/2014/695> [Erişim Tarihi: 06.04.2019].

¹⁶⁰ “UN Security Council S/2015/693 – 9 September 2015.”, https://www.securitycouncilreport.org/atf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2015_693.pdf [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

¹⁶¹ “UN Security Council S/2015/221 – 31 March 2015.”, <https://undocs.org/S/2015/221> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

¹⁶² “UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015.”, <https://undocs.org/S/2015/221> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

gerekçesi olarak kullanılmış olmasıdır. Örneğin; Türkiye¹⁶³, Irak'ın kuzeyinde PKK'ya karşı gerçekleştirdiği operasyonlarda; Rusya¹⁶⁴, Gürcistan topraklarında üslenen Çeçen isyancılara karşı müdahalesinde; İsrail^{165*} ise Lübnan topraklarındaki Hizbullah ile mücadelesinde bu doktrini gündeme getirmiştir.

İsteksizlik veya acizlik doktrini; 'ev sahibi devletin, ülkesinde bulunan devlet dışı aktörden kaynaklanan tehdidi ortadan kaldırma hususunda isteksiz veya aciz olması durumunda, mağdur devletin, kendi sınırları dışında meşru savunma yapabilmesi ve böylece ev sahibi devletin rızasını alma gerekliliğinden kaçınması hakkı' şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁶⁶

Doktrin, söz konusu tanımı çerçevesinde, devlet dışı aktör ile ev sahibi devlet arasında bir illiyet bağının olmaması, ancak, ev sahibi devletin, ülkesinde bulunan devlet dışı aktörün mağdur devlete yönelik faaliyetlerini engellememesi ya da engelleme konusunda yetersiz kalması durumunda, mağdur devletin söz konusu devlet dışı aktöre yönelik olarak ev sahibi devletin ülkesinde meşru müdafaa hakkı kapsamında eylemlerde bulunabileceğini ifade etmektedir.

Doktrin, bu özelliğiyle, uluslararası hukukun, 'ev sahibi devletin rızası olmadan toprak bütünlüğünün ve ülkesel egemenliğinin ihlal edilemeyeceği ilkesi' ile 'mağdur devletin kendini koruyabilmek adına sahip olduğu meşru müdafaa hakkının varlığı ilkesi' arasında bir çatışmaya sebebiyet vermektedir.

Bu çatışmayı ortadan kaldırmak adına, doktrin, eğer BM Antlaşması madde 2/4 ile öngörülen kuvvet kullanma yasağının bir istisnası olarak kabul edilecekse, bu, doktrinin; ya BM Antlaşması'nın 51. maddesi ile öngörülen meşru müdafaa hakkının, söz konusu doktrini de içerek şekilde geniş yorumlanması ve kapsamının genişletilmesi ile ya da teamül hukuku kapsamındaki meşru müdafaa hakkı ile

¹⁶³“UN Security Council S/1996/479 – 2 July 1996.”, <https://assets.documentcloud.org/documents/3124053/TURKEY-IRAQ-PKK-Letter-7-2-1996.pdf> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

¹⁶⁴ “UN Security Council S/2002/1012 – 12 September 2002.”, <https://undocs.org/en/S/2002/1012> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

¹⁶⁵“UN Security Council A/60/937-S/2006/515 – 12 July 2006.”, <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/E807FC933A355C94852571AA00517B18> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

* İsrail, BM Güvenlik Konseyi'ne gönderdiği mektupta '*unwilling* (isteksiz) veya *unable* (aciz)' terimleri yerine '*ineptitude* (kabiliyetsizlik) veya *inaction* (hareketsizlik)' terimlerini kullanmıştır.

¹⁶⁶ Gareth D. Williams, “Piercing the Shield of Sovereignty: An Assessment of the Legal Status of the ‘Unwilling or Unable’ Test”, *University of New South Wales Law Journal*, C. 36, S. 2 (2013): 625.

gerekelendirilmesi suretiyle mümkün olabilecektir.¹⁶⁷ Bu noktada, Suriye topraklarında barınan terör unsurlarıyla mücadele bağlamında devlet uygulamalarına bakıldığında, isteksizlik veya acizlik doktrini öne süren devletlerin BM Güvenlik Konseyi'ne göndermiş olduğu mektuplarında eylemlerini BM Antlaşması'nın 51. maddesinde yer alan meşru müdafaa hakkına dayandırmış olmaları, birinci alternatifin daha mümkün olduğunu göstermektedir.

Ancak, BM Antlaşması'nın isteksizlik veya acizlik doktrinine açıkça yer vermemiş olması ve söz konusu doktrinin meşru müdafaa hakkının genişletilmesi suretiyle meşrulaştırılmasının garanti olmadığı anlayışı, akademisyenleri doktrini meşru kılacak yasal dayanaklar bulmaya itmiştir.

Bu noktada, söz konusu yasal dayanaklara geçmeden önce ifade edilmesi gereken bir konu vardır ki, o da doktrinin, isteksiz 've' aciz mi, yoksa isteksiz 'veya' aciz mi şeklinde kabul edilip edilmemesi gerektiğidir. Bu hususta akademisyenler arasında görüş birliğinin sağlandığı ileri sürülemez. Örneğin, Gareth D. Williams ve Ashley Deeks doktrini 'veya' şekliyle kabul ederken¹⁶⁸, Michael Schmitt ve Louise Arimatsu ise 've' şekliyle yorumlamaktadır¹⁶⁹. Resmi dokümanlara baktığımızda, doktrinin 'veya' şekliyle kullanılmış olması, ev sahibi devletin isteksiz veya aciz olması durumlarının herhangi birinin tezahüründe söz konusu doktrinin ileri sürülebileceği şeklindeki yorumu daha mümkün kılmaktadır.¹⁷⁰ Bu anlayış, ev sahibi devletin, istekli olduğu halde kapasite eksikliğinden dolayı bu isteğini gerçekleştiremediği durumda kendi sınırları içerisinde mağdur devletin kuvvet kullanmasına rızası olmasa bile doktrini geçerli kılmaktadır.

Terminolojiye ilişkin söz konusu ayrımı yaptıktan sonra, bazı akademisyenlerin doktrine, hukukun mevcut kaynakları içerisinde yasal dayanak bulma girişimlerine baktığımızda; tarafsızlık hukuku, meşru müdafaanın gereklilik

¹⁶⁷ Gregory Travalio, John Altenburg, "Terrorism, State Responsibility and the Use of Military Force", *Chicago Journal of International Law*, C. 4, S. 1 (2003): 113.

¹⁶⁸ Ashley Deeks, "Unwilling or Unable, Towards a Normative Framework for Extraterritorial Self-Defense", *Virginia Journal of International Law*, C. 52, S. 3 (2012).

¹⁶⁹ Louise Arimatsu, Michael Schmitt, "Attacking 'Islamic State' and the Khorasan Group: Surveying the International Law Landscape", *Columbia Journal Transnational Law*, C. 53, S. 1 (2014): 21.

¹⁷⁰ Madeline Holmqvist Skantz, "The Unwilling or Unable Doctrine – The Right to Use Extraterritorial Self-Defense Against Non-State Actors" (Thesis in International Public Law, Stockholm University, Faculty of Law, Spring Term 2017), 32.

şartı ve Dostça İlişkiler Bildirisi çerçevesinde çeşitli gerekçelendirmelerin ileri sürüldüğü göze çarpmaktadır.

Görüşlerini tarafsızlık hukukuna dayandıran akademisyenler, konuya, 5. Lahey Sözleşmesi ve uluslararası silahlı çatışmalar hukuku çerçevesinde yorum getirmişlerdir. 5. Lahey Sözleşmesi'nin ilk iki maddesi, tarafsız devletin ülkesine dokunulmayacağını ve çatışma durumunda bulunan devletlerin tarafsız devletin ülkesinden askeri güçlerini, mühimmat ya da lojistik konvoylarını geçirmelerinin yasak olduğunu öngörmektedir.¹⁷¹ Aynı sözleşmenin 10. maddesi de, tarafsız bir devletin, tarafsızlık statüsüne yapılan tecavüzü ortadan kaldırmaya ilişkin zorlamasının, bunu güç kullanmak suretiyle yapmış olsa bile düşmanca bir tavır teşkil etmeyeceğini ifade etmektedir.¹⁷² Bu kapsamda, savaştan bir devletin sözleşmeye aykırı hareket ederek tarafsız bir devletin ülkesine askeri güç göndererek tarafsız devletin ülkesine tecavüzde bulunması durumunda, tarafsız devlet gerekli hassasiyeti göstermeli, bu tecavüzün ortadan kaldırılması için gerekli adımları atmalıdır. Bu durum, tarafsız devletin bu tecavüzü geri çevirmeye yönelik gerekirse kuvvet kullanımını da içeren yükümlülüğünü doğurmaktadır ki, söz konusu tarafsız devletin bu yükümlülüğünü yerine getirememesi durumunda, eğer söz konusu tecavüz diğer savaştan devlete zarar veriyorsa bu devlet bu tecavüzü durdurmak adına tarafsız devletin ülkesinde kuvvet kullanabilir. Bu anlayış, birçok akademisyen ve devletlerin askeri otoriteleri tarafından bu şekilde kabul görmüştür.¹⁷³

Benzer anlayış, uluslararası silahlı çatışmalar hukukunda da yer bulmuştur. Uluslararası silahlı çatışmalar hukukuna göre, savaştan bir devlet, tarafsız devletin karasularında diğer savaştan bir devlete ait gemileri ve o geminin mallarını zor kullanarak ele geçiremez. Tarafsız devlet, bu şekilde bir faaliyette bulunan savaştan devleti gücü yetmediği takdirde protesto edebilir, gücü yettiği takdirde ise onun gemi veya o mallarını ele geçirip diğer devletinkileri serbest bırakabilir. Tarafsız devletin bu konuda bir acizliği söz konusu ise ve bu durum gemi ve malları zapt edilen

¹⁷¹ “Hague Convention (V) Respecting the Rights and the Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land (18 October 1907)”, Article 1-2. <http://hrlibrary.umn.edu/peace/docs/con5.html> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

¹⁷² “Hague Convention (V) Respecting the Rights and the Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land (18 October 1907)”, Article 10. <http://hrlibrary.umn.edu/peace/docs/con5.html> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

¹⁷³ Deeks, *a.g.m.*, 498-499.

savaşan devlete zarar veriyorsa, mağdur devlet tarafsız devletin tarafsızlık statüsüne uyulmasını bizzat gerçekleştirebilir.¹⁷⁴

Her ne kadar her iki hukuki düzenleme de uluslararası hukukun süjesi olarak devletler için tanzim edilmiş olsa da, söz konusu düzenlemelerde yer alan bu anlayış, bir devletin ülkesinden bir başka devletin ülkesine devlet dışı bir aktör tarafından eylemde bulunulması durumuna uyarlanabilir. Şöyle ki, bu durumda ev sahibi devlet, tarafsız devlet; devlet dışı aktör, tarafsız devletin tarafsızlığına tecavüz eden devlet konumunda olmaktadır. Bu durum, devlet dışı aktör olan terör örgütlerinin uluslararası hukukta devlet statüsünde kabul edilmesi gibi bir sakınca yaratabileceği algısının oluşmasına meydan veriyor gibi gözükse de, burada üzerinde durulması gereken husus, söz konusu düzenlemelerin bizzat devlet dışı aktörleri de içerecek şekilde uygulanmasının gerekli olduğu değil, düzenlemelerin ortaya koyduğu anlayışın isteksizlik veya acizlik doktrini bağlamında konumuza yansıtılabilir olacaktır. Söz konusu anlayış, tarafsız olan devletin tarafsızlığını korumada isteksiz veya aciz olması durumunda, savaşan devletin bu durumdan kendisinin zarar görmesini engellemek adına tarafsız devletin ülkesinde kuvvet kullanma hakkı minvalinde değerlendirilmelidir.

İsteksizlik veya acizlik doktrinini bir başka yasal dayanak olarak örf ve adet hukuku kapsamında yer alan meşru müdafaa hakkının gereklilik ölçütüne dayandıran görüş de söz konusudur. Söz konusu ölçüt çerçevesinde, eğer mağdur devletin meşru müdafaaaya dayalı olarak kuvvet kullanması durumu söz konusuysa; ev sahibi devletin, ülkesinden kaynaklı devlet dışı aktör tehdidini engellemede ne derece istekli veya yeterli olduğu hususu, gereklilik ölçütünün tespitinde hesaba katılmalıdır. Bu durumda, mağdur devletin, ev sahibi devletin toprak bütünlüğünü ihlal etmesinin gerekliliği, mağdur devletin, ev sahibi devletin olası müteakip saldırıları engellemek için gerekli tedbirleri alma konusunda isteksiz veya aciz olduğunu doğrulamasını gerektirir. Eğer, ev sahibi devlet istekli ve muktedir ise, kuvvet kullanımı gereksiz ve gayri meşru olacaktır.¹⁷⁵ Benzer şekilde, mağdur devlet, devlet dışı bir aktöre karşı kuvvet kullanırken, sadece gerçekleşen saldırının niteliğinin mukabil eylemi mümkün kılıp kılmadığını değil aynı zamanda ev sahibi

¹⁷⁴ Ayşe Nur Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 2. bs. (İstanbul: Beta Basım, 2012), 80.

¹⁷⁵ Yoram Dinstein, *War, Aggression and Self-Defence*, 5th ed. (New York: Cambridge University Press, 2011), 275.

devletin durumunu da değerlendirmelidir. Bu değerlendirme, ev sahibi devletin tehdidi bastırma konusundaki isteksizlik veya acizliğine ilişkin bir değerlendirmedir. Eğer ev sahibi devlet isteksiz veya acizse, mağdur devlet, devlet dışı aktöre karşı ev sahibi devletin ülkesinde kuvvet kullanımını gerekli görür ve eğer kuvvet kullanımı orantılı ve makul zamanda ise meşru olur.¹⁷⁶ Bu durum, söz konusu ev sahibi devletin, ülkesini, devlet dışı aktörler tarafından bir başka devlete karşı eylemde bulunmak maksatlı kullandırmaması yükümlülüğünü yerine getirmesi açısından bakıldığında, ev sahibi devletin isteksiz veya aciz olması durumunda mağdur devletin mukabil eylemlerini meşrulaştırmaktadır.¹⁷⁷ Bu kapsamda, ev sahibi devletin silahlı saldırının parçası olma şekli ve derecesi, mağdur devletin kuvvet kullanmasının meşrulaştırılması için değil, bu kuvvet kullanmanın muhatabı açısından önemlidir. Yani, silahlı saldırı ev sahibi devlete izafe edilemediği veya ev sahibi devlet mağdur devletin meşru müdafaa hakkını kullanmasını engellemediği takdirde muhatap ev sahibi devlet olmayacaktır. Bu durumda hedef, rızası olmasa da ev sahibi devletin ülkesinde barınan devlet dışı aktör olacaktır.¹⁷⁸ Yani, bu anlayıştan hareketle, ev sahibi devletin isteksiz veya aciz olması bir terör eyleminin ona izafe edilmesi için yeterli olmasa dahi, uluslararası terörizme karşı gerekli yükümlülüğünü yerine getirmedeki eksikliği dolayısıyla oluşacak sorumluluğu, meşru müdafaa eyleminin onun ülkesinde ona karşı olmasa da ülkesinde barınan terör unsuruna karşı kullanılmasını mümkün kılacaktır.

Nitekim UAD'nin 2004 Duvar Kararı¹⁷⁹ ve 2005 Silahlı Faaliyetler Kararı'nda¹⁸⁰ silahlı saldırının taraflarının devletler olabileceği kanaatiyle, devlet dışı aktörlerin eylemlerinin bir devlete atfedilmesinin gerekli olduğu görüşünün; kendi ülkesindeki devlet dışı aktörler üzerinde etkin olamayan bir ev sahibi devletin

¹⁷⁶ Deeks, *a.g.m.*, 495.

¹⁷⁷ Peter Viggo Jakobsen, Jens Elo Rytter, "New Threats and the Use of Force", Danish Institute for International Studies, 2005, Copenhagen, 46'dan aktaran Hande Gür, "Devlet Dışı Aktörlere karşı Meşru Savunmada 'İsteksiz veya Aciz' Doktrini" (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 95.

¹⁷⁸ Dawood I. Ahmed, "Defending Weak States Against the 'Unwilling or Unable' Doctrine of Self-Defense", *Journal of International Law & International Relations*, C. 9, S. 1 (2013): 12-13.

¹⁷⁹ "International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory Advisory Opinion of 9 July 2004, prg. 139" <https://www.icj-cij.org/files/case-related/131/131-20040709-ADV-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi: 10.03.2019].

¹⁸⁰ "International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo - 19 December 2005, prg. 146", <https://www.icj-cij.org/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi: 10.03.2019].

ülkesinde mukabil eylemlerde bulunulmasını yasaklayan bir görüş olarak değil, devlet dışı aktör kaynaklı silahlı saldırının, ev sahibi devlete isnat edilemediği durumda, ev sahibi devlete karşı kuvvet kullanılmasını yasaklayan bir görüş olarak yorumlanması da bu anlayışı desteklemektedir.¹⁸¹ Yargıç Kooijmans'nın her iki karara ilişkin karşı görüşleri de bu yorumla paraleldir. Söz konusu yargıç, 2005 Silahlı Faaliyetler Kararı'na ilişkin görüşünde ev sahibi devletin ülkesinden kaynaklı bir düzensiz çete saldırısının, söz konusu saldırı, ev sahibi devlete atfedilemezse dahi bir silahlı saldırı niteliğinde olduğunu, dolayısıyla mağdur devletin meşru müdafaa hakkını inkâr etmenin uygun olmayan bir yaklaşım olduğunu, saldırının failinin devlet değil devlet dışı aktör olduğunu, zaten BM Antlaşması'nın da mutlaka devlet olması gibi bir şart gerektirmediğini öne sürmüştür.¹⁸² Aynı yargıç, 2004 Duvar Kararı'na ilişkin görüşünde de, BM Güvenlik Konseyi'nin 1368 (2001) ve 1373 (2001) sayılı kararlarında silahlı saldırının faillerinin devletler olabileceğine dair bir atıfta bulunmadan bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkının varlığından bahsettiğini, BM Antlaşması'nın 51. maddesinde de silahlı saldırının kesinlikle bir devlet tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğine ilişkin bir hüküm bulunmadığını ifade etmiştir.¹⁸³

İsteksizlik veya acizlik doktrininin hukuki temelini meşru müdafaa'nın gereklilik şartına dayandıran, bu kapsamda gerekli olan mukabil eyleme, bizzat ev sahibi devlete karşı değil de ülkesinde barınan devlet dışı aktöre karşı başvurulmasını, ev sahibi devletin devlet dışı aktöre karşı yükümlülüğünün ihlali açısından meşru kılan anlayışın sınırlarının tespit edilebilmesini, daha doğrusu isteksizlik veya acizlik doktrininin devreye girmesini mümkün kılan gereklilik şartının sağlanmasını öngören bir takım ölçütler ileri sürülmüştür.

Ev sahibi devlete, ülkesel egemenliği zarar görmeden önce, ülkesinde konuşlu devlet dışı aktörlerin arz ettiği tehdidi engellemesi adına sunulan bir olanak¹⁸⁴ olarak ifade edilen bu ölçütler Ashley Deeks tarafından şu şekilde sıralanmıştır:

¹⁸¹ Kimberly N. Trapp, "Back to Basis: Necessity, Proportionality and the Right of Self-Defense Against Non-State Terrorist Actors", *International Comparative Law Quarterly*, C. 56 (2007): 147.

¹⁸² "Separate Opinion of Judge Kooijmans, s. 314, prg. 30", <https://www.icj-cij.org/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-03-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 21.03.2019].

¹⁸³ "Separate Opinion of Judge Kooijmans, ss. 229-230, prg. 35", <https://www.icj-cij.org/files/case-related/131/131-20040709-ADV-01-03-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 21.03.2019].

¹⁸⁴ Williams, a.g.m., 625.

- Tek taraflı kuvvete başvurmadan önce ev sahibi devletin rızası ve işbirliği aranmalıdır.*
- Ev sahibi devletten, devlet dışı aktörden kaynaklanan tehdidi engellemesi istenmeli ve bunun için makul bir süre tanınmalıdır.
- Ev sahibi devletin, devlet dışı aktörün barındığı veya eylemlerini gerçekleştirdiği bölgeye ilişkin kontrol yeteneği ve kapasitesi değerlendirilmelidir.
- Devlet dışı aktörün yarattığı tehdidi ortadan kaldırmak adına ev sahibi devletin sunduğu öneriler dikkate alınmalıdır.
- Ev sahibi devletle olan daha önceki ilişki kıymetlendirilmelidir.¹⁸⁵

Yoram Dinstein da benzer şekilde bazı ölçütler tespit etmiştir:

- Mağdur devletin mukabil eylemi, gerçekleşmiş bir silahlı saldırıya karşı olmalı, gelecekte olması muhtemel bir saldırıyı engellemek maksatlı kuvvete başvurulmamalıdır.
- Gerçekleşmiş olan saldırıların gelecekte de devam edebileceği öngörülebilir. Bu durum, mağdur devletin karşı eyleminin, cezalandırma değil savunma maksatlı olduğunu gösterir.
- Ev sahibi devletin, isteksiz veya aciz olduğu mağdur devlet tarafından soruşturulmalı ve teyit edilmelidir.
- Eğer ilk bakışta nafîle olduğu düşünülmezse, mağdur devletçe ilk olarak ev sahibi devletin rızasının alınması hususu aranmalıdır.

* Ev sahibi devletin rızasının ve işbirliğinin aranması hususu özünde isteksiz veya aciz doktrini ile mantıksal açıdan çelişmektedir. Nitekim ev sahibi devletin rızasının alınması durumunda zaten kendiliğinden mağdur devletin müdahalesine bir yasal dayanak ortaya çıkmaktadır. Bu durumda müdahale gerekçesi olarak kolektif meşru müdafaa veya davetle müdahale gibi rızaya dayalı yasal zemin oluşmuş olur ki, bu durum ev sahibi devletin istekli olduğunu gösterir ve isteksizlik veya aciz argümanının öne sürülmesini anlamsız kılar. Yani, zaten istekli ama aciz olan devletin, kendisine yardım talebi gelmesini beklemeden mağdur devleti davet etmesi beklenir. Gerekli davette bulunmaması, ya isteksiz olduğu ya da mağdur devletle olan diplomatik ilişkilerinin kendi çıkarları doğrultusunda buna engel olduğu anlamına gelir ki, bu durumun da ev sahibi devletin isteksiz olduğu şeklinde yorumlanması hiç de yanlış olmaz.

¹⁸⁵ Deeks, a.g.m., 490.

- Mağdur devletçe, bütün yasal yollara başvurulması ve sonuç alınamaması durumunda, kuvvet kullanımı son alternatif olarak tercih edilmelidir.¹⁸⁶

Michael N. Schmitt de isteksiz veya aciz doktrininin kullanımına ilişkin benzer parametrelerden bahsetmiştir. Schmitt'e göre, mağdur devlet öncelikle ev sahibi devletten kontrol ve güvenliği sağlamasını talep etmeli ve bunun için kapsamı ancak o günün koşulları çerçevesinde belirlenebilecek olan yeterli olanağı tanınmalıdır. Ev sahibi devletin, ülkesi kaynaklı saldırıları engelleme hususunda isteksiz veya aciz olması durumunda, mağdur devlet, içeriği ve doğası sadece kendisini savunmak için zorunlu olan faaliyetlerle sınırlı olacak şekilde devlet dışı aktöre karşı savunma maksatlı kuvvet kullanmalıdır.¹⁸⁷

İsteksiz veya aciz devlet doktrinine başvurulmasına hukuki zemin teşkil etmesi bağlamında ileri sürülen bir diğer husus da Dostça İlişkileri Bildirisi olarak bilinen BM Antlaşması Uyarınca Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Genel Kurul Kararı'dır. Söz konusu bildiri,

*“Her devletin, başka bir devletin toprağına saldırı amacını taşıyan, ücretli askerler de dâhil olmak üzere, düzensiz güçler ya da silahlı grupları örgütlemek veya örgütlenmelerini teşvik etmekten veya kendi ülkesinde böyle hareketlerin yapılmasına yönelik organize faaliyetlere göz yummaktan kaçınma”*¹⁸⁸

yükümlülüğünü öngörmüş ve UAD tarafından da 2005 Silahlı Faaliyetler Kararı'nda, bu yükümlülüğün örf ve adet hukuku kapsamında olduğu vurgulanmıştır.¹⁸⁹ Bu kapsamda, bazı akademisyenler, devlet dışı aktörlere yardım ve yataklık ederek söz konusu bildiriye ihlal eden ev sahibi devletin ülkesinde, devlet dışı aktöre karşı kuvvet kullanımının izin verilebilir nitelikte olduğunu ileri sürmüşlerdir. Örneğin, Carsten Stahn'a göre böyle bir durum, ev sahibi devletin egemenliğinin ihlalini

¹⁸⁶ Yoram Dinstein, *War, Aggression and Self-Defence*, 4th ed. (New York: Cambridge University Press, 2005), 250.

¹⁸⁷ Michael N. Schmitt, “Counter-terrorism and the Use of Force in International Law”, *Israel Yearbook of Human Rights*, C. 32 (2002): 53-116'dan aktaran Derya Aydın Okur, “İŞİD'e Karşı Suriye'de Yapılan Operasyonların Meşruiyeti Bakımından 'İsteksiz ya da Aciz Devlet' Teorisi”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 14, S. 2 (2015): 50.

¹⁸⁸ “Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States In Accordance With the Charter of the United Nations”, <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> [Erişim Tarihi: 01.03.2019].

¹⁸⁹ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo - 19 December 2005, prg. 162”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi: 10.03.2019].

gerekçeli kılmaktadır. Eğer ev sahibi devlet harekete geçmede isteksiz veya aciz ise, mağdur devlet son çare olarak kuvvete başvurabilir.¹⁹⁰ Benzer şekilde Abraham D. Sofaer'e göre de, bir devletin uluslararası hukuk kapsamında yükümlülüklerini ihlal etmesi durumunda, mağdur devletin tehdidi önlemede başka seçeneği kalmadıysa, uluslararası yükümlülüklerini çiğneyen bu devletin toprak bütünlüğüne bir derece tecavüz edebilir.¹⁹¹ Kimberly N. Trapp ise, ev sahibi devletin, ülkesinin, örf ve adet hukuku hilafında kullanılmasını engelleme konusunda isteksiz veya aciz olması durumunda, mağdur devletin çok da fazla bir seçeneğinin olmadığını, bu durumda ya ev sahibi devletin ülkesel bütünlüğüne saygı göstermek adına kendi güvenliğini hiçe sayan bir riskin altına gireceğini ya da ev sahibi devletin toprak bütünlüğünü ihlal edeceğini ileri sürmektedir.¹⁹²

Bu yasal zemine ilişkin uygulama örneğine, Türkiye'nin 1996 ve 1997 yılında Irak'ın kuzeyinde PKK terör örgütüne karşı gerçekleştirdiği operasyonlara ilişkin sunduğu gerekçesinde rastlanılabilir. Türkiye, BM Güvenlik Konseyi'ne gönderdiği mektupta, Dostça İlişkiler Bildirisi'nin devletlerin kendi topraklarında terörist faaliyetlere rıza göstermemesi yükümlülüğüne Irak tarafından uyulmadığını, eğer komşu devlet, ülkesinin bu tarz saldırılar için kullanılmasına engel olma konusunda isteksiz veya aciz ise, bu durumun mağdur devletin komşu ülkeden gelen saldırılardan kendisini korumak için gerekli ve uygun kuvvete başvurmasını kaçınılmaz kılacağını vurgulamıştır.¹⁹³

3.2.5.2. İsteksizlik veya Acizlik Doktrini ile Meşru Müdafaa Hakkının Genişletilmesi

Bir devlet, ülkesi içinde faaliyet gösteren devlet dışı aktörleri aktif olarak desteklememekle birlikte, eğer onların faaliyetlerine devam etmesine engel olmuyorsa, bu faaliyetleri sonlandırmasına yönelik talepleri reddediyorsa devlet isteksizliği söz konusudur. Bu durumda, devlet dışı aktör, bir başka devlete karşı olan

¹⁹⁰ Carsten Stahn, "Terrorist Acts as 'Armed Attack': The Right to Self-Defense, Article 51(1/2) of the UN Charter and International Terrorism", *The Fletcher Forum of World Affairs*, C. 27, S. 2 (2003): 47.

¹⁹¹ Abraham D. Sofaer, "Terrorism, the Law, and the National Defense", *Military Law Review*, C. 126 (1989): 106-107.

¹⁹² Trapp, a.g.m.,147.

¹⁹³ "UN Security Council S/1996/479 – 2 July 1996.", <https://assets.documentcloud.org/documents/3124053/TURKEY-IRAQ-PKK-Letter-7-2-1996.pdf> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

eylemlerini isteksiz olan devletin zımni rızasıyla gerçekleştirmiş olmaktadır. Bu durum her ne kadar aktif destek sağlamasa da, ülke devletini söz konusu eylemlerin sorumluluğundan muaf tutmamaktadır.¹⁹⁴ Nitekim UAD, Korfu Boğazı Davası'na ilişkin kararında, “devletlerin öteki devletlerin haklarına aykırı nitelikteki fiiller için ülkesinin kullanılmasına izin vermeme mükellefiyeti altında olduğunu” vurgulamıştır.¹⁹⁵ Bu yükümlülük, ilgili devletin gerekli tedbirleri alarak terör örgütünün faaliyetlerini engellemesini gerektirir.¹⁹⁶

Devletin, devlet dışı aktörlerin ülkesi içerisindeki varlığından rahatsız olması ve onların bulunmalarını istememesine rağmen askeri güçlerinin yetersiz olması veya gerekli teknolojik imkânlarla sahip olmaması, başarısız devlet olması gibi gerekçelerle devlet dışı aktörlerin faaliyetlerini önleyememesi durumunda ilgili devletin kapasite eksikliğinden, acizliğinden söz edilmektedir.¹⁹⁷ Acizlik, devlet dışı aktörün eylemlerini gerçekleştirdiği bölgede ev sahibi devletin denetim ve kontrol yoksunluğundan ya da kolluk kuvvetlerinin kapasite yetersizliğinden kaynaklanabilmektedir.¹⁹⁸ Devletin bu noksanlıkları da yükümlülüğünü ortadan kaldıran bir mazeret olarak ileri sürülememektedir.¹⁹⁹

Ortaya konulan bu çerçevede, konuyu uluslararası terörizm bağlamında ele aldığımızda, devletin isteksiz veya aciz olmak suretiyle uluslararası terörizme karşı yükümlülüklerini ihlal etmesi neticesinde ilgili devletin sorumluluğu doğmaktadır. Ancak bu sorumluluğun doğrudan değil de dolaylı sorumluluk niteliğinde olması, öğretide, ülkesinde başka devletlere yönelik silahlı saldırı boyutuna ulaşan faaliyetlerde bulunan terör örgütlerinin bu faaliyetlerinin, ülke devletine izafe edilmesine engel olmaktadır. Bu durumda, mağdur devletin, eylemleri bir devlete izafe edilemeyen terör örgütlerine karşı meşru müdafaa hakkı kapsamında ülke devletinin topraklarında kuvvet kullanması zor gözükmemektedir.

¹⁹⁴ Fatma Taşdemir, “Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından (Jus Ad Bellum) IŞİD İle Mücadele”, *Suriye- Çatışma ve Uluslararası Hukuk*, ed. Fatma Taşdemir, (Ankara: Nobel, 2016), 73.

¹⁹⁵ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders-The Corfu Channel Case-15 Aralık 1949” <http://www.icj-cij.org/files/case-related/1/001-19491215-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 16.09.2018].

¹⁹⁶ Başeren, 2002, 200-201.

¹⁹⁷ Taşdemir, 2016, 73-74.

¹⁹⁸ Deeks, a.g.m., 525-527.

¹⁹⁹ Taşdemir, 2016, s. 74.

Ancak, tıpkı 11 Eylül saldırıları sonucunda barındırma ve destekleme teorisiyle El Kaide'nin eylemlerini Taliban Hükümeti'ne atfeden ve dolayısıyla Afganistan'a karşı müdahalesini meşru müdafaa hakkı kapsamında meşru kılmaya çalışan ve bu müdahalesine dair uluslararası toplumun olumlu kolektif irade açıklamasını sağlayan ABD örneğinde olduğu gibi, isteksiz veya aciz devlet teorisiyle de bazı devletler benzer şekilde, Suriye'ye olan müdahalelerini meşru müdafaa hakkı kapsamında meşrulaştırma eğiliminde olmuşlardır. Nitekim 11 Eylül saldırıları üzerine BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan 12 Eylül 2001 tarih ve 1368 (2001) sayılı²⁰⁰ karar ile 28 Eylül 2001 tarih ve 1373 (2001) sayılı²⁰¹ karar, terör eylemlerinin uluslararası barış ve güvenliği tehdit edebileceğini vurgulamış, bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkını açıkça tanımıştır. Söz konusu kararlar, bu niteliği sayesinde meşru müdafaa hakkının kullanımını yeniden yoruma açmış, terör saldırılarının da meşru müdafaa hakkını doğuran saldırılar olabileceğini ortaya koymuştur.* Dolayısıyla tıpkı bir devletin isteksiz veya aciz olması gibi barındırması veya desteklemesi de, ilgili devletin uluslararası terörizme karşı dolaylı sorumluluğuna yol açmakta ve meşru müdafaa hakkına izin vermemekteydi. Ancak söz konusu kararlar ile meşru müdafaa hakkının tanınmış olması, dolaylı sorumluluk hallerinde de izafenin gerçekleşebileceği ve dolayısıyla meşru müdafaa eyleminin mümkün olabileceği anlayışını hâkim kılmıştır. Bu anlayış, Afganistan'a müdahalede bulunan ABD'nin uluslararası toplumca kınanmaması hatta destek görmesinden hareketle, meşru müdafaa hakkının doğması için gerekli olan izafenin oluşma şartlarının esnekleştirilmesi suretiyle meşru müdafaa hakkının genişletilebileceği düşüncesini desteklemiştir. Bu düşünce, Suriye'deki terör örgütlerine karşı müdahalede bulunan devletlerin sundukları gerekçelerinde, barındırma veya destekleme doktrini yerine bu kez isteksizlik veya acizlik doktrini şeklinde tezahür etmiştir. Benzer şekilde, BM Güvenlik Konseyi'nin, 1368 (2001) ve 1373 (2001)

²⁰⁰ “UN Security Council Resolution 1368 (2001)”.

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368%20%282001%29 [Erişim Tarihi: 05.03. 2019].

²⁰¹ “UN Security Council Resolution 1373 (2001)”.

[https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)&Lang=E](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001)&Lang=E) [Erişim Tarihi:05.03.2019].

* Söz konusu kararların El Kaide'ye karşı kuvvet kullanımını mümkün kıldığı, fakat buna Afganistan topraklarında müsaade etmediği görüşü ileri sürülmektedir. Ancak, El Kaide'nin üsleri Afganistan'da konuşlu olduğundan dolayı, meşru müdafaa rejimi altında El Kaide'ye karşı müdahalede bulunmak sadece Afganistan ülkesinde mümkün olabileceğinden söz konusu görüş karşılıksız kalmaktadır.

sayılı kararları yerine bu defa 20 Kasım 2015 tarih ve 2249 (2015) sayılı²⁰² kararında DAESH, El Kaide ve El Nusra Cephesi'ni uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olarak nitelemesinin, Suriye ve Irak'taki terör unsurlarının faaliyetlerini engelleme ve bu unsurları bastırma kapasitesinde olan tüm üye devletleri gerekli tedbirleri almaya davet etmesinin de, söz konusu düşünceyi destekler mahiyette olduğu ileri sürülebilir. Dolayısıyla, söz konusu kararlar, bu kararları da esas alarak ortaya konulan ve isteksiz veya aciz devlet doktrinine dayalı devlet uygulamaları,* uluslararası toplumun bu uygulamalara açıkça veya sessiz kalarak zımni destek vermeleri bağlamında; silahlı saldırının vukuu bulunduğu ülke devletinin sınırları içerisinde kullanılacak olan meşru müdafaa hakkının varlığından bahsedilmek için gerekli olan isnat etme koşulunun, ülke devletinin isteksizlik veya acizliğinin söz konusu olduğu zamanlarda da yerine getirilmiş olabileceği hususunun öğretide yer bulmaya başladığını söylemek hiç de yanlış olmayacaktır.**

İsteksizlik veya acizlik doktrinini kullanan devletler, özü itibariyle bu doktrinle, terör örgütlerinin saldırıları ülke devletine izafe edilemese bile, ülke devletinin söz konusu saldırıları önlemede isteksiz veya aciz olması durumunda, meşru müdafaa hakkı altında bu unsurlara karşı ülke devletinde kuvvet kullanılabileceğini iddia etmektedirler. Yani, bu devletler; esasında bir devletin bizzat kendi organları/görevlileri tarafından terör eyleminde bulunulması; eylemi gerçekleştiren terör unsurlarının devletin (etkin) kontrol ve denetiminde olması; devletin terör unsurlarına mali kaynak sağlaması, operasyonel destek sağlaması, onları eğitmesi veya teçhizatlandırmasına ek olarak bu unsurların eylemlerini örgütlemesi, eşgüdümlemesi veya planlaması; devletin gerçekleşen bir terör eylemini kabul etmesi ya da onaylaması durumlarında ilgili terör unsurlarının saldırıları devlete izafe edilebilecekken, bir devletin isteksiz veya aciz olması

²⁰² “UN Security Council S/RES/2249 – 20 November 2015.”

https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2249.pdf [Erişim Tarihi: 18.03.2019].

* Örneğin, Türkiye, Suriye’de bulunan terör unsurlarına karşı müdahalesine ilişkin BM Güvenlik Konseyi’ne göndermiş olduğu mektuplarda BM Güvenlik Konseyi’nin söz konusu kararlarına atıfta bulunarak müdahalelerin meşruluğunu desteklemiştir. Şöyle ki, Türkiye, Fırat Kalkanı Harekâtı ve Zeytin Dalı Harekâtı’nda, BM Güvenlik Konseyi’nin 1373 (2001) ve 2254 (2015) sayılı kararlarına atıfta bulunmuştur. 1373 (2001) sayılı karar zaten kendiliğinden 1368 (2001) sayılı karara atıfta bulunmaktadır. 2254 (2015) sayılı karar da 2249 (2015) sayılı karara gönderme yapmaktadır.

** İsteksizlik veya acizlik doktrinine dair çeşitli görüşler sunarak söz konusu hususu destekler mahiyette hareket eden yazarlar: Arimatsu ve Schmitt, a.g.m., 21-22; Taşdemir, 2016, 88; Dinstein, 2011, 247; Noam Lubell, *Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors* (New York: Oxford University Press, 2010): 42; Deeks, a.g.m., 501-506; Williams, a.g.m., 639-640.

durumunda da mukabil müdahaleyi meşru kılacak söz konusu izafenin, meşru müdafaa hakkının oluşumu için gerekli olan isnadın oluşma şartlarının genişletilmesi suretiyle gerçekleşebileceğini öngörmektedirler. Dolayısıyla, doktrin bu anlayışla mevcut kuralların esnekleştirilip kapsamının genişletilmesini amaçlamaktadır.

Devletler, isteksiz veya aciz devlet doktrini ile kuvvet kullanma yasağını ihlal edeceklerse, bunu, doktrinin söz konusu yasağın bir istisnası olduğunu ileri sürerek yapmaları gerekmektedir ki, bu durumda doktrini, zaten yasağın var olan istisnası meşru müdafaa hakkına dayandırmaları işlerini kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda, söz konusu doktrin, BM Antlaşması'nın 51. maddesinde öngörülen meşru müdafaa hakkının kullanılmasına imkan tanıyan bir gerekçe veya haklı bir argüman olarak ileri sürülmelidir. Nitekim bu durum, uygulamada Suriye bağlamında, isteksiz veya aciz doktrinini kullanan ve müdahalede bulunan devletlerin, kuvvetlerini bireysel/kolektif meşru müdafaa hakkı kapsamında kullandıklarını beyan etmeleri, Suriye'nin isteksiz veya aciz olması durumunu ise kolektif meşru müdafaa eyleminin Suriye topraklarına uzanmasının gerekçesi olarak ileri sürmeleri şeklinde karşılığını bulmuştur.

Neticede, isteksiz veya aciz devlet doktriniyle meşru müdafaa hakkının kullanımının genişletilmesi ve esnekleştirilmesi söz konusudur. Bu şekilde hareket edilerek, mağdur devlet ile ev sahibi devletin çıkarları dengelenmekte, yani mağdur devletin meşru müdafaa hakkı ile ev sahibi devletin ülkesel egemenliği arasında denge kurulmaktadır. Ev sahibi devlet, mağdur devletin orantılı ve sadece ilgili terör örgütünü hedef alan, ev sahibi devletin ülkesini işgal amacı taşımayan meşru müdafaa eylemleriyle, ülkesini bir başka devlete karşı zarar vermek amacıyla kullanan terör örgütlerinin varlığından ve bu kullanımı engelleme yükümlülüğünden kurtulmakta, terör unsurlarının ülkesi üzerinde var olan egemenliğini kısıtlamasını ortadan kaldırmakta, mağdur devlet ise meşru müdafaa hakkını kullanarak müteakip saldırılardan kendisini kurtarmaktadır. Bu anlayışın kabul edilmesiyle, devletlerin kendi topraklarının bir başka devlete zarar verecek şekilde kullanılmasına izin vermeme yükümlülüğü, terör örgütlerinin bir devletin ülkesinden bir başka devlete karşı silahlı saldırıda bulunması durumunda, ülke devletinin rızası olmasa dahi zarar gören devletin meşru müdafaa hakkının doğduğu varsayılmaktadır.

Son olarak şunu da kabul etmek gerekir ki, mağdur bir devletin, ev sahibi devletin devlet dışı aktörün yarattığı tehdidi bertaraf etmede isteksiz veya yetersiz olduğu alenen itiraf ettiği bir durumla karşılaşması oldukça zordur. Diğer taraftan, eğer ev sahibi devlet istekli fakat yetersizse, bu durumda muhtemelen mağdur devletin yardımını isteyecektir. Ancak, bazen politik ve tarihi faktörler, ev sahibi devletin kendi ülkesinde yabancı askerlerin varlığını kabul etme rızasını etkilemektedir. Eğer böyle bir durum söz konusu değilse, yani istekli ama aciz olduğu halde davet etmiyorsa, mağdur devletin meşru savunma hakkından mahrum bırakmak çok da anlamlı olmayacaktır, çünkü ev sahibi devlet istekli olduğu için zaten tehdidi ortadan kaldırmaya çalışmıştır ancak aciz olduğu için başaramamıştır.²⁰³

3.2.6. Devlet Dışı Aktörlerin Silahlı Saldırı Seviyesine Ulaşan Eylemlerine Karşı Kuvvet Kullanımının ‘Doğal’ Meşru Müdafaa Hakkının Şartları Açısından Değerlendirilmesi

Meşru müdafaa hakkı, BM Antlaşması’nın 51. maddesinde düzenlemekle beraber, örf ve adet hukukundan da kaynaklanmaktadır. Doğal olan bu meşru müdafaa hakkının, 1837 Caroline olayı ile ortaya konulmuş gereklilik, aciliyet ve orantılılık ilkeleri mevcuttur. Söz konusu ilkeler, BM Antlaşması’nın 51. maddesinde yer almamasına rağmen günümüzde de meşru müdafaa hakkının kullanılmasındaki sınırlamalar olarak varlıklarını sürdürmektedir.²⁰⁴ Nitekim UAD, Nikaragua Davası’nda²⁰⁵ ve Nükleer Silahlar ile İlgili Danışma Görüşünde²⁰⁶ söz konusu sınırlamaların varlığını kabul etmiştir.

Günümüzde devletlerin, uluslararası terörizme karşı meşru müdafaa hakkını kullanırken gereklilik, aciliyet ve orantılılık şartlarını göz önünde bulundurması gerekmektedir. Aksi takdirde meşru müdafaaanın diğer gereklilikleri açısından meşru

²⁰³ Skantz, a.g.t., 39-40.

²⁰⁴ Gray, a.g.e., 105.

²⁰⁵ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986, prg. 176.”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.08.2018].

²⁰⁶ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders – Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons – Advisory Opinion of 8 July 1996, prg. 141”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.03.2019].

olan bir kuvvet kullanımı, söz konusu şartlardan birisine uyulmadığı gerekçesiyle haksız hale gelebilecek ve saldırı, silahlı saldırı ya da zararlar karşılık haline dönüşebilecektir.

3.2.6.1. Uluslararası Terörizm ve Gereklilik (Necessity) Şartı

Gereklilik şartı, silahlı saldırıya maruz kalan mağdur devletin, bu saldırıyı bertaraf edebilmesi için kuvvet kullanmaktan başka çaresinin kalmamasını içermektedir. Bu kapsamda, kuvvet kullanımı seçeneğini tercih etmeden önce, barışçı çözüm yollarının denenmiş olması ya da uyuşmazlığı barışçı yollardan çözmeye yönelik çabaların sonuç vermeyeceğinin kabul edilmiş olması gerekmektedir.²⁰⁷ Nitekim BM Antlaşması,

*“Tüm üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçı yollarla çözerler.”*²⁰⁸

hükmü ve

*“Uzaması milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasını tehdit edebilecek mahiyette bir uyuşmazlıkta taraf olanlar, bu uyuşmazlığın çözülmesini her şeyden önce görüşme, soruşturma, ara bulma, uzlaşma, tahkim ve yargı yollarıyla veya bölge teşkil veya anlaşmalarına başvurarak veyahut kendi seçecekleri başka barış yollarıyla aramalıdırler.”*²⁰⁹

hükmü ile uyuşmazlıkların önce barışçı yollardan çözülmesi gerektiğini teyit etmiştir.

Barışçı çözüm yollarından bahsederken hassasiyet gösterilmesi gereken husus, BM Antlaşması’nın devletler için bağlayıcı nitelikte olduğu, dolayısıyla terör örgütlerinin bu sistemin dışında olduğu gerçeği ve barışçı çözüm yollarının denenmesi gerekliliğinin, terör örgütlerinin müzakere maksatlı muhatap alınması yükümlülüğü olarak algılanmaması gerektiğidir.²¹⁰ Barışçı çözüm yollarının denenmesi, diplomatik temasları gerektirecek bir durum olup, taraf devletlerin meşru otoriteleri arasında gerçekleşebilmektedir. Terör örgütlerinin muhatap alınarak barışçı yollarla problemin çözülmesine yönelik yapılacak bir girişim, söz konusu terör örgütüne meşru bir yapı kazandırabilecektir.

²⁰⁷ Topal, a.g.e., 150-151.

²⁰⁸ BM Antlaşması, 1945, Md. 2/3.

²⁰⁹ BM Antlaşması, 1945, Md. 33.

²¹⁰ Özhan Hancılar, *PKK Terörizmi ve Türkiye’nin Uluslararası Hukuk Açısından Kuvvet Kullanma Hakkı* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2011), 74.

Bir silahlı saldırının salt olarak gerçekleşmiş olması, otomatik olarak meşru müdafaa'nın gerekli olduğunu ortaya koymaz. Ancak, diğer taraftan, silahlı saldırıya maruz kalan devletin, silahlı saldırılar devam ederken uyuşmazlığı barışçı yollardan çözmeyi denemesi de çok makul gözükmemektedir. Dolayısıyla böyle durumlarda, meşru müdafaa otomatik olarak gereklilik şartını tamamlamış olmaktadır.²¹¹

Bir terör eylemine karşı kuvvet kullanımının gerekli olup olmadığına ilişkin yapılan değerlendirmede, her somut olay özelinde; eylemin özelliği, teröristlerin gücü, amaçları gibi çeşitli faktörlerin değerlendirmeye dâhil edilmesi gerekmektedir.²¹² Örneğin, Tahran Rehiner olayında, ABD'nin rehinerlerini kurtarmak amacıyla kuvvet kullanmasının gereklilik şartını karşılayıp karşılamadığının tespiti, barışçı yolların tamamlanıp tamamlanmadığının yanında rehinerlerin yaşam tehlikesi faktörünün de hesaba katılmasını gerekli kılmıştır. UAD'de henüz dava sonuçlanmadığından dolayı barışçı çözüm yollarının normatif açıdan bakıldığında tüketilmediği düşüncesi söz konusu olsa da, rehinerlerin yaşam tehlikelerine yönelik endişe ve bu endişenin o dönemde yaşanan gelişmelerle birlikte artması operasyonu gerekli kılmıştır.²¹³

3.2.6.2. Uluslararası Terörizm ve Aciliyet (*Imminence*) Şartı

Aciliyet ilkesi gereği, silahlı saldırı ile meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanımı arasında zamansal bir bağ olmalı; savunma eylemi, silahlı saldırı fiilini takip etmeli ya da hemen sonra veya makul bir süre içerisinde gerçekleştirilmelidir. Ancak, devletler silahlı saldırıya hemen cevap veremeyebilirler. Böyle durumlarda, mağdur devlet önce cevap vereceğini gösteren faaliyetlerde bulunursa ve sonra çok ara vermeden söz konusu cevabını gerçekleştirirse,* ilk fiil ile mukabil eylem arasındaki zamansal bağ kopmamış olur.²¹⁴

²¹¹ Judith Gail Gardam: "Necessity and Proportionality in Jus Ad Bellum and Jus In Bello", *International Law, the International Court of Justice and Nuclear Weapons*, ed. Laurence Boisson de Chazourness, Philippe Sands (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 275-292'den aktaran Taşdemir, 2006, 201.

²¹² Uri Shoham, "The Israeli Aerial Raid upon the Iraqi Nuclear Reactor and the Right of Self-Defense", *Military Law Review*, (1985): 193'ten aktaran Topal, a.g.e., 152.

²¹³ Schachter, 1991, 166.

* Bu hususta somut örnek, Falkland Adaları Savaşı'dır. Bkz. Başeren, 2003, 135.

²¹⁴ Başeren, 2003, 134.

Benzer şekilde mağdur devlet, doğrudan meşru müdafaa eylemine başvurmak yerine sorunu barışçı yollardan çözme girişimde bulunmayı tercih ederek de, silahlı saldırı fiiline hemen karşılık vermeyebilir.* Bu durumda da, zarar gören devletin, barışçı çözüm yollarının sonuçsuz kalacağını anlayana kadar kuvvete başvurmaması, çözüme ulaşamayınca karşı eylemini icra etmesi sonucu arada geçen zaman, aciliyet şartının gerekliliği olan makul süre içerisinde değerlendirilebilir.²¹⁵

Bununla birlikte, eğer mukabil fiil kabul edilen makul süre içerisinde değil de sonra gerçekleştirilirse, meşru müdafaa eylemi zararlı karşılık eylemine dönüşmüş olur.²¹⁶

Aciliyet şartını uluslararası terörizm minvalinde incelediğimizde; mukabil fiilin, terör eyleminden hemen sonra gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığı durumlarla sık sık karşılaşıldığı görülmektedir. Aciliyet şartının ortaya çıktığı dönemde silahlı saldırının failinin kimlik ve yerinin tespit edilememesi gibi bir durum söz konusu değilken terörizmin ortaya çıkışı ve uluslararası bir boyut kazanması böyle bir sıkıntıyı beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda; teröristlerin eylemlerini vur-kaç taktiği şeklinde icra etmeleri, bir terör eyleminin sorumluluğunun icra eden terör örgütü tarafından üstlenilmemesi neticesinde failin kim ve nerede olduğunun tespit edilememesi, failerin yeri tespit edilse bile eylem ile kaynak ülke devleti arasında isnat kurulamaması gibi belirsizlikler meşru müdafaa hakkına başvuracak devletin eylemini hemen icra edememesine neden olmaktadır. Mağdur devletin, söz konusu belirsizlikleri ortadan kaldırması bazen uzun zamanlar alabilmektedir. Uluslararası terörizmin bu özelliğinden dolayı, aciliyet şartının makul süre ve zamansal bağ ölçütünün, günümüz koşullarında terörizm bağlamında geniş şekilde yorumlanması ve somut bir olaya ilişkin değerlendirmede bulunurken zamansal sınırlandırmanın gerçekçi olarak yapılması gerekmektedir.²¹⁷

* Irak'ın 1990'da Kuveyt'i işgalini müteakip BM, işgali sonlandırmasına yönelik Irak'a çağrıda bulunmuş ve bazı ekonomik yaptırımlarda uygulamıştır. Ancak Irak'ın çağrıya olumlu cevap vermemesi, yaptırımların sonuçsuz kalması ve işgalin de devam etmesi üzerine, işgal tarihinden 6 ay sonra meşru müdafaa hakkına başvurulmuştur. Bkz. Topal, *a.g.e.*, 159.

²¹⁵ Cassese, 1989, 594-596.

²¹⁶ Başeren, 2003, 136-137.

²¹⁷ Beth M. Polebaum, "National Self-Defense in International Law: An Emerging Standard for a Nuclear Age", *New York University Law Review*, C. 59 (1984): 187'den aktaran Topal, *a.g.e.*, 160.

3.2.6.3. Uluslararası Terörizm ve Orantılılık (*Proportionality*) Şartı

Örf ve adet hukukundan kaynaklanan meşru müdafaa hakkının şartlarından birisi olan orantılılık ilkesi, askeri güç kullanmanın hukukiliği (*jus ad bellum*) açısından, silahlı saldırıyı durduracak ve etkilerini bertaraf edecek düzeyde kuvvet kullanılmasını ifade etmektedir. Orantılılık ile, silahlı saldırı ile mukabil meşru müdafaa fiili arasında, kullanılan silahın miktarı ya da niteliği, verilen maddi ve beşeri zararın derecesi gibi hususlarda orantı bulunması kastedilmemektedir.²¹⁸

Orantılılığın amacı, mevcut tehlikeyi önlemeye yetecek derecede kuvvet kullanılmasını sağlamaktır. Mukabil eylem, sadece eylemin failini durdurma amacı güdüyorsa, faili cezalandırma ya da gelecekteki muhtemel saldırılarını önleme amacı taşııyorsa orantılılık ilkesine uygun demektir.²¹⁹

Konuyu, bu noktada terör örgütlerine karşı meşru müdafaa hakkının kullanımına indirgediğimizde, dikkat edilmesi gereken bir husus göze çarpmaktadır. Bir devlet, maruz kaldığı terör eylemleri neticesinde meşru müdafaa hakkı doğduğunda, söz konusu eylemleri terör örgütünün ülkesinde bulunduğu devlete izafe edebildiği takdirde, sınır ötesi operasyon düzenleyerek meşru müdafaa hakkını kullanabilecektir. Mağdur devletin meşru müdafaa hakkının, silahlı saldırının etkileri tamamen ortadan kalkıncaya ve failleri tam anlamıyla durduruluncaya kadar sürmesi, dolayısıyla ev sahibi ülkenin topraklarında askeri güçlerini bulundurmaya devam ediyor olmasının işgal olarak değerlendirilmemesi gerektiğidir.* Burada dikkat edilmesi gereken ölçüt, mağdur devletin, terör örgütünün saldırılarının etkilerini ortadan kaldıracak ve failleri durduracak düzeyde diğer ülke topraklarında varlığını sürdürebileceği, bu amaçları gerçekleştirip tehdidin ortadan kalktığı andan itibaren meşru müdafaa hakkının sona ereceği, aksi takdirde meşru müdafaanın sınırları aşılarak o ülkenin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına zarar verileceğidir.

Silahlı saldırı seviyesine ulaşan terör eylemlerine karşı orantılılık ilkesi içerisinde hareket edilmesi gerektiği hususunda görüş birliği olmakla birlikte,

²¹⁸ Pazarcı, *a.g.e.*, 489.

²¹⁹ Başeren, 2003, 137.

* Örneğin, ev sahibi ülkedeki otorite boşluğu varsa, terör örgütü arındırılmış bölgeye tekrar gelerek mağdur devlete karşı eylemde bulunabilecektir. Bu durum, saldırının etkilerinin tamamen ortadan kalkmadığı, faillerin durdurulma amacının henüz tam anlamıyla gerçekleşmediği anlamına gelmektedir.

mukabil eylemin orantılı olup olmadığının nasıl tespit edileceği ve mukabil eylemin şeklinin tespitinde orantılılığın ne derece sınırlandırmalarda bulunacağı hususunda bir görüş birliğine varılamamıştır. Bu konuda üç farklı yaklaşım bulunmaktadır.

3.2.6.3.1. Misli ile Mukabele (Kısasa Kisas) Yaklaşımı

Misli ile mukabele yaklaşımını benimseyenlere göre, mağdur devletin gerçekleştireceği karşı eylem, belirli bir terör saldırısıyla orantılı olmalı, kullanılan kuvvet; nitelik ve miktar açısından tehditle orantılı olmalı, tehdidi ortadan kaldırmak için gereken seviyeyi aşmamalıdır.²²⁰

Bu yaklaşım, diğer yaklaşımlara nispeten daha şeffaf bir yaklaşım olup, mukabil eylemin sınırlarının tespitinde muhatap alınan terör eylemi bilinen bir eylem olduğu için, sınırların orantılılık esasında doğru olarak çizilmesi daha mümkün gözükmektedir. Bu sebeple, söz konusu yaklaşımın kabul edilebilir nitelikte olduğu söylenebilir.

3.2.6.3.2. Kümülatif Orantılılık Yaklaşımı

Kümülatif orantılılık yaklaşımında; mukabil eylemin, terör eylemlerinin kümülatif etkileri dikkate alınarak sınırlarının tespit edilmesi durumunda orantılı olacağı varsayılmaktadır. Yani, sadece son terör saldırısı değil, daha önce gerçekleşmiş terör eylemlerinin tümünün dikkate alınarak meşru müdafaa hakkına dayalı kuvvet kullanımının belirlenmesi durumu söz konusudur. Bu yaklaşıma göre, gelecekte gerçekleşmesi muhtemel saldırılara ilişkin önleyici faaliyetler orantılık şartının dışında kalmaktadır.²²¹

Bu yaklaşım, geçmişte gerçekleşmiş küçük çaplı terör eylemlerine karşı büyük çaplı bir cevabı mümkün kılacağından, dikkate edilmesi gerek husus, mağdur devletin, baz alacağı terör eylemlerinin başlangıç-bitiş tarihlerini tespit etmedeki tutumu ve daha önce cevabını vermiş olduğu terör eylemlerini daha sonra yeniden hesaba katıp katmadığıdır.²²² Bu sebeple, bu yaklaşım, misli ile mukabele yaklaşımının aksine özellikli bir terör eylemine dayalı olmadığı için, istismar

²²⁰ Arend ve Robert, 1993, 165.

²²¹ a.g.e., 165

²²² Topal, a.g.e., 155.

edilmesi muhtemel bir yaklaşım niteliğindedir. Bu düşünceden hareketle, bu yaklaşımın kabul edilemez nitelikte bir yaklaşım olduğunu söylemek makul gibi gözükmemektedir. Nitekim BM Güvenlik Konseyi de konuya, BM Antlaşması'nın 51. maddesinin dar yorumu çerçevesinde bakarak, bu yaklaşım temelli bir kuvvet kullanmanın meşru müdafaa kapsamında olmayacağına kanaat getirmiş, zararlar karşılık eylemi niteliğinde olacağını ifade etmiştir.²²³ Örneğin, Konsey, İsrail'in söz konusu kümülatif anlayış çerçevesinde hareket ederek Tunus'ta konuşlu Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'ne ait karargaha yönelik saldırısını kınamıştır.²²⁴

Ancak, terör eylemlerinin silahlı saldırı niteliğinde olmayan müstakil eylemlerinin olayların toplamı teorisine dayanarak silahlı saldırı olarak kabul edilmesi anlayışının doktrinde destek bulması ve devlet uygulamalarına da yansımış olması*, meşru müdafaa hakkının kullanımında sadece son terör eyleminin değil kümülatif olarak geçmiş eylemlerin de etkisinin dikkate alınarak güç kullanılmasının orantılılık açısından uygun olacağı anlayışını doğurmaktadır. Bu sebeple, bu yaklaşımın kabul edilebilirliği veya edilemezliği üzerinde genel bir yorumda bulunmak doğru olmamaktadır. Bu kapsamda, her somut olayın kendi içinde ayrı olarak değerlendirilmesi, mağdur devletin faili cezalandırmak amaçlı ya da keyfiyetine dayalı bir anlayışla bu yaklaşımı esas alıp almadığının, dolayısıyla orantılılık şartının ihlal edilip edilmediğinin ortaya konulması gerekmektedir.

3.2.6.3.3. Caydırıcı Orantılılık Yaklaşımı

Caydırıcı orantılılık yaklaşımı, mağdur devletin, terörist tehdidini bir bütün olarak hesaba katması ve vereceği cevabın tehdidin tamamıyla orantılı olmasını savunmaktadır. Bu yaklaşım, kümülatif orantılılık yaklaşımının aksine önleyici faaliyetleri de içeren, muhtemel saldırıları da dikkate alan caydırıcı nitelikte bir yanıtın verilmesi gerektiğini öngören bir yaklaşımdır.²²⁵ Bu yaklaşım, var olan terör

²²³ Gregory Francis Intocchia, "Americam Bombing of Libya: An International Legal Analysis", *Case Western Reserve Journal of International Law*, C. 19, S. 2 (1987): 206.

²²⁴ "Resolutions and Decisions of Security Council 1985, Resolution 573", <https://undocs.org/S/INF/41> [Erişim Tarihi: 01.11.2018].

* Söz konusu destek kapsamında yer alan bir takım görüşler ve devlet uygulamalarına dair çeşitli örnekler için bkz. Topal, *a.g.e.*, 123-125.

²²⁵ Arend ve Robert, 1993, 166.

saldırıları dizisinin, gelecek olası saldırıların da var olabileceğine dair ikna edici belirtileri olduğu anlayışına dayanmaktadır.²²⁶

Bu yaklaşım, önceki yaklaşımların aksine, somut terör olaylarının ötesinde gelecekte olup olmayacağı bile belli olmayan, olsa bile nitelik, miktar, şiddet vb. açılardan hangi düzeyde olacağı bilinmeyen soyut eylemler üzerine dayandığı için, orantılılık sınırlarını tamamıyla mağdur devletin inisiyatifine bırakmaktadır. Bu durumun, caydırıcı orantılılık gerekçesiyle bir devletin, terör örgütüne güvenli bölge sağladığı için rejiminin değiştirilmesinden o devletin ülkesinin işgaline kadar uzanan müdahalelere meydan vereceği, dolayısıyla uluslararası barış ve güvenliğin devletlerin tekeline bırakılması gibi bir tehdidi doğuracağı aşîkârdır.

3.2.7. Devlet Dışı Aktörlere Karşı Kolektif Meşru Müdafaa Hakkının Kullanımı

Devlet dışı aktörlere karşı kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımı için gereken koşullar, devletlere karşı kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımı için gereken koşullarla aynıdır. Yani, meşru müdafaa hakkının doğması için ilk şart olarak devlet dışı aktör tarafından silahlı saldırı fiilinin gerçekleştirilmiş olması gerekir. Daha sonra, bireysel meşru müdafaa hakkı doğan mağdur devletin yasal otoriteleri tarafından ya belirli bir silahlı saldırıya ilişkin olarak yardım çağrısında bulunulmalı ya da bu konuda ilgili devletler arasında daha önceden yapılmış bir antlaşmaya/savunma maksatlı kurulmuş bir örgüte dayalı yardım söz konusu olmalıdır. Müteakibinde, kolektif meşru müdafaa hakkına başvurulduğu ve bu kapsamda hangi tedbirlerin alındığı hususu BM Güvenlik Konseyi'ne hemen bildirilmeli ve konseyin alacağı kararlar doğrultusunda hareket edilerek konseyin gerekli tedbirleri alması durumunda mukabil eylemlerin sonlandırılması gerekir. Ayrıca, kolektif meşru müdafaa eylemi, örf ve adet hukuku kuralları olan gereklilik, orantılılık ve aciliyet ilkeleri sınırları içerisinde gerçekleştirilmelidir.

Devlet dışı aktörlere karşı kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımı, devletlere karşı kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımından ayıran önemli bir husus bulunmaktadır. Silahlı saldırının failinin bizzat devlet olması durumunda meşru müdafaa eyleminin muhatabı söz konusu devlet olacağından, bu devletin ülkesinde kuvvet kullanılması uluslararası hukuka aykırı bir durum teşkil

²²⁶ Schachter, 1993, 252.

etmeyecektir. Ancak, silahlı saldırının failinin devlet dışı aktör olması ve bu aktörün başka bir devletin ülkesinden bu saldırıyı gerçekleştirmiş olması durumunda, ev sahibi devletin ülkesinde devlet dışı aktöre karşı kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımı, söz konusu silahlı saldırının ev sahibi ülkeye izafe edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu durumda silahlı saldırının mağduru olan devlet, yardım istediği devletten, söz konusu yardımı devlet dışı aktörün faaliyette bulunduğu devletin ülkesinde gerçekleştirmesini istiyorsa, bu durumda silahlı saldırının ev sahibi devlete izafesini de kendisi yapması gerekmektedir. Eğer, mağdur devlet sadece yardım talebinde bulunuyorsa ve bu yardımın ev sahibi devletin ülkesinde yapılabilmesini meşru kılacak gerekli izafeyi yapmıyorsa, hatta bu izafeyi yardımda bulunan devlet kendi başına yapıyorsa, bu durumda gerek mağdur devletin gerekse yardımda bulunan devletin kolektif meşru müdafaa eylemleri meşruiyet açısından tartışmalı ve müphem olabilecektir. Aslında, kolektif meşru müdafaa hakkının, bireysel meşru müdafaa hakkının devamı niteliğinde olduğu anlayışı da bunu gerektirmektedir. Şöyle ki, mağdur devletin, kolektif meşru müdafaayı hiç düşünmeden, bireysel meşru müdafaa hakkı kapsamında devlet dışı aktöre karşı ev sahibi devletin ülkesinde eylemde bulunabilmesi için zaten silahlı saldırıyı ev sahibi devlete isnat etmesi gerekecektir. Bu durumda, mağdur devlet eğer tek başına söz konusu aktörle başa çıkamayacağı, dolayısıyla meşru müdafaa hakkını kolektif olarak kullanma kararı aldığı anda da, aynı isnadı yine kendisinin yapması gerekecektir.

4. ULUSLARARASI TERÖRİZME KARŞI KUVVET KULLANMA ŞEKLİ OLARAK DAVETLE MÜDAHALE

4.1. Davetle Müdahale Kavramı

4.1.1. Tanım

Davetle müdahale, bir ülkenin sınırları içerisinde gerçekleşen uluslararası olmayan nitelikteki bir silahlı çatışmaya müdahale etmesi için o ülke devletinin yabancı bir devleti davet etmesidir. Bu müdahale bizzat fiili çatışma şeklinde olabileceği gibi, güç gösterimi veya kritik bölgelerin korunması gibi diğer aktif askeri destek şekillerinde de tezahür edebilir.²²⁷ Bunlara ilaveten, davet eden devletin güvenlik kuvvetlerine teknik destek boyutunu da kapsayabileceği ifade edilmektedir.²²⁸

4.1.2. Davet Kavramı

Davetle müdahale kavramının bileşenlerinden birisi olan ‘davet’ terimi, uluslararası hukukta ‘rızanın’ ifade edilme şekli olarak değerlendirilmektedir.²²⁹ Rıza, devletlerin egemenliğinin doğal bir sonucudur. Egemenlikleri gereği kendisinden başka hiçbir otoriteye bağımlı olmayan ve ülkesi üzerinde münhasır yetkiye sahip olan devletler²³⁰ kendi rızaları ile ülkeleri üzerindeki egemenlik yetkisinin kullanımı konusunda feragat göstermektedirler. Bu özelliği ile rıza, uluslararası hukukta hukuka aykırılığı ortadan kaldıran durum olarak görülmektedir. Nitekim Uluslararası Hukuk Komisyonu’nun 2001 yılında yaptığı Uluslararası Hukuka Aykırı Fiilleri Dolayısıyla Devletin Sorumluluğuna İlişkin Taslak Maddeler adlı çalışmasının 20. maddesinde yer alan şu ifade bunu açıkça ortaya koymaktadır.

²²⁷ Georg Nolte, “Intervention by Invitation”, <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1702?prd=EPIL> [Erişim Tarihi: 10.11.2018].

²²⁸ Gökhan Albayrak, “Uluslararası Hukukta Davetle Müdahale: Mali Örneği”, http://acm.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/acm/dosyalar/dosya_ve_belgeler/24407633.pdf [Erişim Tarihi: 10.11.2018].

²²⁹ Eliav Lieblich, *International Law and Civil Wars: Intervention and Consent* (London and New York: Routledge, 2013), 3.

²³⁰ Pazarcı, *a.g.e.*, 137-139.

“Bir devletin, eylemin diğerk bir devlet tarafından işlenmesine geçerli rıza göstermesi bu eylemin ilk devlet bakımından hukuka aykırı bir eylem teşkil etmesini, eylem rızanın sınırları içinde kaldığı müddetçe, ortadan kaldırır.”²³¹

Ayrıca, hukuk genel ilkelerinden olan ‘*Volenti fit non injuria*’ ilkesine göre de, rıza gösterene yapılan bir hareket haksızlık teşkil etmez.²³²

Müdahaleye ilişkin bir davet, belirli bir olaya özgü, belirli bir a niyete mahsus (*ad hoc*) olarak yapılabileceği gibi daha önceden yapılmış bir antlaşmayla da tespit edilmiş olabilir.

Antlaşmaya dayalı bir müdahalenin uluslararası hukuktaki kuvvet kullanma yasağı ve devletlerin iç işlerine karışmama prensibine aykırı olduğunu iddia edenler varsa da antlaşmayla davete önceden izin verilmiş olabileceği kabul edilmektedir.²³³ Örneğin, Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık (Garantör Devletler) arasında yapılan 1959 Kıbrıs Garanti Antlaşması’nın 3. maddesi bu devletlere askeri müdahaleyi de içeren tedbirler alma konusunda gerekli daveti önceden sağlamıştır:

“Bu Antlaşma hükümlerinin herhangi birinin ihlali (çiğnenmesi) halinde Yunanistan, Türkiye ve İngiltere bu hükümlere saygıyı sağlamak için gerekli girişimlerin yapılması ve önlemlerin alınması maksadıyla aralarında danışmalarda bulunmayı üstlenirler. Üç garantör devletten biri, birlikte veya birbirlerine danışarak (işbirliği halinde) hareket etmek olanağı bulunmadığı takdirde, bu antlaşmanın oluşturduğu durumu (state of affairs) münhasıran yeniden oluşturmak gayesi ile hareket etmek hakkını korumaktadırlar.”²³⁴

Davetin verilebileceği uluslararası hukuk kişileri bakımından, bu kişiler bir devlet, devletler grubu, bölgesel örgütler ya da uluslararası örgütler olabilir. Uluslararası örgütlere verilebilmesi noktasında BM’nin barışı koruma operasyonları örnek teşkil eder. Bu operasyonlar, operasyonun yapılacağı devletin meşru hükümetinin rızası dışında gerçekleştirilirse uluslararası hukuka uygunluğundan söz edilemez.²³⁵

²³¹ “Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts-2001”, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf [Erişim Tarihi:10.03.2019].

²³² Carlotta Cassani, “Hukuka Uygunluk Nedeni Olarak Rıza”, çev. Muharrem Özen ve Mustafa Özen, *TBB Dergisi*, S. 77 (2008): 237.

²³³ Olivier Corten, *The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law* (Oxford: Hart Publishing, 2010), 254.

²³⁴ *Garanti Antlaşması*, 11 Şubat 1959, Md. 3.

²³⁵ Mehmet Öncü, “Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarının Hukuki Temelleri”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 2, S. 6 (2006): 37-43.

4.1.3. Müdahale Kavramı

Davetle müdahale kavramının diğer bileşeni olan ‘müdahale’ terimi ise, uluslararası hukukta ‘müdahale etmeme prensibi’ içerisinde yer almakta olup, devletin egemenliği ilkesine aykırı olarak iç ve dış işlerine karışma olarak tanımlanabilir.²³⁶ Müdahale etmeme prensibi, gerek BM Antlaşması ve bildirileri gerekse uluslararası mahkeme kararları doğrultusunda örf ve adet hukukunun bir parçası haline gelmiştir.²³⁷

BM Antlaşması’nın kuvvet kullanma ve tehdidi yasağını öngören 2. maddesinin 4. fıkrasında her ne kadar kuvvet kullanma şekilleri sayılmamış olsa da, müdahalenin bu yasak kapsamında olduğu değerlendirilmektedir.²³⁸ Ayrıca Antlaşmanın 2. maddesinin 7. fıkrası BM organlarına devletlerin iç işlerine müdahale etmeme yükümlülüğü getirmiş olsa da BM Genel Kurulu’nun zaman içinde almış olduğu kararlar, bu yükümlülüğü bir örf ve adet kuralına dönüştürerek devletler için de geçerli olmasına neden olmuştur.²³⁹

BM Genel Kurulu’nun 21 Aralık 1965 tarihli ve 2131 (XX) sayılı Devletlerin İç İşlerine Karışmanın Yasaklanması ve Bağımsızlık ve Egemenliklerinin Korunması Bildirisi md.1/1’de yer alan;

*“Her devlet bir başka devletin rejimini şiddet kullanarak devirmeye yönelik ayaklanmacı, terörist ya da silahlı faaliyetleri örgütlemekten, yardım etmekten, finanse etmekten, teşvik, tahrik etmekten ya da tolere etmekten ya da bir başka devletteki iç karışıklıklara karışmaktan kaçınacaklardır.”*²⁴⁰

ifadesi ile dolaylı kuvvet kullanma fiillerini yasaklarken, devletlere de iç karışıklıklara müdahale etmeme yükümlülüğü getirmiştir.²⁴¹

²³⁶ Thomas Oppermann, “Intervention”, ed. R. Bernhardt, *Encyclopedia of Public International Law (3) Use of Force, War and Neutrality, Peace Treaties*. (Amsterdam, New York, Oxford: North-Holland Publishing Company, 1982): 232’ den aktaran Abdullah Tunç, “Uluslararası Hukukta Davetle Müdahale” (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 23.

²³⁷ Tunç, a.g.t, 26-28.

²³⁸ Altın, a.g.t, 19.

²³⁹ *BM Antlaşması*, 1945, Md. 2/7; Opperman, a.g.m., 234’ten aktaran Tunç, a.g.t., s. 26.

²⁴⁰ “Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty”, <http://www.un-documents.net/a20r2131.htm> [Erişim Tarihi: 15.11.2018].

²⁴¹ Taşdemir, 2006, 142.

Ayrıca, Dostça İlişkiler Bildirisi olarak bilinen 1970 tarihli BM Antlaşması'na Uygun Olarak Devletler Arasında İşbirliğine ve Dostça İlişkilere İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirisi;

“Her devletin, diğer herhangi bir devletin ülkesine akın düzenlemek üzere, düzenli kuvvetlerin veya paralı askerler de dâhil, silahlı çetelerin örgütlenmesini yapmaktan veya örgütlenmesini teşvik etmekten kaçınma görevi vardır.

Her devletin, diğer bir devletteki bir iç savaşı veya terörist hareketleri örgütlemekten, tahrik etmekten veya bu hareketlere katılmaktan veya kendi ülkesinde böyle hareketlerin yapılmasına yönelik organize faaliyetlere (bu paragrafta zikredilen hareketler; kuvvet kullanma tehdidi veya kuvvet kullanmayı içerdiği zaman) göz yummaktan kaçınma görevi vardır.”²⁴²

diyerek; tıpkı BM Genel Kurulu'nun 1981 tarihli 36/103 sayılı Müdahalenin ve İç İşlerine Karışmanın Kabul Edilemezliği Bildirisi²⁴³ gibi, müdahale etmeme prensibinin kapsadığı yükümlülükleri sıralamak suretiyle müdahale etmenin hukuka aykırılığını ortaya koymaktadır.

1974 tarih ve A/3314 (XXIX) sayılı Saldırının Tanımına İlişkin BM Genel Kurul Kararı'nın 3/g fıkrasında yer alan;

“Bir devlet tarafından veya bir devlet adına diğer bir devlete karşı yukarıda listesi verilen fiillere varan veya o ölçekte olan silahlı kuvvet fiillerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde karışılması”²⁴⁴

filinin, kuvvet kullanma yasağı kapsamındaki fiillerden olan saldırı fiilleri arasında sıralanmış olması bize müdahale etmenin yasak kapsamında olduğu sonucunu göstermektedir.

Bu konuda uluslararası mahkeme kararlarına bakıldığında ise, Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'nın iki olaya ilişkin kararları dikkat çekmektedir. İlki olan 1949 Korfı Boğazı Davası'na ilişkin kararında;

²⁴² “Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States In Accordance With the Charter of the United Nations”, <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> [Erişim Tarihi: 18.11.2018].

²⁴³ “UN General Assembly Resolution A/RES/36/103 Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States- 9 December 1981”, <https://www.un.org/documents/ga/res/36/a36r103.htm> [Erişim Tarihi: 18.11.2018].

²⁴⁴ “UN General Assembly Resolution A/RES/29/3314 Definition of Aggression -19 December 1974”, <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm> [Erişim Tarihi: 12.08.2018].

“...sözde müdahale hakkının geçmişte ağır suiistimallere yol açan bir güç politikası olduğunu ve uluslararası hukukta kabul edilemeyeceğini...”²⁴⁵

ifade ederek müdahalenin uluslararası hukuka aykırılığına işaret etmiştir.

Benzer şekilde 1986 Nikaragua Davası’nda ise;

“Devletin egemenlik ilkesinin gereği olan müdahale etmeme prensibinin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel sistemlerin özgürce belirlenmesini kapsadığını... devletlerin kararlarını özgürce alabilme haklarına yönelik baskı yöntemlerinin kullanılmasının müdahaleyi haksız duruma getireceğini... uluslararası hukukta devletlerin diğer bir devletin muhaliflerini destekleme gibi genel bir haktan söz edilemeyeceğini; bu şekilde bir eylemin yapılması halinde uluslararası örf ve adet kuralı haline gelen müdahale etmeme prensibinin ihlal edilmiş olacağını ve eylemin doğrudan veya dolaylı olarak kuvvet kullanımını içermesi halinde uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasının yasaklanması ilkesine aykırılığın da gerçekleşeceğini”²⁴⁶

diyerek örf ve adet kuralı değerinde olduğunu vurguladığı müdahale etmeme prensibine aykırı eylemlerin meşru olmadığını ifade etmiştir.

Her ne kadar uluslararası hukukun önemli kaynaklarından olan bu belgeler ve içtihatlar müdahale etmeme ilkesini uluslararası hukukun bir kuralı haline getirmişse de, davetle müdahale prensibi bazı şartları sağladığı takdirde bunun bir istisnasını teşkil etmektedir. Nitekim Funda Keskin, müdahalenin hukuka uygun olduğu ileri sürülen durumlardan birisi olarak “...ilgili hükümetin çağrısıyla ya da önceden yapılan bir antlaşmaya dayanarak karışmada bulunulmasını”²⁴⁷ sunmaktadır. Fatma Taşdemir de, devletin ülkesi içinde terörist faaliyetlerle mücadele konusunda etkin önlemler almaması halinde devlet hareketsizliği durumunun söz konusu olduğunu, bu durumda devletin devam eden teröristle mücadele sorumluluğunu yerine getirebilmek için kendisine yardım etmek üzere diğer bir devleti ya da bölgesel örgütü davet edebileceğini ifade ederek davetle müdahaleyi mümkün kılmıştır.²⁴⁸

Ayrıca, UAD, 1986 Nikaragua Davası’na ilişkin kararında müdahale ile ilgili olarak ifade ettiği şu görüşün, müdahalenin zorlama olması durumunda hukuka aykırı olacağını vurgulamış olması, zor kullanmadan ilgili devletin rızası ile

²⁴⁵ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - The Corfu Channel Case-15 December 1949”. <http://www.icj-cij.org/files/case-related/1/001-19491215-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 16.09.2018].

²⁴⁶ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.08.2018].

²⁴⁷ Keskin, a.g.e., 121.

²⁴⁸ Taşdemir, 2006, 57.

yapılacak müdahalelerin hukuka uygun olabileceği yorumunu beraberinde getirmektedir:

“Yasaklanmış müdahale, devlet egemenliği ilkesiyle her devletin serbestçe karar vermesine izin verilen konularda ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel sistemin seçilmesi ve dış politikanın ifade edilmesidir. Müdahale, serbest kalması gereken bu tercihlere ilişkin zorlama metotları kullanılırsa hukuka aykırıdır. Yasaklanan müdahaleyi tanımlayan ve gerçekten temelini oluşturan zorlama unsuru kuvvet kullanılan müdahalelerde açıktır.”²⁴⁹

4.2. Davetle Müdahalenin Geçerlilik Şartları

4.2.1. Devletin Temsili

Davetin şekli açıdan geçerli olması ile ilgili durumlardan birisi devletin temsili noktasındadır. Uluslararası hukukta, devletin temsiline ilişkin esas ilke hükümetin buna muktedir olduğu yönündedir. Muhaliflerin, devletin düşmanı olarak algılanması münasebetiyle böyle bir yetkiye haiz olmadığı kabul edilmektedir.²⁵⁰ Nitekim UAD da 1986 Nikaragua Davası’na ilişkin kararında;

“...muhaliflerin talebiyle yapılan müdahalenin iç işlerine karışmama ilkesine aykırı olduğunu...devletin temsilcisi olan hükümetin talebiyle yapılması halinde kabul edilebilir olduğunu...”²⁵¹

belirterek bu durumu teyit etmiştir. Peki, hükümetin devleti tam anlamıyla temsil edebilecek düzeyde ülke toprakları üzerinde fiili kontrolü ve halkı üzerinde otoritesi yoksa bu durum halen hükümetin temsilini meşru kılar mı? Çeşitli devlet dışı aktörler, hükümetin ülkesi üzerindeki *de facto* kontrolünü sekteye uğratiyorsa, değişik yollarla (dış müdahale, darbe, ayaklanma vb.) farklı hükümetlerin ortaya çıktığı iddia ediliyorsa bu durumda temsil yetkisine kim haiz olacak? İşte böyle durumlarda temsil makamının belirlenmesinde etkin kontrol, demokratik meşruiyet ve negatif eşitlik ölçütleri temel alınmaktadır.

²⁴⁹ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986”. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.08.2018].

²⁵⁰ Tunç, a.g.t., 48-50.

²⁵¹ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.08.2018].

4.2.1.1. Etkin Kontrol Ölçütü

Uluslararası hukukun *ex factis jus oritur** ilkesinin doğal sonucu olarak²⁵² ülke üzerinde *de facto* kontrolü sağlayan birimin *de jure* hükümet olarak devleti temsil ettiği kabul edilmektedir.²⁵³ Dolayısıyla etkin kontrollük ölçütü, *de facto* kontrol ile kıymetlendirilmektedir. Nitekim İngiltere de 1950’de Çin’de komünist hükümetin yönetimi ele geçirmesine ilişkin olarak,

“Yeni hükümetin artık ülkenin büyük bir kısmı üzerinde etkin bir kontrol kurduğu görüldüğünden Çin’in *de jure* hükümeti olma niteliği tanınmaktadır.”²⁵⁴

diyerek bu ölçütü esas aldığını vurgulamıştır. Uluslararası Tahkim Divanı da, 1901 Dreyfus Davası’na ilişkin “halkın üzerinde otorite kurmuş grubun devleti temsil etmeye yetkili hükümeti olduğunu” ifade ederek bu anlayışı desteklemiştir.²⁵⁵

Ancak, bahse konu otoriteyi kuramayan bir hükümetin etkin kontrolü sağlayıp sağlamadığı, hukuka uygunluğunun devam edip etmediği konusunda; eğer etkin kontrol, bir hükümetin devleti temsil yetkisinin şartlarından biri ise, bu kontrolü elinde bulunduran hükümetin bunu kaybettiği iddiası olduğunda yeni hükümetin bu kontrolü elde edip edemediğine bakılmalıdır. Eğer edemediyse, mevcut hükümet bunu kaybetmiş olsa bile yeni bir grup bunu elde edene kadar o devleti temsil etme yetkisine sahip olmaya devam edecektir.²⁵⁶ Her ne kadar böyle durumlarda sanki bir belirsizlik hali mevcutmuş gibi gözükse de aslında bakıldığında diğer devletler ve uluslararası örgütler tarafından tanınan yeni bir hükümet ve onun temsilcileri olmadığından, daha önce tanınmış olan mevcut hükümet yetkilileri her ne kadar kontrolü kaybettiğine inanılsa da, çeşitli uluslararası platformda devleti temsil etmeye devam ediyor olacaklardır.

* Hak, belli olgulardan kaynaklanır.

²⁵² Gökhan Albayrak, “Uluslararası Hukukta Davetle Müdahale: Mali Örneği”, http://acm.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/acm/dosyalar/dosya_ve_belgeler/24407633.pdf [Erişim Tarihi: 10.11.2018].

²⁵³ Louise Doswald-Beck, “The Legal Validity of Military Intervention by Invitation of the Government”, *British Yearbook of International Law*, C. 56, S. 1 (1985): 194’ten aktaran Gökhan Albayrak, “Uluslararası Hukukta Davetle Müdahale: Mali Örneği”, http://acm.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/acm/dosyalar/dosya_ve_belgeler/24407633.pdf [Erişim Tarihi: 10.11.2018].

²⁵⁴ Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları* (İstanbul: Beta, 2013), 134.

²⁵⁵ Doswald-Beck, a.g.m., 192’den aktaran Tunç, a.g.t., 51.

²⁵⁶ Keskin, a.g.e., 122.

4.2.1.2. Demokratik Meşruiyet Ölçütü

Soğuk savaş sonrası dönemde yükselen değerlerden olan demokrasi ve insan hakları kavramları, hükümetlerin demokratik ve insan haklarına saygılı olması gerektiği anlayışını beraberinde getirmiş, bu anlayış da hükümetlerin devleti temsil yetkisinin tespitinde demokratik meşruiyet ölçütünü yaratmıştır.

Bu ölçüt; dış meşruiyetin, iç demokratik meşruiyet ile bağlantılı olduğunu, davette bulunacak hükümetin devleti demokratik ilkelerle yönetiyor olması gerektiğini, seçilmiş hükümet ve insan haklarının korunması kavramlarının demokratik meşruiyetin şartları olduğunu öngörmektedir.²⁵⁷ Dolayısıyla bu anlayışa göre, eğer bir hükümetin devletini temsil yetkisinden bahsedebiliyorsak, o hükümetin demokratik seçimlerle işbaşına geldiğini, halkın iradesini yansıttığını ve insan haklarına saygılı olduğunu kabul ediyoruz demektir.

Ancak uluslararası toplumdaki uygulamalar şunu gösteriyor ki; bugün hala insan hakları ihlali yapan, demokratik seçimlerle iktidara gelmemiş ve ülkesini demokratik usullerle yönetmeyen birçok hükümet, devletin resmi temsilcileri olarak tanınmakta ve uluslararası ortamlarda devletini temsil etmektedir. Dolayısıyla bu anlayış her ne kadar ideal durumu yansıtsa da, realist durumun bir örneği olan bugünkü uluslararası hukuk, bu ölçütü devletlerin bu konuda bir örnek uygulaması olmaması münasebetiyle bir örf ve adet hukuk kuralı olarak kabul etmemektedir. Dolayısıyla bu aşamada şunu söyleyebiliriz ki, değerlendirmeyi olması gerekene göre değil, mevcut pozitif hukuk kurallarına göre değerlendirdiğimizde demokratik meşruiyet ilkesi temenniden öteye geçememektedir. Nitekim BM Güvenlik Konseyi de bu görüşü desteklercesine, Haiti Müdahalesi'ne* ilişkin kararında²⁵⁸ müdahale gerekçesi olarak devrik, etkin kontrolü kaybetmiş ama meşru olan lider Aristide'nin davetini değil, BM Antlaşması'nın kendisine tanıdığı VII. Bölüm çerçevesindeki

²⁵⁷ Gregory H. Fox, "The Right to Political Participation in International Law", *Yale Journal of International Law*, C. 17, S. 2 (1992): 570-571; Şahin Eray Kırdım, "Uluslararası Hukukta Davetle Müdahale Örneği: Rusya'nın Suriye'ye Askeri Müdahalesi". *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 1 (2017): 183.

*"Eylül 1991'de, Haiti Devlet Başkanı Jean Bertrand Aristide, General Cedras tarafından yapılan bir darbeyle devrilmiştir. Darbenin ardından Aristide yalnızca kendisinin Haiti Devleti'ni temsil etmeye yetkili olduğunu ileri sürmüştür." Tunç, a.g.t., 59.

²⁵⁸ "UN Security Council S/RES/940 – 31 July 1994", <http://unscr.com/en/resolutions/doc/940> [Erişim Tarihi: 22.11.2018].

yetkilerini göstermiştir. Bu durum da aslında hükümetin temsil yetkisinin tespitinde etkin kontrol ölçütünün esas faktör olarak değerlendirildiğine işaret etmektedir.²⁵⁹

Sonuç olarak, öznel değerlendirmelere açık olan demokratik meşruiyete ilişkin şu sonuca varabiliriz ki; durumu pozitif hukuk açısından değerlendirdiğimizde, etkin kontrolü olmayan ama meşru olan hükümetin (örneğin seçimle göreve gelmiş ama daha sonra darbe ile devrilmiş hükümet) davetinin uluslararası hukuka uygun olmayacağı, diğer yandan ise meşru olmayan ama etkin kontrolü olan hükümetin (örneğin darbe ile yönetime el koymuş) diğer devletler ve uluslararası örgütler tarafından tanınması durumunda davetinin hukuka uygun olacağı kabul edilebilir.

4.2.1.3. Negatif Eşitlik Ölçütü

Bu ölçüt, 2009 Gürcistan Raporu olarak bilinen Gürcistan'daki Çatışmada Bağımsız Uluslararası Olgu Bulma Misyonu Raporu'nda yer almıştır. Ölçüt, raporda, Güney Osetya'nın, Rusya'nın askeri müdahalesi için davetinin geçersiz olduğunu ifade etmek için kullanılmıştır. Rapora göre, negatif eşitlik ölçütü esasında her iki taraf da dış yardım talep edemez. Bundaki amaç, üçüncü devletlerin dış yardım talebini kendi çıkarları doğrultusunda suistimal etmelerinin, davete icabet adı altında çıkarlarını gerçekleştirmelerinin engellenmesidir.²⁶⁰

Bu konuda her ne kadar Gregory H. Fox,

*“Eğer bir ülke yeterli derecede bölünmüş ve etkin kontrol ölçütüne göre meşru hükümetin tanımlanması güçleşmişse negatif eşitlik ilkesinin davetin geçerli olup olmadığının belirlenmesinde pratik fayda sağlaması sebebiyle kullanılmasının etkili olabileceğini”*²⁶¹

ifade etmiş olsa da, literatürde yazarların bu konu hakkında görüş birliği içerisinde olduğunu söylemek zordur. Bu bağlamda, bu ölçüt, muhalif olan kesime de yardımı yasakladığı için zaten ayaklanmayı bastırması muhtemel olan güçlü hükümetin lehine bir durum olarak değerlendirilmektedir. Zaten bu ölçütün devlet

²⁵⁹ David Wippman, “Pro-democratic Intervention by Invitation”, *Democratic Governance and International Law*, ed. Gregory H. Fox, Brad R. Roth (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), 301-302.

²⁶⁰ “Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia”, http://www.mpil.de/files/pdf4/IIFFMCG_Volume_II1.pdf [Erişim Tarihi: 23.11.2018].

²⁶¹ Gregory H. Fox, “Intervention by Invitation”, *The Oxford Handbook on the Use of Force*, ed. Marc Weller (Oxford: Oxford University Press, 2015), 827.

uygulamalarında da görülmüyor olması, örf ve adet hukuk kuralı olmasının önüne geçmektedir. Her ne kadar ülkesinde geniş bir kontrolü kaybetmiş olsalar da meşru olarak tanınmış hükümetlerin müdahale davetleri karşılık bulmaktadır.²⁶²

4.2.1.4. Ölçütlere İlişkin Değerlendirme

Bir hükümetin devleti temsil yetkisine sahip olup olmadığının belirlenmesinde kullanılan bu ölçütleri, gerek uluslararası hukukun kaynaklarında yer alıp almamaları açısından gerekse geçmişte ve hâlihazırda uluslararası toplumda uygulanış şekilleri ve devletlerin bakış açıları açısından ele aldığımızda; demokratik meşruiyet ve negatif eşitlik ölçütlerinin zamansal olarak etkin kontrol ölçütünden daha sonra ortaya çıktıklarını, bu iki ölçütün uluslararası hukukta bir kural haline dönüşmediğini, uluslararası ilişkilerin gerçekliğini yansıtmadıklarını, devletlerin bunlara çok da itibar göstermediklerini; bunun yanında etkin kontrol ölçütünün devletler tarafından bir kural niteliğinde değerlendirildiğini, dolayısıyla etkin kontrol ölçütünün bu bağlamda tek kıstas olarak kullanılabileceğini ifade edebiliriz.

Sonuç itibarıyla, etkin kontrol gücünü elinde bulunduran alternatif grubun devleti temsil yetkisine sahip yeni hükümet olarak diğer devletler ve uluslararası örgütler tarafından tanınması durumunda, bu hükümet yeni temsilci olacaktır; ancak tanınana kadar her ne kadar ilk hükümet etkin kontrolü elinde bulundurmasa da devleti temsil eden hükümet olma vasfını taşımaya devam ediyor olacaktır.

4.2.2. Daveti Yapacak Makam

Davetin şekli manada geçerliliğine ilişkin diğer bir durum da daveti yapmaya yetkili makamın kim olduğudur. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne göre devlet başkanı, hükümet başkanı ve dışişleri bakanı devleti uluslararası ilişkilerinde temsil yetkisine haizdirler.* Antlaşmalar hukukuna göre, bu makamlar haricinde yapılan bir davet geçersiz sayılmaktadır. Örneğin, ABD, 1983 Grenada

²⁶² Tunç, a.g.t., 65.

*“Madde 7/2: Görevleri gereği ve yetki belgesine başvurmaksızın Devlet Başkanı, Hükümet Başkanı ve Dışişleri Bakanlarının, bir antlaşmanın akdi ile ilgili her türlü işlemin yapılması amacıyla devletlerini temsil ettikleri kabul edilir.” Bkz. “Vienna Convention on the Law of Treaties- 23 May 1969”, <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201155/volume-1155-i-18232-english.pdf> [Erişim Tarihi: 13.08.2019].

Müdahalesi'ne dayanak olarak 1981'de kurulan Doğu Karayip Devletleri Örgütü'nün (OECS) diğer beş üyesi tarafından yapılan daveti göstermiştir ki, bu gerekçe uluslararası hukuk açısından kabul edilemez.²⁶³

Diğer taraftan, Georg Nolte, devletlerin uygulamasına ilişkin yaptığı kapsamlı çalışma neticesinde çoğunlukla sadece en üst makamın davette bulunduğunu görmüştür.²⁶⁴ Bu tespite göre, devlet başkanı dururken hükümet başkanı veya dışişleri bakanının yaptığı davet geçersiz olmaktadır. Ancak, burada dikkat edilmesi gereken husus şudur ki, devletlerin genellikle böyle uygulamış olmasının bunu tek başına bir örf ve adet hukuk kuralı yapmaya yetmeyeceğidir. Önemli olan, bu bir örnek uygulamanın, hukukun bir gereği olarak zorunlu olduğu inançla yerine getirilmiş (*opinio juris sive necessitatis*) olmasıdır.²⁶⁵ Bu noktada, devletlerin böyle bir inanç içerisinde hareket ettiklerini söylemek zordur. Bu inanç daha ziyade, üst bir otorite varken daha alt bir otoritenin bu rızayı göstermesinin devlet geleneği açısından uygun olmayacağı inancıdır. Dolayısıyla burada yazılı olan hukuk kuralı esas alınmalı, hükümet başkanı ve dışişleri bakanının da devlet başkanıyla birlikte bu yetkiye haiz olduğu kabul edilmelidir.

Ayrıca, burada demokratik meşruiyet ölçütünün bir sonucu olarak da değerlendirebileceğimiz farklı bir husus, yapılması öngörülen davetin meclis kararıyla meşrulaştırılmasının davetin geçerliliğini pekiştireceği anlayışıdır. Belki de en ideal şekil olarak değerlendirilebilecek bu durum, iç silahlı çatışma yaşanan ülkelerde meclisin faaliyette bulunamadığı, otoritenin sağlanamadığı düşünüldüğünde teoriden öteye gidememektedir.²⁶⁶

4.2.3. Davetin Zamanı

Davetin yapıldığı zamanın, iradenin sakatlık içerip içermemesi hususunda etkili faktörlerden birisi olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda, müdahale öncesinde veya esnasında verilen davetin geçerli olduğu ileri sürülebilecekken,

²⁶³ Christopher C. Joyner, "The US Action in Grenada; Reflections in the Lawfulness of Invasion", *Third World Attitudes Toward International Law*, ed. Frederick Snyder, Surakiart Sathirathai (Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1987): 60-61.

²⁶⁴ Georg Nolte, "Intervention by Invitation", <http://opil.oup.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1702?prd=EPIL> [Erişim Tarihi: 10.11.2018].

²⁶⁵ Pazarıcı, a.g.e., 99.

²⁶⁶ Tunç, a.g.t., 78-79.

müdahale sonrası gerçekleşen davetin ise şaibeli olduğu kabul edilmektedir.²⁶⁷ Geçmişe yönelik davetin aslında müdahale edilenden ziyade müdahale eden devletin iradesinin bir göstergesi olduğu, müdahaleci devletin yönetime getirdiği uydu yönetimin bir ürünü olduğu düşünüldüğü için, bu tür davetin şüpheli olmasının yanı sıra egemenlik ve siyasal bağımsızlık ilkelerine de zarar verdiği değerlendirilmektedir. SSCB'nin 1956 Macaristan Müdahalesi ile 1968 Çekoslovakya Müdahalesi, müdahale sonrası rızaya dayalı davetin bariz örneklerini teşkil etmektedirler. Her iki müdahalede de davet, SSCB'nin askeri müdahalesi sonrası getirilen kukla hükümetler tarafından yapılmış, ancak ülkelerin meşru otoriteleri bu davetlerin geçersiz olduklarını deklare etmişlerdir.²⁶⁸ Nitekim Çekoslovakya müdahalesine ilişkin BM Güvenlik Konseyi de, ülke sınırının müdahale unsurları tarafından Çekoslovak yönetimin bilgisi dışında geçildiğini ifade ederek²⁶⁹ davetin geçersizliğine işaret etmiştir.

4.2.4. Davet Makamının İrade Serbestliği

Daveti yapan makamın bu daveti özgür iradesiyle yapıp yapmadığı hususu davetin geçerliliğinde rol alan önemli ölçütlerden birisidir. Devlete veya bizzat davet etme yetkisine haiz otoritelere kuvvet kullanma veya tehdidi ile yaptırılan, baskıya, şiddete, tehdide, zorlamaya dayalı davetlerin geçersiz olduğu kabul edilmektedir.

Davetin daha önceden yapılan bir antlaşmadan kaynaklı olması durumunda, antlaşmaların hukuksal geçerliliği davetin de hukuksal geçerliliğinde belirleyici olacaktır. Bir antlaşmanın geçerli olması için tarafların bu antlaşmanın hükümlerini kabul etmeye ve antlaşmaya bağlanmaya yönelik serbest iradelerinin varlığı gerekir. Yanılgı, aldatma, temsilcinin ayartılması, temsilci üzerinde baskı, devlet üzerinde kuvvet kullanma ya da tehdidi durumlarının irade serbestliğini sakatlayan haller olduğu kabul edilmektedir. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, iç hukuka dayalı yetkisizlik hallerini, hatayı, hileyi ve antlaşmayı yapacak temsilcinin ayartılmasını, temsilci üzerinde zor kullanılmasını ve devlet üzerinde kuvvet kullanılması veya tehdidini mutlak veya göreceli butlan sebepleri sayarak

²⁶⁷ Kırdım, a.g.m., 184.

²⁶⁸ Tunç, a.g.t., 81-82.

²⁶⁹ "UN Security Council Official Records 23rd Year 1441st Meeting -21 Ağustos 1968", http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/76896/S_PV.1441-EN.pdf?sequence=17&isAllowed=y [Erişim Tarihi: 18.12.2018].

antlaşmanın geçersizlik nedenleri olarak sıralamaktadır.²⁷⁰ Dolayısıyla irade sakatlığı olmayan antlaşmalara dayalı davetlerin geçerli olduğu söylenebilir.

Uluslararası Mahkeme kararlarında da baskı ve zorlama ile gösterilen rızanın geçersiz olduğu görülmektedir. İzlanda/Almanya Balıkçılık Davası kararında;

“BM Antlaşması’nda örtülü şekilde belirtildiği ve Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin 52. maddesinde kabul edildiği üzere, çağdaş milletlerarası hukukta kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunma sonucu yapılan bir anlaşmanın batıl olduğuna çok az şüphe vardır. Bir mahkemenin bu derece ciddi bir ithamı, delillerle kuvvetlendirilmemiş muğlâk bir genel suçlamayı esas alarak incelemeyeceği de aynı şekilde açıktır...”²⁷¹

ifadesine yer verilerek bu irade sakatlığının, geçersizlikle sonuçlanacağı açıkça belirtilmiştir.

4.2.5. Davetin Yapılış Şekli

Davetin yapılış şekli ile ifade edilmek istenen şey davetin açık veya zımni olarak yapılmasıdır. Uluslararası hukukta kabul gören görüş, davetin hiçbir şüpheye

²⁷⁰ Pazarcı, a.g.e., 73-74,77.

Md. 46: “Bir Devlet, bir antlaşmayla bağlanma rızasının iç hukukunun antlaşma akdetme yetkisiyle ilgili hükümlerini ihlal etmek suretiyle açıklandığı vakıasına rızasını geçersiz kılan bir gerekçe olarak başvuramaz, meğerki ihlal aşikâr ve iç hukukunun temel önemi haiz bir kuralı ile ilgili olsun. Bir ihlal, söz konusu meselede normal uygulamaya göre ve iyi niyetle hareket eden herhangi bir Devlet için objektif olarak açık görünüyorsa, aşikârdır.”

Md. 47: “Bir temsilcinin bir Devletin belirli bir antlaşma ile bağlanma rızasını açıklama yetkisi özellikli bir sınırlamaya tabi kılınmışsa, temsilcinin o sınırlamaya riayet etmemesi kendisi tarafından açıklanan rızayı geçersiz kılma gerekçesi yapılamaz, meğerki temsilcinin bu rızayı açıklamasından önce sınırlama diğer görüşmeci Devletlere bildirilmiş olsun.”

Md. 48: “Bir Devletin bir antlaşmadaki bir hataya antlaşma ile bağlanma rızasını geçersiz kılan bir gerekçe olarak başvurabilmesi için hatanın antlaşma yapıldığı zaman o Devletçe varlığı fark edilen ve antlaşma ile bağlanma rızasının esaslı bir temelini teşkil eden bir olay ve durumla ilgili olması gerekir. Söz konusu Devlet kendi davranışı ile hataya katkıda bulunduyorsa veya şartlar o Devleti muhtemel bir hatadan haberdar edecek şekilde ise, 1. paragraf hükümleri uygulanmaz. Bir antlaşmanın sadece kaleme alınışı ile ilgili olan bir hata onun geçerliliğini etkilemez; o zaman 79. madde uygulanır.”

Md. 49: “Bir Devlet bir antlaşmayı diğer bir görüşmeci Devletin hileli davranışı ile yapmaya itildiyse, bu Devlet hileye antlaşmayla bağlanma rızasını geçersiz kılan bir gerekçe olarak başvurabilir.”

Md. 50: “Bir Devletin bir antlaşma ile bağlanma rızasının açıklanması temsilcisinin başka bir görüşmeci Devlet tarafından doğrudan veya dolaylı şekilde ayartılması suretiyle sağlandıysa bu Devlet böyle bir ayartılmaya antlaşma ile bağlama rızasını geçersiz kılan bir gerekçe olarak başvurabilir.”

Md. 51: “Bir Devletin temsilcisine karşı yöneltilen hareket veya tehditler ile icbar edilerek sağlanan Devletin bir antlaşma ile bağlanma rızasının açıklanmasının herhangi bir hukuki etkisi olmayacaktır.”

Md. 52: “Birleşmiş Milletler Şartı’na geçirilmiş olan milletlerarası hukuk ilkelerini ihlal edecek şekilde kuvvet kullanma tehdidinde bulunmak veya kuvvet kullanmak suretiyle yapılması sağlanan bir antlaşma batıldır.”

²⁷¹ “International Court of Justice Fisheries Jurisdiction Case – 2 February 1973”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/56/056-19730202-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi:25.12.2018].

yer bırakmayacak şekilde açık olarak yapılmasıdır. Uluslararası Hukuk Enstitüsü'nün raporuna göre, "davet, açık, belirgin ve davet eden devletin uluslararası yükümlülükleriyle uyumlu olmalıdır."²⁷² Açık davetin tercih edilme sebebi, başka devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket etme güdüsüyle zımni davet varmış şeklinde bahane üretip müdahalede bulunabilmesi ihtimalidir. BM'nin de bu konudaki görüşü aynı doğrultudadır. Örgüt, müdahalelere ilişkin görüşmelerde zımni davetin ispat zorluğundan dolayı davetleri tartışmamış, temelden iç işlerine karışmama prensibine aykırı görerek uluslararası hukuka aykırı bulmuştur.²⁷³

4.2.6. Davetin Geri Çekilmesi

Davet eden devlet tarafından davetin geri çekilmesi durumu söz konusu olduğunda halen devam eden askeri müdahale uluslararası hukuka aykırılık teşkil eder. Uluslararası Hukuk Enstitüsü'nün raporuna göre,

*"Davet eden devlet, daveti antlaşma yoluyla yapmış olması fark etmeksizin, askeri yardıma ilişkin davetini istediği zaman sonlandırabilir ya da rızasını geri çekebilir."*²⁷⁴

Ayrıca, BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1974 tarih ve 3314 (XXIX) sayılı 'Saldırının Tanımına' ilişkin kararının 3/e fıkrasında;

*"Bir devletin başka bir devlette sonuncusuyla yapılan bir anlaşmaya göre bulunan silahlı kuvvetlerinin o anlaşmada öngörülen hükümlere aykırı şekilde kullanılmasının veya bu silahlı kuvvetlerinin varlığının bu ülkede anlaşmanın sona ermesinden sonra da sürdürülmesinin"*²⁷⁵

saldırı fiili niteliğinde olduğu ifade edilmektedir. Bu fıkra göre, taraflar arasındaki antlaşmanın sonlanması durumunda bile halen ev sahibi devletin ülkesinde diğer devletin silahlı güçlerinin bulunması, kuvvet kullanma yasağına aykırı olmasına neden olacak şekilde saldırı fiilinin varlığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla antlaşmanın tek taraflı olarak sonlandırılması davetin de geri çekildiği anlamına gelmektedir.

²⁷² "The Institute of International Law, Tenth Commission, Present Problems of the Use of Force in International Law - 8 September 2011, Article 4", http://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/06/2011_rhodes_10_C_en.pdf [Erişim Tarihi:25.12.2018].

²⁷³ Tunç, a.g.t., 80.

²⁷⁴ "The Institute of International Law, Tenth Commission, Present Problems of the Use of Force in International Law - 8 September 2011, Article 5", http://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/06/2011_rhodes_10_C_en.pdf [Erişim Tarihi:25.12.2018].

²⁷⁵ "UN General Assembly Resolution A/RES/29/3314 Definition of Aggression -19 December 1974", <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm> [Erişim Tarihi: 12.08.2018].

4.3. Davetle Müdahalenin Sınırları

Davetle müdahalenin sınırları, davette bulunan devletin inisiyatifi kapsamında olan ve uluslararası hukuk normlarının getirdiği sınırlamalar olarak iki şekilde tasnif edilebilir.

Davet eden devletin kontrolünde olan sınırlama, diğer devlet askeri güçlerinin ülkesinde bulunması denetiminin kendi elinde olması anlamına gelmektedir. Bu kapsamda davet eden devlet, yabancı devlet askerlerinin ne kadar süreyle ülkesinde müdahalede bulunmasına izin verildiğini kendisi belirleyebileceği gibi bu kısıtlamayı yer bakımından da yapabilir. Yapılan davetin geri çekilmesi, buna ilişkin rızanın ortadan kalkması anlamına geldiğinden yabancı ülke askerlerinin toprakları terk etmesi gerekir. Aynı şekilde yer açısından da istenen bölge dışında yabancı askerlerin müdahalede bulunmaması gerekir ki aksi takdirde uluslararası hukuktaki iç işlerine karışmama ilkesine aykırılık teşkil eder.²⁷⁶

Uluslararası hukuk normları çerçevesinde sınırlama ise, öncelikle davet edilen yabancı ülke askerlerinin uluslararası hukuk kuralları dışında hareket etmemesi, askeri güç kullanımı esnasında sivil halka zarar vermemesi ile ilgilidir. Diğer durum ise, davet eden devletin, davet edilen devletin eylemlerinin sorumluluğunu taşıyor olmasıdır. Bu durum Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 2001'de hazırladığı Uluslararası Hukuka Aykırı Fiilleri Dolayısıyla Devletin Sorumluluğu isimli çalışmanın 8. maddesinde,

“Bir kişinin ya da bir grup kişinin davranışı, şayet bu kişi ya da grup bu davranışı yaparken, devletin talimatları, emri ya da denetimi altında ise, uluslararası hukuka göre devletin fiili kabul edilir.”²⁷⁷

şeklinde ifade edilmiştir. Dolayısıyla müdahalede bulunan devletin fiilleri davet eden devletin fiili olarak addedilip, yabancı devletin hukuk dışı olanlar dâhil tüm eylemlerinden davet eden devlet sorumlu tutulacaktır. Bu şekilde, davet eden devletin kendi imkânlarıyla yapamadığı şeyleri başkasına yaptırmak için gösterdiği

²⁷⁶ Saadat Rüstemova Demirci, “Suriye Krizinde Davetle Müdahale Sorunu”, *Suriye, Çatışma ve Uluslararası Hukuk*, ed. Fatma Taşdemir (Ankara: Nobel, 2016), 141.

²⁷⁷ “Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts-2001”, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf [Erişim Tarihi:10.03.2019]; Hakkı Hakan Erkiner, *Devletin Haksız Fiilinden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu* (İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2010), 309.

rızanın uluslararası hukuku çiğneyecek ölçüde bir içeriğe sahip olması engellenmiş
olmaktadır.²⁷⁸

²⁷⁸ Gökhan Albayrak, “Uluslararası Hukukta Davetle Müdahale: Mali Örneği”, http://acm.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/acm/dosyalar/dosya_ve_belgeler/24407633.pdf [Erişim Tarihi: 10.11.2018].

5. ABD, RUSYA FEDERASYONU VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ'NİN SURİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN TERÖR UNSURLARINA YÖNELİK ASKERİ GÜÇ KULLANIMLARI

5.1. ABD'nin 23 Eylül 2014 Tarihinde Suriye'deki Terör Unsurlarına Düzenlediği Hava Operasyonu

5.1.1. Operasyonun Hukuki Gerekçesi

ABD, 23 Eylül 2014 tarihinde, Suriye'de faaliyet gösteren bazı terör unsurlarına yönelik hava operasyonu başlatmıştır. Söz konusu operasyonun hukuki gerekçesine ilişkin BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu 23 Eylül 2014 tarih ve S/2014/695 sayılı mektup aşağıdaki gibidir.

“Irak, 20 Eylül 2014’te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ne gönderdiği mektupta ve 25 Haziran 2014’te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ne gönderdiği mektup da dâhil olmak üzere bulunduğu diğer beyanlarda, Suriye’deki güvenli bölgede meydana gelen, devam eden DAEŞ saldırılarının ağır tehdidiyle karşı karşıya olduğuna açıklık getirmiştir. Bu güvenli bölgeler, DAEŞ tarafından Irak sınırı boyunca ve Iraklı vatandaşlara yönelik saldırıları eğitime, planlama, finanse etme ve yürütme amacıyla kullanılmaktadır. Bu sebeplerle Irak Hükümeti, Irak’ta devam eden saldırıları sonlandırmak, Irak vatandaşlarını korumak ve Irak güçlerinin Irak sınırlarının kontrolünü yeniden kazanmalarını kolaylaştırmak ve destek sağlamak amacıyla, DAEŞ’in Suriye’deki yerleşim yerlerini ve askerî barınaklarını vurmak üzere ABD’nin uluslararası girişimlerin öncülüğünü yapmasını talep etmiştir.

DAEŞ ve Suriye’deki diğer terörist gruplar yalnızca Irak için değil, ABD ve bölge içindeki ve ötesindeki müttefiklerimiz de dâhil olmak üzere pek çok devlet için bir tehdittir. Buradaki olayda olduğu gibi, tehdidin bulunduğu devletin hükümeti, ülkesinin bu tür saldırılar için kullanılmasını engellemekte isteksiz veya aciz olduğu durumda devletler, BM Şartı Madde 51’de ifade edildiği üzere doğal olan, bireysel ve kolektif meşru savunma hakkı çerçevesinde kendilerini savunabilmek zorundadırlar. Suriye rejimi göstermiştir ki, bizzat kendisi bu güvenli bölgelerin karşısında duramayacak ve durmayacaktır. Dolayısıyla ABD, Irak’ta devam eden DAEŞ tehdidini ortadan kaldırmak, Irak vatandaşlarını başka saldırılardan korumak ve Irak güçlerinin, sınırlarının kontrolünü yeniden sağlamalarına imkân vermek için, Suriye’de gerekli ve orantılı askerî operasyonları başlatmıştır. Bunun yanı sıra ABD, kendisine, işbirlikçilerine ve müttefiklerine sorun yaratan terörist tehditlerin üzerine gitmek için Horasan Grubu olarak bilinen, El Kaide’nin Suriye’deki uzantısına, askerî operasyonlar yürütmüştür.

Bu mektubun Güvenlik Konseyi’nin dokümanı gibi yayınlanmasını istirham ederim”²⁷⁹

²⁷⁹ “UN Security Council S/2014/695 – 23 September 2014”, <https://undocs.org/S/2014/695> [Erişim Tarihi: 06.04.2019].

5.1.2. Operasyonun Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi

5.1.2.1. Uluslararası Hukuka Aykırı Olduğuna Dair Görüşler

ABD'nin operasyonunun uluslararası hukuka aykırı olduğuna dair ortaya konulan düşünceler; kolektif ve bireysel meşru müdafaa hakkının kullanımı, önleyici meşru müdafaa anlayışına dayanma gerekçesi, Suriye topraklarında isteksizlik ve acizlik doktrini altında kuvvet kullanılması ve BM Güvenlik Konseyi kararları bağlamında şekillenmektedir.

Örneğin, Fatma Taşdemir, operasyona dair kolektif meşru müdafaa, bireysel meşru müdafaa ve önleyici meşru müdafaa başlıkları altında ayrı ayrı yaptığı değerlendirmesinde;

- DAEŞ'in eylemleri, ölçü ve etki kıstasları açısından silahlı saldırı boyutunda olduğu için Irak'ın kolektif meşru müdafaa hakkının varlığı konusunda bir sorun olmadığını,
- Ancak, DAEŞ tarafından ABD'ye 'ülkesel' nitelikte bir silahlı saldırı gerçekleşmediği için ABD'nin, DAEŞ'e karşı bireysel meşru müdafaa hakkına başvuramayacağını,
- Horasan Grubu'na karşı olan müdahalesini ise, hem bireysel hem de önleyici meşru müdafaa anlayışı altında icra ettiğini, bu kapsamda bireysel meşru müdafaa hakkından söz edebilmek için El Kaide'nin, Horasan Grubu'nun eylemlerini yönettiğini ve kontrol altında tuttuğunu ispatlaması gerektiğini,
- Önleyici meşru müdafaa hakkı açısından ise "olgusal koşullar ve devlet uygulamaları başka türlü gösterinceye kadar" bu hakkın söz konusu olamayacağını vurgulamaktadır.²⁸⁰

Selami Kuran ve Hande Gür ise konuyu isteksizlik veya acizlik açısından değerlendirerek; ABD makamlarınca, Suriye'nin DAEŞ ile mücadeleye yönelik işbirliği teklifine yanaşmadığı ve Suriye'nin rızası alınmadan eylemde bulunulduğu

²⁸⁰ Taşdemir, 2016, 80-86.

için operasyonun meşruluğunun tartışmalı olduğunu ileri sürmektedirler. Ayrıca, Suriye'nin de DAESH'le mücadele içinde olduğu ve Rusya'yı da bu maksatla davet etmesi sonucu gücünün artması durumları göz önüne alındığında, Suriye'nin isteksiz veya aciz olduğu iddialarının geçerliliği olmadığını ifade etmektedirler.²⁸¹

Beril Dedeoğlu ise konuya farklı bir açıdan yaklaşmak suretiyle, ABD'nin Suriye'ye müdahalesinin uluslararası hukuk bakımından oldukça tartışmalı olduğunu ifade etmektedir. Dedeoğlu, müdahaleyi gerekli kılacak bir BM Güvenlik Konseyi kararının olmadığını, BM Güvenlik Konseyi'nde DAESH'le mücadele kapsamında alınan kararların zorlayıcı yorumu altında hareket edildiğini iddia etmektedir. Ayrıca, müdahale gerekçesinin altında; uluslararası hukukun *jus cogens* nitelikli hükümlerinin ihlalinin, müdahale hakkı tanıdığı anlayışının yer aldığını vurgulamakla birlikte, bu durumun kabul görmesinin isteyen istediği gibi müdahalede bulunması yolunu açacağına dair endişesini paylaşmaktadır.²⁸²

Monika Hakimi de, operasyonun Horasan Grubu'na yönelik olan kısmı açısından yaptığı değerlendirmesinde;

- ABD'nin iddia ettiğinin aksine, Horasan Grubu ile El Kaide arasında kesin bir ilişkinin varlığı konusunda uluslararası toplumda kabul görmüş bir kanı olmadığına,
- Söz konusu iki grubun ayrı gruplar olması durumunda El Kaide eylemlerinin Horasan Grubu'na karşı güç kullanımını tetiklemeyeceğine,
- Bu grupların birbirleriyle ilişkili olması durumunda ise ABD'nin ne derece bir güç kullanabileceğinin belirsiz olduğuna,
- Uluslararası hukukçular arasında hâkim olan görüşün de, muhtemelen bu illiyet konsepti altında kuvvet kullanılmasının mümkün olamayacağı yönünde gelişeceğine,

²⁸¹ Selami Kuran, Hande Gür, “Devlet-Dışı Aktörlere Karşı Meşru Müdafaaada ‘İsteksiz veya Aciz’ Doktrini: Suriye ve DAESH Örneği”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S. 1 (2017): 85.

²⁸² Beril Dedeoğlu, “Uluslararası Hukukun İflası”, <https://www.star.com.tr/yazar/uluslararasi-hukukun-iflasi-yazi-1332827/> [Erişim Tarihi: 20.04.2019].

- Operasyonun önleyici meşru müdafaa hakkına dayandırılması bağlamında ise, saldırının gerçekleşmesi muhakkak olmadığı sürece önleyici meşru müdafaa'nın kabul edilemeyeceğine,
- Dolayısıyla, her ne kadar ABD resmi makamlarınca Horasan Grubu'nun ABD'ye yönelik eylem planının son aşamasında olduğu iddia edilse de, olası eylemin halen plan aşamasında olduğu, icraata geçirilmesi için henüz tam olarak hazır olunmadığı gerekçesiyle önleyici meşru müdafaa dayanağının karşılıksız kalacağına dikkat çekmektedir.²⁸³

5.1.2.2. Uluslararası Hukuka Uygun Olduğuna Dair Görüşler

Operasyonun uluslararası hukuka uygun olduğuna dair yorumlar nicelik itibariyle sınırlı sayıda olmakla birlikte, bu yorumlar daha ziyade konunun uluslararası ilişkiler bağlamında değerlendirilmesi neticesinde vücut bulmaktadır. Bu kapsamda görüşler, operasyona ilişkin diğer devletlerden gelen açık/zımnî onaylar ile itirazlar bağlamında yapılan değerlendirme neticesinde gelişmekte, operasyonun devletlerin büyük çoğunluğu tarafından kabul gördüğü, dolayısıyla hukuki açıdan bir sıkıntı taşımadığı yönünde toplanmaktadır. Ancak, bu noktada uluslararası hukukun unsurları bağlamında bir değerlendirme dikkat çekmemektedir.

Bu duruma kısmen istisna niteliğinde bir yorum ortaya koyan Natasha Harrington, operasyonun uluslararası hukuka uygun olduğunu açıkça ifade etmemiş olsa da, operasyonun Suriye topraklarına genişletilmesi noktasında yaptığı açıklamalar dolaylı olarak bu doğrultuda değerlendirilebilir. Şöyle ki, ABD'nin Irak'a olan müdahalesi Irak'ın rızası olduğu için hukuki açıdan herhangi bir tartışmaya açık değildir. Ancak, Suriye topraklarında güç kullanılması söz konusu olduğunda, ABD'nin bu operasyonunu, DAESH'in insanlık dışı eylemlerine rağmen insani yardım anlayışına dayandırmadığı, Irak'ın, Suriye'deki güvenli bölgelerden kaynaklı terör saldırıları dolayısıyla doğan kolektif meşru müdafaa hakkına dayandığı görülmektedir. ABD, Suriye'nin rızasını alma ihtiyacı hissetmemiştir, çünkü Suriye'nin DAESH'le mücadele konusunda isteksiz veya aciz olduğunu ileri sürmektedir. Aslında dönemin BM Genel Sekreteri'nin de; hava saldırılarının, Suriye

²⁸³ Hakimi, a.g.m., 29.

hükümetinin artık etkin kontrolü altında olmayan bölgelerde, uluslararası barış ve güvenliğe tartışmasız bir şekilde tehdit arz eden aşırı unsurlara karşı icra edildiğini ifade etmesi de, ABD'nin bu gerekçesinde haklı olduğu düşüncesine bir derece destek verdiğinin göstergesidir.²⁸⁴

5.1.2.3. Değerlendirme

ABD tarafından operasyona ilişkin sunulan mektup incelendiğinde, BM Antlaşması'nın 51. maddesinde öngörülen kolektif meşru müdafaa hakkının operasyonun gerekçesi olarak sunulduğu görülmektedir. Mektupta, bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkından birlikte bahsedilmiş olması, ABD'nin her iki hakka da dayanarak operasyonu gerçekleştirdiği anlamına gelmez. Bu ifade, ABD'nin, uluslararası hukuktan kaynaklanan meşru müdafaa hakkının varlığını ortaya koymak için, BM Antlaşması'nın 51. maddesinin metninden alıntılanmak suretiyle yazıldığı için, bireysel ve kolektif kavramlarına birlikte yer verilmiştir. Bu durum, bireysel meşru müdafaa hakkının da kullanıldığı şeklinde yorumlanmamalıdır.*

Bunun yanında, açıkça ifade edilmiş olmasa bile, mektupta, önleyici meşru müdafaa kapsamında da kuvvet kullanıldığını işaret eden bazı ifadelerin olduğu görülmektedir. Bu nedenle, operasyonun uluslararası hukuka uygunluğu açısından yapılacak bir değerlendirme, her iki tür meşru müdafaa şekline dayalı kuvvet kullanılması bağlamında bir inceleme yapılmasını gerektirmektedir.

5.1.2.3.1. Kolektif Meşru Müdafaa Bakımından Değerlendirme

Operasyonun esas gerekçesini teşkil eden kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımına yönelik yapılacak bir kıymetlendirme, bu hakkın kullanım şartlarının yerine getirilmesi bakımından yapılacak bir değerlendirme ile bu hakkın Suriye topraklarına genişletilmesi gerekçesi bakımından yapılacak bir değerlendirmeyi ihtiva eder.

²⁸⁴ Natasha Harrington, "International Legal Consequences of the Conflict in Syria", <https://www.enonline.net/fex/48/legalconsequences> [Erişim Tarihi: 21.04.2019].

* Ancak, ABD'nin; Horasan Grubu'nun, El Kaide'nin uzantısı olduğunu ispatlaması ve El Kaide'nin silahlı saldırılarının devam eden nitelikte olduğunu göstermesi halinde, operasyonun Horasan Grubu'na yönelik kısmının, 11 Eylül saldırıları sonucu doğan bireysel meşru müdafaa hakkının devamı niteliğinde olup olmadığı açısından değerlendirilmesi yapılabilecektir.

5.1.2.3.1.1. Kolektif Meşru Müdafaa Hakkının Şartlarının Yerine Getirilmesi Bakımından Değerlendirme

Kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımına ilişkin şartların yerine getirilip getirilmediğinin tespiti bağlamında;

a. İlk şart olarak, silahlı saldırının vukuu bulmuş olması şartının, operasyonun kolektif meşru müdafaa hakkına dayalı olan kısmı açısından gerçekleştiği açıktır. DAEŞ terör örgütünün, Musul'un denetimini ele geçirme boyutuna varan eylemlerinin silahlı saldırı seviyesinde olduğu kabul edilebilir. Nitekim Irak bu durumu, BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu 25 Haziran 2014 tarih ve S/2014/440 sayılı mektubunda,

*“Uluslararası terör örgütleri listesinde yer alan DAEŞ, birkaç aktörün de desteğiyle, 8 Haziran 2014'te, Musul kentinin kontrolünü ele geçirmiştir...Bu tarihten itibaren DAEŞ, vatandaşları korkutmakta, kitle infazları yapmakta, azınlıklara ve kadınlara işkence yapmakta, cami, türbe ve kiliseleri yıkmaktadır...DAEŞ, Suriye sınırı boyunca organize askeri operasyonlar icra etmekte ve birtakım sınır geçiş yerlerini kontrol etmektedir...Yüzlerce yabancı intihar bombacısı, marketlerde, camilerde, kiliselerde, oyun alanlarında ve okullarda vatandaşları öldürmek için Irak'a sızmaktadırlar.”*²⁸⁵

diyerek göstermiştir.

b. Kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımının BM Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesi şartı bağlamında, Irak'ın BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu ve yardım çağrısını içeren 20 Eylül 2014 tarih ve S/2014/691 sayılı mektubu²⁸⁶ ile ABD'nin bu mektuba ilişkin olarak BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu 23 Eylül 2014 tarih ve S/2014/695 sayılı mektup²⁸⁷ ve bu mektupların tarihleri ile operasyonun başlama zamanı arasındaki uyum bu şartın yerine getirildiğini göstermektedir.

c. BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliği korumak adına gerekli tedbirleri alması durumunda meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanımının sonlandırılması gerektiği şartına ilişkin ise; böyle bir tedbir alınmadığından dolayı, DAEŞ'in Irak'a yönelik silahlı saldırıları devam ettiği sürece, Irak'ın da kolektif meşru müdafaa hakkının geçerli kaldığı söylenebilir. Her ne kadar

²⁸⁵ “UN Security Council S/2014/440– 25 June 2014”, <https://undocs.org/S/2014/440> [Erişim Tarihi: 06.04.2019].

²⁸⁶ “UN Security Council S/2014/691 – 20 September 2014”, <https://undocs.org/S/2014/691> [Erişim Tarihi: 06.04.2019].

²⁸⁷ “UN Security Council S/2014/695 – 23 September 2014”, <https://undocs.org/S/2014/695> [Erişim Tarihi: 06.04.2019].

BM Güvenlik Konseyi, Suriye’de faaliyet gösteren terör örgütlerinin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini ifade eden, devletleri bu tehditle tüm yönleriyle mücadeleye davet eden, mücadele kararlılığını vurgulayan kararlara imza atmış, Suriye’ye nihai politik çözüm getirebilmek adına çeşitli girişimlerde bulunmuş olsa da; bu şarttan kastedilen şey, BM Güvenlik Konseyi’nin konuyu gündemine taşıması, tartışması vb. değil bizzat bir eylemde bulunması olduğundan, kolektif meşru müdafaa hakkına dayalı kuvvet kullanımını sonlandırmayı zorunlu kılacak bir tedbir söz konusu değildir.

ç. Örf ve adet hukuku kapsamındaki meşru müdafaa hakkının şartlarından olan orantılılık ilkesine dair bir değerlendirme yapıldığında; operasyonun, kolektif meşru müdafaaaya dayalı olan kısmı açısından, bu ilke çerçevesinde cereyan ettiği görülmektedir. Orantılılık ilkesinin saldırıyı durduracak ölçüde kuvvet kullanılması gerekliliğine ilişkin, DAES’in Irak’ta gerçekleştirdiği eylemler göz önüne alındığında, ABD’nin DAES hedeflerine yönelik düzenlediği hava operasyonunun bu gereklilik sınırları içerisinde kaldığı söylenebilir. Nitekim ABD de mektubunda, askeri operasyonunun orantılı olduğunu açıkça ifade etmiştir.

d. Örf ve adet hukukundan kaynaklanan gereklilik ilkesi bağlamında bir değerlendirme yapıldığında; bu ilkenin, kuvvet kullanılmasından başka çare olmaması, kuvvete başvurmaın artık zorunlu hale gelmesi gerektiği anlayışı altında, operasyonun, kolektif meşru müdafaaaya dayalı olan kısmı açısından, bu ilke sınırları çerçevesinde icra edildiği söylenebilir.

Suriye’nin, uluslararası terörizme yönelik yükümlülükleri kapsamında, ülkesinin terör örgütleri tarafından başka bir devlete yönelik eylemlerde bulunmak amacıyla kullanılmasını önleme yükümlülüğünün olduğu açıktır. Ancak, Suriye, bu yükümlülüğünü yerine getirmeyerek sorumluluğunun doğmasına sebebiyet vermiştir. Ülkede yaşanan iç savaşın getirdiği otorite boşluğu; devletin tam otoriteyi sağlamadaki başarısızlığı; Suriye’nin, DAES’in Irak’a yönelttiği saldırıları ortadan kaldırmada isteksiz davranması veya bu konudaki kapasite eksikliği ile DAES’in, ülkenin belli bölgelerinde denetimi ele geçirmiş olması söz konusu sorumluluğun gerekçeleri olarak sıralanabilir. Dolayısıyla, 25 Haziran 2014 tarih ve S/2014/440 sayılı mektubunda,

“DAEŞ tehdidi bize yeni değildir. Irak, yaklaşık 10 yıldır, günümüzde DAEŞ adını almış olan, El Kaide'nin terör saldırılarına maruz kalmaktadır. Son iki yıldır, durum daha da ciddi bir hal almıştır. Çünkü DAEŞ, Suriye'nin doğusundan Irak topraklarına sürekli saldırılarda bulunmaktadır.”²⁸⁸

şeklinde ifade ederek, tehdidin daha ciddi boyutlara ulaştığını vurgulayan Irak için kuvvet kullanmak ve/veya bu konuda başka devletlerden yardım talebinde bulunmak zorunlu hale gelmiştir.

Gereklilik ilkesinin, barışçı çözüm yollarının kuvvete başvurulmadan önce denenmiş olması koşuluna ilişkin, terör örgütleriyle mücadele bağlamında dikkat edilmesi gereken bir husus söz konusudur. Barışçı çözüm yollarının denenmesi, diplomatik temasları gerektirecek bir durum olup, taraf devletlerin meşru otoriteleri arasında gerçekleşebilmektedir. Terör örgütlerinin muhatap alınarak barışçı yollarla problemin çözülmesine yönelik yapılacak bir girişim, söz konusu terör örgütüne meşru bir yapı kazandırabilecektir. Nitekim BM Antlaşması'nın 2/3 maddesinde öngörülen,

“Tüm üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçı yollarla çözerler.”²⁸⁹

hükmü, devletler için getirilmiş bir yükümlülük olup, terör örgütlerini kapsamamaktadır.²⁹⁰ Dolayısıyla, terörist saldırıları önlemek üzere denenecek barışçıl yöntemler, asla teröristlerle müzakere edilmesini de kapsayacak şekilde algılanmamalıdır.²⁹¹

Bu anlayıştan hareketle, Irak'ın ve ABD'nin meşru müdafaa eyleminin muhatabı Suriye devleti olmadığı için, her ne kadar operasyon Suriye topraklarında icra edilmiş olsa bile, Suriye rejimiyle barışçı çözüm yöntemlerine girmek gibi bir yükümlülüğü söz konusu değildir. Zaten, Suriye, ülkesinden kaynaklı terör tehdidini bertaraf etmede istekli ve yeterli olsaydı, operasyona gerek kalmayacak, barışçı çözüm yollarının aranması gibi bir konu gündeme gelmeyecekti. Diğer taraftan, Irak'tan veya ABD'den, DAEŞ terör örgütüyle müzakereye oturup, sorunu barışçıl bir şekilde çözmesi hususu beklenemez. Dolayısıyla, gereklilik ilkesinin koşulları

²⁸⁸ “UN Security Council S/2014/440– 25 June 2014”, <https://undocs.org/S/2014/440> [Erişim Tarihi: 06.04.2019].

²⁸⁹ *BM Antlaşması*, 1945, Md. 2/3.

²⁹⁰ Süleyman Sırrı Terzioğlu, “Uluslararası Hukuk Açısından Fırat Kalkanı Harekâtının Meşruluğu Sorunu”, *TBB Dergisi*, S. 134 (2018): 634.

²⁹¹ Özhan Hancılar, *a.g.e.*, 74.

açısından da, operasyonun meşruiyetine halel getirecek bir durum yoktur. Nitekim ABD de mektubunda operasyonun gerekli olduğunu açıkça ifade etmiştir.

e. Örf ve adet hukuk kaynaklı bir diğer ilke olan aciliyet ilkesi de, Irak'ın yardım çağrısında bulunma ve ABD'nin operasyonu icra etme zamanı esasında riayet edilen bir diğer ilke olmuştur. Irak'ın mektubunda da ifade ettiği gibi, 8 Haziran 2014'te DAESH'in Musul'u ele geçirmesi ve sonrasındaki faaliyetleri, buna karşılık Irak'ın önce 25 Haziran 2014'te daha sonra 20 Eylül 2014'te yardım çağrısında bulunması ve ABD'nin de bu çağrıya 23 Eylül 2014'te cevap vermesi, operasyonun, kolektif meşru müdafaa hakkına dayalı olan kısmının, aciliyet sınırları içerisinde icra edildiğini, silahlı saldırı ile mukabil eylem arasında zamansal kopukluk olmadığını göstermektedir.

f. Kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımı için gerekli olan, silahlı saldırının mağduru olan devletin bir başka devletten yardım talebinde bulunması şartının tartışmalı bir şekilde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. DAESH terör örgütünün saldırılarına maruz kalan Irak, BM Güvenlik Konseyi'ne sunmuş olduğu 20 Eylül 2014 tarih ve S/2014/691 sayılı mektubunda,²⁹²

- Hem daha önce sunmuş olduğu ve Irak'ta istikrarı yeniden sağlama ve DAESH terör örgütünü yok etme çabalarına destek sağlamak için uluslararası toplumdan yardımda bulunması talebini içerdiğini ifade eden 25 Haziran 2014 tarih ve S/2014/440 sayılı mektubun varlığını yeniden teyit ederek,
- Hem de ABD'den, DAESH mevzilerini ve askeri barınaklarını vurmak için uluslararası girişimin önderliğini yapmasını açık rızasıyla talep ederek, söz konusu yardım çağrısını gerçekleştirmiş olmaktadır.

Ancak, her ne kadar bu yardım çağrısına Irak açısından bakıldığında bir yanlışlık yokmuş gibi gözükse de, ABD açısından bakıldığında ise yardım talebinin coğrafi kapsamı konusunda tartışmalı bir hal almaktadır. Şöyle ki, yardım talebi sonrası, ABD'nin ve diğer koalisyon güçlerinin terör unsurlarına karşı Irak

²⁹² “UN Security Council S/2014/691 – 20 September 2014”, <https://undocs.org/S/2014/691> [Erişim Tarihi: 06.04.2019].

topraklarında kuvvet kullanması, Irak'ın meşru hükümetinin rızasına dayalıdır ki, bu durum açık bir davetle müdahale örneğidir ve uluslararası hukuk açısından tartışmalı değildir. Suriye'nin ise böyle bir rızasının olmadığı açıktır. Suriye, izni olmadan ülkesinde DAEŞ'e karşı yapılacak bir müdahalenin saldırı olarak niteleneceğini uluslararası kamuoyuna bildirmiştir. Bu kapsamda, dönemin Suriye Milli Uzlaşma İşleri Bakanı, Suriye topraklarına yapılacak bir ABD müdahalesinin, Suriye hükümetinin izni olmadığı takdirde saldırı olarak görüleceğini, bu nedenle yapılması düşünülen bir operasyonun Suriye hükümeti ile işbirliği içerisinde yapılması gerektiğini ifade etmiştir.²⁹³ Nitekim operasyon da kolektif meşru müdafaa hakkına dayandırılmıştır. Ancak, bu dayanakla dahi kuvvet kullanmanın Suriye topraklarına doğru genişletilmesi tartışmalıdır.

Irak'ın yardım çağrısında bulunduğu 20 Eylül 2014 tarih ve S/2014/691 sayılı mektup dikkatli olarak incelendiğinde ve ABD'nin bu mektuba atıfta bulunarak hazırladığı kendi mektubuyla kıyaslandığında şu hususlar dikkat çekmektedir:

✓ Irak, mektubunda;

*“Önceki mektubumuzda da ifade ettiğimiz gibi, DAEŞ, Irak halkının ve ülkesinin güvenliğine doğrudan tehdit yaratacak şekilde, **Irak sınırları dışında** güvenli bölgeler kurmaktadır. Bu güvenli bölgeler, DAEŞ tarafından Irak sınırı boyunca ve Iraklı vatandaşlara yönelik saldırıları eğitime, planlama, finanse etme ve yönetme amacıyla kullanılmaktadır. Bu güvenli bölgelerin varlığı, sınırlarımızı savunmayı imkânsız kılmakta ve vatandaşlarımızın terörist saldırısı tehdidinde maruz kalmalarına neden olmaktadır. Bu sebeplerle ABD'den, DAEŞ mevzilerini ve askeri üslerini vurmak üzere oluşturulan uluslararası çabaların önderliğini yapmasını açık rızamızla talep ediyoruz.”*²⁹⁴

ifadelerine yer vererek yaptığı yardım çağrısının gerekçesini sunmuştur.

ABD ise kendi mektubunda, Irak'ın yardım talebinde bulunduğunu,

*“Irak, 20 Eylül 2014'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne gönderdiği mektupta ve 25 Haziran 2014'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne gönderdiği mektup da dâhil olmak üzere bulunduğu diğer beyanlarda, **Suriye'deki** güvenli bölgede meydana gelen, devam eden DAEŞ saldırılarının ağır tehdidiyle karşı karşıya olduğuna açıklık getirmiştir. Bu güvenli bölgeler, DAEŞ tarafından Irak sınırı boyunca ve Iraklı vatandaşlara yönelik saldırıları eğitime, planlama, finanse etme ve yürütme amacıyla kullanılmaktadır. Bu sebeplerle Irak Hükümeti, Irak'ta devam eden saldırıları sonlandırmak, Irak vatandaşlarını korumak ve Irak güçlerinin Irak sınırlarının kontrolünü yeniden kazanmalarını kolaylaştırmak ve destek*

²⁹³ “Syria Warns US Against Act of ‘Aggression’ – 12 September 2014”, <https://www.thecitizen.in/index.php/en/NewsDetail/index/6/524/Syria-Warns-US-Against-Act-of-Aggression> [Erişim Tarihi: 10.04.2019].

²⁹⁴ “UN Security Council S/2014/691 – 20 September 2014”, <https://undocs.org/S/2014/691> [Erişim Tarihi: 06.04.2019].

sağlamak amacıyla, DAES'in Suriye'deki yerleşim yerlerini ve askerî barınaklarını vurmak için ABD'nin uluslararası girişimlerin öncülüğünü yapmasını talep etmiştir."²⁹⁵

ifadelerine yer vererek göstermiştir. Her iki mektup bu açıdan kıyaslandığında Irak, 'Irak sınırları dışında' ifadesini kullanmışken, ABD ise bunu 'Suriye' olarak özelleştirmiştir. Dolayısıyla, Irak'ın, Suriye özelinde bir talebi yokken, ABD'nin Suriye'ye müdahalede bulunması operasyonu hukuki açıdan tartışmalı hale getirmektedir

- ✓ Irak'ın, mektubunda ne bireysel ne de kolektif meşru müdafaa hakkından hiç bahsetmemesi dikkat çekmektedir.
- ✓ Buna ilave olarak, Irak'ın, mektubunda 'açık rızamızla' ifadesine yer vermesi, Suriye'ye müdahaleye rıza göstermesi anlamına gelmemektedir. Bir devletin, ancak kendi ülkesinde kuvvet kullanılmasına rıza gösterebileceği anlayışından hareketle; Irak'ın, ABD'den Suriye'ye müdahalesi için rıza göstermesi anlamsız olmaktadır. Bu müdahaleye rıza göstermesi gereken bir devlet varsa o da ev sahibi olan Suriye devleti olmalıdır.

5.1.2.3.1.2. Kolektif Meşru Müdafaa Hakkının Suriye Topraklarına Genişletilmesi Gerekçesi Bakımından Değerlendirme

ABD, Suriye'ye müdahalesini Irak'ın kolektif meşru müdafaa hakkına dayandırıyorsa, Irak'ın, ABD 'den Suriye topraklarında kuvvet kullanmasını istemesi gerekirdi. Nitekim bu gerekliliğin Irak tarafından yerine getirilmediğinin farkında olan ABD, operasyonunu Suriye topraklarına genişletmesinin gerekçesi olarak, 'isteksizlik veya acizlik' doktrinini kullanmış, bu durumu mektubunda;

*"Buradaki olayda olduğu gibi, tehdidin bulunduğu devletin hükümeti, ülkesinin bu tür saldırılar için kullanılmasını engellemekte isteksiz veya aciz olduğu durumda devletler, BM Şartı Madde 51'de ifade edildiği üzere doğal olan, bireysel ve kolektif meşru savunma hakkı çerçevesinde kendilerini savunabilmek zorundadırlar. Suriye rejimi göstermiştir ki, bizzat kendisi bu güvenli bölgelerin karşısında duramayacak ve durmayacaktır."*²⁹⁶

²⁹⁵ "UN Security Council S/2014/695 – 23 September 2014", <https://undocs.org/S/2014/695> [Erişim Tarihi: 06.04.2019].

²⁹⁶ "UN Security Council S/2014/695 – 23 September 2014", <https://undocs.org/S/2014/695> [Erişim Tarihi: 06.04.2019].

ifadelerine yer vererek açıklamıştır. Dolayısıyla ABD, DAESH terör örgütünün eylemlerini Suriye devletine isteksiz veya aciz olduğu gerekçesiyle izafe etmiş, bu suretle operasyonuna hukuki dayanak bulmaya çalışmıştır.

Ancak, devlet dışı aktörlere karşı kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımını, devletlere karşı kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımından ayıran önemli bir husus bulunmaktadır. Silahlı saldırının failinin bizzat devlet olması durumunda meşru müdafaa eyleminin muhatabı söz konusu devlet olacağından, bu devletin ülkesinde kuvvet kullanılması uluslararası hukuka aykırı bir durum teşkil etmeyecektir. Ancak, silahlı saldırının failinin devlet dışı aktör olması ve bu aktörün başka bir devletin ülkesinden bu saldırıyı gerçekleştirmiş olması durumunda, ev sahibi devletin ülkesinde devlet dışı aktöre karşı kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımı, söz konusu silahlı saldırının ev sahibi ülkeye izafe edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu durumda silahlı saldırının mağduru olan devlet, yardım istediği devletten, söz konusu yardımı devlet dışı aktörün faaliyette bulunduğu devletin ülkesinde gerçekleştirmesini istiyorsa, bu durumda silahlı saldırının ev sahibi devlete izafesini de kendisi yapması gerekmektedir. Eğer, mağdur devlet sadece yardım talebinde bulunuyorsa ve bu yardımın ev sahibi devletin ülkesinde yapılabilmesini meşru kılacak gerekli izafeyi yapmıyorsa, hatta bu izafeyi yardımda bulunan devlet kendi başına yapıyorsa, bu durumda gerek mağdur devletin gerekse yardımda bulunan devletin kolektif meşru müdafaa eylemleri meşruiyet açısından tartışmalı ve müphem olabilecektir. Aslında, kolektif meşru müdafaa hakkının, bireysel meşru müdafaa hakkının devamı niteliğinde olduğu anlayışı da bunu gerektirmektedir. Şöyle ki, mağdur devletin, kolektif meşru müdafaa'yı hiç düşünmeden, bireysel meşru müdafaa hakkı kapsamında devlet dışı aktöre karşı ev sahibi devletin ülkesinde eylemde bulunabilmesi için zaten silahlı saldırıyı ev sahibi devlete isnat etmesi gerekecektir. Bu durumda, mağdur devlet eğer tek başına söz konusu aktörle başa çıkamayacağı, dolayısıyla meşru müdafaa hakkını kolektif olarak kullanma kararı aldığı da, aynı isnadı yine kendisinin yapması gerekecektir.

Bu kapsamda, Suriye'nin isteksiz veya aciz olduğunu, meşru müdafaa hakkı doğan Irak'ın sunması gerekirdi. Ancak, Irak'ın, kuzeyinde faaliyet gösteren PKK terör örgütüyle mücadele etmedeki, ülkesinin PKK tarafından güvenli bölge olarak kullanılmasını engellemedeki, örgüt mensuplarını Türkiye'ye iade etmekteki

isteksizliği göz önüne alındığında, isteksizlik veya acizlik doktrinini öne sürmesi, Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinde PKK'ya yönelik geçmiş ve olası gelecekteki operasyonlarının meşruiyetini kabul etmesi anlamına geleceğinden, böyle bir hareket tarzını bilinçli olarak seçmediğini söylemek hiç de yanlış olmayacaktır. Bu açıdan bakıldığında, Irak tarafından hazırlanan mektubun titizlikle hazırlandığı söylenebilir. Neticede, isteksiz veya aciz devlet argümanının meşru müdafaa hakkının kullanımını mümkün kılıp kılmadığı tartışmasından önce, usul açısından yapılan bu hata daha başlangıçta kolektif meşru müdafaa hakkının Suriye topraklarında kullanılmasını müphem hale getirmektedir.

Tüm bu açıklamalar doğrultusunda, kolektif meşru müdafaa hakkı bağlamında yapılan genel değerlendirme neticesinde, ABD'nin, Suriye'de faaliyet gösteren DAESH unsurlarına yönelik düzenlediği hava operasyonunun kolektif meşru müdafaaaya dayalı olan kısmının, Suriye topraklarına genişletilmesi noktasında, uluslararası hukuk açısından tartışmaya açık olduğu sonucuna ulaşılabilir.

5.1.2.3.2. Önleyici Meşru Müdafaa Bakımından Değerlendirme

ABD'nin, mektubunda, gerek DAESH gerekse Horasan Grubu'na yönelik eylemlerini zımni olarak önleyici meşru müdafaa hakkına dayandırdığı görülmektedir. ABD, DAESH'e ilişkin olarak mektubunda,

“DAESH ve Suriye'deki diğer terörist gruplar yalnızca Irak için değil, ABD ve bölge içindeki ve ötesindeki müttefiklerimiz de dâhil olmak üzere pek çok devlet için bir tehdittir. Buradaki olayda olduğu gibi, tehdidin bulunduğu devletin hükümeti, ülkesinin bu tür saldırılar için kullanılmasını engellemekte isteksiz veya aciz olduğu durumda devletler, BM Şartı Madde 51'de ifade edildiği üzere doğal olan, bireysel ve kolektif meşru savunma hakkı çerçevesinde kendilerini savunabilmek zorundadırlar.”²⁹⁷

ifadelerine yer vererek DAESH ve diğer terör unsurlarının ABD için de tehdit oluşturduğunu vurgulayıp meşru müdafaa hakkından bahsetmiştir. Burada ilgili terör unsurları tarafından bizzat ABD'ye yöneltilmiş bir silahlı saldırı durumu söz konusu değildir. Söz konusu olan şey, böyle bir ihtimalin olması olasılığıdır ve bu durum 'tehdit' olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla bu anlayış, önleyici meşru müdafaa kapsamında ele alınması gereken bir durumdur.

²⁹⁷ “UN Security Council S/2014/695 – 23 September 2014”, <https://undocs.org/S/2014/695> [Erişim Tarihi: 06.04.2019].

Diğer taraftan ABD mektubunda,

“Bunun yanı sıra ABD, kendisine, işbirlikçilerine ve müttefiklerine sorun yaratan terörist tehditlerin üzerine gitmek için Horasan Grubu olarak bilinen, El Kaide’nin Suriye’deki uzantısına, askerî operasyonlar yürütmüştür.”²⁹⁸

ifadesine yer vererek, El Kaide’nin unsuru olduğunu iddia ettiği Horasan Grubu’nun arz ettiği tehdidi bertaraf etmek için de askeri müdahalede bulunduğunu açıkça beyan etmiştir. Bu durum, ABD tarafından; Horasan Grubu’nun El Kaide’nin uzantısı olduğunun ispatlanmasını, bu ispatın yapılması durumunda da, meşru müdafaanın orantılılık ilkesine aykırı hareket etmiş olmamak için, El Kaide’nin silahlı saldırılarının devam eden nitelikte olduğunun gösterilmesini gerektirir. Operasyonun bu yönü, ancak bu takdirde, ABD’nin 11 Eylül saldırıları sonucu doğan bireysel meşru müdafaa hakkının devamı niteliğinde olup olmadığı açısından değerlendirilebilecekken, aksi takdirde, önleyici meşru müdafaa kapsamında ele alınabilecektir.

Önleyici meşru müdafaanın uluslararası hukuka aykırı olduğunu kabul etmekle birlikte; bu varsayımı bir kenara bırakıp, bu hususta öğretideki görüş ayrılıklarını da dikkate alarak, konuyu esnekleştirip 51. maddeyi geniş yorumlayarak; meşru müdafaaya ilişkin madde metninde yer alan ‘doğal hak’ ifadesinin BM Antlaşması öncesi de var olan örf ve adet hukuku kuralı olarak meşru müdafaa hakkını işaret ettiğini savunup, bu hakkın - dolayısıyla önleyici meşru müdafaa hakkının da - antlaşma sonrası varlığının devam ettiğini, ancak bu tür bir meşru müdafaa hakkının doğduğundan bahsedebilmek için tehdit veya potansiyel tehlikenin varlığının tek başına yeterli olmadığını, en azından saldırının fiili olarak başlatılmakta olduğuna dair karşı tarafın geri dönülmez bir yola girmiş olması gerektiğini, yani, ‘vukuu muhakkak’ olan bir saldırı durumunda gerçekleştirilen meşru müdafaanın 51. maddeye uygun olacağını kabul etsek dahi, DAES’in ve/veya Horasan Grubu’nun vukuu muhakkaklık kriterini sağlayacak düzeyde, ABD’ye yönelik gelecekte silahlı saldırı düzenleyeceğine dair bir bilgi mevcut değildir. Dolayısıyla, ABD’nin böyle bir öngörüye ve argümana dayanarak Suriye topraklarında kuvvet kullanması, zaten kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımı

²⁹⁸ “UN Security Council S/2014/695 – 23 September 2014”, <https://undocs.org/S/2014/695> [Erişim Tarihi: 06.04.2019].

açısından tartışmalı olan operasyonunu uluslararası hukuk açısından daha da tartışmalı hale getirmektedir.

Sonuç olarak, ABD'nin 23 Eylül 2014 tarihinde, Suriye'deki terör unsurlarına düzenlediği hava operasyonu, operasyonun hukuki gerekçesine dair BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu mektubunda ileri sürdüğü gerekçeler bağlamında değerlendirildiğinde, hem kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımının Suriye topraklarına genişletilmesi usulü, hem de zımni olarak ileri sürülen önleyici meşru müdafaa anlayışı sebebiyle uluslararası hukuk açısından meşruiyeti tartışmalı olan bir kuvvet kullanma niteliğindedir.

5.2. Rusya Federasyonu'nun Davetle Askeri Müdahalesi

5.2.1. Müdahalenin Hukuki Gerekçesi

Suriye'deki krizin kritik bir boyuta eriştiğini değerlendiren Rusya, Suriye'ye ilişkin tarihi arka planının doğal sonucu olarak daveti kabul etmenin gerekli olduğu kanaatine varmıştır. Bu durumu Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, müdahale devam ederken yaptığı şu açıklamayla ifade etmiştir:

“Suriye krizinin büyümesinin birçok kaynağı vardır, fakat bunlardan en önemlisi dış müdahaledir. Tehdit gittikçe büyümektedir, bu durumda beklemeden öngörülü politika izlenmeli ve hemen harekete geçilmelidir. Teröristleri evimize kadar gelmelerini beklemeden işgal ettikleri bölgelerde yok etmeliyiz.”²⁹⁹

Bu anlayışla 30 Eylül 2015 tarihinde hava operasyonları ile müdahaleyi başlatan Rusya, bu müdahalenin hukuki gerekçesini BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu 15 Ekim 2015 tarih ve UN S/2015/792 sayılı mektupla ifade etmiştir. Bu mektuba göre:

“...Rusya Federasyonu, Suriye'de faaliyet gösteren DAESH ve diğer terörist gruplarla mücadelede askeri destek sağlamak amacıyla, Suriye Arap Cumhuriyeti Devlet Başkanı Beşşar Esad'ın davetine karşılık olarak 30 Eylül 2015'te Suriye Arap Cumhuriyeti topraklarındaki terörist yapılara karşı hava ve füze saldırılarına başlamıştır.

Bu karar, Suriye'de var olan ve uluslararası teröristlerin ve aşırıların faaliyetleri sonucunda daha da gelişme potansiyeli taşıyan oldukça tehlikeli krizin ışığı altında alınmıştır.

DAESH ve diğer terör örgütleri tarafından sunulan tehdit, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinin dışına taşmaktadır. Bunların yok edilmesi, uluslararası hukuk kuralları ve ilkeleriyle BM Antlaşması'nın hükümlerine dayalı gerçek anlamda kolektif bir yaklaşım gerektirir. Bu

²⁹⁹ Demirci, a.g.m., 135.

*yaklaşım, terörizmle mücadelele yönelmiş tüm güçleri bir araya getirecek ve bu güçlerin esnek ve etkili koordinasyonunu sağlayacaktır. Bu sebeple, Rusya Federasyonu, Güvenlik Konseyi'ne terörizmle mücadele için birleşik bir cephe kurmayı amaçlayan özellikli teklifler sunmuştur...*³⁰⁰

Rusya'nın bu gerekçeye dayalı müdahalesi, Suriye Arap Cumhuriyeti'nin BM Daimi Temsilcisi tarafından BM Genel Sekreterliği'ne ve Güvenlik Konseyi'ne gönderilen 14 Ekim 2015 tarihli ve A/70/429-S/2015/789 sayılı mektupta ifade edilmiş ve davetin varlığı doğrulanarak müdahalenin uluslararası hukuka uygun olduğu vurgulanmıştır. Bu mektuba göre:

"Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti'nden Rusya Federasyonu Hükümeti'ne, Suriye Hükümeti'nin ve Suriye Arap Ordusu'nun terörle mücadelesinde işbirliği yapmak ve bu kapsamda onlara askeri destek sağlamak amaçlı yapılan davetine cevaben Rusya Federasyonu bir takım önlemler almıştır. Bu önlemler, Suriye Arap Ordusu tarafından DAESH, El-Nusra Cephesi ve diğer terör örgütlerine karşı yürütülen kara operasyonları için hava desteği sağlamaktan teşekküldür. Rusya Federasyonu ayrıca, Suriye Arap Cumhuriyeti topraklarındaki silahlı terör gruplarına ait üsleri, kampları, mühimmat depolarını ve komuta yerlerini vurmaktadır.

Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti tarafından yapılan davete karşılık olarak yapılan bu destek, uluslararası hukuka, BM Antlaşması'na, uluslararası terörizmle mücadele araçlarına ve Güvenlik Konseyi'nin, Suriye Arap Cumhuriyeti'nin birliğini, bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü yeniden onaylayan 2170 (2014), 2178 (2014) ve 2199 (2015) sayılı kararlarına tamamiyle uygundur...

*... Suriye Arap Cumhuriyeti, terörizmle mücadelede uluslararası meşruiyet, uluslararası hukuk ve BM Antlaşması ile uyumlu çabalarından ötürü Rus liderlere, halkına ve ordusuna derin şükranlarını sunar...*³⁰¹

5.2.2. Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi

Rusya, Suriye'ye yaptığı müdahaleyi kendisine yapılan davetin bir sonucu olarak ifade etmiştir. Zaten Suriye de böyle bir davet gönderdiğini ve bu müdahalenin hukuki olduğunu resmi olarak BM Genel Sekreterliği'ne ve Güvenlik Konseyi'ne gönderdiği mektupla bildirmiştir. Bu konuda herhangi bir sıkıntı görülmemekle birlikte, tartışma ve görüş farklılıkları, davetin geçerli olup olmadığı, Esad yönetiminin davetin yapıldığı dönemde müdahale için gerekli rızayı gösterme yetkisine sahip olup olmadığı noktasında toplanmaktadır.

³⁰⁰ "UN Security Council S/2015/792 – 15 October 2015", <https://undocs.org/S/2015/792> [Erişim Tarihi: 20.12.2018].

³⁰¹ "UN General Assembly Security Council A/70/429-S/2015/789 – 14 October 2015", <https://undocs.org/A/70/429> [Erişim Tarihi: 20.12.2018].

5.2.2.1. Uluslararası Hukuka Aykırı Olduğuna Dair Görüşler

Müdahalenin uluslararası hukuka aykırı olduğunu savunan görüşler, davetin geçersiz olmasından kaynaklı hukuka aykırılık ile davetin bile incelenmesine gerek kalmadan zaten müdahalenin salt olarak hukuka aykırılığı noktasında çeşitlenmektedir.

Davetin geçersiz olduğuna ilişkin görüşler, tezlerini Esad rejiminin meşruiyetini kaybettiğine ve artık davet için gerekli rızayı gösterebilme yetkisine haiz olmadığına dayandırmaktadırlar. Bu görüşü savunan Mesut Hakkı Caşın'a göre ülkesinde halkına karşı katliam yapan, zulüm gösteren bir lider artık uluslararası meşruiyetini yitirmiştir ve dolayısıyla Rusya'ya yaptığı müdahale daveti meşru değildir.³⁰²

Müdahaleyi uluslararası hukukta kuvvet kullanımı ve kolektif meşru müdafaa prensipleri açısından analiz eden Hacer Solak ise,

“Esad rejimi meşruluğunu yitirmiş ve birçok devlet tarafından tanınmayan bir yönetimdir. 2013'te Guta'da gerçekleştirilen kimyasal silahla yapılan katliamın da müsebbibi olarak kabul edilmiştir. Kendi vatandaşlarını öldüren bir rejimin meşruluğu tartışma kabul etmezken böylesi bir yönetimin yaptığı davet ile gerçekleştirilen bir operasyon nasıl uluslararası hukuka uygun olabilir.”³⁰³

diyerek bu görüşü desteklemiştir. Solak ayrıca, Rusya'nın gerekçe olarak sunduğu terörle mücadeleye askeri yardım doğrultusunda hareket etmekten çıktığını, daha çok muhaliflere yönelik saldırılar gerçekleştirdiğini, Halep ve İdlib gibi muhaliflerin denetiminde bulunan yerleri hedef aldığını gösteren uydu görüntülerinin bulunduğunu, Rus savaş uçaklarının birçok vatandaşın hayatını kaybetmesine ve hastanelerin zarar görmesine neden olduğunu ifade ederek müdahalenin meşruiyetini sorgulamıştır.³⁰⁴

Esad rejiminin yasal olarak kabul edilmeme gerekçesi olarak iktidara demokratik seçimlerle değil babasından devralmak suretiyle geçmesi öne sürülmektedir. Bu görüşü ilave olarak, yapılan davet, vatandaşlarının %70'inin karşı

³⁰² “Ortadoğu'da Yeni Güç: Rusya”, <https://www.dw.com/tr/ortado%C4%9Fuda-yeni-g%C3%BC%C3%A7-rusya/a-18765255> [Erişim Tarihi: 25.12.2018].

³⁰³ Hacer Solak, “Rusya'nın Suriye Müdahalesinin Uluslararası Hukukta ‘Kuvvet Kullanımı’ ve ‘Müşterek Meşru Müdafaa’ Prensipleri Açısından Analizi”, *V. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi-Bildiriler Kitabı II* (İstanbul: İLEM, 2016), 134.

³⁰⁴ a.g.m., 133.

çıkıldığı bir diktatöre ait olduğu için resmi bir hükümetin iradesini yansıtmaz, bu yüzden uluslararası hukuka aykırıdır. Başkent Şam hariç, ülkenin sadece %30'luk kesiminde kontrolünü elinde bulunduran Esad rejimi Suriye halkını temsil etmemektedir. Esad, sadece %16'lık bir kesimi oluşturan Şii ve Alevi halkının desteklediği diktatör bir liderdir. Ülkesinde on binlerce sivil halkın ölümüne ve milyonlarca insanın göç etmesine neden olmuştur.³⁰⁵

Müdahalenin, davetin geçerliliğine bile bakılmaya gerek duymadan başlı başına hukuka aykırı olduğunu savunanlar ise, bu görüşlerini iç savaşta müdahale etmeme prensibine dayandırmaktadırlar. Bu prensip, devletlerin ülke içerisinde savaşı taraflardan hiçbirisine yardımda bulunamayacağını öngörmektedir. İç savaşların uluslararası nitelikte olmayan çatışma kapsamında yer alması münasebetiyle, bu prensip gereği üçüncü devletler, “iç savaşın taraflarına yardım etmekten kaçınmalıdırlar.”³⁰⁶ Dolayısıyla, bu anlayışa göre, Rusya'nın müdahalesi, iç savaş yaşanan Suriye'de taraflardan birisi olan rejim lehine olduğu için baştan hukuka aykırıdır. Davetin varlığı bu durumu meşrulaştırmaz.

5.2.2.2. Uluslararası Hukuka Uygun Olduğuna Dair Görüşler

Müdahalenin uluslararası hukuka uygun olduğunu savunanlar açısından ise davet hukuken geçerlidir. Söz konusu davet, uluslararası hukukun öngördüğü geçerlilik şartlarını taşımaktadır. Esad hükümeti her ne kadar *de facto* kontrolü elinde bulundurmuyor olsa da yerine meşru başka bir hükümet gelene kadar halen Suriye Arap Cumhuriyeti'nin resmi temsilcidir. Nitekim mevcut durumda uygulamada da bu şekilde hareket edilmektedir.

Müdahalenin uluslararası hukuka uygunluğuna ilişkin kendisine yöneltilen soruya "Görünürde, Rusya'nın Suriye'ye müdahalesi meşru" diyerek cevap veren Hüseyin Pazarcı, bir devletin ülkesinde yaşanan krizi çözmek maksatlı başka bir ülkeden yardım istemesinin meşru müdahale kapsamında olduğunu vurgulamıştır. Rusya Devlet Başkanı Putin'in de BM'deki konuşmasında aynı görüşü ifade ettiğini aktaran Pazarcı;

³⁰⁵ Demirci, a.g.m., 143.

³⁰⁶ Tunç, a.g.t., 130.

"Şu anda Suriye'de askeri operasyon yapan diğer ülkeler düşünülünce, Rusya'nın Suriye Devlet Başkanı Esad tarafından yardıma çağrılmış olması, uluslararası hukuk açısından Rusya'nın askeri müdahalesini diğer ülkelerden daha anlaşılabilir ve haklı kılıyor."

diyerek bu konu hakkındaki açık görüşünü dile getirmiştir. Pazarcı ayrıca, BM Güvenlik Konseyi'nin bu güne kadar Rusya'nın müdahalesini eleştiren bir karar da almadığını vurgulamıştır.³⁰⁷

Müdahalenin meşruluğunu savunan bir başka görüş ise Şahin Kırdım'a aittir. Kırdım makalesinde,

"BM de dâhil uluslararası toplum tarafından halen Suriye'nin temsilcisi olarak tanınan Esad yönetiminin üst düzey yetkilileri tarafından müşterek meşru müdafaa kapsamında Suriye iç savaşına müdahil olan Rusya'nın davet ile müdahalenin şekli ve maddi şartlarını taşıdığını söylemek mümkündür."

Rusya'nın Suriye müdahalesi pek çoğu haklı gerekçelere dayanan pragmatik ve fazlasıyla çıkar odaklı olması, baskıcı Esad rejimine arka çıkması, anti-demokratik ve insan haklarına saygısı olmayan bir müdahale olması vb. gerekçelerle eleştirilebilir. Ancak bu eleştiriler müdahalenin kuvvet kullanımının ağır bir ihlali olduğunu göstermesi bakımından yetersiz olacaktır."

diyerek müdahalenin askeri güç kullanımının hukukiliği açısından uluslararası hukuka uygun olduğunu ifade etmiştir.³⁰⁸

5.2.2.3. Değerlendirme

Rusya'nın Suriye'ye davetle askeri müdahalesini uluslararası hukuka uygunluğu açısından değerlendirdiğimizde; öncelikle mevcut müdahalenin iç işlerine karışmama prensibine aykırı olduğunu iddia edenlerin yanıldıklarını ifade edebiliriz. Şöyle ki, her ne kadar uluslararası hukukun önemli kaynakları müdahale etmeme ilkesini uluslararası hukukun bir kuralı haline getirmişse de, davetle müdahale prensibi bazı şartları sağladığı takdirde bunun bir istisnasını teşkil etmektedir. Ülkesi içerisinde cereyan eden terör eylemlerine karşı gerekli tedbirleri alamayan bir devletin, hareketsiz kalması durumunda devam eden terörizmle mücadele sorumluluğunun bir gereği olarak diğer devlet veya örgütleri bu mücadeleye yardım etmesi için askeri güç kullanma noktasında davet edebilir. Bu kapsamda, söz konusu müdahaleye ilişkin hem Suriye tarafından hem de Rusya tarafından BM Güvenlik Konseyi'ne sunulmuş olan mektuplar incelendiğinde, Rusya'nın müdahale sebebi

³⁰⁷“Ortadoğu’da Yeni Güç: Rusya”, <https://www.dw.com/tr/ortado%C4%9Fuda-yeni-g%C3%BC%C3%A7-rusya/a-18765255> [Erişim Tarihi: 25.12.2018].

³⁰⁸ Kırdım, a.g.m., 188-189.

başta DAEŞ olmak üzere diğer terör örgütleriyle de mücadeleye Suriye sınırları içerisinde askeri destek sağlamaktır. Suriye de bu amaçla davet gönderdiğini doğrulayarak terörizmle mücadele konusunda yetersiz kaldığını kabul etmiştir. Bu duruma bir de DAEŞ terör örgütünün uluslararası nitelikte eylemlerde bulunma kapasitesi göz önüne alındığında temel amacı uluslararası barış ve güvenliğin tesis ve temini olan uluslararası hukuk açısından bu durumun aykırı olarak değerlendirilmesi beklenemez. Aslında bu gerekçelendirmeye bile gerek kalmadan şu bile ifade edilebilir ki, iç işlerine karışmama prensibi özünde muhalifler ve rejim olarak adlandırılan taraflara herhangi bir yardımda bulunulmaması esasına dayanmaktadır. Nitekim Suriye de davetin içeriğinin muhalifleri yok etmek değil terörizmle mücadelede destek sağlamak amaçlı olduğunu, Rusya da bu amaçla bölgeye müdahalede bulunduğunu deklare etmiştir. Müdahale esnasında Rusya'nın muhaliflere ve sivillere zarar vermek maksatlı hareket ettiği iddiası bu durumun dışında bir konudur. Çünkü burada dikkat edilmesi gereken husus, değerlendirmenin *jus ad bellum* (askeri güç kullanmanın hukukiliği) kapsamında yapılması gerektiğidir. Aksi takdirde *jus in bello* (askeri güç kullanımı esnasında uyulması gereken kurallar) kapsamında yapılması konuyu tamamen farklılaştırmaktadır. Dolayısıyla Rusya'nın savaş suçu işlediği kabul edilse bile, bu durum askeri güç kullanmanın hukukiliğine halel getirmeyecek, Rusya'nın müdahalesini gayrimeşru kılmayacaktır.

Ancak, bu noktada vurgulanması gereken bir husus söz konusudur. Uluslararası hukukta yer alan “İç Savaşta Müdahale Etmeme”³⁰⁹ ilkesi, bu ilkenin bir sonucu olarak davetle müdahalenin iç savaşta uygulanamaz nitelikte olması, ancak bunun istisnalarından birisi olarak* terörizmle mücadele kapsamında davetle müdahalenin mümkün olabileceği, Rusya ve Suriye'nin resmi mektuplarında bahse konu istisna kapsamında DAEŞ ve diğer terör örgütleriyle mücadele anlamında davet ve müdahalede bulundukları söylemi söz konusu olmakla birlikte, Rusya'nın askeri

³⁰⁹ BM Antlaşması Uyarınca Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Genel Kurul Kararı (24 Ekim 1970) “*Hiçbir devletin diğer bir devletin iç savaşına müdahale edemeyeceğini*”, Uluslararası Hukuk Enstitüsü'nün 1975 yılındaki raporu da “*devletlerin iç savaşın taraflarına yardım etmekten kaçınma*” gerekliliğini öngörmektedir. “Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States In Accordance With the Charter of the United Nations”, <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> [Erişim Tarihi: 04.07.2019]; “Institut De Droit International, The Principle of Non-Intervention in Civil Wars”, http://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/06/1975_wies_03_en.pdf [Erişim Tarihi: 04.07.2019].

* Diğer istisna ise; müdahale üzerine müdahale olarak adlandırılan, iç savaşın taraflarından biri lehine yapılacak bir müdahalenin, diğer tarafın lehine yapılacak karşı bir müdahaleyi mümkün kılmasıdır.

müdahaleleri esnasında Türkmenlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelere terör örgütüyle mücadele etme gerekçesiyle saldırılar düzenlemiş olması,³¹⁰ Rusya'nın askeri müdahalesini, her ne kadar *jus ad bellum* açısından değerlendirildiğinde davetin geçerlilik şartlarının yerine getirilmesi esasında uluslararası hukuka aykırı hale getirmese de, hem vicdani hem de insancıl hukuk açısından kabul edilemez kılmaktadır.

Nitekim, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN,

*"Bayırbucak Türkmenlerinin olduğu bölge DAİŞ'in bulunduğu bir bölge kesinlikle değildir. Kimse kimseyi kandırmasın. DAİŞ'i vuruyoruz diyerek Bayırbucak Türkmenleri vurulmaktadır."*³¹¹

diyerek; dönemin Başbakanı Ahmet DAVUTOĞLU ise,

"Son günlerde özellikle Bayırbucak bölgesinde Suriye halkına genelde, ama özelde de Türkmen kardeşlerimize dönük olarak çok yoğun bir saldırı söz konusu. Dün (önceki gün) bütün gece boyunca askeri, istihbari ve diplomatik birimlerimizle değerlendirmeler yaptık. Bu saldırı dahi Suriye rejiminin ne kadar kanlı ve barbar olduğunu ortaya çıkarmıştır. Tamamıyla sivillere dönük bir saldırdır. Rus uçaklarının katıldığı bilgisi de söz konusu. Onun için Dışişleri Bakanımıza, Rus Büyükelçisi'nin bakanlığa çağrılarak bu konuda gerekli bilgilendirme ve gerekli girişimlerde bulunulması talimatı verdim. Gece Rusya Büyükelçisi de bu anlamda bakanlığımıza çağrıldı. Kendilerine çok açık bir ifadeyle, eğer Rus Hava Kuvvetleri ve Rusya'da askeri bir mevcudiyeti DEAS'a karşı mücadele edecekse, bunu DEAS'a karşı yapmalılar, ama Türkiye'nin sınır boylarında sivil halka karşı katliam mahiyetinde ve misket bombaları da atacak şekilde eğer sivil halk Türkiye'ye yöneltilir, yeni bir mülteci akımı ortaya çıkarsa, bundan, bu konuda katkıda bulunan herkes sorumlu olur. Bayırbucak bölgesinde sahra hastanesinde 40 yaralı var. Sivil halka karşı yapılan her türlü saldırıya karşıyız. Bayırbucak Türkmenleri asırlardır orada yaşamış kardeşlerimizdir diğer Suriyeliler gibi. Onlara dönük bu barbarca saldırıyı en şiddetli şekilde kınıyoruz. Bu konuda herkesi duyarlı davranmaya bir kez daha davet ediyoruz. 'Teröre karşı mücadele veriyoruz' iddiası ile oradaki Türkmen, Arap, Kürt kardeşlerimize dönük yapılan katliamları kimse meşru kılamaz."³¹²

diyerek konuya ilişkin hassasiyeti açıkça dile getirmişlerdir.

Peki, söz konusu davetle müdahalenin, geçerlilik şartlarını taşıyıp taşımadığı konusunda değerlendirme yapılırsa aynı hukuki sonuca ulaşılabilir mi?

³¹⁰ Söz konusu saldırılara dair basında yer alan haberler için bkz. "Rus Füzeleri, Türkmenleri Vuruyor", <https://www.haberler.com/rus-fuzeleri-turkmenleri-vuruyor-7741463-haberi/> [Erişim Tarihi: 04.07.2019]; Rus Uçakları Türkmenleri Vuruyor!", <https://www.internethaber.com/rus-ucaklari-turkmenleri-vuruyor-1488642h.htm> [Erişim Tarihi: 04.07.2019].

³¹¹ "Cumhurbaşkanı Erdoğan: 'DAİŞ diye Bayırbucak Türkmenleri vuruluyor'", <https://tr.euronews.com/2015/11/24/rusya-ile-turkiye-arasinda-yuksek-tansiyon> [Erişim Tarihi: 04.07.2019].

³¹² "Türkmen'e bomba yağıyor", <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/turkmene-bomba-yagiyor-40016723> [Erişim Tarihi: 04.07.2019].

Devletin temsili noktasında her ne kadar davet, devlet başkanı tarafından yapılmış olsa da Suriye’de yaşanan iç savaş, hükümetin meşruiyetini şüpheli hale getireceğinden doğru tespitin yapılabilmesi için ölçütlerin kullanılması gerekecektir.

Eğer salt olarak ülke üzerinde *de facto* kontrolü sağlayan birimin aynı zamanda devleti temsil yetkisine haiz olduğu kabul edilirse, bu durumda davetin yapıldığı dönemde Suriye üzerinde en fazla *de facto* kontrole sahip olan DAESH terör örgütünün bu yetkiye haiz olması beklenir. Bir terör örgütünün bir devleti uluslararası ortamda temsil ediyor olması kabul edilemez bir durumdur. Bunun yanında Esad’ın fiili olarak ülke üzerinde etkin kontrolünün olmadığı durumu aşikârdır. Ancak bu durum onun hükümetinin *de jure* olarak temsil etme yetkisini taşımadığı anlamına gelmez. Çünkü etkin kontrolü elinde bulunduran hükümetin bu yetkiyi kaybettiği iddiası olduğunda, o hükümetin halen temsil yetkisinin olup olmadığını anlamak için karşı grubun hükmetme gücünü elde edip edemediğine bakılmalıdır. Eğer edemediyse, mevcut hükümet *de facto* kontrolü kaybetmiş olsa bile yeni bir grup hükümet etme yetkisini elde edene kadar o devleti temsil etme yetkisine sahip olmaya devam edecektir. Her ne kadar böyle durumlarda sanki bir belirsizlik hali mevcutmuş gibi gözüксе de aslında bakıldığında diğer devletler ve uluslararası örgütler tarafından tanınan yeni bir hükümet ve onun temsilcileri olmadığından, daha önce tanınmış olan mevcut hükümet yetkilileri her ne kadar kontrolü kaybettiğine inanılsa da, çeşitli uluslararası platformda devleti temsil etmeye devam ediyor olacaklardır. Suriye durumunda da mevcut hükümet haricindeki çeşitli aktörler tarafından kurulmuş ve devletler grubu tarafından tanınmış bir hükümet bulunmamakla birlikte, Esad hükümetinin yetkilileri uluslararası ortamlarda devleti temsil etmeye devam etmektedirler. Örneğin, bugün hâlâ Esad tarafından atanan H.E. Bashar Ja'afari, BM nezdinde resmi temsilci olarak bulunmaktadır.³¹³

Demokratik meşruiyet ölçütü bağlamında; Esad yönetiminin iktidarı seçimle değil babasından miras yoluyla aldığı, iç savaş süresince sivil kayıplara sebebiyet verdiği, insanları göçe zorladığı ve halkına zulüm yaptığı göz önüne alındığında, bu ölçütün şartları olan seçilmiş hükümet ve insan haklarının korunması şartlarının yerine getirilmediği savunulabilir. Ancak, bugün hâlâ insan hakları ihlali yapan,

³¹³ “Permanent Mission of the Syrian Arab Republic to the UN”, <https://www.un.int/syria/staff/he-bashar-jaafari-phd> [Erişim Tarihi: 30.12.2018].

demokratik seçimlerle iktidara gelmemiş ve ülkesini demokratik usullerle yönetmeyen birçok hükümetin, devletin resmi temsilcileri olarak tanındığı ve uluslararası ortamlarda devletini temsil ettiği gerçeği göz önüne alındığında, bir örf ve adet kuralı haline dönüşemeyen bu ölçüt, temenniden öteye geçememiştir. Dolayısıyla ideal durumdan ziyade pozitif hukuk açısından değerlendirme yapıldığında, her ne kadar Esad rejimi bu ölçütün şartlarını yerine getirmiyor olsa da aynı şekilde yerine getirmeyen tıpkı diğer birçok devlet gibi *de jure* olarak devleti temsil etmeye devam etmektedir.

Negatif eşitlik ölçütü kapsamında ise, bu ölçüt iç savaşın taraflarının birbirlerine karşı olan mücadelelerine ilişkin getirilmiş bir dış yardım kısıtlamasını içermekte olup, Rusya'nın Esad rejimine yardımı, muhaliflere karşı değil terör örgütüyle mücadelesine karşı yapılmıştır. Rusya'nın gerekçenin dışına çıkarak muhaliflere zarar verecek eylemlerde bulunması askeri güç kullanmanın hukukiliği kapsamında ele alınacak bir durum değildir. Bu durum, davetin ve dolayısıyla müdahalenin meşruiyetine halel getirmez.

Davet yapan makamın Suriye Devlet Başkanı olması, makamın yetkili makam olup olmadığı noktasında şüphe barındırmamaktadır.

Davetin zamanına ilişkin olarak ise, Suriye Devlet Başkanı'nın 30 Eylül 2015'de mektup vasıtasıyla Rusya'dan yardım talebinde bulunduğunu resmi olarak kabul etmesi,³¹⁴ davetin zamanı konusunda hukuksal bir sakınca bulunmadığını göstermektedir.

Davet eden makamın özgür iradesiyle bu daveti yapıp yapmadığı noktasında, Rusya'nın Esad'a davet yapması için herhangi bir tehditte veya baskıda bulunduğu dair bir söylem gündeme gelmemiştir. Dolayısıyla böyle bir irade sakatlığının var olduğunu söylemek yanlış olur.

Davetin resmi bir mektupla yapılmış olması açık davet anlamına gelir ki, bu durum da hukuksal açıdan bir engel teşkil etmez.

³¹⁴ Demirci, a.g.m., 143.

Hâlihazırda devam eden Rusya müdahalesinin zamanında yapılmış olan davetin ürünleri olarak devam ettiği kabul edilebilir. Nitekim Suriye hükümeti tarafından davetin geri çekilmesiyle alakalı bir eylemde bulunulduğuna dair bilgi mevcut değildir.

Sonuç itibariyle, yapılan bu değerlendirme ışığında, Rusya'nın 30 Eylül 2015 tarihinden itibaren devam eden askeri müdahalesi, askeri güç kullanmanın hukukiliği bakımından uluslararası hukuka uygundur.

5.3. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Suriye'de Faaliyet Gösteren Terör Örgütlerine Karşı Kuvvet Kullanımları

5.3.1. Genel Hususlar

DAEŞ terör örgütü ile PKK/KCK'nin Suriye uzantısı PYD/YPG terör örgütünün Türkiye'nin ulusal güvenliğine yönelik oluşturduğu açık tehdit, Türkiye'nin söz konusu tehdidi bertaraf edebilmek adına gerekli tedbirleri almasını zorunlu hale getirmiştir. Bu kapsamda, Suriye topraklarında faaliyet gösteren söz konusu terör örgütlerinin Türkiye'ye karşı gerçekleştirdikleri silahlı saldırı boyutuna ulaşan eylemleri, bu eylemleri durdurabilmek adına Türkiye'nin meşru müdafaa hakkı kapsamında Suriye topraklarında kuvvet kullanmasını gerekli kılmıştır.

Bu çerçevede, Türkiye'nin Suriye'de bulunan DAEŞ ile PKK/KCK ve uzantısı PYD/YPG terör örgütlerine karşı kuvvet kullanımları sırasıyla,

a. 24 Temmuz 2015 tarih ve S/2015/563 sayılı mektupla³¹⁵ BM Güvenlik Konseyi'ne bildirdiği ve Küresel Koalisyon'un üyeleriyle koordinasyon içinde icra ettiği 25 Temmuz 2015 tarihli hava operasyonu,

b. 24 Ağustos 2016 tarih ve S/2016/739 sayılı mektupla³¹⁶ BM Güvenlik Konseyi'ne bildirdiği ve 24 Ağustos 2016'da başlattığı Fırat Kalkanı Harekâtı,

³¹⁵ “UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015.” <https://undocs.org/S/2015/221> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

³¹⁶ “UN Security Council S/2016/739 – 24 August 2016”, <https://undocs.org/S/2016/739> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

c. 20 Ocak 2018 tarih ve S/2018/53 sayılı mektupla³¹⁷ BM Güvenlik Konseyi'ne bildirdiği ve 20 Ocak 2018'de başlattığı Zeytin Dalı Harekâtı'dır.

Ayrıca, nitelik ve kapsam itibariyle söz konusu askeri güç kullanımlarından daha farklı özellikte olan bir diğer durum, Süleyman Şah Türbesi'nin geçici olarak konumunun değiştirilmesi faaliyetidir. Söz konusu operasyon, 22 Şubat 2015 tarih ve S/2015/127 sayılı mektupla BM Güvenlik Konseyi'ne bildirilmiş olup, 21 Şubat 2015 saat 19.00 ile 22 Şubat 2015 saat 04.00 saatleri arasında gerçekleştirilmiş³¹⁸ oldukça kısa süreli bir operasyondur. Bu operasyon, ilgili antlaşma ve protokoller* çerçevesinde, üzerinde Türkiye'nin egemenlik hakkının olduğu topraklar olarak tespit edilen alana ilişkin bir tasarruf olduğu için durum çalışması kapsamına dâhil edilmemiştir.

Diğer askeri operasyonların uluslararası hukuka uygunluklarına dair detaylı incelemeye geçmeden önce ifade edilmesi gereken husus, söz konusu operasyonlara ilişkin Türkiye'nin temel gerekçe olarak BM Antlaşması'nın 51. maddesi kapsamındaki meşru müdafaa hakkını sunmuş olmasıdır. Meşru müdafaa hakkının doğması için gerekli ilk şart olan silahlı saldırının vukuu bulmuş olması şartı sağlanmıştır. Türkiye, müdahalede bulunduğu terör örgütleri tarafından devam eden nitelikte saldırılara maruz kalmıştır.**

Söz konusu terör örgütlerinin eylemlerinin; basit eylemlerin ötesinde ciddi bir seviyede olması, aralıklarla tekrar eden nitelikte olması, süreklilik arz etmesi, çok

³¹⁷ "UN Security Council S/2018/53 – 20 January 2018", <https://undocs.org/en/S/2018/53> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

³¹⁸ "UN Security Council S/2015/127 – 22 February 2015", <https://undocs.org/S/2015/127> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

* Türkiye, BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu mektupta söz konusu dokümanlara yer vermiştir.

** Örneğin DAES'in 6 Ocak 2015'te İstanbul Sultanahmet'teki, 5 Haziran 2015'de Diyarbakır'daki, 20 Temmuz 2015'te Suruç'taki, 10 Ekim 2015'de Ankara'daki, Ocak ve Mart 2016'da İstanbul'daki bombalı saldırıları; 1 Ocak 2015'te Suriye'de bir astsubayın kaçırılması, 23 Temmuz 2015'te Oğuzeli Karakolu'na sınır ötesinden ateş açılması, 2015 ve 2016 yıllarında defaten Gaziantep Hudut Karakolu bölgesindeki askerlere ateş açılması, Kilis'e Rus yapımı Katyuşa füzeleriyle yapılan saldırı eylemleri gibi. DAES'in Türkiye'ye yönelik saldırıları ve bu saldırıların sınıflandırılmasına ilişkin bkz. Murat Yeşiltaş ve diğ., "Sınırdaki Düşman: Türkiye'nin DAİŞ ile Mücadelesi", SETA Yayınları, 2016, İstanbul, 31-45; YPG/PYD'nin eylemlerine örnek olarak: 10 Eylül 2015'te Hatay'a yönelik silahlı saldırı, 22 Mart 2017'de Bükülmez Sınır Karakolu'na keskin nişancı atışı, 25 Nisan 2017'de Gökhan Sınır Karakolu'na havan atışları gibi. YPG/PYD'nin Türkiye'ye yönelik saldırıları için bkz. "Türkiye-Afrin Sınırında YPG'nin Türkiye'ye Yaptığı Saldırıları", <http://www.suriyegundemi.com/2018/01/18/turkiye-afrin-sinirinda-ypgnin-turkiyeye-yaptigi-saldirilar/> [Erişim Tarihi: 25.03.2019].

sayıda insanın hayatını kaybetmesine neden olması, Türkiye'nin ulusal güvenliğine tehdit teşkil etmesi, ülke egemenliğini ihlal etmesi göz önüne alındığında silahlı saldırı boyutuna ulaştığı kolaylıkla kabul edilebilir. Nitekim Türkiye, sunduğu resmi mektuplarında da müdahalesine gerekçe oluşturan silahlı saldırı eylemlerini açıkça sıralamıştır.*

Söz konusu eylemlerin niteliği ve neden olduğu hasar/zayıyat oranı, etki ve ölçek** bakımından münferiden veya kümülatif*** olarak değerlendirildiğinde silahlı saldırı seviyesinde olduklarını açıkça göstermektedir.

Ayrıca, bir silahlı saldırının bir devlet dışı aktör tarafından gerçekleştirilmesi durumunda, mağdur devletin meşru müdafaa hakkının doğup doğmadığı noktasında ileri sürülebilecek olası olumsuz görüşlerin baştan yanlış olacağını vurgulamak adına, şu açıklamanın yapılmasında fayda vardır. Her ne kadar silahlı saldırının hem failinin hem de mağdurunun devlet olması gerektiği gibi bir anlayış hâkimmiş gibi gözükse de, terörizmin uluslararası boyuta kavuşması neticesinde, terör örgütlerinin eylemlerinin değişen niteliği ve uygulama alanlarının küresel boyuta ulaşmasının ortaya çıkardığı durum, meşru müdafaa'nın bu klasik anlayışının sınırlarını değiştirmiştir. Nitekim 11 Eylül saldırıları bu anlayışın değişmesinde bir dönüm noktası olmuştur. BM Güvenlik Konseyi'nin söz konusu saldırılara ilişkin aldığı 1368 (2001)³¹⁹ ve 1373 (2001)³²⁰ sayılı kararlarında, terör unsurlarının uluslararası barış ve güvenliğe tehdit arz ettiğini ifade etmesi ve bu durumda bireysel/kolektif meşru müdafaa hakkından bahsetmesi, devlet dışı aktörlerin silahlı saldırı boyutuna ulaşan eylemlerinin de meşru müdafaa hakkını doğuracağı anlayışını desteklemiştir.

*Söz konusu eylemler için bkz. ss. 141-142.

** Bir terör örgütünün bir devlete karşı silahlı bir saldırı gerçekleştirmiş sayılması için, söz konusu terör örgütünün gerçekleştirdiği eylemin ağırlık ve etki açısından silahlı saldırı teşkil edebilecek yeterlilikte olması gerekir. Burada kastedilen, eylemin kapsamı ve yarattığı zararın boyutlarıdır. Bkz. Topal, *a.g.e.*, 121.

*** Bir terör örgütü tarafından gerçekleştirilen eylemlerin münferiden bakıldığında etki ve ölçek bakımından silahlı saldırı boyutuna ulaşmaması durumunda, bu nitelikte eylemler bir bütün olarak ele alınabilecek ve bu şekilde silahlı saldırı şartının yerine getirilip getirilmediğinin tespiti yapılabilecektir. Bu durum, terör tehdidinin, şiddet eylemlerinin ara ara vuku bulduğu devam eden nitelikte bir tehdit olduğu; bir terör eyleminin sona ermesinin saldırının tamamen bittiği değil, terör örgütünce başka bir eylem için uygun zamanın beklendiği anlamına geldiği; dolayısıyla meşru müdafaa hakkının devam ettiği anlayışının sonucudur. Bkz. Topal, *a.g.e.*, 124-125.

³¹⁹ "UN Security Council Resolution 1368 (2001)", http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368%20%282001%29 [Erişim Tarihi:05.03.2019].

³²⁰ "UN Security Council Resolution 1373 (2001)", [https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)&Lang=E](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001)&Lang=E) [Erişim Tarihi:05.03.2019].

Ayrıca, normatif açıdan bakıldığında da, BM Antlaşması'nın 51. maddesinin lafzının da söz konusu görüş ile uyumlu olduğu görülmektedir. Her ne kadar BM Antlaşması md. 2/4'teki yasak, hem kaynağı hem de hedefi devlet olan bir kuvvet kullanımına ilişkin olarak düzenlenmiş olsa da; aynı sınırlamaya 51. maddede yer verilmeyerek silahlı saldırının kaynağının devlet olması şartı öngörülmemiştir.³²¹ Yani, BM Antlaşması'nın 51. maddesine göre; silahlı saldırının, BM'ye üye bir devlete karşı gerçekleştirilmiş olması gerekirken, bir devlet tarafından gerçekleştirilmiş olması zorunlu değildir. Madde metninin bu esneklikle hazırlanmış olması, onun, kaynağı fark etmeksizin silahlı saldırı düzeyine ulaşması şartıyla bütün saldırı türlerini içerdiğini ortaya koymaktadır.³²² Dolayısıyla, Türkiye'nin terör örgütleri tarafından kendisine karşı yöneltilen silahlı saldırılara dair mukabil eylemde bulunma hakkının olduğu açıkça kabul edilebilir bir durumdur. BM Güvenlik Konseyi, DAESH ve El-Nusra Cephesi ile El Kaide bağlantılı unsurlara ilişkin aldığı 20 Kasım 2015 tarih ve 2249 (2015) sayılı³²³ kararında; söz konusu terör örgütlerinin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit arz ettiğini vurgulayarak; Irak ve Suriye'de DAESH kontrolünde bulunan bölgelerde, söz konusu unsurların faaliyetlerini önlemek ve bastırmak için, yeterli kapasiteye haiz tüm üye devletleri gerekli tüm tedbirleri almaya, Suriye ve Irak'ın önemli bölgelerinde kurdukları güvenli bölgeleri yok etmeye davet ederek, her ne kadar BM Antlaşması'nın VII. bölümüne veya meşru müdafaa hakkına açıkça atıfta bulunmasa da bu durumu destekler mahiyette bir irade beyanında bulunmuştur. Nitekim Türkiye de, BM Güvenlik Konseyi'nin söz konusu kararlarına mektuplarında atıfta bulunarak müdahalelerinin meşruiyetine ilişkin zemini destekler nitelikte hareket etmiştir.

Türkiye'nin askeri operasyonlarının hedefi Suriye devleti değil, Suriye topraklarında bulunan ve kendisine karşı saldırılarda bulunan terör unsurlarıdır. Dolayısıyla, Türkiye'nin hedefi Suriye'nin ülkesel egemenliği ile toprak bütünlüğü değil, bizzat ilgili terör örgütleridir.

³²¹ Michael N. Schmitt, 2003, 539; Sean D. Murphy, a.g.m., 50.

³²² Carsten Stahn, "Nicaragua is Dead, Long Live Nicaragua-the Right to Selfdefence Under Art.51 UN Charter and International Terrorism", *Terrorism as a Challenge for National and International Law: Security Versus Liberty?*, ed. Christian Walter, Vöneky Silja, Volker Röben ve Frank Schorkopf (Berlin: Springer, 2003), 827-879.

³²³ "UN Security Council S/RES/2249 – 20 November 2015", https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2249.pdf [Erişim Tarihi: 18.03.2019].

5.3.2. Kuvvet Kullanımlarının Hukuki Gerekçeleri

5.3.2.1. 24 Temmuz 2015 Tarihinde Suriye'deki DAEŞ Hedeflerine Düzenlenen İlk Hava Operasyonunun Hukuki Gerekçesi

Türkiye, 24 Temmuz 2015'te Diyarbakır'dan havalanan 3 F-16 uçağı ile Suriye'deki DAEŞ hedeflerine ilk kez hava operasyonu gerçekleştirmiştir. Söz konusu operasyona ilişkin Başbakanlık'tan yapılan açıklamada şu ifadeler yer verilmiştir:

*"Saat 03.12'de Diyarbakır 8. Jet Ana Üs Komutanlığı'ndan 3 F-16 havalanmış, 03.40 – 03.53 arasında icra edilen hava harekâtı ile DAEŞ terör örgütüne ait 3 hedef vurulmuştur. Daha önceden belirlenen 2 karargâh ve 1 toplanma noktasına 4 güdümlü bomba atılmıştır. Uçaklarımız 04.24'te üslerine intikal etmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti ulusal güvenliğini korumak için gerekli önlemleri almakta kararlıdır."*³²⁴

Türkiye'nin, söz konusu operasyonun hukuki gerekçesine ilişkin BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu 24 Temmuz 2015 tarih ve S/2015/563 sayılı mektup aşağıdaki gibidir:

"Hükümetimin talimatı üzerine, Suriye'deki duruma ilişkin olarak yazıyorum.

2011 yılında, sokaklarda, demokratik reformlar ve özgürlükler için barışçıl gösteriler yapan Suriye halkına karşı Suriye rejimi savaş açmayı tercih ettikten sonra, katliam, ıstırap ve Suriye halkının acısı artmaya devam etmektedir.

Bugün, ölüm oranının 300.000'nin üzerinde olduğu düşünülmektedir. Suriye nüfusunun yarısı, ülke içinde ve ülke dışına yerinden edilmiştir. Bu sıkıntıyı biz göğüslemekteyiz ki, Suriyelilerin yaklaşık %10'u hâlihazırda Türkiye'de yaşamaktadır.

Suriye'deki gelişmeler, bu bölgeyle uzun bir sınırı paylaştığımız için Türkiye'yi oldukça etkilemektedir. Çatışma başladığından beri, Suriye'den kaynaklanan tehdit ve saldırılara maruz kalmaktayız. Şimdiye kadar, Suriye kaynaklı saldırılar sebebiyle 158 Türk vatandaşı hayatını kaybetmiştir.

DAEŞ'in ortaya çıkışıyla birlikte, Suriye'den gelen tehdit yeni bir boyut kazanmıştır. Suriye, DAEŞ için güvenli bölge haline gelmiştir. Bu alan, DAEŞ tarafından, eğitim, planlama, finans sağlama ve sınır boyunca saldırılar düzenleme maksatlı kullanılmaktadır. Ayrıca, 2170 (2014) ve 2178 (2014) sayılı Güvenlik Konseyi kararları, DAEŞ'in yarattığı tehdidin ve uluslararası toplumun DAEŞ'le mücadeledeki kararlılığının altını çizmektedir.

20 Temmuz 2015'te, Suruç'ta, 32 Türk vatandaşının hayatını kaybetmesine neden olan terör saldırısı; Türkiye'nin, DAEŞ'in devam eden saldırılarının açık ve muhakkak tehdidi altında olduğunu yeniden teyit etmiştir. Son olarak da, 23 Temmuz 2015'te, DAEŞ, Elbeyli hattında bulunan askerlere saldırıda bulunmuş ve 1 Türk askeri hayatını kaybetmiştir.

³²⁴ "TSK'dan IŞİD'e Hava Operasyonu", https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150724_diyarbakir_f16lar [Erişim Tarihi: 02.04.2019].

Belli ki, Suriye'deki rejim, Suriye kaynaklı ve Türkiye'nin ve halkının güvenliğini tehlikeye atan bu tehditleri önlemekte ne yeterli ne de isteklidir.

BM Antlaşması'nın 51. maddesi çerçevesinde, tek başına ya da kolektif şekilde kendini savunmak, uluslararası hukuka göre doğal hakkımızdır.

Buna dayanarak, Türkiye, Küresel Koalisyon'un üyeleriyle koordinasyon içinde hareket etmek de dâhil olmak üzere, Suriye'deki DAESH'e karşı kendi vatandaşlarını ve topraklarını korumak ve terör tehdidine karşı koymak için gerekli ve orantılı askeri hamleleri başlatmıştır.

*Mevcut mektup metninin, Güvenlik Konseyi'nin bir dokümanı gibi yayılması durumunda müteşekkirdir.*³²⁵

5.3.2.2. Fırat Kalkanı Harekâtı'nın Hukuki Gerekçesi

Fırat Kalkanı Harekâtı, 24 Ağustos 2016 tarihinde başlamış olup, operasyonel açıdan 29 Mart 2017 tarihinde sona ermiştir.* Söz konusu harekâtın hukuki gerekçesine ilişkin Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu, 24 Ağustos 2016 tarih ve S/2016/739 sayılı mektup aşağıdaki gibidir:

"Müteakip hususları dikkatinize sunabilmek adına hükümetimin talimatı üzerine yazıyorum.

Suriye'deki çatışmanın trajik sonuçları altıncı yılında da aynı şiddetle devam ettiğinden dolayı, sadece Suriye halkı değil bütün bölge son derece acı çekmektedir. Uygun zemini bulan terör örgütleri, bölgesel istikrara ve Türkiye'nin ulusal güvenliğine açık bir tehdit teşkil eden faaliyetler icra etmektedirler.

Güvenlik Konseyi'ne sunduğumuz 24 Temmuz 2015 tarihli bir mektupta, konseyin üyelerini, DAESH terör örgütüyle mücadele konusundaki niyetimiz ve bu bağlamda başlattığımız eylemler konusunda bilgilendirmiştik.

Söz konusu tarihten itibaren, Suriye konulu terörizm ve onun yayılma etkileri katlanarak artmaktadır. DAESH teröristleri, Türkiye'de 21 kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan roket saldırıları ve topçu atışları yapmıştır. DAESH aynı zamanda, şehirlerimizde yüzlerce insanımızın hayatına kasteden terör saldırıları gerçekleştirmiştir. Son olarak da, çoğu kadın ve çocuk olan 54 vatandaşımız, 20 Ağustos'ta Gaziantep'te düzenlenen bir başka bombalı saldırının kurbanı olmuşlardır.

Bu terörist tehdidi ortadan kaldırma noktasında, cevabımız her zaman BM Antlaşması'nın 51. maddesinde öngörülen meşru müdafaa hakkı doğrultusunda; orantılı, ölçülü ve sağduyulu olmaktadır.

Türkiye, kendi ulusal çabalarının bir parçası olarak ve uluslararası girişimlerle de işbirliği içerisinde, 24 Ağustos 2016'nın erken saatlerinde, doğrudan ve kasten Türkiye'yi hedef alan DAESH'e karşı bir askeri operasyon başlatmıştır. Uluslararası koalisyon unsurlarınca da desteklenen bu askeri faaliyet, Suriye'nin kuzeyinde DAESH kontrolündeki bölgelerde icra edilmektedir.

³²⁵ "UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015." <https://undocs.org/S/2015/221> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

* 29 Mart 2017 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısı sonucunda dağıtılan basın bildirisinde harekâtın başarıyla nihayetlenildiği bildirilmiştir. Bkz. "29 Mart 2017 Tarihli Toplantı", <https://www.mgk.gov.tr/index.php/29-mart-2017-tarihli-toplanti> [Erişim Tarihi: 25.03.2019].

Bu önlem, hem 51. maddede tespit edilen meşru müdafaa anlayışına dayalı olan ulusal ve sınır güvenliğini sağlamak adına, hem de Güvenlik Konseyi'nin 1373 (2001), 2170 (2014) ve 2178 (2014) sayılı kararları ile üye ülkelere atfettiği terörizmle mücadele sorumluluğu bağlamında gerekliydi.

Altını çizmek isterim ki, Suriye'nin toprak bütünlüğünü ve siyasal birlikteliğini tartışmasız bir şekilde taahhüt eden Türkiye, söz konusu temel ilkeleri desteklemek ve daha da geliştirmek anlayışıyla bu önlemi almaktadır.

Türkiye, Suriye'deki çatışmaya, Cenevre Bildirisi ve 2254 (2015) sayılı Güvenlik Konseyi kararıyla tespit edilen gerçek bir politik geçiş yoluyla politik bir çözüm bulabilmeye ilişkin taahhüdüne sadık kalmaya devam etmektedir ve bunu en kısa zamanda gerçekleştirebilmek adına yılmaz çabalarına devam edecektir.

*Mevcut mektup metninin, Güvenlik Konseyi'nin bir dokümanı gibi yayılması durumunda müteşekkiri olurum.*³²⁶

5.3.2.3. Zeytin Dalı Harekâtı'nın Hukuki Gerekçesi

Zeytin Dalı Harekâtı, 20 Ocak 2018 tarihinde başlamış olup, operasyonel açıdan 18 Mart 2018 tarihinde sona ermiştir.* Söz konusu harekâtın hukuki gerekçesine ilişkin Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu, 20 Ocak 2018 tarih ve S/2018/53 sayılı mektup aşağıdaki gibidir:

"Müteakip hususları dikkatinize sunmak adına Hükümetimce talimatlandırıldım.

Suriye'deki silahlı çatışma, 7'inci yılında da aynı şiddette devam ettiği için, savaşın yayılma etkisi Suriye sınırlarını ve yakın çevresini aşmaktadır. Uygun zemini bulan terör örgütleri, Suriye'nin toprak bütünlüğünün yanında, bölgesel ve uluslararası güvenliğe de ciddi tehdit oluşturmaktadır.

Türkiye'nin ulusal güvenliği, Suriye konumlu terör örgütlerinin doğrudan tehdidi altındadır ki, bu örgütler arasında DAESH ile PKK/KCK'nın Suriye uzantısı PYD/YPG en başta gelmektedir.

Terörizm tehdidine karşı koyma noktasında cevabımız, her zaman BM Antlaşması'nın 51. maddesinde tanımlandığı gibi, orantılı, ölçülü ve meşru müdafaa hakkı doğrultusunda olmaktadır.

Bu bağlamda, Türkiye, 2.015 km² alanın DAESH'ten temizlendiği ve terörden arındırılmış güvenli bir bölgenin kurulabildiği, dolayısıyla yerinden edilmiş Suriyelilerin evlerine güvenli ve gönüllü bir şekilde dönmelerini mümkün kılan Fırat Kalkanı Harekâtı'nı geçen yıl başarılı bir şekilde neticelendirmiştir.

Bununla birlikte, Suriye'den gelen ve sınırlarımızı hedef alan terörizm tehdidi sona ermemiştir. Son zamanlarda roket saldırılarında görülen artış ve PKK/KCK/PYD/YPG terör örgütünün denetiminde bulunan Afrin/Suriye bölgesinden Türkiye'nin Hatay ve Kilis şehirlerine

³²⁶ "UN Security Council S/2016/739 – 24 August 2016", <https://undocs.org/S/2016/739> [Erişim Tarihi: 20.03.2019]

* Afrin merkezinin 18.03.2019'da kontrol altına alınmasıyla harekâtın operasyonel amacına ulaşıldığı kabul edilebilir.

yöneltiren taciz atışları, birçok sivil ve askerin hayatını kaybetmesiyle, birçoğunun da yaralanmasıyla sonuçlanmıştır.

Türkiye'ye bu alandan sızan ve Avrupa ülkeleriyle birlikte Türkiye'nin de güvenliğini hedef alan DAES unsurlarının yarattığı risk, Suriye'nin diğer bölgelerinden Afrin bölgesine son zamanlarda gelen DAES teröristleriyle daha da yükselmiştir.

Bu terörist tehdidine karşı koymak amacıyla, Türkiye söz konusu terör unsurlarına karşı, 20 Ocak 2018'de bir askeri harekât başlatmıştır. Bu harekâtın amacı, sınır güvenliğini sağlamak, Afrin'deki teröristleri etkisiz hale getirmek ve kardeş Suriyelileri kurtarmaktır. Dolayısıyla, harekâtın hedefi, sadece teröristler, sığınakları, barınakları, mevzileri, silahları, araç ve teçhizatlarıdır. Sivil zayıyata meydan vermemek adına tüm tedbirler alınmaktadır.

Bu önlem, hem 51. maddede tespit edilen meşru müdafaa anlayışına dayalı olan ulusal ve sınır güvenliğini sağlamak adına, hem de Güvenlik Konseyi'nin 1373 (2001), 1624 (2005), 2170 (2014) ve 2178 (2014) sayılı kararları ile üye ülkelere atfettiği terörizmle mücadele sorumluluğu bağlamında gereklidir.

Altını çizmek isterim ki, Suriye'nin toprak bütünlüğünü ve siyasal birlikteliğini tartışmasız bir şekilde taahhüt eden Türkiye, söz konusu temel ilkeleri desteklemek ve daha da geliştirmek anlayışıyla bu önlemi almaktadır.

Türkiye, Suriye'deki çatışmaya, Cenevre Bildirisi ve 2254 (2015) sayılı Güvenlik Konseyi kararıyla tespit edilen gerçek bir politik geçiş yoluyla politik bir çözüm bulabilmeye ilişkin taahhüdüne sadık kalmaya devam etmektedir ve bunu en kısa zamanda gerçekleştirebilmek adına yılmaz çabalarına devam edecektir.

Mevcut mektup metninin, Güvenlik Konseyi'nin bir dokümanı gibi yayılması durumunda müteşekkirdir.³²⁷

5.3.3. BM Güvenlik Konseyi'ne Sunulan Resmi Mektuplarda Atıfta Bulunan BM Güvenlik Konseyi Kararları

Türkiye, Suriye'de faaliyet gösteren ve kendisine karşı silahlı saldırılarda bulunan terör unsurlarına karşı yürüttüğü askeri harekâtları, uluslararası hukuk açısından temel olarak BM Antlaşması'nın 51. maddesinde öngörülen meşru müdafaa hakkına dayandırmakla birlikte, BM Güvenlik Konseyi'ne sunmuş olduğu mektuplarında harekâtların meşruiyetini daha da zenginleştirmek adına BM Güvenlik Konseyi'nin 1373 (2001), 1624 (2005), 2170 (2004), 2178 (2014) ve 2254 (2015) sayılı kararlarına da atıfta bulunmuştur.

³²⁷ "UN Security Council S/2018/53 – 20 January 2018", <https://undocs.org/en/S/2018/53> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

5.3.3.1. 28 Eylül 2001 Tarih ve 1373 (2001) Sayılı Karar³²⁸

1373 (2001) sayılı karar, 11 Eylül saldırılarına ilişkin alınmış bir karar olup, yine aynı özelliği taşıyan 12 Eylül 2001 tarih ve 1368 (2001) sayılı karara³²⁹ da atıfta bulunmaktadır. Bu kararlarla BM Güvenlik Konseyi, terör eylemlerinin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit arz ettiğini vurgulamakla beraber, 11 Eylül saldırılarına karşı bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkının varlığından bahsetmektedir. Ayrıca, BM Antlaşması'yla uyumlu olacak şekilde, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik terörist faaliyetlerin neden olduğu tehditle tüm araçlarla mücadele gerekliliğini vurgulamakta, bu kapsamda devletleri, terörist faaliyetleri bastırmak ve engellemek için hemen birlikte çalışmaya davet etmektedir. Bu içeriği ile söz konusu kararlar, meşru müdafaa hakkının doğmasına neden olan silahlı saldırının failinin, terör örgütleri gibi devlet dışı silahlı aktörler de olabileceği anlayışının hâkim kılınmasını sağlamıştır.

5.3.3.2. 14 Eylül 2005 Tarih ve 1624 (2005) Sayılı Karar³³⁰

Bu karar, terörizmin uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditlerine ilişkin olmakla birlikte, benzer ilgede birçok önceki kararlarına* da atıfta bulunmaktadır. BM Antlaşması hükümleriyle uyumlu olacak biçimde, terörizmin tüm şekilleriyle mücadele gerekliliğinden bahsetmekte, devletlerin terörizmle mücadeleye yönelik aldığı önlemlerin uluslararası hukuka (özellikle uluslararası insan hakları hukukuna, mülteci hukukuna ve insancıl hukuka) uygun olmaları gerektiğini ifade etmektedir.

³²⁸ “UN Security Council Resolution 1373 (2001)”.

[https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)&Lang=E](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001)&Lang=E) [Erişim Tarihi:05.03.2019].

³²⁹ “UN Security Council Resolution 1368 (2001)”.

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368%20%282001%29 [Erişim Tarihi:05.03.2019].

³³⁰ “UN Security Council Resolution S/RES/1624 (2005) - 14 September 2005”.

<http://unscr.com/en/resolutions/doc/1624> [Erişim Tarihi:18.03.2019].

* 1267 (1999), 1373 (2001), 1535 (2004), 1540 (2004), 1566 (2004), 1617 (2005), 1456 (2003)

5.3.3.3. 15 Ağustos 2014 Tarih ve 2170 (2014) Sayılı Karar³³¹

Bu kararda, 1373 (2001) sayılı karar da dâhil olmak üzere birçok karara* atıfta bulunulmuştur. Irak Cumhuriyeti ve Suriye Arap Cumhuriyeti'nin bağımsızlık, egemenlik, üniterlik ve toprak bütünlüğü vurgulanarak, BM Antlaşması'nın amaç ve ilkeleri hatırlatılmıştır. Terörizmin tüm şekilleriyle uluslararası barış ve güvenliğe yönelik en ciddi tehditlerden birisi olduğunu, kim tarafından, ne zaman ve hangi güdüyle icra edilmiş olursa olsun hiçbir terör eyleminin bir gerekçesinin olmayacağını ve hepsinin suç teşkil edeceğini beyan etmektedir. Uluslararası insan hakları hukuku, mülteci hukuku, insancıl hukuku da içerecek şekilde uluslararası hukukla ve BM Antlaşması ile uyumlu olarak, terörist faaliyetlerin uluslararası barış ve güvenliğe karşı oluşturduğu tehdidin tüm yönleriyle mücadele gerekliliğinden dem vurmakta, bu minvalde BM'nin buna yönelik çabaları yönlendirme ve koordine etmedeki önemli rolünü vurgulamaktadır.

Kararda ayrıca, DAESH terör örgütünün eylemleri, aşırı şiddet içeren ideolojisi, insan hakları ile uluslararası insancıl hukuka dair büyük, sistematik ve yaygın ihlalleri şiddetle kınanmaktadır. BM Antlaşması VII. bölüm altında hareket edildiğine yer verilerek, bu kapsamda devletlere, 1373 (2001) sayılı karardaki yükümlülükleri hatırlatılmakta, DAESH ve El-Nusra Cephesi'yle mücadeledeki çabaların bölgesel işbirliği içerisinde icra edilmesinin öneminin altı çizilmektedir. Ayrıca kararda, yabancı terörist savaşçılar, yaptırımlar, terörist faaliyetlerin finansmanı ve raporlama konularında çeşitli hükümlere yer verilmiştir.

5.3.3.4. 24 Eylül 2014 Tarih ve 2178 (2014) Sayılı Karar³³²

Karar, önceki kararlarda olduğu gibi, terörizmin uluslararası barış ve güvenlik için tehdit olduğunu vurgulamakla birlikte, bu tehdidin dünyanın çeşitli bölgelerinde artan hızla yayıldığına ilişkin endişesini dile getirmekte, bu tehditle mücadeledeki kararlılığı yinelemektedir. 1373 (2001) sayılı karara muhtelif sayıda atıf yapan bu kararı, diğerlerinden farklı kılan özelliği, yabancı terörist savaşçılara ilişkin önemli

³³¹ “UN Security Council Resolution S/RES/2170 (2014) – 15 August 2014”, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2170> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

*1267 (1999), 1373 (2001), 1618 (2005), 1624 (2005), 2083 (2012), 2129 (2013), 2133 (2014), 2161 (2014)

³³² “UN Security Council Resolution S/RES/2178 (2014) – 24 September 2014”, [https://undocs.org/S/RES/2178\(2014\)](https://undocs.org/S/RES/2178(2014)) [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

hükümler içeriyor olmasıdır. Kararda, yabancı terörist savaşçının tanımı yapılarak, üye devletlere bu unsurlarla mücadele kapsamında, radikalleşmenin önlenmesinden rehabilitasyon stratejilerinin geliştirilmesine; finansal boyuttan sınır kontrolüne dair çeşitli tedbirler alması yönünde çağrıda bulunmaktadır.

5.3.3.5. 18 Aralık 2015 Tarih ve 2254 (2015) Sayılı Karar³³³

Karar, 2249 (2015) sayılı karar da dâhil olmak üzere birçok karara* atıfta bulunmaktadır. Suriye'nin bağımsızlık, egemenlik, üniterlik ve toprak bütünlüğüne, BM Antlaşması'nın amaç ve ilkelerine olan bağlılığı ifade eden karar, Suriye'deki fiziksel yıkımdan insanların acı çekmesine kadar uzanan durumla ilgili endişesini paylaşmakta, bu olumsuz durumun politik çözüm bulunana kadar daha da kötüleşerek devam edeceğini öngörmektedir.

Dolayısıyla, söz konusu endişeyi gidermeye dayalı, Suriye'ye politik çözüm bulma üzerine yoğunlaşmış olan bu karar, Suriye'deki mevcut krize yönelik sürdürülebilir nitelikteki tek çözümün;

- ✓ Devlet kurumlarının devamlılığını temin eden karşılıklı rıza üzerine dayalı,
- ✓ Kapsamlı bir geçiş yönetim yapısının (bütün yürütme kuvvetleriyle birlikte) kurulmasını içeren,
- ✓ Suriye halkının yasal taleplerini karşılayan,
- ✓ 2118 (2013) sayılı kararla³³⁴ onaylanmış olan 30 Haziran 2012 tarihli Cenevre Bildirisi'nin** tam olarak uygulanması anlayışı altında,

³³³ “UN Security Council Resolution S/RES/2254 (2015) – 18 December 2014”, [https://undocs.org/S/RES/2254\(2015\)](https://undocs.org/S/RES/2254(2015)) [Erişim Tarihi: 21.03.2019].

* 2042 (2012), 2043 (2012), 2118 (2013), 2139 (2014), 2165 (2014), 2170 (2014), 2175 (2014), 2178 (2014), 2191 (2014), 2199 (2015), 2235 (2015), 2249 (2015).

³³⁴ “UN Security Council Resolution S/RES/2118 (2013) – 27 September 2013”, [https://undocs.org/S/RES/2118\(2013\)](https://undocs.org/S/RES/2118(2013)) [Erişim Tarihi: 21.03.2019].

** Cenevre Bildirisi, Suriye'deki şiddete ve insan hakları ihlallerine son verecek, Suriye halkının kendi geleceklerini demokratik ve bağımsız bir şekilde belirleyebilecekleri politik süreçte başlayabilmek adına oluşturulmuştur. Bu kapsamda bildiri, tüm yürütme erkini uygulayabilen geçici bir hükümet yapısının (mevcut hükümeti, muhalif ve diğer grupları da içerecek ve karşılıklı rıza

- ✓ Kapsamlı ve Suriye liderliğinde politik bir süreç izlemek olduğunu vurgulamaktadır.

5.3.4. Kuvvet Kullanımlarının Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi

5.3.4.1. Uluslararası Hukuka Aykırı Olduğuna Dair Görüşler

Türkiye'nin, Suriye topraklarında terör örgütlerine karşı kuvvet kullanımlarının uluslararası hukuka aykırı olduğuna dair ileri sürülen görüşler; genellikle operasyonların orantısız olduğu, Suriye'nin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına zarar verilerek işgale uğradığı, saldırının kaynağının devlet dışı aktör olamayacağı, saldırıların silahlı saldırısı seviyesine ulaşmamış olabileceği, sivil zayıflara neden olunduğu üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Örneğin Anne Peters, Zeytin Dalı Harekâtı'na ilişkin yaptığı değerlendirmesinde, harekâtın; mevcut hukukta saldırının kaynağının devlet olması gerektiği düşüncesi altında, YPG'nin bir devlet dışı aktör olması münasebetiyle meşru müdafaa hakkının doğmasına neden olabilecek bir süje olamayabileceği ve Türkiye tarafından BM Güvenlik Konseyi'ne sunulan mektupta gerekçe olarak gösterilen saldırı örneklerinin etki ve ölçek açısından silahlı saldırı seviyesine ulaşmamış olabileceği gerekçeleriyle harekâtın hukuki açıdan sıkıntılı olduğunu ifade etmektedir.³³⁵

Fırat Kalkanı Harekâtı'na ilişkin değerlendirme yapan Shane Reeves ve David Wallace ise konuya işgal rejimi açısından yaklaşarak, işgal hukuku hakkında birtakım tespitler yaptıktan sonra; Türkiye'nin, Suriye'nin bir bölümünü işgal ettiğini, Cerablus-El Rai hattı boyunca uzanan alanı ele geçirdiğini ve bu bölgede egemen olan Suriye devletini yerinden ettiğini, dolayısıyla işgal durumunun söz konusu olduğunu ifade etmektedir.³³⁶

Konuya ilişkin bazı devlet yetkililerinin açıklamalarından örnekler sunmak gerektiğinde;

üzerine şekillenebilecek bir yapı) kurulmasıyla başlayan çeşitli adımları içermektedir. Söz konusu bildiriye ilişkin detaylı bilgi için bkz. BM Güvenlik Konseyi'nin 2118 (2013) sayılı kararı, Ek -2.

³³⁵ Anne Peters, "The Turkish Operation in Afrin (Syria) and the Silence of the Lambs", http://www.mpil.de/files/pdf5/Peters_EJIL_Talk_Turkey_Syria1.pdf [Erişim Tarihi: 23.04.2019].

³³⁶ Shane Reeves, David Wallace, "Has Turkey Occupied Northern Syria?", <https://www.lawfareblog.com/has-turkey-occupied-northern-syria> [Erişim Tarihi: 23.04.2019].

- ✓ Dönemin Almanya Savunma Bakanı Ursula von der Leyen, 24 Ocak 2018'deki bir röportajında, Türkiye'nin, PKK'nın korkunç terör saldırıları karşısında halkını korumak istemesinin anlaşılır bir durum olduğunu, ancak bunun orantısız bir tepkiyi haklı kılmayacağını ifade ederek imalı bir şekilde Zeytin Dalı Harekâtı'nı eleştirmiştir.³³⁷
- ✓ Dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Jean-Yves Le Drian ise, Türkiye'nin Suriye'de gerçekleştirdiği faaliyetlerle uluslararası hukuku ihlal ettiğini, sınırlarını korumanın sivilleri öldürmek anlamına gelmeyeceğini, bu durumun kınanması gerektiğini, Suriye'deki böylesi tehlikeli bir durum içerisinde Türkiye'nin savaşa başka bir savaş katmaması gerektiğini ifade ederek, kuvvet kullanımını *jus in bello* açısından eleştirmiştir.³³⁸

Devletlerin görüşlerine bakıldığında ise, Suriye'nin tepkisi dikkat çekmektedir. Suriye, esasında Türkiye'nin Suriye topraklarında kuvvet kullanımlarına ilişkin genel itiraz gerekçelerini ihtiva eden, ancak özelde Zeytin Dalı Harekâtı'na özgü itiraz metni olarak BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu mektubunda;

- ❖ Türkiye'nin, BM Antlaşması'nı ve Suriye'nin egemenliği ile toprak bütünlüğünü ihlal etmeye devam ettiğini,
- ❖ Askeri müdahalelerini BM Antlaşması'nın 51. maddesinde yer alan meşru müdafaa temelinde meşru göstermeye çalışarak hiç kimsenin inanmadığı yalanlarına devam ettiğini,
- ❖ Bir devlete meşru müdafaa hakkı veren bir saldırının; bireylerden veya terör örgütlerinden değil, başka bir devletten gelmesi gerektiğini,
- ❖ Türkiye'nin mektubunda atıfta bulunduğu BM Güvenlik Konseyi kararlarının hiçbirisinin, üye devletlere başka devletlerin egemenliğini ihlal etme hakkı

³³⁷ "Difficulties in Assessing the Illegality of the Turkish Intervention in Syria", <https://gpil.jura.uni-bonn.de/2018/01/difficulties-assessing-illegality-turkish-intervention-syria/> [Erişim Tarihi: 23.04.2019].

³³⁸ "France Says Turkey, Iran Violating International Law in Syria", <https://en.radiofarda.com/a/france-calls-on-iran-turkey-to-withdraw-from-syria/29025231.html> [Erişim Tarihi: 23.04.2019].

vermediğini ve terörizmle mücadele adı altında başka ülkeye askeri müdahale imkânı tanımadığını,

- ❖ Suriye'nin toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığına zarar verilerek BM Antlaşması md. 2/4 ile öngörülen kuvvet kullanma yasağının ihlal edildiğini,
- ❖ Türkiye'nin saldırısının yüzlerce sivilin hayatını kaybetmesine veya yaralanmasına, on binlerce Suriyelinin de evlerini terk etmelerine neden olduğunu; köylere, altyapıya, kültürel ve tarihi değerlere, arkeolojik kalıntılara, hizmet tesislerine zarar verdiğini,
- ❖ Türkiye'nin Suriye'ye politik çözüm getirme bağlılığının gerçekte uyuşmadığını ifade etmiştir.³³⁹

Zeytin Dalı Harekâtı'na ilişkin uluslararası medya kuruluşlarının raporlarında ortaya atılan ve harekâtın uluslararası meşruiyetine hâlel getirecek nitelikte olan asılsız iddialara ilişkin yapılan bir çalışmada, en sık görülen iddiaların; Türkiye'nin Suriye'yi istila ettiği, YPG'nin terör örgütü olmadığı ve Türkiye'nin güvenliğine yönelik doğrudan bir tehdit yaratmadığı, demokratik bir yapı (YPG'ye ithafen) tarafından yönetilen barışçıl bir bölgeye Türkiye'nin saldırdığı ve Türkiye'nin Kürtleri hedef aldığı iddiaları olduğu tespit edilmiştir.³⁴⁰

5.3.4.2. Uluslararası Hukuka Uygun Olduğuna Dair Görüşler

Türkiye'nin, Suriye topraklarında terör örgütlerine karşı kuvvet kullanımlarının uluslararası hukuka uygun olduğuna dair ileri sürülen görüşler, hem meşru müdafaa hakkının şartlarının yerine getirilmesi bakımından hem de terör eylemlerinin Suriye Devleti'ne izafe edilmesi bakımından ihtilaflı bir durumun olmadığına dikkat çekmektedirler.

³³⁹ “UN Security Council S/2018/82 – 01 February 2018”, <https://undocs.org/S/2018/82> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

³⁴⁰ “5 Frequently Voiced False Claims About Turkey's Afrin Operation”, <http://factcheckingturkey.com/syria/5-frequently-voiced-false-claims-about-turkeys-afrin-operation-435> [Erişim Tarihi: 20.04.2019].

Örneğin, özellikle Fırat Kalkanı Harekâtı'nın uluslararası hukuk bakımından meşruluğuna ilişkin gerek iç hukuk işlemleri gerekse uluslararası hukuk işlemleri bağlamında kapsamlı bir analiz yapan, harekâtı meşru müdafaa anlayışı altında meşru gören ve bu hakkın esasında daha önce ortaya çıkan ve kullanılmaya başlanılan başka bir hakkın devamı niteliğinde olduğunu vurgulayan Süleyman Sırrı Terzioğlu'na göre;

- ✓ Suriye'de belirli bölgelerde var olan otorite boşluğu, DAESH ve PYD/YPG terör örgütlerinin bu boşluktan faydalanarak Türkiye'ye karşı saldırılar gerçekleştirmelerini kolaylaştırmış, ülke egemenliği ihlal edilmiştir. Bu saldırıların ortadan kaldırılması Türkiye için kaçınılmaz bir durum haline gelmiştir.
- ✓ Türkiye, gerçekleştirdiği harekâtına yönelik gerek iç hukuk gerekse uluslararası hukuk açısından gerekli olan meşru zemini yaratmıştır. Bu kapsamda, gerekli TBMM kararlarına imza atmış ve harekâtını bireysel meşru müdafaa hakkı çerçevesinde başlattığını beyan etmiştir.
- ✓ Suriye, ülkesinden kaynaklı terör saldırılarını önlemede hem yetersiz kalmış hem de isteksiz davranmıştır. Söz konusu saldırıların silahlı saldırı seviyesine ulaşması, Türkiye'nin meşru müdafaa hakkının doğmasına neden olmuştur.
- ✓ Türkiye, harekâtını son çare olarak, saldırıyı ortadan kaldıracak düzeyde, orantılı bir şekilde ve meşru müdafaa hakkının bir gereği olarak icra etmiştir.³⁴¹

Benzer görüşleri paylaşan Fatma Taşdemir ve Adem Özer ise makalelerinde; devlet dışı aktörler tarafından devam eden nitelikte ve sistematik bir saldırıya maruz bırakılan Türkiye'nin BM Antlaşması'nın 51. maddesinde öngörülen ve doğal olan meşru müdafaa hakkını kullandığı gerekçesiyle uluslararası hukuk açısından uygun olmayan bir durumun olmadığını ifade etmektedirler.³⁴²

³⁴¹ Terzioğlu, a.g.m., 635-636.

³⁴² Fatma Taşdemir, Adem Özer, "Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından Fırat Kalkanı Operasyonu", *Akademik Hassasiyetler*, C. 4, S. 7 (2017): 67.

Madeline Holmqvist Skantz da, devlet dışı aktörlere karşı ülke sınırları dışında meşru müdafaaya başvurulması bağlamında değerlendirdiği isteksizlik veya acizlik doktrinine ilişkin tezinde; DAESH'le mücadele kapsamında, isteksizlik veya acizlik doktrininin yasal bir dayanak olarak birçok devlet tarafından kullanıldığına işaret ederek, Türkiye'nin de, Suriye rejiminin, Türkiye'nin güvenliğini açıkça tehlikeye sokan ve ülkesinden kaynaklı terör tehdidini önlemede ne yeterli ne de istekli olduğuna, BM Antlaşması'na göre meşru müdafaa hakkının doğal hakkı olduğuna dair irade açıklamasında bulunduğu dikkat çekmektedir.³⁴³

Mesut Hakkı Caşın da;

"Türkiye uluslararası hukuktan kaynaklanan meşru müdafaa hakkını kullanarak Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtı'nı sınır operasyonlarıyla sınırın hemen dibinde terör yapılanmasına izin vermeyeceğini, egemen bir devlet olarak hürriyet ve bağımsızlığına karşı bu tür bir oldubittiye karşı olacağını, siyasi ve askeri duruşu ile yansıtmıştır. ABD ile çözüm için Haziran ayında başlatılan Münbiç'in boşaltılması yönündeki mutabakata rağmen terör örgütü PKK/YPG'nin bölgeyi terk etmemesi ve silahlarını bırakmaması, Ankara için ciddi bir endişe kaynağı teşkil etmeye devam etmektedir."

sözleriyle hem mevcut harekâtların meşru olduğunu hem de olası Fırat'ın doğusuna operasyonun da BM Antlaşması'nın 51. maddesindeki meşru müdafaa hakkından kaynaklandığını vurgulamıştır.³⁴⁴

Deborah Pearlstein, Fırat Kalkanı Harekâtı'na ithafen, operasyonun hedefinin bölgedeki çeşitli devlet dışı aktörler olduğunu, operasyon süresince Türkiye'nin Suriye güçleriyle düşmanca bir tutum içerisinde hareket ettiğini iddia edecek bir durumun söz konusu olmadığını vurgulayarak harekâtın orantılı olduğuna dair tespitte bulunmuştur.³⁴⁵

Alison Pert ise, doğrudan Türkiye'nin operasyonlarına ilişkin bir değerlendirme olmasa da, uluslararası hukukta yaşanan bir değişime dikkat çekerek, Türkiye'nin müdahale gerekçelerine bazı açıklıklar getirmiştir. Pert'e göre, terörizmin yeni çağının doğal bir sonucu olarak DAESH gibi devlet dışı aktörlere karşı da meşru müdafaa hakkının kullanımı artık söz konusu olabilmekte ve ev sahibi

³⁴³ Skantz, a.g.t., 58-59.

³⁴⁴ "Prof. Dr. Caşın: Fırat'ın Doğusuna Harekât Meşru Müdafaa Hakkından"

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/prof-dr-casin-firatin-dogusuna-harekat-mesru-mudafaa-hakkindan/1342905> [Erişim Tarihi: 24.04.2019].

³⁴⁵ Deborah Pearlstein, "Turkey's US-Backed Operation in Syria Has Created an International Armed Conflict", <https://www.justsecurity.org/33643/us-backed-turkey-operation-syria-creates-international-armed-conflict/> [Erişim Tarihi: 24.04.2019].

devletin teröristleri veya silahlı grupları ortadan kaldırmada isteksiz veya aciz olması durumunda bu unsurlara karşı kuvvet kullanmak mümkün olabilmektedir.³⁴⁶

5.3.4.3. Değerlendirme

Türkiye'nin başvurduğu kuvvet kullanımlarına dair BM Güvenlik Konseyi'ne gönderdiği mektuplar incelendiğinde; harekâtların hukuki gerekçesine ilişkin BM Antlaşması'nın 51. maddesinde öngörülen meşru müdafaa hakkı esas gerekçe olarak sunulmakla birlikte, BM Güvenlik Konseyi'nin 1373 (2001), 1624 (2005), 2170 (2014), 2178 (2014) ve 2254 (2015) sayılı kararlarına da atıf yapılarak harekâtın meşruiyet zeminine destekte bulunulmak istendiği görülmektedir. Bu nedenle, harekâtın uluslararası hukuka uygunluğu açısından yapılacak bir değerlendirme, meşru müdafaa hakkına dayalı kuvvet kullanılması bağlamında bir incelemenin yapılmasını ve harekâtın meşruiyetine destek teşkil etmesi noktasında mektupta ifade edilen BM Güvenlik Konseyi kararlarına ilişkin içerik analizinin yapılmasını gerektirmektedir.

5.3.4.3.1. Meşru Müdafaa Hakkının Şartlarının Yerine Getirilmesi Bakımından Değerlendirme

Meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanılmasına yönelik yapılacak değerlendirme, BM Antlaşması'nın 51. maddesi çerçevesinde, meşru müdafaa hakkının kullanımına ilişkin şartların yerine getirilip getirilmediğinin tespiti ile mümkün olabilecektir.

Ancak buna geçmeden önce ifade edilmesi gereken bir husus söz konusudur. Esasında Türkiye'nin Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtları'na dair kullandığı meşru müdafaa hakkı, daha önce kullanmaya başladığı başka bir meşru müdafaa hakkının devamı niteliğindedir. Yani, DAEŞ'in silahlı saldırılarına ilişkin Türkiye'nin başvurduğu meşru müdafaa hakkı bu harekâtlardan önce doğmuştur ve Türkiye söz konusu harekâtlardan önce de bu hakkı kullanmaya başlamıştır.

³⁴⁶ Alison Pert, "Are Air Strikes Against IS in Syria Lawful?", <https://www.abc.net.au/news/2015-08-24/pert-are-air-strikes-against-is-in-syria-lawful/6720658> [Erişim Tarihi: 24.04.2019].

Nitekim Türkiye'nin, DAESH kaynaklı 20 Temmuz 2015 tarihli Suruç saldırısı ve 23 Temmuz 2015 tarihli Elbeyli saldırısı sonucu 24 Temmuz 2015 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'ne,

“Belli ki, Suriye'deki rejim, Suriye kaynaklı ve Türkiye'nin ve halkının güvenliğini tehlikeye atan bu tehditleri önlemekte ne yeterli ne de isteklidir.

BM Antlaşması'nın 51. maddesi çerçevesinde, tek başına ya da kolektif şekilde kendini savunmak, uluslararası hukuka göre doğal hakkımızdır.

Buna dayanarak, Türkiye, Küresel Koalisyon'un üyeleriyle koordinasyon içinde hareket etmek de dâhil olmak üzere, Suriye'deki DAESH'e karşı kendi vatandaşlarını ve topraklarını korumak ve terör tehdidine karşı koymak için gerekli ve orantılı askeri hamleleri başlatmıştır.”³⁴⁷

ifadelerinin yer aldığı bir mektup göndermesi, ayrıca Fırat Kalkanı Harekâtı'na ilişkin mektubunda da,

“Güvenlik Konseyi'ne sunduğumuz 24 Temmuz 2015 tarihli bir mektupta, konseyin üyelerini, DAESH terör örgütüyle mücadele konusundaki niyetimiz ve bu bağlamda başlattığımız eylemler konusunda bilgilendirmiştik.”³⁴⁸

ifadelerine yer vermesi, Fırat Kalkanı Harekâtı'nda başvurulmuş meşru müdafaa hakkının daha önce kullanılmaya başladığını doğrular niteliktedir.

Aynı şekilde, Türkiye'nin, DAESH kaynaklı 20 Temmuz 2015 tarihli Suruç saldırısı ve 23 Temmuz 2015 tarihli Elbeyli saldırısı sonucu 24 Temmuz 2015 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'ne,

“Belli ki, Suriye'deki rejim, Suriye kaynaklı ve Türkiye'nin ve halkının güvenliğini tehlikeye atan bu tehditleri önlemekte ne yeterli ne de isteklidir.

BM Antlaşması'nın 51. maddesi çerçevesinde, tek başına ya da kolektif şekilde kendini savunmak, uluslararası hukuka göre doğal hakkımızdır.

Buna dayanarak, Türkiye, Küresel Koalisyon'un üyeleriyle koordinasyon içinde hareket etmek de dâhil olmak üzere, Suriye'deki DAESH'e karşı kendi vatandaşlarını ve topraklarını korumak ve terör tehdidine karşı koymak için gerekli ve orantılı askeri hamleleri başlatmıştır.”³⁴⁹

ifadelerinin yer aldığı bir mektup göndermesi; 20 Ağustos 2016'da 54 kişinin hayatını kaybetmesine neden olan canlı bomba saldırısı ile 23 Ağustos 2016'da düzenlenen roket saldırısı sonrası 24 Ağustos 2016'da BM Güvenlik Konseyi'ne,

³⁴⁷ “UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015”, <https://undocs.org/S/2015/221> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

³⁴⁸ “UN Security Council S/2016/739 – 24 August 2016”, <https://undocs.org/S/2016/739> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

³⁴⁹ “UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015”, <https://undocs.org/S/2015/221> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

“Bu terörist tehdidi ortadan kaldırma noktasında, cevabımız her zaman BM Antlaşması’nın 51. maddesinde öngörülen meşru müdafaa hakkı doğrultusunda; orantılı, ölçülü ve sağduyulu olmaktadır.

Türkiye, kendi ulusal çabalarının bir parçası olarak ve uluslararası girişimlerle de işbirliği içerisinde, 24 Ağustos 2016’nın erken saatlerinde, doğrudan ve kasten Türkiye’yi hedef alan DAEŞ’e karşı bir askeri operasyon başlatmıştır. Uluslararası koalisyon unsurlarınca da desteklenen bu askeri faaliyet, Suriye’nin kuzeyinde DAEŞ kontrolündeki bölgelerde icra edilmektedir.

Bu önlem, hem 51. maddede tespit edilen meşru müdafaa anlayışına dayalı olan ulusal ve sınır güvenliğini sağlamak adına, hem de Güvenlik Konseyi’nin 1373 (2001), 2170 (2014) ve 2178 (2004) sayılı kararları ile üye ülkelere atfettiği terörizmle mücadele sorumluluğu bağlamında gerekliydi.³⁵⁰

ifadelerinin yer aldığı bir mektup göndermesi; bu mektupta ayrıca,

“Güvenlik Konseyi’ne sunduğumuz 24 Temmuz 2015 tarihli bir mektupta, konseyin üyelerini, DAEŞ terör örgütüyle mücadele konusundaki niyetimiz ve bu bağlamda başlattığımız eylemler konusunda bilgilendirmiştik.”³⁵¹

ifadesiyle atıfta bulunması; daha sonra Zeytin Dalı Harekâtı’na ilişkin mektubunda da Fırat Kalkanı Harekâtı’na göndermede bulunması ve bu mektupta,

*“Terörizm tehdidine karşı koyma noktasında **cevabımız, her zaman** BM Antlaşması’nın 51. maddesinde tanımlandığı gibi, orantılı, ölçülü ve meşru müdafaa hakkı doğrultusunda olmaktadır.”³⁵²*

diyerek aslında daha önce vermiş olduğu cevapların da meşru müdafaa hakkı kapsamında olduğunu vurgulaması, Zeytin Dalı Harekâtı’nda başvurulmuş meşru müdafaa hakkının da daha önce kullanılmaya başlandığını doğrular niteliktedir.

Dolayısıyla, söz konusu harekâtlar, Türkiye’nin, Suriye’de faaliyet gösteren terör örgütlerine karşı kullandığı meşru müdafaa hakkını kullanmasına ilişkin alınan önlemlerin başka bir boyutunu teşkil etmekte olup, bu harekâtların kapsamının, Türkiye’nin meşru müdafaa hakkını sınırlandırdığı söylenemez.³⁵³

Ancak yine de her üç harekâta dair meşru müdafaa hakkının kullanımına ilişkin şartların yerine getirilip getirilmediğinin tespiti bağlamında;

³⁵⁰ “UN Security Council S/2016/739 – 24 August 2016”, <https://undocs.org/S/2016/739> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

³⁵¹ “UN Security Council S/2016/739 – 24 August 2016”, <https://undocs.org/S/2016/739> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

³⁵² “UN Security Council S/2018/53 – 20 January 2018”, <https://undocs.org/en/S/2018/53> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

³⁵³ Terzioğlu, a.g.m., 611-612.

a. Türkiye'nin 24 Temmuz 2015 tarihli hava operasyonu meşru müdafaa kapsamında icra ettiği, mektubundaki,

*“BM Antlaşması'nın 51. maddesi çerçevesinde, tek başına ya da kolektif şekilde kendini savunmak, uluslararası hukuka göre doğal hakkımızdır... Buna dayanarak, Türkiye...gerekli ve orantılı askeri hamleleri başlatmıştır.”*³⁵⁴

ifadesinden anlaşılmaktadır. Söz konusu ifade, bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkını birlikte içermekle birlikte, bu durum, Türkiye'nin her iki hakka da dayanarak operasyonu gerçekleştirdiği anlamına gelmez. Bu ifade, Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan meşru müdafaa hakkının varlığını ortaya koymak için, BM Antlaşması'nın 51. maddesinden alıntılanmak suretiyle yazıldığı için, bireysel ve kolektif kavramlarına birlikte yer verilmiştir. Mektupta, Küresel Koalisyon'un üyeleriyle koordinasyon içinde hareket edildiğinden bahsedilmesi, kolektif meşru müdafaa hakkının kullanıldığı gibi bir anlayış doğurmaz. Bu durum, Türkiye'nin düzenlediği hava operasyonu, uluslararası koalisyon üyelerinin düzenledikleri hava operasyonları arasında askeri anlamda gerekli olan koordinasyonun kurulduğunu ifade eden bir durumdur. Ayrıca, mektupta, bir devlet tarafından yardım çağrısında bulunulduğuna ve bu yardım kapsamında kuvvet kullanıldığına dair bir ifade olmadığından kolektif meşru müdafaa hakkına başvurulduğu iddia edilemez. Bu durumda Türkiye'nin, bireysel meşru müdafaa hakkı kapsamında operasyonu başlattığı rahatlıkla söylenebilir. Nitekim mukabil eyleme kaynak teşkil eden silahlı saldırıların, mektupta da açıkça ifade edildiği gibi bizzat Türkiye'ye karşı düzenlenen silahlı saldırılar olması, bu düşüncayı doğrulamaktadır.

Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtları'na ilişkin olarak ise, her ne kadar BM Güvenlik Konseyi'ne sunulan mektuplarda çeşidi belirtilmeden sadece meşru müdafaa hakkı kapsamında olduğu ifade edilmiş olsa da, Türkiye'nin bu harekâtları, bireysel meşru müdafaa hakkı kapsamında icra ettiği rahatlıkla söylenebilir. Aksi takdirde, eğer kolektif meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanmış olsaydı, bu durumda Türkiye'nin tıpkı, Irak'ın kolektif meşru müdafaa hakkı kapsamında yardım talebi üzerine, ABD'nin, Suriye'de bulunan terör örgütlerine yönelik müdahalesine ilişkin BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu mektupta³⁵⁵ yaptığı gibi,

³⁵⁴ “UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015”, <https://undocs.org/S/2015/221> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

³⁵⁵ “UN Security Council S/2014/695 – 23 September 2014”, <https://undocs.org/S/2014/695> [Erişim Tarihi: 03.03.2019].

hangi devlet tarafından yardım istendiğini ve bu yardım kapsamında kuvvet kullandığını açıkça ifade etmesi gerekirdi. Bu noktada, bahse konu harekâtların Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) mensuplarıyla birlikte icra edilmiş olmasının, kolektif meşru müdafaa hakkı çerçevesinde hareket edildiğinin göstergesi olduğuna dair bir anlayışın uluslararası hukukta karşılığı yoktur. Türkiye'nin sunduğu mektuplarda böyle bir iddiasının olmadığı aşikâr olmakla birlikte, UAD, Nikaragua Davası'nda, kolektif meşru müdafaa hakkına başvurulabilmesi için, silahlı saldırının mağduru olan devletin bir başka devletten yardım talebinde bulunması şartını öngörmüştür.³⁵⁶ Dolayısıyla, kolektif meşru müdafaa hakkı, başka devletlerle birlikte kullanılabilen, silahlı saldırıya maruz kalan devletin yardım talebinde bulunmasının zorunlu olduğu bir haktır.³⁵⁷

b. Bireysel meşru müdafaa hakkının kullanımı için gerekli olan silahlı saldırının vukuu bulmuş olması şartının gerçekleştiği aşikardır. Saldırı ile silahlı saldırı kavramları arasındaki ayrımın keskin olmamasına ve silahlı saldırının tanımı konusundaki eksikliğe rağmen, DAEŞ ve PKK/KCK/YPG/PYD terör örgütlerinin Türkiye'ye karşı gerçekleştirdiği eylemler, silahlı saldırı seviyesine ulaşmış eylemlerdir.

Nitekim Türkiye, 24 Temmuz 2015 tarihli hava operasyonuna ilişkin sunduğu mektubunda,

*“Şimdiye kadar, Suriye kaynaklı saldırılar sebebiyle 158 Türk vatandaşı hayatını kaybetmiştir... 20 Temmuz 2015'te, Suruç'ta, 32 Türk vatandaşının hayatını kaybetmesine neden olan terör saldırısı; Türkiye'nin, DAEŞ'in devam eden saldırılarının açık ve muhakkak tehdidi altında olduğunu yeniden teyit etmiştir. Son olarak da, 23 Temmuz 2015'te, DAEŞ, Elbeyli hattında bulunan askerlere saldırıda bulunmuş ve 1 Türk askeri hayatını kaybetmiştir.”*³⁵⁸

diyerek;

Benzer şekilde Fırat Kalkanı Harekâtı'na ilişkin sunduğu mektubunda,

³⁵⁶ “International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986, prg. 211, 232.”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.08.2018].

³⁵⁷ Keskin, *a.g.e.*, 59.

³⁵⁸ “UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015”, <https://undocs.org/S/2015/221> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

“DAEŞ teröristleri, Türkiye’de 21 kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan roket saldırıları ve topçu atışları yapmıştır. DAEŞ aynı zamanda, şehirlerimizde yüzlerce insanımızın hayatına kasteden terör saldırıları gerçekleştirmiştir. Son olarak da, çoğu kadın ve çocuk olan 54 vatandaşımız, 20 Ağustos’ta Gaziantep’te düzenlenen bir başka bombalı saldırının kurbanı olmuşlardır.”³⁵⁹

ifadelerine yer vererek;

Nihai olarak Zeytin Dalı Harekâtı’na ilişkin sunduğu mektubunda da,

“Bununla birlikte, Suriye’den gelen ve sınırlarımızı hedef alan terörizm tehdidi sona ermemiştir. Son zamanlarda roket saldırılarında görülen artış ve PKK/KCK/PYD/YPG terör örgütünün denetiminde bulunan Afrin/Suriye bölgesinden Türkiye’nin Hatay ve Kilis şehirlerine yöneltilen taciz atışları, birçok sivil ve askerin hayatını kaybetmesiyle, birçoğunun da yaralanmasıyla sonuçlanmıştır.

Türkiye’ye bu alandan sızan ve Avrupa ülkeleriyle birlikte Türkiye’nin de güvenliğini hedef alan DAEŞ unsurlarının yarattığı risk, Suriye’nin diğer bölgelerinden Afrin bölgesine son zamanlarda gelen DAEŞ teröristleriyle daha da yükselmiştir.”³⁶⁰

diyerek kuvvet kullanımlarının meşruiyetini dayandığı bireysel meşru müdafaa hakkına kaynak teşkil eden silahlı saldırı şekillerini açıkça ortaya koymuştur.

c. Meşru müdafaa hakkının kullanımının BM Güvenlik Konseyi’ne bildirilmesi şartı bağlamında, Türkiye’nin BM Güvenlik Konseyi’ne mektuplar sunması ve bu mektupların tarihiyle harekâtların başlama tarihlerinin aynı olması, bu şartın yerine getirildiğini göstermektedir.

Ayrıca, Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtları’nın daha önce başlayan meşru müdafaa hakkının kullanımının devamı niteliğinde olduğu göz önüne alındığında, yine Türkiye’nin 24 Temmuz 2015 tarih ve S/2015/563 sayılı mektubu³⁶¹ Fırat Kalkanı Harekâtı açısından; bu mektupla birlikte Türkiye’nin 24 Ağustos 2016 tarih ve S/2016/739 sayılı mektubu³⁶² da Zeytin Dalı Harekâtı açısından söz konusu koşulun tamamlanması kapsamında değerlendirilebilir. Nitekim Türkiye’nin söz konusu harekâtlarına dair mektuplarında kendisinden bir

³⁵⁹ “UN Security Council S/2016/739 – 24 August 2016”, <https://undocs.org/S/2016/739> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

³⁶⁰ “UN Security Council S/2018/53 – 20 January 2018”, <https://undocs.org/en/S/2018/53> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

³⁶¹ “UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015”, <https://undocs.org/S/2015/221> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

³⁶² “UN Security Council S/2016/739 – 24 August 2016”, <https://undocs.org/S/2016/739> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

mektuba atıfta bulunarak meşru müdafaa hakkından bahsetmesi bu değerlendirmeyi desteklemektedir.

ç. BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliği korumak adına gerekli tedbirleri alması ve harekete geçmesi durumunda meşru müdafaa hakkının kullanımının sonlandırılması gerektiği şartına ilişkin ise; Türkiye'nin meşru müdafaa hakkının sonlandığı anlamına gelen herhangi bir tedbirin alınmadığı, dolayısıyla saldırının etkileri tamamen ortadan kalkıncaya kadar ya da BM Güvenlik Konseyi harekete geçinceye kadar bu hakkın devam edeceği, Türkiye'nin meşru müdafaa hakkının harekâtlar süresince varlığını sürdürdüğü ve halen sürdürmeye devam ettiği söylenebilir. Her ne kadar BM Güvenlik Konseyi, Suriye'de faaliyet gösteren terör örgütlerinin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini ifade eden, devletleri bu tehditle tüm yönleriyle mücadeleye davet eden, mücadele kararlılığını vurgulayan kararlara imza atmış, Suriye'ye nihai politik çözüm getirebilmek adına çeşitli girişimlerde bulunmuş olsa da; bu şarttan kastedilen şey, BM Güvenlik Konseyi'nin konuyu gündemine taşıması, tartışması vb. değil bizzat bir eylemde bulunması olduğundan, meşru müdafaa hakkına dayalı kuvvet kullanımını sonlandırmayı zorunlu kılacak bir tedbir söz konusu değildir.

d. Örf ve adet hukuku kapsamındaki meşru müdafaa hakkının şartlarından olan orantılılık ilkesi açısından bir değerlendirme yapıldığında, kuvvet kullanımlarının bu ilke çerçevesinde cereyan ettiği görülmektedir. Orantılılık ilkesinin, saldırıyı durduracak ölçüde kuvvet kullanılması gerekliliğine ilişkin, Türkiye'nin düzenlediği harekâtların, ölçü ve kapsam itibarıyla bu gereklilik sınırları içerisinde olduğu rahatlıkla ifade edilebilir.

24 Temmuz 2015 tarihli hava operasyonuna ilişkin olarak; mektupta,

“Suriye’deki gelişmeler, bu bölgeyle uzun bir sınırı paylaştığımız için Türkiye’yi oldukça etkilemektedir. Çatışma başladığından beri, Suriye’den kaynaklanan tehdit ve saldırılara maruz kalmaktayız. Şimdiye kadar, Suriye kaynaklı saldırılar sebebiyle 158 Türk vatandaşı hayatını kaybetmiştir.

DAEŞ’in ortaya çıkışıyla birlikte, Suriye’den gelen tehdit yeni bir boyut kazanmıştır. Suriye, DAEŞ için güvenli bölge haline gelmiştir. Bu alan, DAEŞ tarafından, eğitim, planlama, finans sağlama ve sınır boyunca saldırılar düzenleme maksatlı kullanılmaktadır...

...20 Temmuz 2015’te, Suruç’ta, 32 Türk vatandaşının hayatını kaybetmesine neden olan terör saldırısı; Türkiye’nin, DAEŞ’in devam eden saldırılarının açık ve muhakkak tehdidi altında

olduğunu yeniden teyit etmiştir. Son olarak da, 23 Temmuz 2015'te, DAESH, Elbeyli hattında bulunan askerlere saldırıda bulunmuş ve 1 Türk askeri hayatını kaybetmiştir."³⁶³

şeklinde ifade edilen tehdit, saldırı ve zayıatlar ile DAESH terör örgütünün açık eylemlerini ele aldığımızda, düzenlenen hava operasyonu ölçüsünde bir meşru müdafaa eyleminde bulunulması, orantılılık ilkesinin sınırlarını aşmaz.

Fırat Kalkanı Harekâtı'na ilişkin olarak ise; Türkiye'nin DAESH unsurlarına karşı 24 Temmuz 2015 tarih ve S/2105/563 sayılı mektubu³⁶⁴ ile BM Güvenlik Konseyi'ne bildirmiş olduğu kuvvet kullanımına rağmen, DAESH terör örgütünün yaydığı tehdit daha da artmış, Türkiye'ye karşı gerçekleştirdiği eylemler hız kesmeden devam etmiş, ciddi oranlarda zayıatlarla karşılaşmıştır. Nitekim Türkiye, bu durumu, mektubunda,

*"Söz konusu tarihten [burada kastedilen 24 Temmuz 2015] itibaren, Suriye konuşlu terörizm ve onun yayılma etkileri katlanarak artmaktadır. DAESH teröristleri, Türkiye'de 21 kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan roket saldırıları ve topçu atışları yapmıştır. DAESH aynı zamanda, şehirlerimizde yüzlerce insanımızın hayatına kasteden terör saldırıları gerçekleştirmiştir. Son olarak da, çoğu kadın ve çocuk olan 54 vatandaşımız, 20 Ağustos'ta Gaziantep'te düzenlenen bir başka bombalı saldırının kurbanı olmuşlardır."*³⁶⁵

diyerek açıkça ifade etmiştir. Dolayısıyla, gerek terör örgütünün mektupta ifade edilen söz konusu eylemleri ve oluşturduğu tehdit bağlamında, gerekse kümülatif açıdan bakarak eylemleri ve tehdidi bir bütün olarak ele aldığımızda* Fırat Kalkanı Harekâtı ölçüsünde bir meşru müdafaa eyleminde bulunulması, orantılılık ilkesi sınırlarını aşmaz.

Zeytin Dalı Harekâtı'na ilişkin olarak ise, 24 Ağustos 2016 tarihinde başlayan ve başarılı bir şekilde sonuçlanan Fırat Kalkanı Harekâtı'na rağmen Suriye kaynaklı terör tehdidi halen sonlanmamış, mevcut DAESH tehdidine ek olarak Afrin bölgesinin kontrolünü elinde tutan PKK/KCK/YPG/PYD terör örgütünün saldırılarına da maruz kalmıştır. Nitekim T.C. Cumhurbaşkanlığı tarafından Zeytin Dalı Harekâtı'na ilişkin yayınlanan bilgi notlarında, harekât öncesi son bir yıl içerisinde Suriye

³⁶³ "UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015", <https://undocs.org/S/2015/221> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

³⁶⁴ "UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015", <https://undocs.org/S/2015/221> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

³⁶⁵ "UN Security Council S/2016/739 – 24 August 2016", <https://undocs.org/S/2016/739> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

* Terör örgütüne karşı güç kullanılması hususunda, sadece son terör saldırısının değil, geçmişe yönelik bütün saldırıların etkileri kümülatif olarak hesaba katılarak buna uygun ölçüde kuvvet kullanılmalıdır. Bkz. Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk, Konu Anlatımı, Temel Belgeler, Örnek Kararlar*, 7. bs. ed. Reşat Volkan Günel, (İstanbul: Beta Yayınevi, 2014), 152.

sınırından 700'ün üzerinde saldırının gerçekleştirildiği bilgisi yer almaktadır.³⁶⁶

Türkiye bu durumu, mektubunda,

“...Türkiye, 2.015 km² alanın DAEŞ'ten temizlendiği ve terörden arındırılmış güvenli bir bölgenin kurulabildiği, dolayısıyla yerinden edilmiş Suriyelilerin evlerine güvenli ve gönüllü bir şekilde dönmelerini mümkün kılan Fırat Kalkanı Harekâtı'nı geçen yıl başarılı bir şekilde neticelendirmiştir.

Bununla birlikte, Suriye'den gelen ve sınırlarımızı hedef alan terörizm tehdidi sona ermemiştir. Son zamanlarda roket saldırılarında görülen artış ve PKK/KCK/PYD/YPG terör örgütünün denetiminde bulunan Afrin/Suriye bölgesinden Türkiye'nin Hatay ve Kilis şehirlerine yöneltilen taciz atışları, birçok sivil ve askerin hayatını kaybetmesiyle, birçoğunun da yaralanmasıyla sonuçlanmıştır.

Türkiye'ye bu alandan sızan ve Avrupa ülkeleriyle birlikte Türkiye'nin de güvenliğini hedef alan DAEŞ unsurlarının yarattığı risk, Suriye'nin diğer bölgelerinden Afrin bölgesine son zamanlarda gelen DAEŞ teröristleriyle daha da yükselmiştir.”³⁶⁷

diyerek açıkça ifade etmiştir. Dolayısıyla, gerek terör örgütünün mektupta ifade edilen söz konusu eylemleri ve oluşturduğu tehdit bağlamında, gerekse eylemleri ve tehdidi bir bütün olarak ele aldığımızda Zeytin Dalı Harekâtı ölçüsünde bir meşru müdafaa eyleminde bulunulması, orantılılık ilkesi sınırlarını aşmaz.

Ayrıca, 24 Ağustos 2016'da Fırat Kalkanı Harekâtı'nın icra edilmesine ihtiyaç duyulması, 24 Temmuz 2015 tarihli hava operasyonunun; benzer şekilde Zeytin Dalı Harekâtı'nın icra edilmesine ihtiyaç duyulması, Fırat Kalkanı Harekâtı'nın; son olarak da bugün hala Fırat'ın doğusuna sınır ötesi operasyon icra edilmesi konusunun gündemde olması, Zeytin Dalı Harekâtı'nın; terör örgütünün yaydığı tehdidi ve saldırılarını durdurma noktasında operasyon icra edilen bölge açısından başarılı olsa da, Suriye'nin başka bölgelerinden gelecek müteakip saldırıları önlemede tam anlamıyla yeterli olmadığını, harekât sonrasında da Suriye'den yöneltilen terör eylemlerinin devam ettiğini, dolayısıyla Türkiye'nin saldırıyı durduracak düzeyde kuvvet kullanılması sınırlarının altında hareket ettiğini göstermektedir.

³⁶⁶ “Cumhurbaşkanlığı'ndan Zeytin Dalı Harekâtı'yla İlgili 10 Soruya 10 Cevap”, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskanligindan-zeytin-dali-harekatiyla-ilgili-10-soruya-10-cevap-347860.html> [Erişim Tarihi: 28.03.2019].

³⁶⁷ “UN Security Council S/2018/53 – 20 January 2018”, <https://undocs.org/en/S/2018/53> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

Diğer taraftan, Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtları'nın uluslararası hukuka aykırı olduğuna dair ileri sürülen argümanlardan birisi olan 'Türkiye'nin Suriye'yi işgal ettiği' iddiası uluslararası hukukta karşılığı olmayan bir iddiadır.

İşgal rejimi, işgal devletinin askeri güçlerinin, işgal edilen devletin ülkesi üzerindeki fiziki varlığı ve bu varlığın neticesinde belirli bir süre denetim altında tutma durumu olarak adlandırılmaktadır. Bu rejim, ülke devletinden hukuki olarak ayrılmamayı içermektedir. Bu rejimin temel ilkesi, nihai aşamada yapılacak hukuki düzenlemeye kadar, ülke devletinin, işgal devletinin ülkesi olarak kabul edilmemesidir. İşgal devletlerinin, ülke devleti üzerinde doğrudan ya da kukla hükümetler aracılığıyla işgal yönetimi kurdukları görülmektedir.³⁶⁸ Bu kapsamda, Türkiye'nin, Suriye devletini denetim altında tuttuğu, Suriye ile Türkiye arasında bir hukuki düzenlemenin yapılması beklendiği, Türkiye'nin Suriye üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak yönetim oluşturduğu gibi argümanlar söz konusu olmadığı için, işgal rejiminden bahsedilemez. Türkiye'nin Suriye'de bulunma gerekçesi, siyasi/ideolojik vb. amaçlardan uzak, güvenliğini sağlama endişesiyle ilişkilidir. Operasyonel bakımdan harekâtların bitmesine rağmen, Türkiye'nin Suriye topraklarında bulunmaya devam etmesi, işgal veya meşru müdafaa hakkının sınırlarının aşarak orantılılık ilkesinin ihlali olarak değerlendirilemez. Orantılılık ilkesinin öngördüğü, saldırının etkilerini tamamıyla yok edecek düzeyde kuvvet kullanılması gerekliliği, Türkiye'nin harekâtın sonucunda terör unsurlarından arındırdığı bölgelerde askeri varlığını sürdürmeye devam etmesini haklı kılmaktadır. Çünkü harekâtlar sonrasında dahi, terör unsurlarının Suriye'nin diğer bölgelerindeki aktif varlığı, Suriye'deki otorite boşluğu ile birlikte göz önüne alındığında, Türkiye'nin harekât bölgelerini terk etmesi durumunda, terör örgütlerinden temizlenen bölgelere bu unsurların tekrar geri dönerek Türkiye'ye karşı yine saldırılarda bulunma ve ulusal güvenliği tehdit etme yüksek ihtimalinin olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla terör örgütlerinin saldırılarının etkileri ve tehdidi tamamen ortadan kalkmamıştır. Ayrıca, Türkiye'nin, harekâtları, sadece teröristleri hedef alarak ve onların kontrolündeki bölgede icra etmiş olması, harekâtların amacının işgal etmek gibi bir durum olmadığını, Suriye'nin ulusal egemenliğini ve toprak bütünlüğünü ihlal etmek gibi bir niyetin söz konusu olmadığını göstermektedir.

³⁶⁸ Pazarcı, *a.g.e.*, 528.

Zaten bu durum, Fırat Kalkanı Harekâtı'na dair mektupta,

“Türkiye, kendi ulusal çabalarının bir parçası olarak ve uluslararası girişimlerle de işbirliği içerisinde, 24 Ağustos 2016'nın erken saatlerinde, doğrudan ve kasten Türkiye'yi hedef alan DAESH'e karşı bir askeri operasyon başlatmıştır. Uluslararası koalisyon unsurlarınca da desteklenen bu askeri faaliyet, Suriye'nin kuzeyinde DAESH kontrolündeki bölgelerde icra edilmektedir...

...Altını çizmek isterim ki, Suriye'nin toprak bütünlüğünü ve siyasal birlikteliğini tartışmasız bir şekilde taahhüt eden Türkiye, söz konusu temel ilkeleri desteklemek ve daha da geliştirmek anlayışıyla bu önlemi almaktadır.

Türkiye, Suriye'deki çatışmaya, Cenevre Bildirisi ve 2254 (2015) sayılı Güvenlik Konseyi kararıyla tespit edilen gerçek bir politik geçiş yoluyla politik bir çözüm bulabilmeye ilişkin taahhüdüne sadık kalmaya devam etmektedir ve bunu en kısa zamanda gerçekleştirebilmek adına yılmaz çabalarına devam edecektir.”³⁶⁹

şeklinde ifade edilerek açıkça vurgulanmıştır. Nitekim bu anlayışı sahaya bizzat yansıtarak bölgede istikrarı sağlamak adına, Türkiye tarafından harekât sonrasında birçok faaliyette bulunulmuştur.*

Zeytin Dalı Harekâtı'na dair mektupta da,

“...Bu harekâtın amacı, sınır güvenliğimizi sağlamak, Afrin'deki teröristleri etkisiz hale getirmek ve kardeş Suriyelileri kurtarmaktır. Dolayısıyla, harekâtın hedefi, sadece teröristler, sığınakları, barınakları, mevzileri, silahları, araç ve teçhizatlarıdır.

...Altını çizmek isterim ki, Suriye'nin toprak bütünlüğünü ve siyasal birlikteliğini tartışmasız bir şekilde taahhüt eden Türkiye, söz konusu temel ilkeleri desteklemek ve daha da geliştirmek anlayışıyla bu önlemi almaktadır.

Türkiye, Suriye'deki çatışmaya, Cenevre Bildirisi ve 2254 (2015) sayılı Güvenlik Konseyi kararıyla tespit edilen gerçek bir politik geçiş yoluyla politik bir çözüm bulabilmeye ilişkin taahhüdüne sadık kalmaya devam etmektedir ve bunu en kısa zamanda gerçekleştirebilmek adına yılmaz çabalarına devam edecektir.”³⁷⁰

şeklinde ifade edilerek işgal niyetinin olmadığı BM Güvenlik Konseyi'ne ve uluslararası kamuoyuna bildirilmiştir. Nitekim harekâtın isminin de zeytin dalı olarak seçilmesi, bölgeye barış ve istikrarın getirilmesi amacını taşıdığını göstermektedir.

³⁶⁹ “UN Security Council S/2016/739 – 24 August 2016”, <https://undocs.org/S/2016/739> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

* Güvenlik, gıda, barınma, adaletin temini, sağlık, insani yardım, ekonomi, eğitim, altyapı-üstyapı vb. birçok alanda gerçekleştirilen inşaa faaliyetleri için bkz. Murat Yeşiltaş, Merve Seren, Necdet Özçelik, “Fırat Kalkanı Harekâtı: Harekâtın İcrası, İstikrarın Tesisi ve Alınan Dersler”, SETA Yayınları, 2017, İstanbul, 33-43.

³⁷⁰ “UN Security Council S/2018/53 – 20 January 2018”, <https://undocs.org/en/S/2018/53> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

Sonuç itibariyle, tüm kuvvet kullanımları orantılılık ilkesi çerçevesinde icra edilmiştir. Türkiye de bu durumu, 24 Temmuz 2015 tarihli hava operasyonuna dair mektubunda,

“...Türkiye,...Suriye’deki DAEŞ’e karşı kendi vatandaşlarını ve topraklarını korumak ve terör tehdidine karşı koymak için...orantılı askeri hamleleri başlatmıştır.”³⁷¹

Fırat Kalkanı Harekâtı’na dair mektubunda,

“Bu terörist tehdidi ortadan kaldırma noktasında, cevabımız her zaman BM Antlaşması’nın 51. maddesinde öngörülen meşru müdafaa hakkı doğrultusunda; orantılı, ölçülü ve sağduyulu olmaktadır.”³⁷²

Zeytin Dalı Harekâtı’na dair mektubunda da,

“Terörizm tehdidine karşı koyma noktasında cevabımız, her zaman BM Antlaşması’nın 51. maddesinde tanımlandığı gibi, orantılı, ölçülü ve meşru müdafaa hakkı doğrultusunda olmaktadır.”³⁷³

ifadelerine yer vererek açıkça vurgulamıştır.

e. Örf ve adet hukukundan kaynaklanan gereklilik ilkesi bağlamında bir değerlendirme yapıldığında; bu ilkenin, kuvvet kullanılmasından başka çare olmaması, kuvvete başvurunun artık zorunlu hale gelmesi gerektiği anlayışı altında, harekâtların, ilke sınırları çerçevesinde icra edildiği söylenebilir.

Suriye’nin, uluslararası terörizme yönelik yükümlülükleri kapsamında, ülkesinin terör örgütleri tarafından başka bir devlete yönelik eylemlerde bulunmak amacıyla kullanılmasını önleme yükümlülüğünün olduğu açıktır. Ancak, Suriye, bu yükümlülüğünü yerine getirmeyerek sorumluluğunun doğmasına sebebiyet vermiştir. Ülkede yaşanan iç savaşın getirdiği otorite boşluğu; devletin tam otoriteyi sağlamadaki başarısızlığı; Suriye’nin, terör örgütlerinin Türkiye’ye yönelttiği saldırıları ortadan kaldırmada isteksiz davranması ve bu konudaki kapasite eksikliği ile terör örgütlerinin ülkenin belli bölgelerinde denetimi ele geçirmiş olması söz konusu sorumluluğun gerekçeleri olarak sıralanabilir.

³⁷¹ “UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015.” <https://undocs.org/S/2015/221> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

³⁷² “UN Security Council S/2016/739 – 24 August 2016”, <https://undocs.org/S/2016/739> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

³⁷³ “UN Security Council S/2018/53 – 20 January 2018”, <https://undocs.org/en/S/2018/53> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

Dolayısıyla, 24 Temmuz 2015 tarihli hava operasyonuna dair mektubunda,

“Suriye’deki gelişmeler, bu bölgeyle uzun bir sınırı paylaştığımız için Türkiye’yi oldukça etkilemektedir. Çatışma başladığından beri, Suriye’den kaynaklanan tehdit ve saldırılara maruz kalmaktayız. Şimdiye kadar, Suriye kaynaklı saldırılar sebebiyle 158 Türk vatandaşı hayatını kaybetmiştir.

DAEŞ’in ortaya çıkışıyla birlikte, Suriye’den gelen tehdit yeni bir boyut kazanmıştır. Suriye, DAEŞ için güvenli bölge haline gelmiştir. Bu alan, DAEŞ tarafından, eğitim, planlama, finans sağlama ve sınır boyunca saldırılar düzenleme maksatlı kullanılmaktadır. Ayrıca, 2170 (2014) ve 2178 (2014) sayılı Güvenlik Konseyi kararları, DAEŞ’in yarattığı tehdidin ve uluslararası toplumun DAEŞ’le mücadeledeki kararlılığının altını çizmektedir.”³⁷⁴

şeklinde ifade ederek, tehdidin ve gerçekleşen saldırıların ciddiyetine, BM Güvenlik Konseyi’nin bu duruma yaklaşımına dikkat çeken;

Fırat Kalkanı Harekâtı’na dair mektubunda,

“Suriye’deki çatışmanın trajik sonuçları altıncı yılında da aynı şiddetle devam ettiğinden dolayı, sadece Suriye halkı değil bütün bölge son derece acı çekmektedir. Uygun zemini bulan terör örgütleri, bölgesel istikrara ve Türkiye’nin ulusal güvenliğine açık bir tehdit teşkil eden faaliyetler icra etmektedirler... Suriye konuşlu terörizm ve onun yayılma etkileri katlanarak artmaktadır...”³⁷⁵

şeklinde ifade ederek, tehdidin, altıncı yılında dahi azalmayan bir şiddet eğilimiyle devam ettiğini vurgulayan;

Zeytin Dalı Harekâtı’na dair mektubunda da,

“Suriye’deki silahlı çatışma, 7’inci yılında da aynı şiddette devam ettiği için, savaşın yayılma etkisi Suriye sınırlarını ve yakın çevresini aşmaktadır. Uygun zemini bulan terör örgütleri, Suriye’nin toprak bütünlüğünün yanında, bölgesel ve uluslararası güvenliğe de ciddi tehdit oluşturmaktadır.

Türkiye’nin ulusal güvenliği, Suriye konuşlu terör örgütlerinin doğrudan tehdidi altındadır ki, bu örgütler arasında DAEŞ ile PKK/KCK’nın Suriye uzantısı PYD/YPG en başta gelmektedir...

...Suriye’den gelen ve sınırlarımızı hedef alan terörizm tehdidi sona ermemiştir. Son zamanlarda roket saldırılarında görülen artış ve PKK/KCK/PYD/YPG terör örgütünün denetiminde bulunan Afrin/Suriye bölgesinden Türkiye’nin Hatay ve Kilis şehirlerine yöneltilen taciz atışları, birçok sivil ve askerin hayatını kaybetmesiyle, birçoğunun da yaralanmasıyla sonuçlanmıştır.

³⁷⁴ “UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015”, <https://undocs.org/S/2015/221> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

³⁷⁵ “UN Security Council S/2016/739 – 24 August 2016”, <https://undocs.org/S/2016/739> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

*Türkiye'ye bu alandan sızan ve Avrupa ülkeleriyle birlikte Türkiye'nin de güvenliğini hedef alan DAESH unsurlarının yarattığı risk, Suriye'nin diğer bölgelerinden Afrin bölgesine son zamanlarda gelen DAESH teröristleriyle daha da yükselmiştir.*³⁷⁶

şeklinde ifade ederek, tehdit ve saldırıların ciddiyetine dikkat çeken Türkiye için kuvvet kullanmak zorunlu hale gelmiştir.

Gereklilik ilkesinin, barışçı çözüm yollarının kuvvete başvurulmadan önce denenmiş olması koşuluna ilişkin, terör örgütleriyle mücadele bağlamında dikkat edilmesi gereken husustan* hareketle, Türkiye'nin meşru müdafaa eyleminin muhatabı Suriye devleti olmadığı için, her ne kadar harekâtı Suriye topraklarında icra etmiş olsa bile, Suriye rejimiyle barışçı çözüm yöntemlerine girmek gibi bir yükümlülüğü söz konusu değildir. Zaten, Suriye, ülkesinden kaynaklı terör tehdidini bertaraf etmede istekli ve yeterli olsaydı, harekâta gerek kalmayacak, barışçı çözüm yollarının aranması gibi bir konu gündeme gelmeyecekti. Diğer taraftan, Türkiye'nin DAESH ve/veya PKK/KCK/PYD/YPG terör örgütleriyle müzakereye oturup, sorunu barışçıl bir şekilde çözmesi hususu zaten düşünülemez bile. Dolayısıyla, gereklilik ilkesinin koşulları açısından da, harekâtın meşruiyetine hâlel getirecek bir durum yoktur.

f. Yine örf ve adet hukuku kaynaklı bir diğer ilke olan aciliyet ilkesi de kuvvet kullanımlarının başlama zamanı esasında riayet edilen bir diğer ilke olmuştur. Mektuplarda da ifade edildiği üzere; 24 Temmuz 2015 tarihli hava operasyonunun, 20 Temmuz 2015 Suroç saldırısı³⁷⁷ ile 23 Temmuz 2015 Elbeyli saldırısının³⁷⁸ hemen sonrasında düzenlenmiş olması; Fırat Kalkanı Harekâtı'nın, 20 Ağustos 2016'da 54 kişinin hayatını kaybetmesine neden olan canlı bomba saldırısı³⁷⁹ ile 23 Ağustos 2016'da düzenlenen roket saldırısının³⁸⁰ hemen sonrasında başlamış olması;

³⁷⁶ "UN Security Council S/2018/53 – 20 January 2018", <https://undocs.org/en/S/2018/53> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

* Söz konusu hususa dair gerekli açıklama için bkz. s. 75.

³⁷⁷ Bombalı intihar saldırısı sonucu 32 kişi hayatını kaybetmiş, 100'den fazla kişi yaralanmıştır. Bkz. "Suroç'ta Katliam: 31 Ölü, 104 Yaralı", https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150720_suruc_saldiri [Erişim Tarihi: 22. 03. 2019].

³⁷⁸ Suriye'de DAESH kontrolündeki bölgeden açılan ateş sonucu 1 astsubay şehit olmuş, 2 uzman çavuş yaralanmıştır. Bkz. "Kilis'te Askere Saldırı: 1 Astsubay Şehit", <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1106672-kiliste-askere-saldiri-1-sehit#> [Erişim Tarihi: 22. 03. 2019].

³⁷⁹ "Gaziantep'te Katliam", <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/gaziantepde-patlama-40203650> [Erişim Tarihi: 25.03. 2019].

³⁸⁰ "Kilis'e Roket, Karkamış'a Havan Topu Atıldı; Türkiye Karşılık Veriyor", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37162964> [Erişim Tarihi: 25.03. 2019].

Zeytin Dalı Harekâtı'nın, mektupta da ifade edildiği gibi, son zamanlarda Afrin bölgesinden gelen roket saldırıları ve taciz atışlarındaki artış sonrasında başlamış olması, silahlı saldırı ile meşru müdafaa eylemi arasında zamansal açıdan bir kopukluk olmadığını göstermektedir. Esasında söz konusu saldırılar sürekli nitelikte olan terör örgütü eylemlerinin harekât öncesi son zamanlarda gerçekleşenleri olup, harekâtların, aciliyet ilkesi sınırları içerisinde icra edildiğini gösteren yakın örneklerdir.

5.3.4.3.2. Terör Eylemlerinin Suriye Devleti'ne İzafe Edilmesi Bakımından Değerlendirme

Harekâtların, devlet dışı bir aktör olan DAESH ve/veya PKK/KCK/PYD/YPG terör örgütlerine karşı Suriye topraklarında icra edilmiş olması, meşru müdafaa eylemini haklı kılan silahlı saldırı fiillerinin Suriye devletine atfedilmesini gerekli kılar. Türkiye bu izafeyi, 24 Temmuz 2015 tarihli hava operasyonuna ilişkin mektubunda,

“Belli ki, Suriye'deki rejim, Suriye kaynaklı ve Türkiye'nin ve halkının güvenliğini tehlikeye atan bu tehditleri önlemekte ne yeterli ne de isteklidir.”³⁸¹

şeklinde ifade ederek isteksizlik veya acizlik doktrinine dayandırmıştır. Ancak, Türkiye, Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtları'na özgü olarak BM Güvenlik Konseyi'ne sunmuş olduğu mektuplarında, söz konusu izafeyi tanımlayan bir gerekçeye açıkça yer vermemiştir. Ancak, söz konusu iki harekât, 24 Temmuz 2015 tarih ve S/2015/563 sayılı mektupla³⁸² BM Güvenlik Konseyi'ne bildirmek suretiyle daha önce başlamış olan bir meşru müdafaa hakkının devamı niteliğindedir. Söz konusu mektupta, isteksizlik veya acizlik doktrinine yer verilmiş olması nedeniyle, Zeytin Dalı Harekâtı'nı meşru kılacak izafenin de, Suriye'nin ülkesinden kaynaklanan terörizm tehdidini önlemede ne istekli ne de yeterli olmasıyla sağlandığını söylemek mümkündür.

Doktrinin meşru zeminine ilişkin teorik bölümde yapılan açıklamalar* çerçevesinde, Türkiye'nin isteksizlik ve acizlik anlayışına dayalı gerekçesi haklı bir

³⁸¹ “UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015”, <https://undocs.org/S/2015/221> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

³⁸² “UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015”, <https://undocs.org/S/2015/221> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

* Söz konusu teorik açıklamalar için bkz. ss. 60-74.

gerekçedir. Şöyle ki, Suriye'deki iç savaş, otorite boşluğu ve birçok bölgenin terör örgütlerince ele geçirilmiş olması, Suriye'nin ülkesindeki terör faaliyetlerini sonlandırmada aciz kalması için yeterli sebeplerdir. Nitekim Suriye'nin, Rusya'yı, ülkesindeki terör örgütleriyle mücadele için davet etmesi de bu acizliğini doğrular niteliktedir. Diğer taraftan Suriye, Türkiye'nin, Suriye'ye yönelik dış politikalarından memnun olmadığı için, terör örgütlerinin Türkiye'ye zarar vermesinden rahatsız olmamakta ve dolayısıyla Rusya'yla birlikte her ne kadar kendi ülkesinde terör örgütleriyle mücadele ediyormuş gibi gözükse de, bu mücadele Türkiye'ye yönelik terör saldırılarını önleme çabalarını içermemekte, daha ziyade kaybettiği otoritesini tekrar ele geçirme amacına yönelik olmaktadır. Bu anlayış, Suriye'nin isteksizliğini göstermekte ve Türkiye'nin öne sürdüğü isteksiz ve aciz devlet gerekçesinin karşılığını teşkil etmektedir. Bu bağlamda, terör örgütlerinin eylemlerinin, Türkiye tarafından isteksiz ve aciz devlet anlayışıyla Suriye'ye izafe edilmesi, meşru müdafaa kapsamında başvurulacak askeri güç kullanımlarının uluslararası hukuka uygunluğuna halel getirmemektedir.

5.3.4.3.3. Atıfta Bulunulan BM Güvenlik Konseyi Kararları Bakımından Değerlendirme

Kuvvet kullanımlarına ilişkin BM Güvenlik Konseyi'ne sunulan mektuplarda atıfta bulunulan BM Güvenlik Konseyi'nin 1373 (2001), 1624 (2005), 2170 (2014), 2178 (2014) ve 2254 (2015) sayılı kararları, uluslararası topluma hitaben yazılmış olup, uluslararası terörizme karşı devletler tarafından birlikte hareket etmeyi öngörmektedir.³⁸³ Bu niteliğiyle söz konusu kararlar, harekâtların meşruiyet gerekçesine esas teşkil etmemekle beraber, uluslararası hukuka uygunluğuna destek sağlayacak kararlardır.

a. 28 Eylül 2001 Tarih ve 1373 (2001) Sayılı Karar³⁸⁴

Türkiye söz konusu karara atıfta bulunarak, terör örgütlerinin kendisine yönelik silahlı saldırı boyutuna ulaşan eylemlerine karşı meşru müdafaa hakkının olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, BM Güvenlik Konseyi'nin, uluslararası barış ve

³⁸³ Terzioğlu, a.g.m., 624.

³⁸⁴ "UN Security Council Resolution 1373 (2001)", [https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)&Lang=E](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001)&Lang=E) [Erişim Tarihi:05.03.2019].

güvenliği tehdit eden DAES terör örgütüyle mücadeleye yönelik çağrısına da cevap vermiştir.

b. 14 Eylül 2005 Tarih ve 1624 (2005) Sayılı Karar³⁸⁵

Türkiye söz konusu karara atıfta bulunarak, BM Antlaşması hükümleriyle uyumlu olacak biçimde, terörizmin tüm şekilleriyle mücadele gerekliliğini yerine getirdiğini, bu kapsamda aldığı önlemlerin uluslararası hukuka (özellikle uluslararası insan hakları hukukuna, mülteci hukukuna ve insancıl hukuka) uygun olduğunu vurgulamaktadır.

c. 15 Ağustos 2014 Tarih ve 2170 (2014) Sayılı Karar³⁸⁶

Türkiye söz konusu karara atıfta bulunarak, Suriye'nin ülkesel egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı duyduğunu, BM'nin amaç ve ilkeleriyle uyumlu olacak şekilde hareket ettiğini, harekâtın icrasında, uluslararası insan hakları hukuku, mülteci hukuku ve insancıl hukuk başta olmak üzere uluslararası hukuk ve BM Antlaşması ile uyumlu şekilde hareket ettiğini, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden terör örgütüne karşı gerekli tedbirleri alma yükümlülüğünü yerine getirdiğini vurgulamıştır.

ç. 24 Eylül 2014 Tarih ve 2178 (2014) Sayılı Karar³⁸⁷

Türkiye söz konusu karara atıfta bulunarak, terörizmin, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik artan şiddette yayılan tehdidiyle mücadele kararlılığına katkıda bulunduğunu, bünyesinde önemli derecede yabancı terörist savaşçı barındıran DAES terör örgütüyle mücadele etmek suretiyle yabancı terörist savaşçılara karşı başta sınır güvenliği olmak üzere çeşitli alanlarda gerekli tedbirleri aldığını vurgulamıştır.

³⁸⁵ “UN Security Council Resolution S/RES/1624 (2005) - 14 September 2005”, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1624> [Erişim Tarihi: 18.03.2019].

³⁸⁶ “UN Security Council Resolution S/RES/2170 (2014) – 15 August 2014”, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2170> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

³⁸⁷ “UN Security Council Resolution S/RES/2178 (2014) – 24 September 2014”, [https://undocs.org/S/RES/2178\(2014\)](https://undocs.org/S/RES/2178(2014)) [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

d. 18 Aralık 2015 Tarih ve 2254 (2015) Sayılı Karar³⁸⁸

Türkiye söz konusu karara atıfta bulunarak, BM amaç ve ilkelerine bağlılığını, Suriye'nin bağımsızlığını, egemenliğini, üniter yapısını ve toprak bütünlüğünü ihlal etmek niyetinde olmadığını, bu bağlamda Suriye'de kalıcı bir politik çözüm bulabilme konusunda kendisine düşen vazifeyi yerine getirmeye istekli olduğunu göstermiştir. Bu kararın, 20 Kasım 2015 tarih ve 2249 (2015) sayılı karara³⁸⁹ atıfta bulunmasıyla da Türkiye, söz konusu kararla, uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği, ismi açıkça belirtilmek suretiyle ifade edilen DAESH terör örgütüyle mücadele ettiğini beyan etmiştir. Bu suretle, terörizmin uluslararası boyuta ulaşması sonucu, terörizmle mücadelenin de ulusal sınırların dışında icra edilmek zorunda kalması, bu durumu istismar eden devletlerin uluslararası terörizmle mücadele adı altında başka devletler üzerindeki çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışması, bunu engellemek adına ilgili unsurun uluslararası kuruluşlarca terör örgütü olarak kabul edilmiş olması anlayışına uygun olarak, BM Güvenlik Konseyi tarafından terör örgütü olarak zikredilen DAESH'e karşı mücadele edildiği dolaylı olarak vurgulanmıştır.*

Sonuç olarak, gerek BM Antlaşması'nın 51. maddesinde öngörülen meşru müdafaa hakkı ile örfi hukuk kaynaklı meşru müdafaa hakkının şartlarını, gerekse devlet dışı aktörlerce gerçekleştirilen silahlı saldırıların devlete izafe edilmesi şartını yerine getiren Türkiye'nin, bireysel meşru müdafaa hakkına dayanarak ve BM Güvenlik Konseyi'nin ilgili bazı kararlarına da atıfta bulunarak, Suriye'de faaliyet gösteren terör örgütlerine yönelik kuvvet kullanımları uluslararası hukuka uygundur.

³⁸⁸ “UN Security Council Resolution S/RES/2254 (2015) – 18 December 2014”, [https://undocs.org/S/RES/2254\(2015\)](https://undocs.org/S/RES/2254(2015)) [Erişim Tarihi: 21.03.2019].

³⁸⁹ “UN Security Council S/RES/2249 – 20 November 2015”, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2249.pdf [Erişim Tarihi: 18.03.2019].

* PYD/YPG terör örgütünün atıfta bulunulan BM Güvenlik Konseyi kararlarında terör örgütü olarak nitelendirilmemiş olması, Türkiye'nin kuvvet kullanımlarının meşruiyetine hanel getirmez. Çünkü aslında PKK ve PYD, aralarında hiyerarşik bir bağ olan iki örgüttür. PKK ise; Avrupa Birliği, NATO, Avrupa'daki bir çok ülke ile ABD, Kanada ve Avusturalya gibi bir takım ülkeler tarafından terör örgütü olarak tanınan bir yapıdır. PKK-PYD arasındaki organik bağa ilişkin detaylı bilgi için bkz. Ahmet Tosun, “PYD'nin Siyasi ve Askeri Faaliyetlerinin Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2019), 110-118.

Bu noktada, Fatma Taşdemir ve Adem Özer'in Fırat Kalkanı Harekâtı'na özgü ifade ettiği şu hususların aslında diğer harekâtlar için de geçerli olduğunu söylemek hiç de yanlış olmayacaktır:

“Türkiye'nin ‘sınırlarını, vatandaşlarını ve bekasını’ korumak için gerçekleştirdiği Fırat Kalkanının Uluslararası Hukuk açısından meşruiyetini araştırmak ‘zorlama’ bir çaba gibi gelebilir. Ancak gelecekte olası yaptırımlara maruz kalmamak için; haklarımızı dünyaya duyurmak ve bunları garanti altına almak için bu gayreti göstermek zorundayız.”³⁹⁰

³⁹⁰ Taşdemir, Adem, a.g.m., 53.

6. SONUÇ

II. Dünya Savaşı sonrasında, kuvvet kullanılmasının yasaklanmasına dair kapsamlı bir tedbir alınması gerektiği konusunda hem fikir olan devletler, BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. fıkrası ile kuvvet kullanmayı ve tehdidini tamamen yasaklayan bir düzenleme getirmişlerdir. Ancak, madde metninin uluslararası toplumda farklı yorumlanması, yasağın kapsamı ve niteliği konusunda doktrinde farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Söz konusu görüşlerin uluslararası hukukun kaynakları çerçevesinde değerlendirilmesi neticesinde, devletlerin uluslararası ilişkilerinde esas olan kuvvet kullanma yasağının; genel nitelikte, kapsayıcı, madde metninde belirtilen 'siyasi bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve BM Antlaşması'nın amaçları' ölçütlerinin bir sınırlandırma amaçlı değil kuralı güçlü kılmak amaçlı konulmuş olduğu, tüm devletler için geçerli *jus cogens* niteliğinde bir kural olduğu, kuvvet kullanımını ve tehdidini birlikte yasakladığı; kuvvet kullanımının dolaylı veya doğrudan silahlı kuvvet kullanımı olduğu; her an gerçekleşme olasılığı taşıması gereken kuvvet kullanma tehdidin ise ne olduğunun BM Güvenlik Konseyi tarafından tespit edildiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Yasağın kapsamı ve niteliği temelinde zaten var olan bu sorunun yanında, uluslararası terörizm olgusu da, ortaya çıkışıyla birlikte BM kuvvet kullanma sistemine ilişkin bir diğer sorun olarak literatürdeki yerini almıştır. Terörizm, zaman içerisinde nitelik değiştirerek, gerek terör eylemlerinin ulusal sınırların dışına taşmasıyla doğrudan, gerekse terörizmin devletler tarafından bir dış politika aracı olarak kullanılmasıyla dolaylı olarak uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bunun sonucunda, devletlerin, uluslararası terörizmin ulusal güvenliklerini tehdit eden eylemlerine karşı kendi ülkeleri dışında kuvvet kullanması ihtiyacı hâsıl olmuş ve bu ihtiyaç, devletler için tasarlanmış BM kuvvet kullanma sisteminin devlet dışı aktör olan terör örgütleri söz konusu olduğunda bazı sorunlarla karşılaşmasını olağan kılmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra devletlerin terörü bir araç olarak kullanması, bu kapsamda devletlerin, terör örgütlerine sponsor olarak veya ideolojik, mali, askeri veya operasyonel anlamda dolaylı veya doğrudan destek sağlayarak, terörist faaliyetlere hoşgörü göstererek veya bu faaliyetlerle mücadele etme konusunda yetersiz kalarak uluslararası terörizme karşı yükümlülüklerini ihlal etmeleri ve bu

suretle kuvvet kullanma yasağının hilafında hareket etmeleri söz konusu sorunları daha da büyötmüştür.

Devletlerin ulusal güvenliklerine yönelik başka bir devletin ülkesinden kaynaklanan terör tehdidine karşı askeri güç kullanımları, Suriye'ye yönelik müdahaleler örneğinde; ABD, Rusya ve Türkiye'nin de dâhil olduğu birçok devletin münferiden veya kurulan uluslararası koalisyonun bir parçası olarak, Suriye'de faaliyet gösteren DAES ve diğler terör örgütlerine yönelik, hukuki gerekçe olarak davetle müdahale ve meşru müdafaa hakkına dayalı bir şekilde askeri güç kullanımları şeklinde tezahür etmiştir.

Söz konusu tezahürlerden birisi olan, ABD'nin 23 Eylül 2014 tarihinde Suriye'de faaliyet gösteren terör unsurlarına yönelik hava operasyonu meşru müdafaa hakkı kapsamında icra edilmiştir. Operasyonun hukuki gerekçesine ilişkin BM Güvenlik Konseyi'ne sunulan mektupta, BM Antlaşması'nın 51. maddesinde öngörölen kolektif meşru müdafaa hakkı esas gerekçe olarak yer almıştır. Bunun yanında, açıkça ifade edilmiş olmasa da, mektupta önleyici meşru müdafaa kapsamında da kuvvet kullanıldığını işaret eden bazı ifadelerin olduğu görölmektedir.

Bahse konu operasyonu uluslararası hukuk açısından incelediğimizde, kolektif meşru müdafaa hakkının; silahlı saldırının vukuu bulmuş olması, bu hakka başvurulduğunun BM Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesi, konseyin gerekli tedbirleri alması durumunda hakkın sonlandırılması, gereklilik/orantılılık/aciliyet ilkelerine uyumlu şekilde hareket edilmesi gerektiği şartlarının yerine getirilmesi açısından bir sorun bulunmamaktadır. Ancak, silahlı saldırının mağduru olan devletin bir başka devletten yardım talebinde bulunması şartının ise tartışmalı bir şekilde yerine getirildiğini söylemek mümkündür. Irak, yardım çağrısını içeren mektubunda, özellikle 'Irak sınırları dışında' ifadesine yer vermişken, ABD ise Irak'ın bu mektubundaki söz konusu ifadeyi içeren metni kendi mektubuna doğrudan alıntılarken, bu ifade yerine özellikle 'Suriye' kelimesine yer vermiştir. Bu husus, Irak'ın Suriye'ye müdahaleye özgü açık bir talebinin olduğunu gösteren bir durum yokken, ABD'nin Suriye'ye operasyon icra etmesini hukuki açıdan tartışmalı hale getirmektedir. Ayrıca, Irak'ın mektubunda bireysel ve/veya kolektif meşru müdafaa hakkından bahsetmemesi de dikkat çekmektedir. Bunlara ilaveten, Irak'ın yine aynı

mektubunda ‘açık rızamızla’ ifadesine yer vermesi, Suriye’ye müdahaleye rıza göstermesi anlamına gelmemektedir. Bir devlet, ancak kendi ülkesinde kuvvet kullanılmasına rıza gösterebileceği için, Irak’ın, ABD’ye Suriye’ye müdahale için rıza göstermesi anlamsız olmaktadır. Bu müdahaleye rıza göstermesi gereken bir devlet varsa o da Suriye olmalıdır.

Operasyonu, kolektif meşru müdafaa hakkının Suriye topraklarına genişletilmesi gerekçesi bakımından değerlendirdiğimizde, yine tartışmalı bir durumun olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. ABD, bu genişletmenin gerekçesi olarak; Suriye’nin, ülkesinin terör saldırıları için kullanılmasını engellemekte isteksiz veya aciz olduğunu öne sürmüştür. Ancak, terör örgütlerine karşı kolektif meşru müdafaa hakkının kullanılmasında dikkat edilmesi gereken bir husus bulunmaktadır. Silahlı saldırının mağduru olan devlet, yardım istediği devletten, söz konusu yardımı terör örgütünün faaliyette bulunduğu devletin ülkesinde gerçekleştirmesini istiyorsa, bu durumda silahlı saldırının ev sahibi devlete izafesini de kendisinin yapması gerekir. Nitekim ABD de, Suriye’ye müdahalesini Irak’ın kolektif meşru müdafaa hakkına dayandırdığı için, Irak’ın, izafe gerekçesini de sunarak ABD’den Suriye topraklarında askeri güç kullanmasını istemesi gerekirdi. Ancak, isteksizlik veya acizlik doktrininin Irak tarafından öne sürülmesi, Türkiye’nin Irak’ın kuzeyinde PKK’ya yönelik operasyonlarının meşruiyetini kabul etmek anlamına geleceğinden, bu gereklilik Irak tarafından yerine getirilmemiştir. Bunun sonucunda, isteksiz veya aciz devlet argümanının meşru müdafaa hakkının kullanımını mümkün kılıp kılmadığı tartışmasından önce, usul açısından yapılan bu hata daha başlangıçta kolektif meşru müdafaa hakkının Suriye topraklarında kullanılmasını müphem hale getirmektedir.

Son olarak, önleyici meşru müdafaa bakımından da bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. ABD’nin, mektubunda, DAESH ve diğer terörist gruplarca ABD’ye yönelik henüz gerçekleştirilmiş bir silahlı saldırı yokken, bu aktörlerin ABD için de tehdit oluşturduğunu vurgulayıp hemen arkasından meşru müdafaa hakkından bahsetmesi, El Kaide’nin bir unsuru olduğunu iddia ettiği Horasan Grubu’nun yarattığı tehdidi ortadan kaldırmak için operasyon icra ettiğini vurgulaması, eylemlerini dolaylı olarak önleyici meşru müdafaa hakkına dayandırdığını göstermektedir. Bu durum, ABD tarafından; Horasan Grubu’nun El Kaide’nin

uzantısı olduğunun ispatlanmasını, bu ispatın yapılması durumunda da, meşru müdafanın orantılılık ilkesine aykırı hareket etmiş olmamak için, El Kaide'nin silahlı saldırılarının devam eden nitelikte olduğunun gösterilmesini gerektirir. Operasyonun bu yönü, ancak bu takdirde, ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonucu doğan bireysel meşru müdafaa hakkının devamı niteliğinde olup olmadığı açısından değerlendirilebilecekken, aksi takdirde, önleyici meşru müdafaa kapsamında ele alınabilecektir.

Önleyici meşru müdafanın ise uluslararası hukuka aykırı olduğu varsayımını kabul etmekle birlikte; bu hususta öğretilerdeki görüş ayrılıklarını da dikkate alarak, tehditsel yakınlıktan ziyade zamansal yakınlığın muhakkaklık ölçütü olduğu, 'vukuu muhakkak' olan bir saldırı durumunda gerçekleştirilen meşru müdafanın 51. maddeye uygun olacağını kabul etsek dahi, DAES'in ve/veya Horasan Grubu'nun bu ölçütü sağlayacak düzeyde, ABD'ye yönelik gelecekte silahlı saldırı düzenleyeceğine dair bir bilgi mevcut değildir. Dolayısıyla, ABD'nin böyle bir öngörüye ve argümana dayanarak Suriye topraklarında kuvvet kullanması, zaten kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımı açısından tartışmalı olan operasyonunu uluslararası hukuk açısından daha da tartışmalı hale getirmektedir.

Sonuç olarak, ABD'nin 23 Eylül 2014 tarihinde, Suriye'deki terör unsurlarına düzenlediği hava operasyonu, operasyonun hukuki gerekçesine dair BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu mektubunda ileri sürdüğü gerekçeler bağlamında değerlendirildiğinde, hem kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımının Suriye topraklarına genişletilmesi usulü, hem de dolaylı olarak ileri sürülen önleyici meşru müdafaa anlayışı sebebiyle *jus ad bellum* (askeri güç kullanımının hukukiliği) çerçevesinde, uluslararası hukuk açısından meşruiyeti tartışmalı olan bir kuvvet kullanma niteliğindedir.

Suriye'de faaliyet gösteren DAES ve diğer terör örgütlerine yönelik bir diğer askeri güç kullanımı örneği olan Rusya'nın Suriye'ye müdahalesi; hem Rusya'nın müdahalenin hukuki gerekçesine dair BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu, hem de Suriye'nin bu müdahalenin uluslararası hukuka uygunluğunu vurgulayan mektubundan anlaşıldığı üzere, davetle müdahale konsepti altında yapılmıştır.

Rusya, Suriye Devlet Başkanı Beşer Esad tarafından yapılan ve ülkesindeki terör örgütleriyle mücadeleye yönelik askeri müdahale yardımını öngören daveti kabul etmiş ve 30 Eylül 2015 tarihinde başlayan hava saldırıları ile bu davete olan cevabını göstermiştir.

Söz konusu davet ve müdahalenin uluslararası hukuka uygun olup olmadığına ilişkin bir değerlendirme yapıldığında, ülkesinden kaynaklanan terör tehdidini engelleme konusunda yetersiz kalan bir devletin, uluslararası terörizme karşı devam eden yükümlülüklerinin bir gereği olarak, diğer devlet veya örgütleri bu mücadeleye yardım etmesi için askeri güç kullanma noktasında davet etmesi mümkündür. Bu anlayışla uyumlu olarak, hem Suriye hem de Rusya'nın mektuplarında, DAESH ve diğer terör örgütleriyle olan mücadeleye Suriye sınırları içerisinde askeri destek sağlamak amaçlı bir davet ve bu davete cevap niteliğinde bir müdahale olduğu hususu deklare edilmiştir.

Bu açıdan bakıldığında, askeri güç kullanmanın hukukiliği yönünden uluslararası hukuka uygun olan davetle müdahale, davetin geçerlilik şartları olan; devletin temsili, daveti yapacak makam, davetin zamanı, davet makamının irade serbestliği, davetin yapılış şekli, davetin geri çekilmesi şartlarını da gerçekleştirmektedir. Nitekim daveti yapan rejimin, her ne kadar ülke üzerinde *de facto* kontrolü kaybetmiş olmasına rağmen diğer devletler ve uluslararası örgütler tarafından tanınan yeni bir hükümet ve onun temsilcileri söz konusu olmadığından etkin kontrol ölçütü bağlamında devletin *de jure* temsilcisi olmaya devam etmesi, davet makamının Suriye Devlet Başkanı olması, davetin müdahale öncesinde ve açık olarak yapılmış olması, Rusya'nın davet yapılması için herhangi bir tehdit veya baskıda bulunduğu dair bir durumun olmaması, davetin Suriye tarafından geri çekilmemiş olması bu düşüncayı doğrulamaktadır.

Sonuç itibarıyla, Rusya Federasyonu'nun, Suriye'de faaliyet gösteren terör örgütlerine yönelik 30 Eylül 2015 tarihinden itibaren gerçekleştirdiği kuvvet kullanımları, uluslararası hukukta davetle müdahale kapsamında *jus ad bellum* (askeri güç kullanımının hukukiliği) açısından uluslararası hukuka uygundur.

Nihai olarak, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Suriye'de faaliyet gösteren terör örgütlerine karşı kuvvet kullanımlarına baktığımızda; Türkiye'nin Suriye'de

bulunan DAEŞ ile PKK/KCK ve uzantısı PYD/YPG terör örgütlerine karşı kuvvet kullanımları sırasıyla; 25 Temmuz 2015 tarihli hava operasyonu, 24 Ağustos 2016'da başlayan Fırat Kalkanı Harekâtı ve 20 Ocak 2018'de başlayan Zeytin Dalı Harekâtı'dır.

Söz konusu operasyonlara ilişkin Türkiye, temel hukuki gerekçe olarak BM Antlaşması'nın 51. maddesi kapsamındaki bireysel meşru müdafaa hakkını ileri sürmüş, terör eylemlerini Suriye Devleti'ne izafe gerekçesi olarak, Suriye'nin bu eylemleri önlemede ne yeterli ne de istekli olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca, BM Güvenlik Konseyi'ne sunmuş olduğu mektuplarında harekâtların meşruiyetini daha da zenginleştirmek adına BM Güvenlik Konseyi'nin 1373 (2001), 1624 (2005), 2170 (2004), 2178 (2014) ve 2254 (2015) sayılı kararlarına da atıfta bulunmuştur.

Türkiye'nin kuvvet kullanımlarını uluslararası hukuk açısından incelediğimizde, bireysel meşru müdafaa hakkının şartlarından olan; silahlı saldırının vukuu bulmuş olması, bu hakkın kullanımının BM Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesi, konseyin harekete geçmesi durumunda meşru müdafaa eyleminin sonlandırılması, gereklilik/orantılılık/aciliyet ilkeleri içerisinde hareket edilmesi gerektiği şartlarının yerine getirildiği görülmektedir. Nitekim terör örgütlerinin eylemlerinin niteliği ve neden olduğu zararın boyutları, etki ve ölçek bakımından değerlendirildiğinde, bu eylemlerin silahlı saldırı seviyesinde olması; Türkiye'nin, harekâtlarına dair BM Güvenlik Konseyi'ne mektup sunması; konseyin gerekli tedbirleri sağlayan bir eylemde henüz bulunmamış olması; Suriye kaynaklı terör tehdidi ve saldırılarının artan şiddette devam etmesinin harekâtları zorunlu kılması; harekâtların saldırıyı durduracak ve etkilerini tamamen ortadan kaldıracak seviyede, Suriye'nin toprak bütünlüğüne ve ülkesel egemenliğine saygı gösterilerek sadece terör hedeflerine yöneltilmesi; mektuplarda son örnekleri açıkça sıralanan silahlı saldırılar ile harekâtların başlama zamanı arasında zamansal yakınlık olması bu düşüncüyü ziyadesiyle teyit etmektedir.

Terör eylemlerinin Suriye devletine izafe edilmesi açısından ise, Türkiye'nin isteksizlik veya acizlik doktrinine başvurduğu görülmektedir. Konuya, devletlerin uluslararası terörizme karışmak suretiyle uluslararası terörizme yönelik yükümlülüklerini ihlali sonucu doğan doğrudan/dolaylı sorumlulukları ve yargı kararları ile ortaya konan etkin denetim, bütünsel denetim ve onaylama ölçütleri

açısından bakıldığında, söz konusu izafenin gerçekleşmesi zor gözükmetedir. Ancak Türkiye de, diğer birçok devlet gibi, bu sınırlandırma çerçevesinde eylemleri Suriye devletine izafe edilemeyen terör örgütlerine karşı meşru müdafaa hakkı kapsamındaki kuvvet kullanımlarını meşrulaştırmak adına, yeni kavram ve gerekçelerle, zarar gördüğü terör eylemlerini Suriye devletine isnat etme çabasında bulunmuştur. Bu kapsamda, Suriye rejiminin, ülkesi kaynaklı ve Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehlikeye sokan terörizm tehdidini önlemede ne yeterli ne de istekli olduğunu öne sürmüştür.

Meşru müdafaa hakkının kullanımını genişletmek ve esnekleştirmek suretiyle mağdur devlet ile ev sahibi devletin çıkarlarını dengeleyen, yani mağdur devletin meşru müdafaa hakkı ile ev sahibi devletin ülkesel egemenliği arasında denge kurulmasını sağlayan isteksizlik veya acizlik doktrini; BM Güvenlik Konseyi'nin 1368 (2001), 1373 (2001) ve 2249 (2015) sayılı kararları, bu kararları da esas alarak ortaya konulan ve isteksiz veya aciz devlet doktrinine dayalı devlet uygulamaları ile uluslararası toplumun bu uygulamalara açıkça veya sessiz kalarak zımni destek vermeleri bağlamında değerlendirildiğinde, doktrinin kabul gördüğünü söylemek hiç de yanlış olmayacaktır.

Bu çerçevede, Türkiye'nin isteksizlik ve acizlik anlayışına dayalı gerekçesi haklı bir gerekçedir. Suriye acizdir, çünkü Suriye'deki iç çatışma, otorite boşluğu ve birçok bölgenin terör örgütlerince ele geçirilmiş olması bu acizliğe sebebiyet vermiştir. Nitekim Suriye'nin, Rusya'yı ülkesindeki terör örgütleriyle mücadelesine destek sağlaması için davet etmesi bu acizliğini doğrulamaktadır. Suriye aynı zamanda isteksizdir, çünkü Türkiye'nin kendisine yönelik dış politikalarından memnun olmadığı için terör örgütlerinin Türkiye'ye zarar vermesinden rahatsız olmamakta ve ülkesindeki terör örgütleriyle olan mücadelesi, Türkiye'ye yönelik terör saldırılarını önleme çabalarını içermemekte, daha ziyade kaybettiği otoritesini tekrar kazanma amacına yönelik olmaktadır. Bu nedenle, Suriye'de bulunan terör örgütlerinin eylemlerinin, Türkiye tarafından isteksiz ve aciz devlet anlayışıyla Suriye'ye izafe edilmesi, meşru müdafaa hakkı kapsamında icra edilen harekâtların uluslararası hukuka uygunluğuna hâlel getirmemektedir.

Türkiye'nin mektuplarında atıf yaptığı BM Güvenlik Konseyi kararları açısından bir değerlendirme yaptığımızda, bu kararların, Türkiye'nin kuvvet

kullanımının meşruiyetine destek sağlar nitelikte olduğu görülmektedir. Özellikle, 1368 (2001) ve 1373 (2001) sayılı kararların terör örgütlerince gerçekleştirilen eylemlerin silahlı saldırı boyutuna ulaşabileceği ve bu eylemlere karşı meşru müdafaa hakkının uygulanabileceği anlayışının ortaya çıkmasına olanak sağlaması; 2249 (2015) sayılı kararın da, DAES'in uluslararası barış ve güvenliğe tehdit arz ettiğini vurgulayarak onu açıkça terör örgütü olarak tanımlamasının, uluslararası terörizme karşı bir başka devletin ülkesinde askeri güç kullanılabilmesi için hedef aktörün uluslararası kuruluşlarca terör örgütü olarak kabul edilmesi gerekliliğini sağlamış olması, bu kararlara atıf yapılan harekâtların uluslararası hukuka uygunluğunu daha da kuvvetlendirmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Suriye'de faaliyet gösteren terör örgütlerine karşı kuvvet kullanımlarını, bireysel meşru müdafaa hakkının şartlarının yerine getirilmesi, terör eylemlerinin Suriye Devleti'ne izafe edilmesi ve atıfta bulunulan BM Güvenlik Konseyi kararları açısından değerlendirdiğimizde her üç kuvvet kullanımının da meşruiyetine hâlel getirecek olumsuz bir durumla karşılaşmamaktadır. Dolayısıyla, *jus ad bellum* (askeri güç kullanımının hukukiliği) çerçevesinde; söz konusu kuvvet kullanımları uluslararası hukuka uygundur.

Konunu gelecekte ne şekilde yol izleyeceğine dair değerlendirmem şu yöndedir: Devletlerin ulusal güvenliklerini koruma gayesiyle sınırları ötesinde faaliyet gösteren uluslararası terör örgütlerine karşı mücadele uygulamalarına sıklıkla rastlanmaya devam edilecektir. Bu noktada, artık devletlerin uluslararası müeyyideye maruz kalmamak adına, terör örgütlerinin eylemlerinin kendisine izafesini mümkün kılacak ölçüt ve kısımlara şekillerine aleni olarak dâhil olmama eğilimleri göz önüne alındığında, mağdur devletler eylemlerini meşrulaştırmak adına, söz konusu izafeyi sağlayabilmek için çeşitli doktrinler öne sürmeye devam edeceklerdir. Bu andan itibaren ise öne sürülen bahse konu doktrinlerin uluslararası hukukta ne derece yer alacağı konusu gündeme gelecektir. Dolayısıyla konuyla ilintili farklı çalışmalarda bulunmak isteyenlerin, terörizmle mücadele bağlamında ortaya konulan doktrinler ve bu yeni doktrinlerin uluslararası hukukta yer alıp almadığı, ne derece kabul edildiği noktasında devlet uygulamaları, uluslararası kuruluş ve diğer devletlerin irade beyanları ile içtihatlar temelinde bir inceleme yapması literatüre oldukça katkı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

“29 Mart 2017 Tarihli Toplantı”. <https://www.mgk.gov.tr/index.php/29-mart-2017-tarihli-toplanti> [Erişim Tarihi: 25.03.2019].

“5 Frequently Voiced False Claims About Turkey's Afrin Operation”. <http://factcheckingturkey.com/syria/5-frequently-voiced-false-claims-about-turkeys-afrin-operation-435> [Erişim Tarihi: 20.04.2019].

Ahmed, Dawood I. “Defending Weak States Against the ‘Unwilling or Unable’ Doctrine of Self-Defense.” *Journal of International Law & International Relations*. C. 9. S. 1 (2013): 1-46.

Akçay, Ekrem Yaşar. “Terörün Uluslararasılaşması ve Güvenlik: 11 Eylül Örneği”. *New Global Dialogue, International Davraz Congress*, 24-27th September 2009, Isparta.

Albayrak, Gökhan. “Uluslararası Hukukta Davetle Müdahale: Mali Örneği”. http://acm.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/acm/dosyalar/dosya_ve_belgeler/24407633.pdf [Erişim Tarihi: 10.11.2018].

Alexandrov, Stanimir A. *Self-Defense Against the Use of Force in International Law*. La Haye: Kluwer Law International, 1996.

Altınır, Sümeyra. “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı”. (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009).

Aral, Berdal. *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 1999.

Arend, Anthony C. “International Law and the Preemptive Use of Military Force”. *The Washington Quarterly*. C. 26. S. 2 (2003): 89-103.

Arend, Anthony C., Robert J. Beck. “Don’t Tread on Us: International Law and Forcible State Responses to Terrorism”. Wisconsin International Law Journal, C. 12 (1994): 153-219.

_____. International Law and the Use of Force. New York: Routledge, 1993.

Arimatsu, Louise, Michael Schmitt. “Attacking 'Islamic State' and the Khorasan Group: Surveying the International Law Landscape”. Columbia Journal Transnational Law. C. 53. S. 1 (2014): 1-29.

Asrat, Belatchew. Prohibition of Force Under the UN Charter, A Study of Article 2(4). Uppsala: Iustus Förlag, 1991.

Başeren, Sertaç Hami. “Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm”. Dünyada ve Türkiye’de Terör. ed. Ali Tarhan. Ankara: TC Merkez Bankası Yayınları, 2002, 183-206.

_____. Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003.

BM Antlaşması. 1945.

Boaz, Ganor. “Countering State-Sponsored Terrorism”. www.ict.org.il/Article/1140/Countering#gsc.tab=0 [Erişim Tarihi: 16.02.2019].

Bowett, Derek William. Self-Defence in International Law. Manchester: Manchester University Press, 1958.

Brown, Chris. “Self-defense in an Imperfect World”. Ethics and International Affairs. C. 17. S. 1 (2003): 2-8.

Brown, Davis. "Use of Force Against Terrorism After September 11th: State Responsibility, Self-Defense and Other Responses". *Cardozo Journal International & Comparative Law*. C. 11 (2003): 1-53.

Brownlie, Ian. "The Principle of Non-Use of Force in Contemporary International Law". *The Non-Use of Force in International Law*. ed. William E. Butler. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1989, 17-27.

Cassani, Carlotta. "Hukuka Uygunluk Nedeni Olarak Rıza". çev. Muharrem Özen ve Mustafa Özen. *TBB Dergisi*. S. 77 (2008): 236-248.

Cassese, Antonio. "Terrorism is Also Disrupting Some Crucial Legal Categories of International Law". *European Journal of International Law*. C. 12. S. 5 (2001), 993-1001.

———. "The International Community's 'Legal' Response to Terrorism". *International and Comparative Law Quarterly*, C. 38. S. 3 (1989): 589-608.

Corten, Olivier. *The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law*. Oxford: Hart Publishing, 2010.

Cronin, Audrey Kurth. "Behind the Curve: Globalization and International Terrorism", *International Security*, C. 27. S. 3, (Kış 2002-2003): 30-58.

"Cumhurbaşkanı Erdoğan: 'DAİŞ diye Bayırbucak Türkmenleri vuruluyor'". <https://tr.euronews.com/2015/11/24/rusya-ile-turkiye-arasinda-yuksektansiyon> [Erişim Tarihi: 04.07.2019].

"Cumhurbaşkanlığı'ndan Zeytin Dalı Harekâtı'yla İlgili 10 Soruya 10 Cevap". <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskanligindan-zeytin-dali-harekatiyla-ilgili-10-soruya-10-cevap-347860.html> [Erişim Tarihi: 28.03.2019].

Cural, Ahmet. “Bush Doktrini ve Askeri Gücün Önalıcı ve Önleyici Savaş Kapsamında Kullanılması”. (Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).

Çaycı, Sadi. “Düşük Yoğunlukta Çatışma”. (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989).

Dabone, Zakaria. “International Law: Armed Group in a State-centric System”. International Review of Red Cross. C. 93. S. 882 (2011): 395-424.

“Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States In Accordance With the Charter of the United Nations”. <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> [Erişim Tarihi: 01.03.2019].

“Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty”. <http://www.un-documents.net/a20r2131.htm> [Erişim Tarihi: 01.03.2019].

Dedeoğlu, Beril. “Uluslararası Hukukun İflası”. <https://www.star.com.tr/yazar/uluslararasi-hukukun-iflasi-yazi-1332827/> [Erişim Tarihi: 20.04.2019].

“Definition of Aggression, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX)”. <http://hrlibrary.umn.edu/instree/GAres3314.html> [Erişim Tarihi: 19.08.2018].

Deeks, Ashley. “Unwilling or Unable, Towards a Normative Framework for Extraterritorial Self-Defense”. Virginia Journal of International Law. C. 52. S. 3 (2012): 483-550.

Değdaş, Ulaş Can. “Uluslararası Hukukta Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı”. Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. C. 1. S. 6 (2018): 21-40.

Demirci, Saadat Rüstemova. “Suriye Krizinde Davetle Müdahale Sorunu”. Suriye, Çatışma ve Uluslararası Hukuk. ed. Fatma Taşdemir. Ankara: Nobel, 2016, 117-155.

Denk, Erdem. “Uluslararası Antlaşmalar Hukukunda Jus Cogens Kurallar”. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. C. 56. S. 2 (2001): 43-70.

“Difficulties in Assessing the Illegality of the Turkish Intervention in Syria”. <https://gpil.jura.uni-bonn.de/2018/01/difficulties-assessing-illegality-turkish-intervention-syria/> [Erişim Tarihi: 23.04.2019].

Dinstein, Yoram. War, Aggression and Self-Defence. 5th ed. New York: Cambridge University Press, 2011.

———. War, Aggression and Self-Defence. Cambridge: Grotius Publications Limited, 1988 (Aktaran: Taşdemir, Fatma. Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi. Ankara: USAK, 2006).

Doswald-Beck, Louise. “The Legal Validity of Military Intervention by Invitation of the Government”. British Yearbook of International Law. C. 56. S. 1 (1985): 189-252. (Aktaran: Albayrak, Gökhan. “Uluslararası Hukukta Davetle Müdahale: Mali Örneği”. http://acm.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/acm/dosyalar/dosya_ve_belgeler/24407633.pdf [Erişim Tarihi: 10.11.2018]).

Erickson, Richard J. Legitimate Use of Military Force Against State-Sponsored International Terrorism. Alabama: Air University Press, 1989. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/au/erickson.pdf> [Erişim Tarihi: 13.01.2019].

Erkiner, Hakkı Hakan. Devletin Haksız Fiilinden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu. İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2010.

Fox, Gregory H. “Intervention by Invitation”. The Oxford Handbook on the Use of Force. ed. Marc Weller. Oxford: Oxford University Press, 2015, 816-841.

_____. “The Right to Political Participation in International Law”. Yale Journal of International Law. C. 17. S. 2 (1992): 539-607.

“France Says Turkey, Iran Violating International Law in Syria”. <https://en.radiofarda.com/a/france-calls-on-iran-turkey-to-withdraw-from-syria/29025231.html> [Erişim Tarihi: 23.04.2019].

Franck, Thomas M. Recourse to Force, State Action Against Thraets and Armed Attacks. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Garanti Antlaşması, 11 Şubat 1959.

Gardam, Judith Gail. “Necessity and Proportionality in Jus Ad Bellum and Jus In Bello”. International Law, the International Court of Justice and Nuclear Weapons. ed. Laurence Boisson de Chazourness, Philippe Sands. Cambridge: Cambridge University Press, 1999, 275-292 (Aktaran: Taşdemir, Fatma. Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi. Ankara: USAK, 2006).

_____. “Proportionality and Force in International Law”. American Journal of International Law. C. 87. S. 1 (1993): 391-413.

“Gaziantep’te Katliam”. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/gaziantepde-patlama-40203650> [Erişim Tarihi: 25.03. 2019].

Gray, Christine. International Law and the Use of Force. Oxford: Oxford University Press, 2000.

Gündüz, Aslan. Milletlerarası Hukuk, Konu Anlatımı, Temel Belgeler, Örnek Kararlar. 7. bs. ed. Reşat Volkan Günel. İstanbul: Beta Yayınevi, 2014.

_____. Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar. İstanbul: Beta Yayınları, 1998.

“Hague Convention (V) Respecting the Rights and the Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land (18 October 1907)”.
<http://hrlibrary.umn.edu/peace/docs/con5.html> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

Hakimi, Monika. “Defensive Force Against Non-State Actors: The State of Play”.
International Law Studies. C. 91. S.1 (2015): 1-30.

Hancılar, Özhan. PKK Terörizmi ve Türkiye’nin Uluslararası Hukuk Açısından Kuvvet Kullanma Hakkı. Ankara: Gazi Kitabevi, 2011.

Harrington, Natasha. “International Legal Consequences of the Conflict in Syria”.
<https://www.enonline.net/fex/48/legalconsequences> [Erişim Tarihi: 21.04.2019].

Hoffman, Bruce. Inside Terrorism. New York: Columbia University Press, 1998.

“Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia”.
http://www.mpil.de/files/pdf4/IIFFMCG_Volume_II1.pdf [Erişim Tarihi: 23.11.2018].

“Institut De Droit International, The Principle of Non-Intervention in Civil Wars”.
http://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/06/1975_wies_03_en.pdf [Erişim Tarihi: 04.07.2019].

“International Court of Justice Fisheries Jurisdiction Case – 2 February 1973”.
<https://www.icj-cij.org/files/case-related/56/056-19730202-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 25.12.2018].

“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo - 19 December 2005”.
<https://www.icj-cij.org/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi: 10.03.2019].

“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986”. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.08.2018].

“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders – Case Concerning Unites States Diplomatic and Consular Staff in Tehran – Judgment of 24 May 1980”. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/64/064-19800524-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi:10.03.2019].

“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory Advisory Opinion of 9 July 2004”. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/131/131-20040709-ADV-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi: 10.03.2019].

“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders – Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons – Advisory Opinion of 8 July 1996, prg. 141”. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.03.2019].

“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - The Corfu Channel Case-15 December 1949”. <http://www.icj-cij.org/files/case-related/1/001-19491215-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 16.09.2019].

Intoccia, Gregory Francis. “American Bombing of Libya: An International Legal Analysis”. *Case Western Reserve Journal of International Law*. C. 19. S. 2 (1987): 177-213.

İlhan, Suat. *Terör Neden Türkiye?* Ankara: Nu-Do Yayın Dağıtım, 1998.

Jakobsen, Peter Viggo, Jens Elo Rytter. “New Threats and the Use of Force”. Danish Institute for International Studies, 2005, Copenhagen. [Aktaran: Gür, Hande. “Devlet Dış Aktörlere Karşı Meşru Savunmada ‘İsteksiz veya Aciz’ Doktrini”. (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016)].

Jenkins, Brian Michael. International Terrorism: A New Mode of Conflict. Los Angeles: Crescent Publications, 1975. (Aktaran: Taşdemir, Fatma. Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi. Ankara: USAK, 2006.)

_____. “The New Age of Terrorism”. <https://www.rand.org/pubs/reprints/RP1215.html> [Erişim Tarihi: 07.01.2019].

Jinks, Derek. “State Responsibility for the Acts of Private Armed Groups”. Chicago Journal of International Law. C. 4. S. 1 (2003): 83-95.

Joyner, Christopher C. “The US Action in Grenada; Reflections in the Lawfulness of Invasion”. Third World Attitudes Toward International Law. ed. Frederick Snyder, Surakiart Sathirathai. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1987: 57-73.

Keskin, Funda. Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1998.

Kırdım, Şahin Eray. “Uluslararası Hukukta Davetle Müdahale Örneği: Rusya’nın Suriye’ye Askeri Müdahalesi”. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. C. 1. S. 1 (2017): 179-190.

“Kilis’e Roket, Karkamış’a Havan Topu Atıldı; Türkiye Karşılık Veriyor”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37162964> [Erişim Tarihi: 25.03. 2019].

“Kilis’te Askere Saldırı: 1 Astsubay Şehit”. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1106672-kiliste-askere-saldiri-1-sehit#> [Erişim Tarihi: 22. 03. 2019].

Kuran, Selami, Hande Gür. “Devlet-Dışı Aktörlere Karşı Meşru Müdafaada ‘İsteksiz veya Aciz’ Doktrini: Suriye ve DAEŞ Örneği”. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi. C. 23. S. 1 (2017): 57-88.

Lieblich, Eliav. International Law and Civil Wars: Intervention and Consent. London and New York: Routledge, 2013.

Long, David E. The Anatomy of Terrorism. New York: The Free Press, 1990.

Lubell, Noam. Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors. New York: Oxford University Press, 2010.

Mickolus, Edward F. “How Do We Know We’re Winning the War Against Terrorist? Issues in Measurement”. Studies in Conflict & Terrorism, C. 25. S. 3 (2002): 151-160.

Murphy, John F. State Support of International Terrorism: Legal, Political and Economic Dimensions. Boulder: Westview Press, 1989 (Aktaran: Arend, Anthony C., Robert J. Beck. International Law and the Use of Force. New York: Routledge, 1993).

Murphy, Sean D. “Terrorism and the Concept of ‘Armed Attack’ in Article 51 of the UN Charter”. Harvard International Law Journal. C. 43. S. 1 (2002): 42-51.

Nolte, Georg. “Intervention by Invitation”. <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1702?prd=EPIL> [Erişim Tarihi: 10.11.2018].

Oppermann, Thomas. “Intervention”. ed. R. Bernhardt. Encyclopedia of Public International Law (3) Use of Force, War and Neutrality, Peace Treaties. Amsterdam, New York, Oxford: North-Holland Publishing Company, 1982. (Aktaran: Abdullah Tunç, “Uluslararası Hukukta Davetle Müdahale” (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015).

“Ortadoğı’da Yeni Güç: Rusya”. <https://www.dw.com/tr/ortado%C4%9Fuda-yeni-g%C3%BC%C3%A7-rusya/a-18765255> [Erişim Tarihi: 25.12.2018].

Öncü, Mehmet. “Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarının Hukuki Temelleri”. Uluslararası Hukuk ve Politika. C. 2. S. 6 (2006): 31-57.

Paust, Jordan J. “Use of Armed Force Against Terrorists in Afghanistan, Iraq, and Beyond”. Cornell International Law Journal. C. 35 (2002): 533-557.

Pazarcı, Hüseyin. Uluslararası Hukuk. Ankara: Turhan Kitabevi, 2017.

Pearlstein, Deborah. “Turkey’s US-Backed Operation in Syria Has Created an International Armed Conflict”. <https://www.justsecurity.org/33643/us-backed-turkey-operation-syria-creates-international-armed-conflict/> [Erişim Tarihi: 24.04.2019].

“Permanent Mission of the Syrian Arab Republic to the UN”. <https://www.un.int/syria/staff/he-bashar-jaafari-phd> [Erişim Tarihi: 30.12.2018].

Pert, Alison. “Are Air Strikes Against IS in Syria Lawful?”. <https://www.abc.net.au/news/2015-08-24/pert-are-air-strikes-against-is-in-syria-lawful/6720658> [Erişim Tarihi: 24.04.2019].

Peters, Anne. “The Turkish Operation in Afrin (Syria) and the Silence of the Lambs”. http://www.mpil.de/files/pdf5/Peters__EJIL_Talk_Turkey_Syria1.pdf [Erişim Tarihi: 23.04.2019].

Pillar, Paul R. Terrorism and U.S. Foreign Policy. Washington: Brookings Institution Press, 2001.

Polebaum, Beth M. “National Self-Defense in International Law: An Emerging Standard for a Nuclear Age”. New York University Law Review. C. 59 (1984): 187-229 (Aktaran: Topal, A. Hamdi. Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı. İstanbul: Beta, 2005).

“Prof. Dr. Caşın: Fırat’ın Doğusuna Harekât Meşru Müdafaa Hakkından”. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/prof-dr-casin-firatin-dogusuna-harekat-mesru-mudafaa-hakkidan/1342905> [Erişim Tarihi: 24.04.2019].

Prosecutor v. Dusko Tadic, Case No: IT-91-1-A, 15 July 1997, Judgment, prg.137”.
<http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf> [Erişim
Tarihi: 07.03.2019].

“Prosecutor v. Dusko Tadic, Case No: IT-91-1-T, 7 May 1997, Opinion and
Judgment”. <http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-ts70507JT2-e.pdf>
[Erişim Tarihi: 07.03.2019].

Rapoport, David C. “The Four Waves of Rebel Terror and September 11”. The New
Global Terrorism: Characteristics, Causes, Controls. ed. Charles W. Kegley
Jr. New Jersey: Prentice Hall, 2003, 37-45.

Reeves, Shane, David Wallace. “Has Turkey Occupied Northern Syria?”.
<https://www.lawfareblog.com/has-turkey-occupied-northern-syria> [Erişim
Tarihi: 23.04.2019].

“Resolutions and Decisions of Security Council 1985, Resolution 573”.
<https://undocs.org/S/INF/41>[Erişim Tarihi: 01.11.2018].

“Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts-2001”.
http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf
[Erişim Tarihi: 10.03.2019].

Richardson, Louise. What Terrorists Want: Understanding the Terrorist Threat.
London: John Murray, 2006.

“Rus Füzeleri, Türkmenleri Vuruyor”. [https://www.haberler.com/rus-fuzeleri-
turkmenleri-vuruyor-7741463-haber/](https://www.haberler.com/rus-fuzeleri-turkmenleri-vuruyor-7741463-haber/) [Erişim Tarihi: 04.07.2019].

Rus Uçakları Türkmenleri Vuruyor!”. [https://www.internethaber.com/rus-ucaklari-
turkmenleri-vuruyor-1488642h.htm](https://www.internethaber.com/rus-ucaklari-turkmenleri-vuruyor-1488642h.htm) [Erişim Tarihi: 04.07.2019].

Ruys, Tom. “Quo Vadit Jus ad Bellum?: A Legal Analysis of Turkey’s Military
Operations Against the PKK in Northern Iraq”. Melbourne Journal of
International Law. C. 9. S. 2 (2008): 334-364.

Schachter, Oscar. *International Law in Theory and Practice*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1991.

_____. "The Lawful Use of Force by a State Against Terrorist in Another Country". *Terrorism&Political Violence: Limits&Possibilities of Legal Control*. ed. Henry H. Han. New York: Oceana Publications, 1993, 243-265.

Scheideman, Sara N. "Standards of Proof in Forcible Responses to Terrorism". *Syracuse L. Rev. C.* 24 (2003): 249-284.

Schmitt, Michael N. "Counter-terrorism and the Use of Force in International Law". *Israel Yearbook of Human Rights. C.* 32 (2002): 53-116. [Aktaran: Aydın Okur, Derya. "İŞİD'e Karşı Suriye'de Yapılan Operasyonların Meşruiyeti Bakımından 'İsteksiz ya da Aciz Devlet' Teorisi". *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. C.* 14. S. 2 (2015): 39-65].

_____. "Preemptive Strategies in International Law". *Michigan Journal of International Law. C.* 24. S. 513 (2003): 515-548.

Schreiber, Ross E. "Ascertaining Opinio Juris of States Concerning Norms Involving the Prevention of International Terrorism: A Focus on the UN Process". *Boston University International Law Journal. C.* 16 (1998): 309-330.

"Separate Opinion of Judge Kooijmans, s. 314, prg. 30". <https://www.icj-cij.org/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-03-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 21.03.2019].

"Separate Opinion of Judge Kooijmans, ss. 229-230, prg. 35". <https://www.icj-cij.org/files/case-related/131/131-20040709-ADV-01-03-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 21.03.2019].

Shoham, Uri. "The Israeli Aerial Raid upon the Iraqi Nuclear Reactor and the Right of Self-Defense". *Military Law Review.* (1985): 191-223. (Aktaran: Topal, A. Hamdi. *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*. İstanbul: Beta, 2005).

Skantz, Madeline Holmqvist. “The Unwilling or Unable Doctrine – The Right to Use Extraterritorial Self-Defense Against Non-State Actors.” (Thesis in International Public Law, Stockholm University, Faculty of Law, Spring Term 2017).

Sofaer, Abraham D. “Terrorism, the Law, and the National Defense”. *Military Law Review*. C. 126 (1989): 89-125.

Solak, Hacer. “Rusya’nın Suriye Müdahalesinin Uluslararası Hukukta ‘Kuvvet Kullanımı’ ve ‘Müşterek Meşru Müdafaa’ Prensipleri Açısından Analizi”. V. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi-Bildiriler Kitabı II. İstanbul: İLEM, 2016, 125-136.

Sorensen, Max. *Manual for Public International Law*. New York: St. Martin’s Press, 1968 (Aktaran: Erickson, Richard J. *Legitimate Use of Military Force Against State-Sponsored International Terrorism*. Alabama: Air University Press, 1989, <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/au/erickson.pdf> [Erişim Tarihi: 13.01.2019].

Stahn, Carsten. “Nicaragua is Dead, Long Live Nicaragua-the Right to Self-defence Under Art.51 UN Charter and International Terrorism”. *Terrorism as a Challenge for National and International Law: Security Versus Liberty?* ed. Christian Walter, Vöneky Silja, Volker Röben ve Frank Schorkopf. Berlin: Springer, 2003, 827-879.

———. “Terrorist Acts as ‘Armed Attack’: The Right to Self-Defense, Article 51(1/2) of the UN Charter and International Terrorism”. *The Fletcher Forum of World Affairs*. C. 27, S. 2 (2003): 35-54.

Sur, Melda. *Uluslararası Hukukun Esasları*. İstanbul: Beta, 2013.

“Suruç’ta Katliam: 31 Ölü, 104 Yaralı”. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150720_suruc_saldiri [Erişim Tarihi: 22. 03. 2019].

“Syria Warns US Against Act of ‘Aggression’ – 12 September 2014”.
<https://www.thecitizen.in/index.php/en/NewsDetail/index/6/524/Syria-Warns-US-Against-Act-of-Aggression> [Erişim Tarihi: 10.04.2019].

Taşdemir, Fatma, Adem Özer. “Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından Fırat Kalkanı Operasyonu”. Akademik Hassasiyetler. C. 4. S. 7 (2017): 53-70.

Taşdemir, Fatma. “Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından (Jus Ad Bellum) IŞİD İle Mücadele”. Suriye- Çatışma ve Uluslararası Hukuk. ed. Fatma Taşdemir. Ankara: Nobel, 2016, 63-96.

_____. Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi. Ankara: USAK, 2006.

Terzioğlu, Süleyman Sırrı. “Uluslararası Hukuk Açısından Fırat Kalkanı Harekâtının Meşruluğu Sorunu”. TBB Dergisi. S. 134 (2018): 587-638.

“The Institute of International Law, Tenth Commission, Present Problems of the Use of Force in International Law - 8 September 2011, Article 4”.
http://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/06/2011_rhodes_10_C_en.pdf
[Erişim Tarihi:25.12.2018].

Toluner, Sevin. Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları. 1. bs. İstanbul: Beta Yayınları, 2000.

_____. “Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası'ndaki Yargı ve Meşru Müdafaa Hakkı”. Mahmut R. Belik'e Armağan. ed. İstanbul Üniversitesi Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasabetler Araştırma ve Uygulama Merkezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1993, 389-425.

Topal, A. Hamdi. Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı. İstanbul: Beta, 2005.

Tosun, Ahmet. “PYD’nin Siyasi ve Askeri Faaliyetlerinin Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri”. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2019).

Trapp, Kimberly N. “Back to Basis: Necessity, Proportionality and the Right of Self-Defense Against Non-State Terrorist Actors”. International Comparative Law Quarterly. C. 56 (2007): 141-156.

Travalio, Gregory, John Altenburg. “Terrorism, State Responsibility and the Use of Military Force”. Chicago Journal of International Law. C. 4. S. 1 (2003): 97-120.

Travalio, Gregory. “Terrorism, International Law, and the Use of Military Force”. Wisconsin International Law Journal. C. 18 (2000): 145-191.

“TSK’dan IŞİD’e Hava Operasyonu”,
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150724_diyarbakir_f16lar
[Erişim Tarihi: 02.04.2019].

Tunç, Abdullah “Uluslararası Hukukta Davetle Müdahale” (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015).

Turner, Robert F. “Legal Responses to International Terrorism: Constitutional Constraints on Presidential Power”. Houston Journal of International Law. C. 22 (1999): 77-91.

“Türkiye-Afrin Sınırında YPG’nin Türkiye’ye Yaptığı Saldırıları”.
<http://www.suriyegundemi.com/2018/01/18/turkiye-afrin-sinirinda-ypgnin-turkiyeye-yaptigi-saldirilar/> [Erişim Tarihi: 25.03.2019].

“Türkmen’e bomba yağıyor”. <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/turkmene-bomba-yağıyor-40016723> [Erişim Tarihi: 04.07.2019].

Tütüncü, Ayşe Nur. İnsancıl Hukuka Giriş. 2. bs. İstanbul: Beta Basım, 2012.

“UN General Assembly A/RES/40/61, 9 December 1985”.
<http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r061.htm> [Erişim Tarihi: 01.03.2019].

“UN General Assembly Resolution A/RES/29/3314 Definition of Aggression -19 December 1974”. <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm> [Erişim Tarihi: 12.08.2018].

“UN General Assembly Resolution A/RES/36/103 Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States- 9 December 1981”. <https://www.un.org/documents/ga/res/36/a36r103.htm> [Erişim Tarihi: 18.11.2018].

“UN General Assembly Security Council A/70/429-S/2015/789 – 14 October 2015”.
<https://undocs.org/A/70/429> [Erişim Tarihi: 20.12.2018].

“United Nations Reports of International Arbitral Awards (Trail Smelter Case-US&Canada)”. http://legal.un.org/docs/?path=../riaa/cases/vol_III/1905-1982.pdf&lang=O [Erişim Tarihi: 03.03.2019].

“UN Security Council A/60/937-S/2006/515 – 12 July 2006.”
<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/E807FC933A355C94852571AA00517B18> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

“UN Security Council Official Records 23rd Year 1441st Meeting -21 Ağustos 1968”. http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/76896/S_PV.1441-EN.pdf?sequence=17&isAllowed=y [Erişim Tarihi: 18.12.2018].

“UN Security Council Resolution 1368 (2001)”.
http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368%20%282001%29 [Erişim Tarihi:05.03.2019].

“UN Security Council Resolution 1373 (2001)”.
[https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)&Lang=E](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001)&Lang=E) [Erişim Tarihi:05.03.2019].

“UN Security Council Resolution 661 – 6 August 1990”.
<http://unscr.com/en/resolutions/661> [Erişim Tarihi: 15.01.2019].

“UN Security Council Resolution 748 (1992) Libyan Arab Jamahiriya”.
<http://unscr.com/en/resolutions/748> [Erişim Tarihi: 05.03.2019].

“UN Security Council Resolution S/RES/1624 (2005)- 14 September 2005”.
<http://unscr.com/en/resolutions/doc/1624> [Erişim Tarihi: 18.03.2019].

“UN Security Council Resolution S/RES/2170 (2014) – 15 August 2014”.
<http://unscr.com/en/resolutions/doc/2170> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

“UN Security Council Resolution S/RES/2118 (2013) – 27 September 2013”,
[https://undocs.org/S/RES/2118\(2013\)](https://undocs.org/S/RES/2118(2013)) [Erişim Tarihi: 21.03.2019].

“UN Security Council Resolution S/RES/2178 (2014) – 24 September 2014”.
[https://undocs.org/S/RES/2178\(2014\)](https://undocs.org/S/RES/2178(2014)) [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

“UN Security Council Resolution S/RES/2254 (2015) – 18 December 2014”.
[https://undocs.org/S/RES/2254\(2015\)](https://undocs.org/S/RES/2254(2015)) [Erişim Tarihi: 21.03.2019].

“UN Security Council S/1996/479 – 2 July 1996.”
<https://assets.documentcloud.org/documents/3124053/TURKEY-IRAQ-PKK-Letter-7-2-1996.pdf> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

“UN Security Council S/2002/1012 – 12 September 2002.”
<https://undocs.org/en/S/2002/1012> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

“UN Security Council S/2014/440– 25 June 2014”, <https://undocs.org/S/2014/440>
[Erişim Tarihi: 06.04.2019].

“UN Security Council S/2014/691 – 20 September 2014.”,
<https://undocs.org/S/2014/691> [Erişim Tarihi: 06.04.2019].

“UN Security Council S/2014/695 – 23 September 2014.”, <https://undocs.org/S/2014/695> [Erişim Tarihi: 06.04.2019].

“UN Security Council S/2015/127 – 22 February 2015”. <https://undocs.org/S/2015/127> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

“UN Security Council S/2015/221 – 31 March 2015.” <https://undocs.org/S/2015/221> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

“UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015.” <https://undocs.org/S/2015/221> [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

“UN Security Council S/2015/693 – 9 September 2015.” https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2015_693.pdf [Erişim Tarihi: 16.03.2019].

“UN Security Council S/2015/792 – 15 October 2015”. <https://undocs.org/S/2015/792> [Erişim Tarihi: 20.12.2018].

“UN Security Council S/2016/739 – 24 August 2016”, <https://undocs.org/S/2016/739> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

“UN Security Council S/2018/53 – 20 January 2018”. <https://undocs.org/en/S/2018/53> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

“UN Security Council S/2018/82 – 01 February 2018”. <https://undocs.org/S/2018/82> [Erişim Tarihi: 20.03.2019].

“UN Security Council S/RES/2249 – 20 November 2015.” https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2249.pdf [Erişim Tarihi: 18.03.2019].

“UN Security Council S/RES/940 – 31 July 1994.”
<http://unscr.com/en/resolutions/doc/940> [Erişim Tarihi: 22.11.2018].

“Vienna Convention on the Law of Treaties- 23 May 1969”.
<https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201155/volume-1155-i-18232-english.pdf> [Erişim Tarihi: 13.08.2018].

Vogelson, M. Jay. “Multinational Approaches to Eradicating International Terrorism”. *The International Lawyer*, C. 36. S. 67 (2002): 67-75.

Williams, Gareth D. “Piercing the Shield of Sovereignty: An Assessment of the Legal Status of the ‘Unwilling or Unable’ Test”. *University of New South Wales Law Journal*. C. 36. S. 2 (2013): 619-641.

Wippman, David. “Pro-democratic Intervention by Invitation”. *Democratic Governance and International Law*. ed. Gregory H. Fox, Brad R. Roth. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Yeşiltaş, Murat, Merve Seren, Necdet Özçelik. “Fırat Kalkanı Harekâtı: Harekâtın İcrası, İstikrarın Tesisi ve Alınan Dersler”. SETA Yayınları, 2017, İstanbul.

Yeşiltaş, Murat, Ömer Behram Özdemir, Rıfat Öncel, Sibel Düz, Bilgehan Öztürk. “Sınırdaki Düşman: Türkiye’nin DAİŞ ile Mücadelesi”. SETA Yayınları, 2016, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ATALAY, Ali
Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti
Doğum tarihi ve yeri : 29.09.1988/ Şahinbey
Telefon : 05073631033
e-mail : atalay3413@hotmail.com

Eğitim

Derece	Üniversite ve Bölüm	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Kara Harp Okulu	30.08.2010

Mesleki Deneyim

Yıl	Yer	Görev
2011-2012	P.Okl.K.lığı/İstanbul	Emn. ve Mhf.Tk.K.
2012-2013	P.Okl.K.lığı/İstanbul	Emn.ve Mhf.Bl.Hrk.Eğt.Sb.
2013-2015	4'üncü Komd.Tug.K.lığı/Tunceli	Komd. Kol K.
2015-2016	5'inci Komd.A./Gökçeada	Slh.Tk.K.
2016-2017	5'inci Komd.A./Gökçeada	Komd. Kol K.
2017-2018	TMMM K.lığı/Ankara	Alınan Dersler Uzmanı
2018-	K.K. EDOK. K.lığı/Ankara	Prj.Tkp.Sb.

Yabancı Dil

İngilizce